

En rapport til besvær?

Norske, danske og svenske reaksjoner
på Davignon-rapporten

Knut Erling Landet
Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Universitetet i Oslo
Høsten 2011

Forord

Når jeg nå avslutter denne masteroppgaven er det flere jeg ønsker å takke. Først går en stor takk til min hovedveileder, Helge Ø. Pharo, og min biveileder Robin M. Allers. Deres tilbakemeldinger, innspill, entusiasme og ikke minst motiverende ord har vært viktig i arbeidsprosessen.

En rekke andre personer har også, i ulikt omfang, gitt tilbakemeldinger på oppgaven. I tilfeldig rekkefølge går en stor takk til: Louise Douglass Hylin, Haakon Andreas Ikonomou, Per Bonde Hansen, Ingebjørg Eikenes, Dag Axel Kristoffersen, Erik Landet og Christoffer Kleivset.

Knut Erling Landet
Oslo, 2011

Innhold

1 Innledning	1
Oppgavens tema og problemstilling	1
Tidligere forskning	5
Metode og kilder	9
Teoretisk rammeverk	12
Oppgavens oppbygning	14
2 Politisk og utenrikspolitisk samarbeid i Vest-Europa, 1950-73	15
Europeisk forsvarsfellesskap og kull- og stålsamarbeid	15
Kollaps	17
EEC og EFTA	19
Ny fransk president	21
Luxembourg-kompromisset	23
Haag-toppmøtet	24
Davignon-rapporten	27
Werner-planen	29
Forholdet til EFs institusjoner og utvikling av EPS	31
3 Borten- og VKR-regjeringen	33
Skal Norge gå for EF eller Nordøk?	39
Invitasjon	41
Norsk og dansk svar	42
Ulikt syn på politisk samling	46
Ikke ferdig med ”brevsaken”, og mulighet for brudd	47
Splid i den norske koalisjonen	51
Norske og danske åpningserklæringer og forhandlinger	53
Norske og danske svar på Davignon-rapporten	55
Reaksjoner på svarene	58

Ulik interesse i parlamentene	60
Ikke uventet holdning	62
Dansk spill	63
Norsk brudd	63
Oppsummering	64
4 Sverige – en ”nøytral” europeer	66
Svensk nøytralitet og alliansefrihet	67
En påtvunget avklaring	69
En åpen søknad	72
Nøytralitetspolitikken innvirkning på Nordøk	74
EFs syn på Sveriges stilling	75
Hvordan spille med i EFs spill?	77
Palmes rundreiser	80
Riksdagsdebatt	83
Resultatløs svensk EF-aktivitet?	84
Hvorfor alltid trekke inn nøytraliteten?	86
Liten interesse under valgkampen og i Riksdagen	88
Ikke bare forhandlingstaktikk, også hederlighet	89
Svensk medlemskap er ikke aktuelt	92
Oppsummering	94
5 Ulike skandinaviske ønsker og løsninger	96
Norsk visjon med begrensninger	97
EPS-ministtermøte	100
Spørsmål om folkeavstemninger	100
Norske og danske forhandlinger	103
Urealistiske svenske forventninger	104
Ny dansk sosialdemokratisk regjering	108

Norsk og dansk deltakelse på embetsmannsplan.....	110
Fisk og jordbruk, viktigere enn ØMU og EPS	113
Norsk og dansk deltakelse på ministerplan	115
Folkeavstemningene	117
Danmark som brobygger og ny norsk sentrumsregjering	119
Oppsummering	123
6 Oppsummering og konklusjon.....	125
Forkortelser	134
I teksten.....	134
I notene	135
Bibliografi	137
Utrykte kilder.....	137
Trykte kilder	138
Internettkilder	139
Avisartikler	141
Litteratur	142

1 Innledning

Oppgavens tema og problemstilling

Denne oppgaven tar for seg de tre skandinaviske lands reaksjoner på og forhold til Davignon-rapporten og Werner-planen under forhandlingene om utvidelse av De europeiske fellesskap (EF) på begynnelsen av 1970-tallet.¹ Rapporten og planen skulle utgjøre grunnlaget for den videre utvikling av det europeisk, økonomiske og politiske samarbeidet.

De var begge resultat av vedtak som ble gjort av EFs stats- og regjeringssjefer under Haag-toppmøtet 1. og 2. desember 1969. Utgangspunktet til Davignon-rapporten var at det ble besluttet at det skulle skapes “[...] progress in the matter of political unification, within the context of enlargement.”² Hva som lå i dette begrepet var det ikke full enighet om, men det var blant annet et ønske om at EF-landene skulle koordinere sin utenrikspolitikk, slik at de kunne tale med én felles stemme i internasjonale spørsmål. Werner-planens utgangspunkt var et vedtak om at det skulle utvikles en plan for en skrittvis opprettelse av en økonomisk og monetær union (ØMU).

Et annet vedtak under toppmøtet var at EF åpnet for at forhandlinger med de fire søkerlandene, og medlemmer av European Free Trade Association (EFTA), Storbritannia, Irland, Danmark og Norge, kunne bli innledet. Det ble slått fast at søknad om fullt medlemskap forutsatte at søkerlandene godtok samtlige traktater og deres politiske målsetninger og beslutninger som var fattet etter at traktatene var trådd i kraft, kjent som *acquis communautaire*.³ Når det gjaldt de øvrige EFTA-medlemmene: Portugal, Sverige, Sveits og Østerrike, ble det vedtatt at først etter at forhandlinger med søkerlandene var blitt innledet, kunne diskusjoner om de ”øvrige” landenes posisjon i forhold til EF starte, dersom de fire landene ønsket det.⁴

Haag-toppmøtet førte til at Norges og Danmarks medlemskapssøknader fra 1967 ble gjenåpnet. Begge landene hadde etterfulgt Storbritannias søknad i henholdsvis 1961/62 og

¹ Jeg vil i oppgaven benytte meg av EF når jeg omtaler perioden etter 1. juli 1967, da de tre fellesskapene, European Coal and Steel Community (ECSC), European Economic Community (EEC) og Det europeiske atomenergifellesskap (Euratom) ble samlet under begrepet De europeiske fellesskap (EF). For perioden før 1967 vil jeg benytte ECSC og EEC. Jeg velger å bruke nevnte engelske benevelser og forkortelser da det er vanlig i norsk faglitteratur. Grunnen til at jeg bruker norsk ordlyd om EF skyldes samme grunn. Se f.eks. Eriksen, Knut E. og Helge Ø. Pharo. *Kald krig og internasjonalisering: 1949-1965*. Norsk utenrikspolitisk historie, bd. 5. Oslo: Universitetsforlaget, 1997; Frøland, Hans Otto. ”DNA og Vest-Europa 1945-1995: kontakter, samarbeid og utsyn”, i Knut Heidar og Lars Svåsand (red.), *Partier uten grenser?* Oslo: Tano Aschehoug, 1997.

² The Hague Summit”, “Final communiqué of the Conference”, Point Fifteen. http://aei.pitt.edu/1451/01/hague_1969.pdf Hentet 13.08.10.

³ “The Hague Summit”, “Final communiqué of the Conference”, Point Thirteen.

⁴ “The Hague Summit”, “Final communiqué of the Conference”, Point Fourteen.

1967. Sverige hadde det samme året levert en ”åpen søknad”, som ikke sa noe spesifikt om tilknytningsform. Etter toppmøtet i 1969 vurderte svenske myndigheter på nytt mulige tilknytningsformer til EF. På grunn av sin kandidatstatus måtte de tre skandinaviske landene også ta stilling til spørsmålet om ”political unification” og opprettelse av en økonomisk og monetær union.

Arbeidet for å fremme ”political unification” ble gitt til EF-landenes utenriksministre, som igjen delegerte arbeidet til de politiske direktørene i landenes utenriksdepartementer. Da det var Belgia som hadde presidentskapet i Ministerrådet det første halvåret 1970, ble direktør i belgisk UD, Étienne Davignon, utpekt som leder for arbeidsgruppen. Gruppens arbeid resulterte i at 27. oktober 1970 vedtok EFs utenriksministrene den såkalte Davignon-rapporten. Rapporten blir også referert til som Luxembourg-rapporten, etter byen hvor rapporten ble godkjent av EFs utenriksministre. Rapporten slo fast at målet var å oppnå fremgang mot ”political unification”⁵, men forpliktelsesnivået til samarbeidet, som ble kalt Det europeiske politiske samarbeidet (EPS), var relativt lavt. Rapporten la hovedsakelig opp til en møtestruktur som sa at utenriksministrene fra EF-landene skulle møtes minst én gang i halvåret for å konsultere hverandre om utenrikspolitiske spørsmål. EPS skulle i utgangspunktet være et rent mellomstatlig samarbeid som ble holdt utenfor EFs rammeverk. Det var ingen traktatfestede forpliktelser eller krav om å nå fram til enighet eller en felles europeisk utenrikspolitikk. Likevel forventet enkelte av medlemslandene, særlig de mindre, at EPS på sikt ville bli forent med EF, og senere en europeisk union.⁶

Davignon-rapporten ble den første av i alt fire rapporter som EF-landene utarbeidet i forbindelse med utviklingen av EPS.⁷ Med Den europeiske enhetsakt av 1986 ble EPS traktatfestet på lik linje med de andre saksområdene innenfor Fellesskapet. Det utenrikspolitiske samarbeidet beholdt likevel sin mellomstatlige karakter, adskilt fra det fellesskapelige samarbeidet. Ved signeringen av Maastricht-traktaten i 1992, som førte til etableringen av Den europeiske union (EU) i november 1993, ble EPS til traktatens andre søyle, Den felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (FUSP).⁸

For å utarbeide planen for en skrittvis opprettelse av en økonomisk og monetær union ble det nedsatt en komité under ledelse av Luxembourgs stats- og finansminister, Pierre Werner, og 8. oktober 1970 ble den såkalte Werner-planen lagt frem. Den anbefalte etablering

⁵ “Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of Political Unifications”, Part Two. http://aei.pitt.edu/4543/01/epc_first_report_oct_1970.pdf 13.08.10.

⁶ Smith, Michael E. *Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: University Press, 2004, s. 70; Nuttall, Simon J. *European political co-operation*. Oxford: Clarendon Press, 1992, s. 5.

⁷ De øvrige var København- (1973), Tindemanns- (1976) og London-rapporten (1981).

⁸ Den første søylen omfatter det tidlige EF og den tredje søylen dekker felles justis- og politisamarbeid.

av en økonomisk og monetær union innen utgangen av 1980. En monetær union betydde blant annet eliminasjon av svingningsmarginer i valutakurser og en fullstendig liberalisering av kapitalbevegelser. Etableringen skulle foregå gradvis, og i tre etapper. Detaljene rundt hva som skulle skje i de ulike etappene varierte imidlertid sterkt.⁹

Davignon-rapporten og Werner-planen skapte problemer for og diskusjoner i de skandinaviske landene. Felles for landene stod suverenitetsaspektet, som først og fremst gikk ut på frykt for at fremskritt mot *political unification* kunne føre til tap av suverenitet og etablering av en politisk union.

Da Davignon-rapporten ble vedtatt i 1970 satt en borgerlig flertallsregjering, bestående av Høyre (H), Senterpartiet (Sp), Venstre (V) og Kristelig Folkeparti (KrF) ved makten i Norge. Regjeringen ble ledet av Per Borten (Sp).¹⁰ Regjeringen hadde lenge slitt med indre spenninger på grunn av Europa-spørsmålet, men hadde grunnet den franske presidenten Charles de Gaulles veto mot britisk EEC-medlemskap i 1967, ikke trengt å ta stilling. Haag-toppmøtet som åpnet for både medlemskap, utenrikspolitisk samarbeid og en økonomisk og monetær union, førte imidlertid til at regjeringen måtte gjøre seg opp en mening og ta et standpunkt.

I Danmark satt det også en borgerlig flertallsregjering ved makten da Davignon-rapporten ble lagt frem. Regjeringen bestod av Venstre (V), Det Konservative Folkeparti (KF) og Radikale Venstre (RV), og var under ledelse av Hilmar Baunsgaard (RV), og ble kalt for VKR-regjeringen. Den var, i motsetning til den norske regjeringen, klar på at landet burde bli EF-medlem.¹¹

Den svenske regjeringen, under ledelse av statsminister Olof Palme fra Sveriges socialdemokratiska arbetarparti (SAP), sa ved flere anledninger i 1970 at Sverige åpnet for tilknytning til EF, men understreket at deltakelse i det utenrikspolitiske samarbeidet var umulig, grunnet landets nøytralitet.¹² Det samme gjaldt for Werner-planen, da den ville medføre at landet ville miste beslutningsmyndighet i økonomiske og monetære spørsmål, som ikke ville være forenelig med nøytraliteten. Under en tale 18.mars 1971 gjorde Palme det klart at EF-medlemskap var umulig, grunnet nevnte forhold.¹³

⁹ Wilkens, Andreas. "Westpolitik, Ostpolitik and the Project of the Economic and Monetary Union. Germany's European Policy in the Brandt Era (1969-1974)", i *Journal of European Integration History*. 5(1), 1999, s. 92.

¹⁰ For sammensetting og parlamentarisk grunnlag se:

http://www.nsd.uib.no/polsys/index.cfm?urlname=&lan=&MenuItem=N1_2&ChildItem=&State=collapse&UttakNr=28&Regstart=1965-10-12&Regslutt=1971-3-16&PartierKode=71,41,51&StortingPeriodeKode=110,114 Hentet 14.04.11.

¹¹ For sammensetting se: http://www.stm.dk/p_5532.html Hentet 14.04.11.

¹² For sammensetting se: http://www.regeringen.se/sb/d/4393/a/30170#Sveriges_regering_1969 Hentet 06.05.11.

¹³ RA-S. Mål: H Sverige. H91-33. PM UD, 17.03.71. "Till ambassaderna." Sentrale utdrag av talen står i Kungl. Utrikesdepartementet, *Utrikesfrågor. Offentliga dokument m.m. rörande viktigare svenska utrikespolitiska frågor*, 1971. Stockholm, 1972, ss. 17-19.

For Norges og Danmarks del åpnet EF-landene høsten 1970 opp for at søkerlandene fikk delta på ministernivå i EPS, men i begrenset omfang. Først etter at søkerlandene hadde undertegnet tiltredelseserklæringene i januar 1972, fikk de delta på embetsmannsnivå. Folkeavstemningene om høsten det samme året, resulterte i at Norge ikke ble medlem av Fellesskapet, mens Danmark ble det, og dermed også fullverdig deltaker av Det europeiske politiske samarbeidet. For Norges del ble det viktigste etter avstemningen å få en handelsavtale med EF, men også EPS ble tatt opp. Sommeren 1972 hadde Sverige blitt enig med EF om en handelsavtale, som trådte i kraft fra 1. januar 1973.

Problemstillinger for denne oppgaven er:

- Hvordan reagerte Norge, Danmark og Sverige på Davignon-rapporten og Werner-planen?
- Hvordan påvirket rapporten og planen forholdet til EF? Og da spesielt forhandlingene om medlemskap?

Når jeg her spør om hvordan de tre skandinaviske landene reagerte, mener jeg først og fremst regjerings- og parlamentspolitikere og landenes utenriktjenester. I enkelte tilfeller inkluderer jeg også reaksjoner fra opinionen. I oppgaven vil det bli lagt større vekt på Davignon-rapporten, enn på Werner-planen. Dette skyldes hovedsakelig at den førte til større resultater, og at Norge og Danmark etter hvert fikk ta del i EPS.

Det har ikke tidligere blitt foretatt en sammenligning av de tre landenes reaksjoner. Det har imidlertid blitt forsket på reaksjoner fra de enkelte land, men i ulikt omfang. Det har blitt forsket mer på danske enn på norske og svenske reaksjoner. Oppgaven vil derfor presentere norske og svenske reaksjoner som ikke tidligere er kjent. Oppgaven bygger på en rekke primærkilder som tidligere ikke er utnyttet. Dette gjelder materiale fra norske og svenske arkiver.

Jeg vil tidvis komme inn på deler av de tre landenes øvrige markeds- og Norden-politikk, for lettere å forstå reaksjoner på Davignon-rapporten og Werner-planen. Siden Sveriges forhold til de ulike europeiske integrasjonstiltakene var nært knyttet til landets nøytralitetspolitikk, vil dette samspillet utgjøre en sentral del av kapittelet om Sverige.

Tidsperioden som analysen dekker, er fra Haag-toppmøtet i 1969 frem til sommeren 1973, da norske myndigheter fikk beskjed fra EF om at det var uaktuelt at Norge skulle få en formell tilknytning til EPS.

Tidligere forskning

Norge

Tidligere forskning berører i all hovedsak summarisk norske reaksjoner på Davignon-rapporten og Werner-planen. Jeg vil først gjøre rede for fire statsviteres analyse av norske reaksjoner. De har kun sett på åpne kilder, og da hovedsakelig stortingsdokumenter og aviser. Hillary Allen peker på at markedstilhengerne på Stortinget ikke så noen problemer med samarbeidet som rapporten la opp til, mens motstanderne fryktet et samarbeid som gikk lengre enn konsultasjoner. Hun viser at flere motstandere påpekte at det ville være problematisk at i tilfelle norsk medlemskap ville Davignon-rapporten og Werner-planen kunne betraktes som uforenelig med Grunnloven.¹⁴ Sieglinde Gstöhl, som har sammenliknet norsk, svensk og sveitsisk Europa-politikk, hevder at Norge som Nato-medlem inntok en positiv holdning til Davignon-rapporten.¹⁵ Det er åpenbart en feilaktig slutning som bygger på to stortingsmeldinger, som isolert sett gir et unyansert og misvisende bilde av norske synspunkter.¹⁶ Liknende bilde gir hun av Werner-planen.¹⁷ Den eneste antydningen i hennes fremstilling på at rapporten og planen var problematiske, er at Folkebevegelsen mot medlemskap brukte de som bevis på at Norge ville miste suverenitet, og at EF ville resultere i en politisk union.¹⁸ Mens Toivo Miljan, som har sammenliknet nordiske holdninger til europisk integrasjon, kun nevner at flere medlemmer fra Senterpartiet (Sp) var bekymret over de mulige følgene av Davignon-rapporten og Werner-planen, og at ett partimedlem mente at det måtte bli foretatt en juridisk vurdering om hvorvidt rapporten og planen var i strid med Grunnloven.¹⁹ Tove Lise Schou har hovedsakelig sett på norske, men også danske, parlamentspartiers syn på markedsspørsmålet i perioden 1961-1972, og da også nevnte rapport og plan. Hun har også sammenliknet noen av funnene fra de to landene.²⁰

Flere historikere har også tatt opp Davignon-rapporten og Werner-planen, men uten å ha diskutert reaksjonene i stor grad. Rolf Tamnes har pekt på at Werner-planen skapte uro i Borten-regjeringen, men at spørsmålet om utenrikspolitisk samarbeid ble den største utfordringen for koalisjonen.²¹ Dag Axel Kristoffersen har vist at flere statsråder i Borten-

¹⁴ Allen, Hillary. *Norway and Europe in the 1970s*. Oslo: Universitetsforlaget, 1979, s. 96-97, 111.

¹⁵ Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant Europeans: Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration*. Boulder: Lynne Rienner, 2002, ss. 131, 135.

¹⁶ St. meld. nr. 92 (1969-1970); St. meld. nr. 50 (1971-72).

¹⁷ Gstöhl, *Reluctant*, s. 135.

¹⁸ Gstöhl, *Reluctant*, s. 131.

¹⁹ Miljan, Toivo. *The Reluctant Europeans. The Attitudes of the Nordic Countries towards European Integration*. London: C. Hurst, 1977, s. 218. Miljan tar ikke med islandske reaksjoner, selv om undertittelen på boka sier nordiske.

²⁰ Schou, Tove Lise. *Norge og EF. En undersøgelse af ydre og indre faktorerers påvirkning af de norske partiers stillingtagen til spørsmålet om Norges forhold til EF 1961-1972*. København: Politiske studier, 1980. For sammenlikning, se særlig ss. 302-313.

²¹ Tamnes, Rolf. *Oljealder: 1965-1995*. Norsk utenrikspolitikk historie bind 6. Oslo: Universitetsforlaget, 1997, s. 172.

regjeringens etterfølger, den sosialdemokratiske Bratteli-regjeringen likte tanken om EPS, men at de var forsiktede med å si dette offentlig.²² Robin Allers har vist at både Davignon-rapporten og Werner-planen ga skeptikerne til norsk medlemskap enda en grunn til å debattere konsekvensene av fullverdig medlemskap, da de ikke skulle være en del av forhandlingene med EF.²³

I de foreliggende fremstillinger av de norske politiske partiers historie, det vil si de som var representert på Stortinget i perioden som oppgaven dekker, er reaksjoner på Davignon-rapporten og Werner-planen i liten grad tatt opp. Kåre Olav Solhjell som har skrevet om Krfs historie, nevner kun at under partiets landsmøte i mai 1971 ble utsendingene fremlagt Davignon-rapporten og Ministerrådets resolusjon om Werner-planen. Det kommer ikke frem hva delegatene mente.²⁴ Roar Madsen som har skrevet om Sps historie, nevner kun Werner-planen, og da i sammenheng med at partiets landsstyre, etter Borten-regjeringens brudd, vedtok at siktemålene til planen var i strid med partiets grunnsyn. Det var også et krav under forhandlingene med de øvrige partiene om en ny sentrumsregjering etter bruddet, at planen straks skulle bli behandlet i Stortinget.²⁵ Venstre har ikke en partihistoriebok, men når det gjelder partiets markedspolitikk blir det ofte referert til Eirik Holst-Jægers hovedoppgave i historie. Han tar imidlertid verken opp rapporten eller planen.²⁶ Francis Sejersted som har skrevet om Høyres historie, nevner kun Werner-planen. Han tar imidlertid ikke opp Høyres syn på denne, men hvordan Folkebevegelsen brukte planen for å vise hvordan den utgjorde en trussel mot nasjonal identitet og suverenitet. Sejersted mener at det gamle romantiske folkesuverenitetsbegrepet ble restaurert, og at Werner-planen ble brukt for ”å tjene et populistisk anstrøket opprør”.²⁷ Heller ikke Jostein Nyhamar som har skrevet om Aps historie, tar opp Davignon-rapporten. Werner-planen omtales kun i sammenheng med hvordan motstandere i EF-kampen brukte den som bevis for at EF utviklet seg mot en politisk og økonomisk union.²⁸

²² Kristoffersen, Dag Axel. “A Social Democratic Vision for Europe? The Norwegian Labour Party’s European Policy (1965-72)”, i Marloes Beers, og Jenny Raflik (red.), *Culture nationales et identité communautaire: un défi pour l’Union européenne*. Brussel: Peter Lang, 2010, s. 224-225.

²³ Allers, Robin M. *Besondere Beziehungen. Deutschland, Norwegen und Europa in der Ära Brandt (1966-1974)*. Bonn: Dietz, 2009, s. 235.

²⁴ Solhjell, Kåre Olav. *Tru og makt: Kristeleg Folkepartis historie 1933-2008*. Oslo: Samlaget, 2008, s. 259. I en artikkelsamling om KrF som kom ut i 1983 nevnes verken rapporten eller planen, Garvik, Olav (red.). *Kristelig Folkeparti. Mellom tro og makt*. Oslo: Cappelen, 1983.

²⁵ Madsen, Roar. *Motstraums. Senterpartiets historie 1959-2000*. Oslo: Samlaget, 2001, ss. 66-67, 123.

²⁶ Holst-Jæger, Eirik. *Venstre 1963-72: splittelse og EF-strid*. Upublisert hovedfagsoppgave. Universitetet i Oslo, 1997.

²⁷ Sejersted, Francis. *Opposisjon og posisjon. Høyres historie 1945-1981*. Oslo: Cappelen, 1984, s. 294.

²⁸ Nyhamar, Jostein. *Nye utfordringer (1965-1990)*. Arbeiderbevegelsens historie i Norge, bind 6. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1990, s. 180.

Enkelte biografier tar også opp Davignon-rapporten og EPS, men de bærer etter min oppfatning tidvis preg av å fremstille den omtalte personen i best mulig lys. Biografiene er historikeren Harald Berntsens om Per Borten, og John Lyngs selvbiografi.²⁹

Danmark

I litteraturen om danske reaksjoner på Davignon-rapporten er det bred enighet blant historikere og statsvitere om at hovedproblemet var frykt for at EPS skulle ta opp sikkerhets- og forsvarspolitiske spørsmål.³⁰ I tillegg legger blant andre historikerne Thorsten Borring Olesen og Poul Villaume vekt på at EPS kunne gjøre det vanskeligere for Sverige å finne en fornuftig tilknytning til EF, og dessuten viser de til frykten for de mer prinsipielle målsetningene om en politisk union.³¹ Statsviteren Bertel Heurlin hevder på sin side at Danmark har, bortsett fra det forsvarspolitiske aspektet, støttet EPS siden samarbeidets begynnelse og har akseptert, uten mye motstand, dets praktiske og formelle utvikling. Det vil si Den europeiske enhetsakt og Traktaten om Den europeiske union.³²

På dansk side finnes et enkeltbidrag om Davignon-rapporten og Werner-planen, som i stor grad tar for seg danske reaksjoner, og som denne oppgaven benytter seg mye av. Det er Morten Rasmussens doktorgradsavhandling fra 2004. Angående Davignon-rapporten og EPS var det bred politisk enighet om dansk deltakelse, delvis fordi det var nødvendig for EF-medlemskap. Samtidig var det også enighet om at samarbeidet ikke måtte få beslutningsmyndighet. Dette gjaldt særlig i forsvars- og sikkerhetsspørsmål. Når det gjelder Werner-planen slår Rasmussen fast at både den borgerlige VKR-regjeringen og de påfølgende sosialdemokratiske regjeringene godtok dansk deltakelse i en økonomisk og monetær union, men sistnevnte kunne ikke godte noen form for avgivelse av suverenitet hva angikk økonomi, sosial- og fiskalpolitikk.³³ Rasmussens avhandling slutter med året 1972, men perioden etter dette blir godt dekket av statsviteren Nikolaj Petersen.³⁴

²⁹ Berntsen, Harald. *Staurberaren Per Borten*. Oslo: Aschehoug, 2007; Lyng, John. *Fra borgfred til politisk blåmandag. Erindringer 1968-1971*. Oslo: Cappelen Forlag, 1978.

³⁰ Borring Olesen, Thorsten og Poul Villaume. *I blokopdelings tegn: 1945-1972*. Dansk udenrigspolitik historie, bd. 5. København: Gyldendal, 2005, ss. 713-715; Laursen, Johnny. "A Kingdom Divided", i *European Union Enlargement A Comparative History*. Wolfram Kaiser og Jürgen Elvert (red.). London: Routledge, 2004, ss. 41-42; Rasmussen, Morten. *Joining the European Communities. Denmark's Road to EEC-membership, 1961-73*. Upublisert doktorgradsavhandling. Florence, European University Institute, 2004. Se også Rasmussen, Morten. "The Hesitant European. History of Denmark's Accession to the European Communities 1970-73", i *Journal of European Integration History*. 11(2) 2005; Petersen, Nikolaj. *Europæisk og globalt engagement 1973-2003*. Dansk udenrigspolitik historie bind 6. København: Gyldendal, 2004, ss. 93-95.

³¹ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings tegn*, s.714.

³² Heurlin, Bertel. "Denmark – A new activism in foreign and security policy", i Christopher Hill (red.), *The Actors in Europe's foreign policy*. London: Routledge, 1996, s. 182.

³³ Rasmussen, *Joining*, særlig ss. 324-342, 343-365.

³⁴ Petersen, *Europæisk*, ss. 93-105.

Sverige

En bok som blir mye brukt i forskning om svensk Europa-politikk, og som også denne oppgaven benytter, er *Spelet om frihandelsavtalet* av journalisten Daniel Viklund.³⁵ Han har tatt for seg svensk markedspolitik, både handels- og utenrikspolitik, i perioden 1959-1972. Ifølge boken var Viklund en av få journalister som fulgte de svenske markedsforhandlingene på nært hold. Det er imidlertid et problem at boken bare i liten grad direkte referer til kildematerialet. Viklund skriver selv at kildene har vært offisielle tekster, offentlige uttalelser fra politikere, forhandlere og eksperter, samt mer eller mindre hemmelige dokumenter og samtaler med sentrale aktører. Grunnet informanters ønske, refererer han oftest ikke til disse.³⁶

Blant forskere er det ulik oppfatning om hva som har vært de viktigste forklaringene på svensk Europa-politikk. Palmes forklaring at Davignon-rapporten og Werner-planen var det avgjørende hinderet for svensk EF-medlemskap, har blitt nyansert i ulike retninger.

Blant historikere som har tatt for seg svensk Europa-politikk, er det til dels ulik oppfatning av hva som betydde mest når de svenske politikerne tok sine valg. Bo Stråth hevder at nøytraliteten fungerte som et slør som skjulte andre motiv for å holde Sverige utenfor Europa. Det var en utbredt frykt blant mange svensker for at det ”kontinentale” utgjorde en trussel mot den svenske velferdsstaten, ”folkhemmet”. Stråth mener at nøytralitetspolitikk og velferdsideologi forsterket hverandre gjensidig.³⁷ Birgit Karlsson hevder på sin side at det ikke var Sveriges forsøk på å holde fast ved en radikalt annerledes økonomisk politikk som forhindret medlemskap, men utenrikspolitiske hensyn. Svenskene hadde i realiteten akseptert en tilpasning av det økonomiske aspektet, men omverdenen aksepterte ikke den svenske strategien for å opprettholde nøytraliteten.³⁸

Flere statsvitere har også tatt opp den svenske markedspolitikken. Toivo Miljan anser Sverige som et land hvor det har vært viktig å opprettholde nasjonal uavhengighet på tross av den økonomiske avhengigheten av vesten. Han mener at Sverige er et land som i langt større grad enn mange andre har vært tvunget til å ta utenrikspolitiske hensyn i sin handelspolitikk.³⁹ Magnus Jerneck mener at hovedargumentet for at Sverige ikke kunne involvere seg i omfattende politisk samarbeid med EEC/EF var todelt. Det ene skyldtes sikkerhetspolitikk, og

³⁵ Viklund, Daniel. *Spelet om frihandelsavtalet. En kritisk studie i svensk utrikespolitikk 1959-1972*. Stockholm: Raben & Sjögren, 1977.

³⁶ Viklund, *Spelet*, s. 11. Selve teksten er på 160 sider, men har bare 55 noter. I tillegg nevner han hva som er kilden enkelte steder i teksten.

³⁷ Stråth, Bo. *Folkhemmet mot Europa. Ett historiskt perspektiv på 90-talet*. Stockholm: Tiden, 1993, ss. 320-328.

³⁸ Karlsson, Birgit. *Att handla neutralt. Sverige och den ekonomiska integrationen i Västeuropa 1948-1972*. Göteborg: Rapport från Ekonomisk-historiska institutionen Handelshögskolan vid Göteborgs universitet nr. 16. 2001, ss. 165-167.

³⁹ Miljan, *The Reluctant*, ss. 231-258.

da nøytralitetslinjen. Det andre skyldtes velferdspolitikken.⁴⁰ Jerneck mener det er vanskelig å avgjøre hvilket argument som hadde den mest fremskutte posisjonen. Lee Miles fremhever flere faktorer. Det svenske demokratiet, hvis mål han mener er konsensus, korporatisme, økonomisk avhengighet av Vest-Europa og nøytralitetspolitikk.⁴¹ Faktorene har veid med ulik tyngde ved ulike tidspunkt.

Internasjonal litteratur og synet på EPS

I internasjonal litteratur er det til dels stor uenighet om, og i hvilken grad, EF-landene lyktes med å koordinere sin utenrikspolitikk, og da særlig i de første årene etter Haag-toppmøtet i 1969. Statsviteren Stanley Hoffmann representerer et ytterpunkt. Han mener at etter EPS ble lansert, forble samarbeidet begrenset, om enn med noen felles diplomatiske tilnærminger. Først etter den kalde krigens slutt ble Europas mulighet til å handle globalt igjen aktuelt.⁴² Et motsatt syn står statsviteren Stephen George for. Han mener at EPS ble en stor suksess og trekker frem EPS som et av EFs få lyspunkter på 1970-tallet.⁴³ At det kan være vanskelig å avgjøre om EPS lyktes eller ikke, kommer frem hos historikeren Jan van der Harst, som mener at samarbeidet åpner for to helt ulike tolkninger. Den ene er at samarbeidet resulterte i et "low-key"-forum for koordinering av utenrikspolitikk, som aldri utviklet seg til en troverdig aktør på det globale plan. Den andre tolkningen er at Davignon-rapporten og Werner-planen ble maler for utenrikspolitisk- og monetært samarbeid.⁴⁴

Utviklingen av EPS har også blitt beskrevet som en syklus av nølende vilje til å styrke rammeverket, etterfulgt av perioder med økt frustrasjon over de magre resultatene som ble oppnådd, som igjen førte til nølende vilje til å styrke reglene og prosedyrene.⁴⁵

Metode og kilder

Denne analysen er en historisk empirisk studie, der skriftlig arkivmateriale, åpne offisielle dokumenter og tidligere forskning er det viktigste grunnlaget. Av primærkilder har jeg arbeidet med norske og svenske dokumenter, og da hovedsakelig fra regjeringsarkiver og

⁴⁰ Jerneck, Magnus. "Sweden – the Reluctant European?", i Teija Tiilikainen og Ib Damgaard Petersen (red.), *The Nordic Countries and the EC*. København: Copenhagen Political Studies Press, 1993, ss. 25-27.

⁴¹ Miles, Lee. *Sweden and European integration*. Aldershot: Ashgate, 1997, ss. 14-44.

⁴² Hoffmann, Stanley. "Towards a Common European foreign and security policy?", i *Journal of Common Market Studies*. 38 (2), 2000, ss. 190-191.

⁴³ George, Stephen. *Politics and Policy in the European Community*. 2. utg. Oxford: Oxford University Press, 1991, s. 218.

⁴⁴ van der Harst, Jan. "The 1969 Hague Summit: A new start for Europe?", i *Journal of European Integration History*, 9(2) 2003, ss. 6-7.

⁴⁵ Wallace, William. "Foreign and Security Policy. The Painful Path from Shadow to Substance", i Hellen Wallace, William Wallace og Mark A. Pollack (red.), *Policy-Making in the European Union*. 5. utg. Oxford: Oxford University Press, 2005, 433.

norske partiarkiver. Når det gjelder samme type kilder i danske arkiv, bygger min fremstilling i stor grad på Morten Rasmussens doktorgrad.⁴⁶

Norske kilder

Hoveddelen av det norske arkivmaterialet som blir benyttet i oppgaven finnes i UDs arkiv, og består først og fremst av diplomatisk korrespondanse, interne notater og referater. Jeg har brukt fem ulike dossierer, hvorav *Spørsmål om en politisk samling av Europa* blir mest benyttet.⁴⁷

Regjeringsprotokollene etter Borten- og Bratteli-regjeringene, som ligger i Riksarkivet (RA) i Oslo, har også blitt gjennomgått. Disse er ikke stenografiske, og debatter er bare sparsomt referert. Når det gjelder Borten-regjeringens syn på EPS har Harald Berntsen benyttet seg av dens protokoller. Hans bruk av dette materialet preges imidlertid av svært selektive kildereferanser og sitater.⁴⁸ I Bratteli-regjeringens protokoller er Davignon-rapporten og Werner-planen kun nevnt i forbindelse med utarbeidelse av en ny stortingsmelding. Men det blir kun referert til hva de innebærer, det fremkommer ingen kommentarer eller debatt. Derfor blir ikke denne regjeringens protokoller benyttet i oppgaven.

Jeg har også gjennomgått stortingsgruppe og -gruppestyrereferatene til de fem partiene som var representert på Stortinget i tidsperioden som oppgaven dekker.⁴⁹ Partiene var Arbeiderpartiet (Ap), Høyre (H), Senterpartiet (Sp), Kristelig Folkeparti (KrF) og Venstre (V). Førstnevnte referater ligger i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (Arbark), mens de øvrige ligger i Stortingsarkivet (SA). Grunnet at referatene stort sett er svært innholdsløse, bygger lite av oppgaven på disse. Aps referater redegjør stort sett bare for hvilke saker som ble tatt opp, og ved noen få anledninger blir vedtak nevnt. Ingen ting er stenografisk. Når det gjelder de øvrige partiene er det stor variasjon av hvor fyldige referatene er. Ingen av referatene er stenografiske, men Høyres og Sps inneholder kommentarer fra enkeltpersoner. Her fremkommer det enkelte diskusjoner og noen vedtak. I Venstres arkiv står det enkelte kommentarer, men ingen diskusjoner. I KrFs arkiv nevnes kun hvilke saker som ble tatt opp.

⁴⁶ Rasmussen, *Joining*.

⁴⁷ Se s. 137.

⁴⁸ Berntsen, *Staurberaren*.

⁴⁹ Etter å ha gått gjennom alle partiarkivene utvidet jeg oppgavens tidsperiode frem til sommeren 1973. I utgangspunktet var planen å stoppe ved årsskiftet 1972/73. Da min gjennomgang av det åpne kildematerialet fra Stortinget avdekket liten interesse for EPS etter 1972, valgte jeg ikke å se på partiprotokollene fra januar til august 1973. Når det gjelder gruppestyremøtene har jeg kun sett på Hs, Sps og KrFs, da V ikke har slike. Vs gruppeprotokoller fra etter 23.05.72 var ikke å oppspore i SA.

Samtlige utenrikspolitiske redegjørelser, utenrikspolitiske debatter, tiltredelseserklæringer og møter i Den utvidede utenriks og konstitusjonskomiteen (DUUKK) fra tidsrommet oppgaven dekker, er blitt gjennomgått.⁵⁰

Svenske kilder

De fleste av primærkildene som benyttes for å fremstille svensk politikk finnes i Det svenske riksarkivets (RA) avdeling i Arninge, utenfor Stockholm. Her har jeg gått gjennom fire ulike dossierer i svensk UD's arkiv for perioden desember 1969 til desember 1972. Tre omhandler Sverige og EF, og ett korrespondanse mellom Den svenske ambassaden i Oslo og svensk UD.⁵¹ Samtlige av dossierene er godt organisert. Jeg har blant annet funnet møtereferater mellom svenske statsråder og embetsmenn, diplomatisk korrespondanse, svenske strategiplaner, taler, og lignende. I tidligere forskning har disse dossierene i bare liten grad blitt benyttet.⁵²

Protokoller fra svenske regjeringsskonferanser er mindre omfattende og opplysende enn de norske, og det refereres ingen debatt. Derfor er slike ikke brukt i oppgaven.

I Sverige skal regjeringen fortløpende holde Riksdagen informert om utenrikspolitiske saker som kan få betydning for landet. Dette foregår i utgangspunktet ved at regjeringen innkaller flere faste riksdagsmedlemmer til møte i Utrikesnämnden. Fra regjeringens side deltar alltid statsministeren og utenriksministeren. Ordstyrer under møtene er monarken. Selv om viktige saker blir tatt opp, er nemnden et rent høringsorgan, og fattet ingen beslutninger.⁵³ Av den grunn, og det at samtlige protokoller fra etter 1970 i utgangspunktet er hemmeligstemplet, benyttes ikke nemndens protokoller i denne oppgaven.⁵⁴

Regjeringens markedspolitikk ble først og fremst bestemt i møter i *Europamarknadsfrågan*, som var møter mellom sentrale statsråder, statssekretærer, ledende embetsmenn fra departementer og Sveriges ambassadører til de vesteuropeiske landene. Disse møtene er protokollført med debatt og beslutninger. Jeg har gjennomgått samtlige. De er tilgjengelige i Riksarkivets.

⁵⁰ For oversikt over alt bortsett fra møtene i DUUKK, se. 137. Når det gjelder DUUKK har jeg naturlig nok bare sett på møtene som er tilgjengelige, noe som er svært få, se <http://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/Lukkede-moter/Utvidet-utenriks-1966-1970/> <http://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/Lukkede-moter/Utvidet-utenriks-1971-1979/> Hentet 25.10.11.

⁵¹ Se s. 137.

⁵² Karlsson, *Att handla*, ss. 144-159; Statens offentliga utredningar (SOU) 2002:108. *Fred och Säkerhet – säkerhetspolitiska utredningen*, ss. 410-411.

⁵³ <http://www.sweden.gov.se/sb/d/4749>; http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_1546.aspx Hentet 04.04.11. Selv om nemnden er et rent høringsorgan, mener en svensk offentlig utredning at Utrikesnämndens protokoll er en viktig kilde for de interne diskusjonene vedrørende Sveriges forhold til EEC/EF fra siden 1967. SOU, *Fred och säkerhet*, s. 408.

⁵⁴ Mail fra Regeringskansliets arkiv til Knut Landet, 08.07.10.

En siste svensk kilde jeg har sett på er *Utrikesfrågor*, som årlig blir utgitt av svensk UD. Denne serien inneholder blant annet offisielle taler og søknader.

Nordiske utenriksministermøter

Siden de skandinaviske landenes Europa-politikk også hadde en nordisk dimensjon, har jeg gått gjennom samtlige nordiske utenriksministermøter som oppgavens tidsperiode dekker, totalt syv. Referatene har jeg funnet i norsk UD. De er ikke stenografiske, men det fremkommer standpunkter fra de ulike ministrene.⁵⁵ Slike møter fant først sted under første verdenskrig, men opphørte i 1920. I 1934 ble det opprettet årlige møter.⁵⁶ I perioden som denne oppgaven dekker hadde utenriksministrene to årlige møter. Møtene som fant sted om våren hadde en bred dagsorden, og kunne i prinsippet ta opp alle internasjonale spørsmål, men i følge Nikolaj Petersen skulle de ikke ta opp sikkerhets- og markedspolitikk.⁵⁷ Enkelte av møtene som jeg har sett på, tok imidlertid opp markedsspørsmål og EPS, men i liten grad.

Utenriksministermøtene om høsten hadde et mer operativt mål, da det dreide seg om å koordinere landenes holdninger til emnene som ville bli tatt opp under den neste generalforsamlingen i De forente nasjoner (FN). Det var her samarbeidet hadde størst effekt.⁵⁸ Møtene som fant sted i perioden som denne oppgaven dekker, tok opp flere av de samme temaene som EPS-ministertermøtene.

Norske aviser

I oppgaven benyttes også norske aviser. Avisartiklene har jeg funnet i Arbarks klipparkiv, Retriever og Aftenposten digitale arkiv. Grunnet sistnevntes gode søketjeneste er en overvekt av artiklene fra Aftenposten. Artiklene blir blant annet benyttet for å vise avisenes kjennskap til beslutninger som gjaldt EPS, som kilde for uttalelser til omtalte aktører og for saksopplysninger.

Teoretisk rammeverk

Det teoretiske rammeverket som ligger til grunn for oppgaven er statsviteren Robert D. Putnams teori om ”two-level games”. Ifølge Putnam er det nødvendig å koble det internasjonale og det nasjonale nivået sammen for å forstå utfallet av internasjonale forhandlinger.⁵⁹ Putnam kritiserer tidligere forskning på internasjonale forhold for å ha hatt for lite fokus på betydningen av nasjonale faktorer. Hovedfokuset har snarere vært på utviklingen

⁵⁵ Se s. 137.

⁵⁶ <http://www.norden.no/tidslinje.html> Hentet 26.07.11.

⁵⁷ Petersen, *Europæisk*, s. 113.

⁵⁸ Petersen, *Europæisk*, ss. 113-114.

⁵⁹ Putnam, Robert D. “Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games”, i *International Organization*, Vol. 42 (3), 1988, ss. 427-460.

av overnasjonale institusjoner, internasjonale regimer, gjensidig avhengighet og lands reelle styrke (state strenght).⁶⁰ Putnam mener at det er lite fruktbart å diskutere om det er nasjonal politikk som avgjør internasjonal, og vice versa. Han mener at påvirkningen går begge veier, og at hvordan påvirkningen skjer, må analyseres empirisk i hvert enkelt tilfelle. For Putnam er det viktigste å finne ut *når* og *hvordan* påvirkningen skjer.⁶¹

På den annen side har også to-nivå tilnærmingen blitt utsatt for kritikk. Slik statsviteren Ben Rosamond presenterer det, går kritikken blant annet ut på at tilnærmingen ikke utgjør mye mer enn bare å være en metafor. En annen innvending er at den er for enkel, det vil si at Putnam benytter seg av for få nivåer.⁶²

For denne oppgavens formål fungerer teorien veldig godt i analysen av de tre skandinaviske lands politikk, selv om det er åpenbart er flere nivåer som kan komplisere analysen av EF-systemet. Grunnen til at Putnams teori passer på denne oppgaven, skyldes innenrikspolitisk press som de nasjonale myndighetene ble utsatt for i forbindelse med europaspørsmålet i perioden som oppgaven dekker. På det nasjonale nivået søker, ifølge Putnam, nasjonale grupper å fremme sine interesser ved å presse myndighetene til å velge en politikk som favoriserer disse interessene. På dette nivået deltar partier, talsmenn for interesseorganisasjoner, rådgivere, lovgivere og folkeopinion. I internasjonale forhandlinger har de nasjonale lederne med seg diplomater og andre rådgivere. Her søker de nasjonale myndighetene å maksimere sin evne til å møte press fra sitt eget land, samtidig med at uønskede effekter av utviklingen på det internasjonale nivået holdes på et minimum. Som Putnam hevder, skapes det en kompleksitet ved at et trekk som kan være rasjonelt for en aktør på det ene nivået, er irrasjonelt på det andre. Det er likevel klare insentiver for sammenheng mellom de to. Nøkkeldeltakere som er misfornøyde med resultatet på det internasjonale nivået, kan gjøre de andre deltakerne opprørte. På det nasjonale nivå kan ledere som de andre deltakerne ikke er fornøyd med, bli fjernet.⁶³

Selve forhandlingsprosessen blir delt inn i to nivåer. På det internasjonale nivået fører forhandlinger til tentative avtaler. På det nasjonale nivået foregår det separate diskusjoner innen hver berørte gruppe om avtalen skal ratifiseres. Putnam understreker at det ikke er et skarpt skille mellom nivåene, og ofte er det konsultasjoner og forhandlinger på det nasjonale nivået for å få et utgangspunkt for forhandlinger på det internasjonale. Motsatt vil behovet for en ratifisering på nasjonalt nivå påvirke internasjonale diskusjoner. Ofte blir forhandlinger på

⁶⁰ Putnam, "Diplomacy", ss. 430-433.

⁶¹ Putnam, "Diplomacy", s. 427.

⁶² Rosamond, Ben. *Theories of European Integration*. London: Macmillan, 2000, s. 147.

⁶³ Putnam, "Diplomacy", ss. 433-436.

sistnevnte nivå brutt, grunnet sannsynlighet for manglende ratifisering på det nasjonale nivået.⁶⁴ Det er imidlertid viktig å understreke at med ratifisering mener Putnam alle beslutningsprosedyrer på det nasjonale nivået som er påkrevet for å bifalle eller implementere en avtale som er forhandlet frem på det internasjonale nivået, enten formelt eller uformelt. Den eneste formelle begrensningen i ratifiseringsprosessen, er at enhver modifisering av avtalen på det nasjonale nivået må bli godtatt på det internasjonale.⁶⁵

Oppgavens oppbygning

Oppgaven er delt inn i seks kapitler, hvorav denne innledningen utgjør det første. Kapittel 2 tar for seg de mest sentrale forsøkene på å fremme europeisk integrasjon i Vest-Europa etter annen verdenskrig. Tiltakene berørte i ulik grad også de skandinaviske landene. Kapittel 3 dekker i hovedsak perioden fra Haag-toppmøtet i desember 1969 og frem til mars 1971 da Borten-regjeringen gikk av i Norge. Både norsk og dansk europapolitikk på 1960-tallet blir behandlet. Hovedfokuset ligger på hvordan politikere og utenriktjenestene i Norge og Danmark reagerte på Davignon-rapporten, EPS og Werner-planen. Kapittel 4 diskuterer svenske reaksjoner på Davignon-rapporten og Werner-planen, og dekker perioden fra Haag-toppmøtet i 1969 og frem til det tidspunkt da statsminister Olof Palme i mars 1971 offentliggjorde at svensk medlemskap i EF var uaktuelt, grunnet samarbeidet som Davignon-rapporten og Werner-planen la opp til. Kapittel 5 tar for seg perioden fra mars 1971, da Bratteli-regjeringen tok over i Norge og frem til sommeren 1973, da Korvald-regjeringen fikk beskjed av EF om at en formell kontakt om Det europeiske politiske samarbeidet mellom Norge og EPS-landene var uaktuelt. I kapittelet diskuteres, som i kapittel 3, både norske og danske reaksjoner på det utenrikspolitiske samarbeidet. For Sveriges del var medlemskap ikke aktuelt i denne tidsperioden, men grunnet frykt blant tilhengere av norsk og dansk medlemskap for at gode svenske løsninger, uten medlemskap, kunne bli et alternativ for nordmenn og dansker, er det nødvendig å ta opp Sveriges markedsbestrebelse i perioden som kapittelet dekker. Kapittel 6 utgjør oppsummering og konklusjonen, og er todelt. For det første knyttes tråden tilbake til de innledende problemstillinger og til diskusjonen av dem underveis. For det andre, skisseres de tre skandinaviske landenes videre syn på EPS utover perioden som oppgaven dekker.

⁶⁴ Putnam, "Diplomacy", ss. 433-436.

⁶⁵ Putnam, "Diplomacy", ss. 436-437.

2 Politisk og utenrikspolitisk samarbeid i Vest-Europa, 1950-73

I dette kapittelet gis det en oversikt over ulike politiske, økonomiske og utenrikspolitiske tiltak som ble fremmet i Vest-Europa i perioden 1950-1973. Innledningsvis ses det på de ulike tiltakene som blant annet skulle forhindre en ny krig i Europa. Deretter tas ulike økonomiske tiltak opp, som også berørte Norge, Danmark og Sverige. De ulike samarbeidene spilte inn på hva som ble tatt opp under Haag-toppmøtet, og da også Davignon-rapporten og Werner-planen. Avslutningsvis ses det på utviklingen av Det europeiske politiske samarbeidet frem til 1973.

Europeisk forsvarsfellesskap og kull- og stålsamarbeid

Utbruddet av Koreakrigen i august 1950 førte til økt frykt i Vesten for en militær konfrontasjon med Sovjetunionen. Både i Europa og i USA var det flere som mente at invasjonen av Sør-Korea var del av en koordinert kommunistisk offensiv, som fort kunne spre seg til Vest-Europa.⁶⁶ Hva angikk forsvarsevne, var North Atlantic Treaty Organization (Nato) Sovjet klart underlegen når det gjaldt konvensjonelle våpen og styrker. I september 1950 gjorde USA det klart at skulle Natos forsvarsevne bli god nok måtte vesttysk remilitarisering tillates, men innen forsvarsalliansen, hvis leder skulle være en amerikansk general.⁶⁷

På tross av at det var kontroversielt, støttet etter hvert en rekke Nato-land det amerikanske kravet om et integrert tysk bidrag, mens særlig Frankrike var i mot.⁶⁸ Det er imidlertid viktig å understreke at det var ulike syn i Frankrike på vesttysk remilitarisering. Allerede i begynnelsen av 1948 ønsket den franske generalstaben dette, da det ble ansett som nødvendig for å veie opp for Sovjets overlegenhet. Den franske utenriksministeren, Robert Schumann, slo på sin side fast høsten 1949 at vesttysk remilitarisering aldri ville bli aktuelt.⁶⁹ 9. mai året etter lanserte han den såkalte Schumann-planen, som var utarbeidet av Jean Monnet. Målet var å samle vesteuropeisk kull- og stålindustri under en overnasjonal myndighet. På den måten kunne vesttysk industri bli kontrollert, og muligheten for at landet

⁶⁶ Kaplan, Lawrence S. *The Long Entanglement. NATO's First Fifty Years*. Westport: Praeger, 1999, s. 60; Ruane, Kevin. *The Rise and Fall of the European Defence Community. Anglo-American Relations and the Crisis of European Defence, 1950-55*. Basingstoke: Macmillan Press, 2000, s. 3.

⁶⁷ Ruane, *The Rise*, s. 4. USA hadde først bedt Nato-landene om å øke sinde bidrag, noe de vedtok å gjøre, men ikke nok i amerikanske øyne. Se Fursdon, Edward. *The European Defence Community: A History*. New York: St. Martin's Press, 1980, s. 72.

⁶⁸ Duke, Simon. *The Elusive Quest for European Security. From EDC to CFSP*. Basingstoke: Macmillan Press, 2000, s. 17. Nato-landene som støttet tysk bidrag var Storbritannia, Canada, Italia, Nederland og Norge.

⁶⁹ Soutou, Georges-Henri. "France and the German Rearmament Problem 1945-1955", i Rolf Ahmann, Adolf M. Birke og Michael Howard (red.), *The Quest for Stability. Problems of West European Security 1918-1957*. Oxford: Oxford University Press, 1993, s. 496.

skulle bruke tungindustrien til å ruste opp, bli redusert. På lengre sikt var det et fransk ønske om at planen kunne føre til økt politisk integrasjon.⁷⁰ Etter krigsutbruddet sommeren 1950 innså imidlertid franske myndigheter at et nytt forsvarsalternativ måtte bli lansert. Resultatet ble Pleven-planen, etter den franske statsministeren René Pleven.

Allerede i oktober 1950 ble planen lansert. Den åpnet for vesttysk remilitarisering, men det måtte foregå innen rammen av en overnasjonal europeisk hær. I motsetning til de øvrige deltakende landene i hæren, kunne Vest-Tyskland verken ha egen hær eller generalstab. De andre statene kunne derimot beholde egne styrker til eget behov. De deltakende regjeringene skulle utnevne en felles forsvarminister som skulle stå til ansvar overfor et eget ministerråd fra de ulike landene, signatarmaktene og en parlamentarisk forsamling.⁷¹ Forhandlinger om en hær kunne imidlertid ikke bli innledet før Schuman-planen hadde trådd i kraft. På den måten ønsket Frankrike å påtvinge Vest-Tyskland overnasjonale begrensinger som landet aldri ville bli kvitt. På sikt var målet at det økonomiske og militære samarbeidet skulle resultere i en politisk union.⁷²

USA stilte seg motvillig til Pleven-planen da den ble lansert, men ble etter kort tid en viktig støttespiller, og etter at en fransk ratifisering av planen trakk ut, truet Eisenhower-administrasjonen med en "agonizing reappraisal" av landets forpliktelser overfor Vest-Europa. Dette må ses i sammenheng med at landet ønsket å redusere antallet egne soldater som var stasjonert i Europa.⁷³

På tross av at Vest-Tyskland, Italia, Belgia og Luxembourg så på forslaget om en felles hær som fransk utsettelsestaktikk, gikk de inn i formelle forsvarsforhandlinger 15. februar 1951. Nederland, som først senere ble offisiell deltaker, deltok kun som observatør.⁷⁴ Frankrike ønsket at Storbritannia, Norge og Danmark skulle bli med i forsvarssamarbeidet for å sikre størst mulig motvekt mot Vest-Tyskland, men samtlige takket nei grunnet dets overnasjonale trekk.⁷⁵

18. april 1951 ble Schumann-planen realisert ved at de fem landene som hadde innledet forsvarssamtaler, samt Nederland, underskrev Paris-traktaten som innebar

⁷⁰ Se f.eks: Gillingham, John. *Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945-1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, ss. 228-250.

⁷¹ Ruane, *The Rise*, s. 4; Duke, *The Elusive*, ss.18-19; Fursdon, *The European*, ss. 89-90. Dockrill, Saki. *Britains's Policy For West German Rearment 1950-1955*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 42.

⁷² Gillingham, *Coal*, s. 263; Ruane, *The Rise*, s. 4.

⁷³ Lundestad, Geir. "Empire" by Integration. *The United States and European Integration, 1945-1997*. Oxford: Oxford University Press, 1998, ss. 45-47. Det er imidlertid uenighet om "revurderingen" bare var en bløff eller ikke. De som hevder at den var det, begrunner det blant annet med at USAs egen sikkerhet var for tett knyttet til forsvaret av Vest-Europa, og fordi president Eisenhower var en lidenskapelig internasjonalist og forpliktet til Nato. Se Ruane, *The Rise*, s. 6. For en oversikt over ulike syn, se f.eks. Ruane, *The Rise*, s. 201, note 10.

⁷⁴ Soutou, "France", ss. 499-500. Dockrill, *Britains's*, s. 64.

⁷⁵ Ruane, *The Rise*, ss. 19-20; Dockrill, *Britains's*, ss. 75-85; Eriksen og Pharo, *Kald krig*, ss. 133-134; Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, ss. 175-176.

opprettelsen av European Coal and Steel Community (ECSC). Ett år senere trådte den i kraft. Hovedmålet var å fremme økonomisk vekst, økt sysselsetting og bedre levestandard, gjennom et fellesmarked innenfor kull- og stålindustrien. I løpet av en femårsperiode skulle landene avskaffe handelshindringer seg imellom, samt etablere en felles ytre toll. Øverste institusjon for det nye fellesskapet ble *Den høye myndighet*, som skulle bestå av totalt ni representanter; to fra de tre største landene og en fra hvert av de små. Disse skulle utpekes av regjeringene, men ikke stå til ansvar overfor dem. Organet hadde blant annet myndighet til å fastsette skatte- og avgiftsnivået innenfor kull- og stålindustrien. For å begrense overnasjonaliteten, ble det etablert flere institusjoner. Et ministerråd måtte gi sin godkjenning før reguleringer ble vedtatt i krisetider, men da finansieringen av fellesskapet skulle skje gjennom direkte skattelegging av de involverte firmaene, ble ministerrådets makt redusert. En parlamentarikerforsamling fikk oppløsningsrett av *Den høye myndighet*, men ingen lovgivende funksjon.⁷⁶

Storbritannia, Norge og Danmark ble også invitert til å delta i ECSC, men takket nei. Det skyldes først og fremst det overnasjonale aspektet.⁷⁷ Medlemskap var heller ikke aktuelt for Sverige grunnet overnasjonalitet, samt at det ville representere et brudd med landets nøytralitetspolitikk. Men for å beskytte landets industriinteresser, valgte svenske myndigheter å etablere en permanent delegasjon ved Den høye myndighet. Den svenske handelen med ECSC ble imidlertid svært begrenset.⁷⁸

Kollaps

Forsvarsforhandlingene ble omfattende.⁷⁹ Først 27. mai 1952 signerte ECSC -landene en traktat som etablerte Det europeiske forsvarsfellesskapet/ European Defence Community (EDC).⁸⁰ Det nye forsvarsfellesskapet skulle bestå av totalt 43 divisjoner, som skulle bli utplassert av Natos øverstkommanderende i Europa (SACEUR). På det politiske nivå ville forsvarssamarbeidet bli administrert av en permanent kommisjonskomité, som skulle være underlagt et ministerråd fra medlemslandene og en forsamling fra de nasjonale parlamentene, og en gang i fremtiden, til en føderal regjering av Europa.⁸¹ Vest-Tyskland kom langt bedre ut

⁷⁶ Gillingham, *Coal*, ss. 281-283; Urwin, Derek. *The Community of Europe. A History of European Integration since 1945*. 2. utg. London: Longman, 1995, ss. 47-51. Det ble også opprettet en tvistedomstol og en rådgivende komité bestående av representanter fra produsentene, arbeidstakerne og forbrukerne.

⁷⁷ Urwin, *The Community*, ss. 46-47; Eriksen og Pharo, *Kald krig*, ss. 131-132; Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, ss. 252-257.

⁷⁸ Gussarsson, Maria. "Combining dependence with distance: Sweden", i Wolfram Kaiser og Jürgen Elvert (red.), 2004, s. 173; Malmberg, Mikael af. *Den ständaktiga nationalstaten Sverige och Den västeuropeiska integrationen 1945-1959*. Lund: Lund University Press, 1994, ss. 249-254.

⁷⁹ Se. f.eks: Duke, *The Elusive*, ss. 23-28; Fursdon, *The European*, ss. 105-148.

⁸⁰ Av mangel på norsk forkortelse bruker jeg den engelske.

⁸¹ Ruane, *The Rise*, ss. 15-17. For en grundig gjennomgang av EDC-traktaten, se Fursdon, *The European*, ss. 150-188.

av traktaten enn det den opprinnelige planen la opp til. Det vesttyske styrkebidraget ville telle om lag 500 000 soldater.⁸² I Benelux-landene og Vest-Tyskland ble traktaten ratifisert av landenes nasjonalforsamlinger. I Italia ble det aldri stemt over saken, men i juli 1954 ga landets parlamentskomiteer uttrykk for at det ville bli flertall for traktaten, når nasjonalforsamlingen skulle foreta en avstemning. Det ble ikke aktuelt, da den franske nasjonalforsamlingen nedtemte traktaten i august 1954. På tross av at EDC var et fransk forslag, ble avvisningen ikke tatt ille opp av franske myndigheter, som aldri hadde vært spesielt entusiastiske over forsvarsplanene.⁸³

Som en konsekvens av kollapsen til EDC måtte også planen om Det europeiske politiske fellesskap/ European Political Community (EPC) skrinlegges.⁸⁴ Etter et italiensk ønske, ble det vedtatt at EDC-traktaten skulle inneholde en bestemmelse om at EDC-forsamlingen, innen et halvt år etter iverksettelsen av traktaten, skulle vurdere muligheten for etablering av en permanent organisasjon av føderal eller konføderal struktur.⁸⁵ Høsten 1952 ble de potensielle EDC-statene enige om at det skulle nedsettes en ad hoc komité som skulle arbeide med den nye politiske planen, men da det ikke eksisterte en forsamling tilknyttet EDC, ble det vedtatt at komiteen skulle utgå fra ECSC-parlamentet.⁸⁶

I mars 1953 ble det lagt frem et traktatutkast for EPC, som skulle fungere som en overbygning for ECSC og EDC. Hovedoppgavene skulle være å utnevne og avsette *Den høye myndighet* og kommisjonskomiteen til EDC, kontrollere budsjettene til de to fellesskapene, koordinere utenrikspolitikk, inngå traktater med tredjeland samt forberede utviklingen mot et fellesmarked.⁸⁷ Angående utenrikspolitikk sa traktaten at EPC sin koordinering skulle gjelde saker som sannsynligvis ville involvere eksistensen, sikkerheten og velstanden til fellesskapet.⁸⁸ Regjeringsforhandlingene avdekket at landene ønsket mer nasjonal innflytelse enn det traktaten la opp til. Det var full enighet om at det ikke skulle være noen diskusjoner eller koordinering av utenrikspolitikk, bortsett fra det som allerede var hjemlet i ECSC- og

⁸² Bark, Dennis L. og David R. Gress. *A History of West Germany Volume 1. From Shadow to Substance 1945-1963*. Oxford: Basil Blackwell, 1989, ss. 289-290.

⁸³ Duke, *The Elusive*, ss. 34-35; Fursdon, *The European*, ss. 280-281; Soutou, "France", ss. 508-509.

⁸⁴ Av mangel på norsk forkortelse bruker jeg den engelske.

⁸⁵ Griffiths, Griffiths, Richard T. "Europe's First Constitution: The European Political Community, 1952-1954", i Stephen Martin (red.), *The Construction of Europe. Essays in Honour of Emilie Noël*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1994, s. 23.

⁸⁶ Nuttall, *European*, s. 34; Griffiths, "Europe's", s. 25.

⁸⁷ Griffiths, "Europe's", ss. 25-26; Urwin, *The Community*, s. 64. Strukturmessig la det opp til et ministerråd og en domstol, med konstruksjon lik ECSC. Et tokammer parlament, bestående av et direktevalgt kammer, og et senat utpekt av de nasjonale folkeforsamlingene. Et eksekutivråd hvis formann skulle være utpekt av EPC-parlamentet, men som selv valgte resten av rådet. Forsamlingen hadde oppløsningsrett av rådet som en helhet. Det skulle også opprettes en rådgivende komité, lik i ECSC.

⁸⁸ Duke, *The Elusive*, s. 30.

EDC-traktaten. Grunnet utfallet av det franske parlaments avstemning over forsvarsfellesskapet, ble det imidlertid ikke noe av det politiske fellesskapet.⁸⁹

Hovedkonsekvensen av at EDC ble skrinlagt, var at fra nå av dreide det videre vesteuropeiske samarbeidet seg hovedsakelig om økonomiske saker. Sikkerhetsspørsmål ble ikke mindre relevante grunnet utfallet, men slike ville først og fremst bli avgjort av Nato.⁹⁰

Et annet resultat ble det britiske forslaget om opprettelsen av Den vesteuropeiske union (VEU) i 1955, på grunnlag av Brussel-pakten av 1948. Gjennom pakten kunne Vest-Tyskland remilitariseres ved at landet ble pålagt begrensninger. Det siste var et fransk ønske, og re-militariseringen ville skje innenfor et internasjonalt rammeverk, som var et vesttysk ønske. Resultatet ble både at Vest-Tyskland fikk sin suverenitet tilbake, og medlemskap i Nato, noe også Italia fikk. Gjennom VEU skulle medlemmene søke å samstemme sine syn på sikkerhet og forsvar. Når det gjaldt beslutninger var det et nasjonalt anliggende.⁹¹

EEC og EFTA

25. mars 1957 ble en merkedag for økonomisk utvikling av vesteuropeisk samarbeidet ved at ECSC-landene signerte Romatraktaten. Forhandlingene hadde ikke vært problemfrie, og partene gikk gjennom flere kriser og hestehandler.⁹² I realiteten var det snakk om to traktater: European Economic Community (EEC) og Det europeiske atomenergifellesskap (Euratom). Hovedmålet med EEC var å etablere et fellesmarked. Traktaten som lå til grunn for dette var omfattende, men det gjaldt hovedsakelig etablering av en tollunion. Dette skulle imidlertid skje i tre faser over en periode på 12 til 15 år.⁹³ Traktaten sa ingen ting om utenriks- og sikkerhetspolitikk. Den eneste bestemmelsen som omhandlet ”ytre” forhold, gjaldt en gradvis overføring av handelspolitikk til EEC.⁹⁴

De mest sentrale organene skulle være Ministerrådet, Kommisjonen og en parlamentarikerforsamling. I Ministerrådet skulle landene være representert med én representant hver, men de tre største landene ville få flere stemmer enn de små. Rådets

⁸⁹ Griffiths, ”Europe’s”, ss. 29-31, 35.

⁹⁰ Duke, *The Elusive*, s. 36.

⁹¹ Deighton, Anne. ”Britain and the Creation of Western European Union, 1954”, i Anne Deighton (red.), *Western European Union 1954-1997. Defence, Security, Integration*. Oxford: European Interdependence Research Unit, 1997, ss. 14-24; Duke, *The Elusive*, ss. 38-39. Begrensningene for vesttysk opprustning gikk blant annet ut på at landet ikke kunne utvikle ABC-våpen, ha strategiske raketter, bombefly eller større marinefartøyer. Eventuelle endringer av dette kunne ikke skje uten godkjenning av to tredjedeler av VEUs ministerråd og SACEUR. Se Ruane, *The Rise*, s. 164.

⁹² For forhandlingene se f.eks. Küsters, Hanns Jürgen. ”The origins of the EEC Treaty”, i Enrico Serra (red.), *The Relaunching of Europe and the Treaties of Rome*. Bruxelles: Bruylant, 1989; Milward, Alan S. *The European Rescue of the Nation-State*. 2. utg. London: Routledge, 2000, ss. 196-223; Moravcsik, Andrew. *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press, 1998 (1999), ss. 86-158.

⁹³ Urwin, *The Community*, ss. 79-81; Milward, *The European*, ss. 220-222. I tillegg la traktaten blant annet opp til fri bevegelse av personer, tjenester og kapital, etablering av en investeringsbank, sosialfond, felles transportpolitikk og landsbrukspolitikk. På flere av disse punktene var imidlertid traktaten vag, og fremstod mer som et rammeverk enn spesifikke regler og prosedyrer. Se Urwin, *The Community*, s. 80; Moravcsik, *The Choice*, ss. 152-158.

⁹⁴ Duke, *The Elusive*, ss. 44-45, 363 note 14.

viktigste oppgave skulle være å utnevne Kommisjonen, samt vedta forslag som kom fra denne. Avstemninger om disse forslagene måtte avgjøres ved enstemmighet. Dette gjaldt for øvrig de fleste avgjørelser i de første fasene av overgangsperioden. Fra 1966 la traktaten derimot opp til at flere avstemninger kunne fattes ved kvalifisert flertall, mens noen bestemmelser, som utnevnelser av kommisjonsmedlemmer og defineringen av den felles landbrukspolitikken CAP, fremdeles måtte bli avgjort ved enstemmighet.⁹⁵ Kommisjonen skulle representere Fellesskapet.⁹⁶ Hovedoppgaven skulle være å foreslå saker for Ministerrådet, og se etter at vedtak ble iverksatt, samt beskytte Romatraktaten. Vedtak i Kommisjonen skulle vanligvis bli gjort ved flertallsavstemninger.⁹⁷ Parlamentarikerforsamlingen kunne bare foreslå budsjettforslag til Rådet, samt ved to tredjetalls flertall avsette en samlet Kommisjon, men den hadde ingen innflytelse over sammensetting av en ny.⁹⁸

Målet med Euratom var opprettelse og produksjon av atomkraft til sivil bruk, men allerede før atomsamarbeidet var iverksatt, ble det av de fleste medlemslandene ansett som irrelevant, og snart etablerte de største medlemslandene egne atomprogram.⁹⁹

Som et motsvar på dannelsen av EEC, opprettet Storbritannia, Norge, Sverige, Danmark, Sveits, Østerrike og Portugal frihandelsområdet European Free Trade Association (EFTA) i 1960. Dette var et resultat av at forhandlingene om å etablere et europeisk frihandelsområde for industrivarer Free Trade Area (FTA), som ble foreslått av Storbritannia i 1956, ble brutt av Frankrike to år senere. Målet var at FTA skulle omfatte alle medlemmene av Organisation for European Economic Co-operation (OEEC). Da FTA-forhandlingene kollapset, ivret særlig Sverige for at et mindre frihandelsområde skulle bli etablert. Med en svært eksportorientert industri fryktet Sverige, som nøytralt land, for å bli økonomisk isolert. Forhandlingene som ledet frem til etableringen av EFTA, ble kortvarige. De syv landene ble enige om å etablere et frihandelsområde for industrivarer. EFTA ble i motsetning til EEC mellomstatlig, og de deltakende landene beholdt sine ulike tollsatser til tredjeland. Målet med

⁹⁵ Bitsch, Marie-Thérèse og Wilfried Loth. "European Institutions and Political Integration", i Wilfried Loth (red.), *Experiencing Europe. 50 Years of European Construction 1957-2007*. Baden-Baden: Nomos, 2009, ss. 104-106; Bitsch, Marie-Thérèse og Wilfried Loth. "The Hallstein Commission 1958-67", i Michel Dumoulin (red.), *The European Commission, 1958-72: History and Memories*. Luxembourg: European Commission, 2007, s. 52.

⁹⁶ Medlemmene skulle bestå av to fra Vest-Tyskland, Frankrike og Italia og én fra hvert av de små landene, og skulle utpekes av de nasjonale regjeringene, men ikke stå til ansvar ovenfor disse. Likevel var de forpliktet til å inngå kompromisser med regjeringene for å forenkle beslutningene som ble fattet. Se Bitsch og Loth, "European", ss. 104-106; Urwin, *The Community*, s. 81; Bitsch og Loth, "The Hallstein", s. 55.

⁹⁷ Bitsch og Loth, "The Hallstein", ss. 53-55. For områder hvor kun Kommisjonen hadde initiativrett, og saker hvor regjeringene beholdt bestemmelsesretten, se Bitsch og Loth, "European", ss. 104-105.

⁹⁸ Bitsch og Loth, "European", s. 104. I 1962 skiftet parlamentarikerforsamlingen navn til Europaparlamentet. Som i ECSC skulle det også være en rådgivende interesseorganisasjonskomité, og en tvistedomstol, se f.eks. Urwin, *The Community*, ss. 82-83.

⁹⁹ Dinan, Desmond. *Europe Recast: A History of European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004, s. 76; Urwin, *The Community*, s. 77.

EFTA var handelsliberalisering, og da uten omfattende regelbindinger eller harmonisering av landenes økonomiske politikk. Dette gjenspeilet seg også i hvordan samarbeidet ble bygget opp. Organisatorisk ble det ledet av en generalsekretær med hovedsete i Genève.

Beslutningsmyndigheten lå hos de ansvarlige nasjonale ministrene, som møtes noen få ganger årlig. De fleste sakene krevde enstemmige vedtak.¹⁰⁰

Ny fransk president

Charles de Gaulle som tok over presidentmakten i Frankrike i juni 1958, var opptatt av å redusere USAs innflytelse over Vest-Europa, og at Frankrike skulle fremstå som den ledende staten i Europa. På tross av at han ønsket å utfordre USA, så han på landet som en alliert.¹⁰¹

Allerede måneden etter at han kom til makten uttalte de Gaulle at Europa skulle bli en politisk, økonomisk og kulturell *realitet*, og de eksisterende europeiske traktatene skulle bli fullført, men det skulle skje gjennom mellomstatelig samarbeid.¹⁰² Kort tid etter han kom til makten, ønsket de Gaulle å reformere Nato. Det innebar opprettelse av et tremaktsdirektorat bestående av USA, Storbritannia og Frankrike, som blant annet skulle bestemme bruken av atomvåpen i alliansen. Forslaget ble imidlertid avvist av USA og ignorert av Storbritannia.¹⁰³

Da de Gaulle ikke lyktes med sitt fremstøt, rettet han søkelyset mot EEC-landene. Presidenten ønsket å skape en *høyere myndighet* som de suverene medlemslandene kunne benytte til å utøve politisk kontroll over aktivitetene til de ulike Felleskapsinstitusjonene, samt være en global aktør.¹⁰⁴ I første omgang førte det til at EEC-landene høsten 1959 ble enige om at deres utenriksministre skulle møtes regelmessig for å diskutere internasjonale spørsmål. Ministrene møttes kun noen få ganger før den franske presidenten kort tid senere lanserte en langt mer ambisiøs plan.¹⁰⁵

Sommeren 1960 uttalte de Gaulle at han ønsket at stats- og regjeringssjefene fra EEC-landene skulle møttes regelmessig for å diskutere samarbeid om politiske, økonomiske,

¹⁰⁰ For litt om EFTA, se f.eks. Bryn, Kåre og Gudmundur Einarsson (red.), *EFTA 1960-2010. Elements of 50 Years of European History*. University of Iceland Press, 2010; Griffiths, Richard T. og Stuart Ward (red.), *Courting the Common Market: the First Attempt to Enlarge the European Community, 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press, 1996. For litt. Norges forhold til EFTA, se f.eks. Pharo, Helge Ø. "The Best of All Worlds. Norway and the Creation of EFTA", i Kåre Bryn og Gudmundur Einarsson (red.), *EFTA 1960-2010. Elements of 50 Years of European History*. University of Iceland Press, 2010. For litt. Danmarks forhold til EFTA, se for eksempel Borring Olesen og Villaume, *I blokpedelings*, ss. 423-436. For litt. Sveriges forhold til EFTA, se for eksempel af Malmberg, *Den ståndaktiga*, ss. 342-386.

¹⁰¹ Soutou, Georges-Henri. "The linkage between European integration and détente: the contrasting approaches of de Gaulle and Pompidou, 1965 to 1974.", i N. Piers Ludlow (red.), *European integration and the Cold War: Ostpolitik-Westpolitik, 1965-73*. London: Routledge, 2007, s. 14; Lacouture, Jean. *De Gaulle: The Ruler 1945-1970*. New York: W. W. Norton, 1999, s. 366.

¹⁰² Soutou, "The linkage", s. 16.

¹⁰³ Urwin, Derek W. *A Political History of Western Europe Since 1945*. 5. utg. London: Longman, 1997, s. 161; Loth, Wilfried. "Franco-German Relations and European Security, 1957-1963.", i Anne Deighton og Alan S. Milward (red.), *Widening, Deepening and Acceleration: The European Economic Community 1957-1963*. Baden-Baden: Nomos, 1999, s. 43.

¹⁰⁴ Nuttall, *European*, ss. 38-39.

¹⁰⁵ Nuttall, *European*, ss. 39-40; Urwin, *The Community*, s. 105.

kulturelle og militære spørsmål.¹⁰⁶ Først ett år senere ble medlemslandene enige om behovet for periodiske møter mellom stats- og regjeringssjefene. Det ble også vedtatt å nedsette en komité, under ledelse av den franske diplomaten Christian Fouchet, som skulle arbeide med rammeverk for en politisk union, basert på de fire områdene som den franske presidenten hadde ønsket. I oktober 1961 la komiteen frem et traktatutkast for en union, som blant annet la opp til felles utenriks- og forsvarspolitik, samt samarbeid om vitenskap og kultur, men utkastet sa ikke noe om økonomi. Unionen skulle organiseres gjennom et råd av stats- og regjeringssjefer som skulle møtes hver fjerde måned. Parlamentarikerforsamlingen til EEC kunne fremme anbefalinger, men hadde ingen lovgivende funksjon. En politisk komité bestående av embetsmenn med sete i Paris skulle forberede og iverksette beslutningene som ble fattet i Rådet. Etter tre år skulle traktaten bli revidert blant annet for å styrke unionen i retning av en forent utenrikspolitikk.¹⁰⁷ Det er viktig å understreke at de Gaulle ikke ønsket en union som gikk lengre enn en konføderasjon. Dette gjenspeiles da også i traktatutkastet som sa at vedtak i rådet av stats- og regjeringssjefene måtte fattes ved enstemmighet.¹⁰⁸

Planen møtte derimot motstand, særlig fra Belgia og Nederland, som gikk i mot Frankrikes krav om at Storbritannia, som hadde søkt under artikkel 237 i Romatraktaten om fullt EEC-medlemskap i august 1961, ikke skulle få delta i forhandlingene.¹⁰⁹ De to så på britisk medlemskap som en garantist for at unionen skulle samarbeide med Nato, samt at britene ville bli en motvekt mot fransk og vesttysk dominans. Fransk UD laget et nytt utkast hvor en link til Nato var med. Dette ble imidlertid fjernet av de Gaulle, men som tok med økonomisk samarbeid. Grunnet den nevnte motstanden til Belgia og Nederland ble det imidlertid ikke noe av planene.¹¹⁰

Danmark reagerte, i motsetning til Norge, raskt da Storbritannia 31. juli 1961 offentliggjorde at landet ville søke om EEC-medlemskap, og bare timer senere bekjentgjorde den danske regjeringen at den ville gjøre det samme. Mye grunnet et svært eksportorientert jordbruk, hvor mye gikk til de kontinentale landene, ønsket Danmark medlemskap i EEC. Allerede 10. august ble den britiske og danske søknaden levert.¹¹¹ 22. august gjorde den svenske regjeringen det klart at EEC-medlemskap var uaktuelt for Sverige, da det ville være

¹⁰⁶ Nuttall, *European*, ss. 41-42; Soutou, "The linkage", s. 16.

¹⁰⁷ Duke, *The Elusive*, s. 47; Nuttall, *European*, ss. 42-43.

¹⁰⁸ Lacouture, *De Gaulle*, ss. 347-348.

¹⁰⁹ Det andre alternativet ville ha vært å søke under § 238, som omhandler en løsere assosiasjon.

¹¹⁰ Nuttall, *European*, ss. 43-44; Loth, "Franco-German", ss. 47-49.

¹¹¹ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, ss. 449, 472; Laursen, Johnny. "Denmark, Scandinavia and the Second Attempt to Enlarge EEC, 1966-67", i Wilfried Loth (red.), 2001, ss. 408-409.

uforenelig med landets nøytralitetspolitikk.¹¹² I Norge var det langt større skepsis mot EF enn i Danmark, og først 2. mai 1962 ble en norsk søknad, som det ikke ville ha blitt noe av uten den britiske og danske, levert.¹¹³

De Gaulle åpnet i juni 1962 for at Storbritannia kunne delta i et vesteuropeisk forsvarssamarbeid og bli medlem av EEC, men en forutsetning var at landet anerkjente en særegen europeisk identitet i sikkerhetsspørsmål.¹¹⁴ Britenes valg i desember av amerikanske atommissiler til sine atomubåter ble dårlig mottatt av den franske presidenten, som så på det som en kapitulasjon overfor USA. På en pressekonferanse, 14. januar 1963, la de Gaulle ned veto mot britisk EEC-medlemskap.¹¹⁵ Etter at han la ned vetoet, åpnet de Gaulle for dansk medlemskap. Men danskene avslo grunnet vetoet. Norge fikk ikke en slik mulighet.¹¹⁶ To år senere stod den franske presidenten for en av de største krisene i EECs historie.

Luxembourg-kompromisset

1. juli 1965 valgte de Gaulle å trekke Frankrike ut av Ministerrådet, noe som blir omtalt som ”den tomme stols krise”.¹¹⁷ Handlingen ble utløst av flere forslag som Kommisjonen la frem angående CAP. De gikk blant annet ut på at toll på import fra tredjeland skulle ta over finansieringen av landbruket, til erstatning for nasjonale bidrag. Europaparlamentet skulle få større kontroll over budsjettet, og Rådet skulle ikke få anledning til å avvise Parlamentets tilføyelser til EECs budsjett, dersom det ikke hadde støtte av et simpelt flertall i Kommisjonen. Dersom Rådet skulle påtvinge sine syn uten hensyn til Parlamentet og Kommisjonen, måtte minimum fem av seks medlemsland være enige.¹¹⁸ Franske myndigheter avviste forslagene, og sa at innen 30. juni måtte EEC-landene bli enige om at det var Rådet, som innen 1970 skulle bestemme finansieringen av CAP.¹¹⁹ Dette ble ikke imøtekommet, og ”den tomme stols krise” oppstod. Forslagene var derimot ikke årsaken til krisen, men heller et resultat av ulike syn på organiseringen av EEC. På fransk side var oppfatningen blant annet at

¹¹² André, Nils og Yngve Möller. *Från Undén till Palme. Svensk utrikespolitik efter andra världskriget*. Stockholm: Nordstets Förlag, 1990, ss. 163-164. Jeg kommer tilbake til dette i kapittel 4.

¹¹³ Eriksen og Pharo, *Kald krig*, s. 342.

¹¹⁴ Loth, ”Franco-German”, ss. 50-51; Soutou, ”The linkage”, s. 17.

¹¹⁵ Bark og Gress, *A History*, s. 514; Lacouture, *De Gaulle*, ss. 358-359.

¹¹⁶ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingen*, ss. 490, 501-503; Eriksen og Pharo, *Kald krig*, s. 344.

¹¹⁷ Loth, Wilfried. ”The “empty chair” crisis”, i Michel Dumoulin (red.), *The European Commission, 1958-72. History and Memories*. Luxembourg: European Commission, 2007, s. 97. I tillegg ble landets permanente deltakere i Kommisjonen trukket tilbake, og det ble annonsert at landet ikke ville delta i møter i Rådet, Coreper (en fast komité som forberedte saker for Rådet) og de faste arbeidsgruppene. Se Loth ”The “empty”, s. 97. Se f.eks. også: Teasdale, Anthony L. ”The Life and Death of the Luxembourg Compromise”, i *Journal of Common Market Studies*. 31 (4) 1993, ss. 567-579.

¹¹⁸ Loth ”The “empty”, ss. 91-95. De to franske Kommisjonsmedlemmene stemte i mot forslagene, mens Luxembourgs medlem avsto fra å stemme, da han mente at reglene og prosedyrene ikke vare klare nok. Se Loth ”The “empty”, s. 95.

¹¹⁹ Loth ”The “empty”, s. 95.

Kommisjonen bare skulle være et helt ordinært sekretariat, og at det kun var regjeringene som skulle diskutere og bestemme forhold vedrørende Fellesskapet.¹²⁰

”Den tomme stols krise” ble ikke løst før ved det såkalte Luxembourg-kompromisset i januar 1966, da Frankrike igjen tok plass i Ministerrådet. Kompromisset gikk ut på dersom et land mente at en veldig viktig nasjonal interesse (ofte referert til som vital) stod på spill, skulle Ministerrådet tilstrebe, innen rimelig tid, løsninger som kunne bli fattet ved enstemmighet. Frankrike ønsket at diskusjoner skulle fortsette til enighet var oppnådd, men det ble avvist av de øvrige medlemslandene. Det ble kun erkjent at det var ulik oppfatning om hva som ville skje dersom det ikke ble enighet i Ministerrådet. I juni det samme året ble det blant annet enighet om finansiering av CAP i overgangsperioden og implementering av tollunionen.¹²¹

Det er viktig å understreke at kompromisset ikke var et formelt vedtak, men det ble tatt til etterretning av de øvrige fem EEC/EF-landene. Så i prinsippet gjaldt fremdeles Romatraktatens bestemmelser om flertallsavgjørelser etter at kompromisset var inngått. På noen få områder, deriblant tekniske bestemmelser angående CAP, ble det fortsatt tatt flertallsavgjørelser, men kompromisset var hele tiden underforstått, og det var derfor ikke nødvendig å få det formalisert.¹²²

Det samme året gikk de Gaulle inn for en mer selvstendig fransk linje, ved at han trakk Frankrike ut av det militære samarbeidet i Nato.¹²³

Haag-toppmøtet

2. mai 1967 offentliggjorde Storbritannia at landet på nytt ville søke om EEC-medlemskap. Dette vakte stor glede i Danmark, og allerede 11. mai leverte landet sammen med Storbritannia og Irland en søknad.¹²⁴ 24. juli ble en norsk søknad overlevert.¹²⁵

På grunnlag av den såkalte Merger-traktaten av 1965, og med virkning fra 1. juli 1967, ble den organisatoriske strukturen til ECSC, Euratom og EEC samlet under fellesbenevnelsen De europeiske fellesskap (EF). Kommisjonen og Ministerrådet ble definert som de utøvende

¹²⁰ Schönwald, Matthias. “Walter Hallstein and the “Empty Chair” Crisis 1965/66.”, i Wilfried Loth (red.), *Crises and Compromises: The European Project 1963-1969*. Baden-Baden: Nomos, 2001, ss. 169-170.

¹²¹ Loth “The “empty”, ss. 104-107; Teasdale, “The Life”, s. 569.

¹²² Teasdale, “The Life”, s. 570. Historikeren N. Piers Ludlow hevder at kompromisset ikke representerte en endring av politikken i EEC og at det ikke gjorde stort mer enn eksplisitt å hevde et stilltiende anerkjent prinsipp. Han mener at tilliten blant medlemslandene hadde sunket så mye, at det var nødvendig å uttrykke sedvanen eksplisitt. Se Ludlow, N. Piers. “The Eclipse of the Extremes. Demythologizing the Luxembourg Compromise”, i Wilfried Loth (red.), 2001, ss. 247-249.

¹²³ Duke, *The Elusive*, ss. 53-54.

¹²⁴ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, ss. 519-520

¹²⁵ Jeg kommer tilbake til både den norske og danske søknaden i kapittel 3.

organer for alle tre institusjonene.¹²⁶ Men som vi har sett førte Luxembourg-kompromisset til en betydelig begrensning av Kommisjonens reelle makt.

29. november 1967 la de Gaulle på nytt ned veto mot britisk EF-medlemskap, med den begrunnelse at Storbritannia ennå ikke var klar for medlemskap.¹²⁷ De øvrige medlemslandene mislikte avgjørelsen, men ingen ville presse Frankrike til å endre mening.¹²⁸ De to årene etter vetoet blir beskrevet som en periode med kriser for Fellesskapet.¹²⁹

15. juni 1969 tok Georges Pompidou, som lenge hadde vært de Gaulles statsminister, over presidentmakten i Frankrike. I prinsippet var Pompidou motstander av integrasjon i både Europa og Nato, men var mer fleksibel enn de Gaulle. Når det gjaldt Nato var det ikke snakk om å delta i den militære strukturen igjen, og Pompidou var på vakt mot at USA skulle bruke Nato til å kontrollere Europa, men i motsetning til sin forgjenger ønsket han å forbedre forholdet til amerikanerne.¹³⁰ En annen motsetning i forhold til forgjengeren, var at Pompidou åpnet for britisk EF-medlemskap. Det gjorde han offentlig kjent allerede 10. juli 1969, samtidig med at han presenterte tanken om et europeisk toppmøte.¹³¹ Åpningen blir blant annet forklart med at Pompidou mente at Frankrike ikke var tjent med å nekte Storbritannia deltakelse, fordi britene hadde lyktes med å spille de andre fem EF-landene opp mot Frankrike.¹³²

Utover høsten 1969 ble det holdt flere møter om hva som skulle være tema under toppmøtet. Spørsmålet om utenrikspolitisk samarbeid ble aldri et hovedtema, men det ble diskutert. Etter fransk krav gikk Vest-Tyskland kun inn for slikt samarbeid blant EF-landene. Til slutt ble det enighet om at toppmøtet skulle diskutere CAP, medlemskapsutvidelse og ØMU.¹³³ Toppmøtet fant sted i Haag 1. og 2. desember 1969. Under møtet ble det enighet om finansieringen av CAP, at det i løpet av 1970 skulle utvikles en plan for en skrittvis opprettelse av ØMU, samt at forhandlinger med de fire søkerlandene Storbritannia, Irland, Danmark og Norge kunne bli innledet.¹³⁴ Det ble slått fast i sluttkommunikatet at søknad om fullt medlemskap forutsatte at søkerlandene godtok samtlige traktater og deres politiske

¹²⁶ Urwin, *The Community*, ss. 135-136; Dinan, *Europe*, ss. 117-118.

¹²⁷ Duke, *The Elusive*, s. 54; Lacouture, *De Gaulle*, s. 360.

¹²⁸ Ludlow, N. Piers. *The European Community and the Crises of the 1960s: Negotiating the Gaullist challenge*. London: Routledge, 2006, ss. 142-153.

¹²⁹ Ludlow, *The European*, ss. 146-198.

¹³⁰ Soutou, "The linkage", ss. 22-23.

¹³¹ Nuttall, *European*, s. 47; Hiepel, Claudia. "In Search of the Greatest Common Denominator. Germany and the Hague Summit Conference 1969", i *Journal of European Integration History*, 9(2) 2003, s. 65.

¹³² Soutou, "The linkage", s. 26.

¹³³ Se Möckli, Daniel. *European Foreign Policy during the Cold War. Heath, Brandt, Pompidou and the Dream of Political Unity*. London: I. B. Tauris, 2009, ss. 35-36; Dinan, *Europe*, ss. 128-129; Hiepel, "In Search", ss. 74-77; Wilkens, "Westpolitik", ss. 76-79.

¹³⁴ van der Harst, "The 1969", ss. 5-9; Möckli, *European Foreign*, ss. 18-19.

målsetninger og beslutninger som var fattet etter at traktatene var trådd i kraft, kjent som *acquis communautaire*.¹³⁵

Under toppmøtet innså flere Vest-Europas manglende evne til å tale med én stemme i internasjonale saker, noe som særlig ble fremhevet av Brandt.¹³⁶ Selv om Pompidou i sitt åpningsinnlegg sa lite om slikt samarbeid, foreslo han at EF-landenes utenriksministre skulle møtes regelmessig for å diskutere utenrikspolitiske problemer, og landenes forhold til verden for øvrig. Med dette håpet den franske presidenten at initiativet skulle gjelde for EF-landene, og dermed utelukke noen umiddelbare konsultasjoner med søkerlandene.¹³⁷ Etter forslag fra Brandt resulterte møtet i at sluttkommunikéet fikk et punkt hvor utenriksministrene ble instruert "[...] to study the best way of achieving progress in the matter of political unification, within the context of enlargement".¹³⁸ I det samme punktet fikk ministrene frist til utgangen av juli 1970 med å komme med forslag til fremskritt.

Grunnet uenighet om hva samarbeidet skulle inneholde, ble ordlyden i punktet ansett som en enkel løsning som alle kunne samles om. Belgia, Luxembourg og Italia ønsket at *political unification* gikk mye lengre enn Vest-Tyskland og Frankrikes forslag, mens Nederland fremstod lunken til det hele, ved at de ønsket full deltakelse av alle EFs institusjoner i en europeisk utenrikspolitikk, noe som var helt urealistisk. Grunnet henvisningen til at progresjonen skulle foregå innen for konteksten av utvidelse, var det mange under møtet som forventet at de nye medlemmene ville bli inkludert i det politiske samarbeidet.¹³⁹ Det er viktig å understreke at referansen til *political unification* var mye vagere enn bestemmelsene om å konsolidere EF, oppstart av utvidelsessamtaler og arbeidet mot en monetær union. Utenriksministrene var ikke instruert til å etablere institusjoner for utenrikspolitikk, og de var heller ikke forpliktet til å oppnå resultater.

De øvrige EFTA-landene, Portugal, Sverige, Sveits og Østerrike, ble også diskutert under møtet, noe særlig Brandt var opptatt av. Når det gjaldt Sveriges forhold til EF var det et åpent spørsmål, men han var klar på at svenskene selv måtte velge hva slags tilknytning landet ville ha. Forbundskansleren foreslo at etter at forhandlingene med de fire søkerlandene var påbegynt, skulle EF innlede samtaler med land som ønsket andre former for samarbeid.¹⁴⁰ Svenske myndigheter tolket Brandts uttalelser dit hen at på det daværende tidspunkt kunne

¹³⁵ "The Hague Summit", "Final communiqué of the Conference", Point Thirteen.

¹³⁶ Nuttall, *European*, s. 49.

¹³⁷ Möckli, *European Foreign*, s. 37.

¹³⁸ Nuttall, *European*, s. 49; "The Hague Summit", "Final communiqué of the Conference", Point Fifteen.

¹³⁹ Hiepel, "In Search", s. 79; Möckli, *European foreign*, s. 37.

¹⁴⁰ "The Hague Summit", "Statement by M. Willy Brandt Chancellor of the Federal Republic of Germany", point 3.

ingen løsninger utelukkes.¹⁴¹ Utfallet av toppmøtet ble at først etter at forhandlinger med søkerlandene var startet opp, kunne diskusjoner bli innledet med de øvrige EFTA-landene.¹⁴²

Davignon-rapporten

Selve arbeidet med å fremme *political unification* ble delegert til de politiske direktørene i EF-landenes utenriksdepartementer. I samtlige departementer var direktørene høyerestående embetsmenn, men deres plass i de respektive departementers hierarki varierte.¹⁴³ I norsk UD tilsvarte det ekspedisjonssjefen i politisk avdeling.¹⁴⁴ Gruppen ble ledet av den belgiske direktøren Étienne Davignon, da det var Belgia som hadde presidentskapet i Ministerrådet det første halvåret i 1970. Derfor blir sluttrapporten ofte referert til som Davignon-rapporten, selv om mange omtaler den som Luxembourg-rapporten, etter byen hvor rapporten ble godkjent av Fellesskapets utenriksministre.

Utfallet av EDC og Fouchet-planene fikk stor betydning for gruppen, som var bestemt på å tilfredsstille både dem som hadde et mellomstatlig og overnasjonalt syn på *political unification*.¹⁴⁵ Selve prosessen frem til den respektive rapporten kan deles inn i tre faser. Den første var en innledende fase med uformelle bilaterale rådslagninger, og varte fra 20. januar 1970 til 6. mars, da den første substansielle diskusjonen på ministernivå fant sted. Den andre, som var hovedfasen, omfattet multilaterale forhandlinger og en utforming av hva EPS skulle inneholde. Denne fasen endte 20. juli med at EFs utenriksministre godkjente et rapportutkast. Etter dette kom avslutningsfasen hvor de enkelte landene fikk rapporten avklart nasjonalt, og søkerlandene fikk komme med sine synspunkt. Fasen endte 27. oktober 1970, da rapportens endelige form ble godkjent av medlemsstatenes utenriksministre.¹⁴⁶ Selv om rapporten slo fast at målet var å oppnå fremgang mot *political unification*¹⁴⁷, var forpliktelsesnivået til EPS-samarbeidet relativt lavt. Målsettingen med samarbeidet var:

“(a) To ensure greater mutual understanding with respect to the major issues of international politics, by exchanging information and consulting regularly;

b) To increase their solidarity by working for a harmonization of views, concertation of attitudes and joint action when it appears feasible and

¹⁴¹ Allers, Robin M. ”Alternatives to Membership or Temporary Solutions? The German Proposal for a Commercial Arrangement and the EEC’s Attitude towards Nordek (1967-1970)”, i Jan Hecker-Stampehl, (red.), *Between Nordic Ideology, Economic Reality. New Perspectives on Nordek*. Helsinki: The Finnish society of science and letters, 2009, s. 179.

¹⁴² “The Hague Summit”, “Final communiqué of the Conference”, Point Fourteen.

¹⁴³ Nuttall, *European*, s. 18.

¹⁴⁴ UD 25.2/101-28. Notat UD, 13.05.71. ”Davignon-rapportens konsultasjonsordning.”

¹⁴⁵ Smith, *Europe’s*, s. 69.

¹⁴⁶ Möckli, *European Foreign*, s. 43.

¹⁴⁷ “Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of Political Unifications”, Part Two. http://aei.pitt.edu/4543/01/epc_first_report_oct_1970.pdf Hentet 13.08.10.

desirable.”¹⁴⁸

Det ble ikke opprettet noe nytt byråkratisk apparat som skulle arbeide med EPS. Rapporten la hovedsakelig opp til en møtestruktur: utenriksministrene fra ”de seks” skulle møtes minst en gang i halvåret; hvis situasjonen tilsa det skulle stats- og regjeringssjefene møtes i stedet for utenriksministrene; møtene skulle ledes av utenriksministeren fra det landet som hadde presidentskapet i Ministerrådet og ministermøtene skulle være forberedt av en komité bestående av de politiske direktørene. Disse skulle møtes minst fire ganger per år i Den politiske komité, og vertslandet hvor møtene ble holdt skulle ta seg av det nødvendige forarbeidet.¹⁴⁹

Rapporten slo fast at under møtene skulle deltakerne konsultere hverandre om alle viktige spørsmål om utenrikspolitikk, og medlemsstatene stod fritt til å fremme alle typer forslag som de ønsket å drøfte politisk.¹⁵⁰ Det var imidlertid ingen henvisning til den stilltiende avtalen mellom ”de seks” om ikke å ta opp sikkerhets- og forsvarsspørsmål, som ville være det samme som å utfordre Nato. Rapporten åpnet rent teoretisk for at saker som omhandlet nasjonal sikkerhet kunne bli tatt opp, men en slik åpning ble ikke gitt for saker som gjaldt nasjonal lovgivning, eller hvor medlemslandene var i konflikt.¹⁵¹

Søkerlandene skulle også inkluderes i EPS, men ikke direkte. Vest-Tyskland ønsket riktignok at Storbritannia skulle bli involvert fra begynnelsen av, men det ble avvist av Frankrike. Ordlyden ”[...]within the context of enlargement” ble fra fransk side forklart med at det kun definerte en modell for samarbeid som ville være forenelig med et utvidet EF, og som ikke ville hindre utvidelsesprosessen. Frankrikes holdning skyldtes blant annet frykt for at britene ville bruke EPS som en ”ankedomstol” for å påvirke de økonomiske utvidelsessamtalene.¹⁵² Kompromisset ble, etter forslag fra den vesttyske regjeringen, at det skulle skilles mellom konsultasjoner mellom EF-landene, og meningsutvekslinger mellom EF- og søkerlandene. Grunnet fransk frykt for stort britisk engasjement, ble det enighet om at

¹⁴⁸ “Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of Political Unifications”, Part Two, Point I. Med “concertation” menes samordning.

¹⁴⁹ “Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of Political Unifications”, Part Two, Point II “Ministerial meetings”, Point III “Political Committee” og Point VII “General”.

¹⁵⁰ “Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of Political Unifications”, Part Two, Point IV “Matters within the scope of the consultations”.

¹⁵¹ Regelsberger, Elfriede. ”EPC in the 1980s: reaching another plateau?”, i Alfred Pijpers, Elfriede Regelsberger og Wolfgang Wessels (red.), *European Political Cooperation in the 1980s. A common Foreign Policy for Western Europe?* Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 10.

¹⁵² Nuttall, *European*, s. 54; Möckli, *European Foreign*, s. 39.

de ulike møtene ikke skulle finne sted på samme dag.¹⁵³ Selv om Storbritannia ikke likte målet om *political unification*, ønsket landet full deltakelse fra begynnelsen av.¹⁵⁴

Det er viktig å understreke at EPS i utgangspunktet var et rent mellomstatlig samarbeid som ble holdt utenfor EFs rammeverk. Rapporten la opp til et uformelt samarbeid, og det var ingen traktatfestede forpliktelser eller krav om å nå fram til enighet, eller en felles europeisk utenrikspolitikk. Likevel forventet enkelte, særlig de mindre landene, at på sikt ville EPS bli forent med EF, og senere en europeisk union.¹⁵⁵ Frankrike fryktet på sin side utvikling mot en union. På begynnelsen av 1970-tallet var det først og fremst Frankrike som ønsket at EPS skulle være klart atskilt fra EFs rammeverk.¹⁵⁶ Vest-Tyskland og Nederland var derimot motstandere av et skarpt skille.¹⁵⁷ Den konservative Heath-regjeringen, som kom til makten i juni 1970, og som blir beskrevet som etterkrigstidens mest Europa-vennlige britiske regjering, ønsket kort tid etter sin tiltredelse å samarbeide tettere med Europa hva angikk sikkerhet og forsvar.¹⁵⁸ I motsetning til senere britiske regjeringer, åpnet Heath-regjeringen for at det ikke skulle være et skarpt skille mellom EPS og EF.¹⁵⁹ Den gjorde det også klart overfor amerikanske myndigheter at i forsvarsspørsmål ville britene først søke felles europeiske syn, før de koordinerte med USA. Men Storbritannia ønsket fremdeles nært etterretnings- og atomsamarbeid med USA.¹⁶⁰

Werner-planen

For å utarbeide en plan for en skrittvis opprettelse av en økonomisk og monetær union, ble det nedsatt en komité under ledelse av Luxembourgs stats- og finansminister, Pierre Werner, og 8. oktober 1970 ble den såkalte Werner-planen lagt frem. Den anbefalte etablering av en økonomisk og monetær union innen utgangen av 1980. En monetær union betydde blant annet eliminasjon av svingningsmarginer i valutakurser og en fullstendig liberalisering av kapitalbevegelser. Etableringen skulle imidlertid foregå gradvis, og i tre etapper. Detaljgraden av hva som skulle skje i de ulike etappene varierte sterkt. I den første var målene blant annet at medlemslandene skulle koordinere generell økonomisk politikk, utarbeide felles retningslinjer for offentlige budsjetter, underskuddsfinansiering og penge- og kredittpolitikk,

¹⁵³ Allers, *Besondere*, s. 235; Möckli, *European foreign*, s. 44.

¹⁵⁴ Möckli, *European Foreign*, s. 39.

¹⁵⁵ Smith, *Europe's*, s. 70; Nuttall, *European*, s. 5.

¹⁵⁶ Regelsberger, "EPC", s. 12.

¹⁵⁷ Smith, *Europe's*, s. 71.

¹⁵⁸ Parr, Helen. "Anglo-French nuclear collaboration and Britain's policy towards Europe, 1970-1973", i Jan van der Harst, 2007, ss. 35, 38. Heath-regjeringen satt 19.06.70 – 04.03.74. Se Butler, David og Gareth Butler. *Twentieth-Century British Political Facts 1900-2000*. 8. utg. Basingstoke: Macmillan, 2000, s. 33.

¹⁵⁹ Hill, Christopher. "United Kingdom – Sharpening contradictions", i Christopher Hill (red.), *The Actors in Europe's foreign policy*. London: Routledge, 1996, s. 76.

¹⁶⁰ Pine, Melissa. "Britain, Europe and the "special relationship": finding a role 1967-1972", i Jan van der Harst (red.), 2007, s. 120; Möckli, *European Foreign*, s. 47

samt innsnevring av kurssvingninger i de enkelte medlemslandenes valutaer. Planen var mer uklar om hva som skulle skje i den andre og tredje etappen. Den la ikke opp til etablering av en felles sentralbank, men at de ulike landenes sentralbanker skulle samarbeide tettere. Den sa derimot ikke hvordan samarbeidet skulle fungere. For at landene skulle få en adekvat koordinering av finanspolitikken, la planen opp til at Europa-parlamentet skulle få økt makt, men også her var planen vag.¹⁶¹

President Pompidou stilte seg svært kritisk til det integrerende perspektivet. På fransk side var det uaktuelt å gi opp sentral nasjonal kompetanse i monetære spørsmål. Forbundskansler Brandt stilte seg derimot positiv, og kalte planen for ”det nye Magna Carta” i EF. Først etter at Frankrike ble innrømmet modifiseringer, som blant annet innebar at det ikke ble noe forpliktende integrerende politikk, kunne Ministerrådet godkjenne planen i februar 1971. Det ble også enighet om at dersom ett medlemsland var misfornøyd med utviklingen, kunne det trekke seg ut etter tre år.¹⁶²

Valutasamarbeidet møtte raskt på problemer. I mai 1971 lot Vest-Tyskland D-mark flyte, og underminerte dermed forsøkene på å knytte de europeiske valutaene sammen. Det var meningen at reduksjonen av kurssvingningene mellom EF-landenes valutaer skulle finne sted innenfor Bretton Woods-samarbeidets bredere svingningsmarginer. Da D-mark begynte å flyte måtte landene velge mellom fastkurs mot dollar eller D-mark. Ettersom Bretton Woods-systemet fortsatt var intakt var det naturlig ikke å gi opp dette og fastholde kursene mot dollar. Problemene ble imidlertid forsterket av president Richard Nixons beslutning i august 1971 om suspensjon av innvekslingen mellom dollar og gull, som hadde vært en av bærebjelkene i Bretton Woods-systemet, og som førte til at systemet falt sammen.¹⁶³ Utover høsten fløt kursene frem til ti industrialiserte land i desember forhandlet frem Smithsonian-avtalen, som etablerte et nytt kurssamarbeid. Her kunne imidlertid valutaene svinge mer mot hverandre enn i den opprinnelige avtalen, noe som var uakseptabelt for EF-landene, da det særlig kunne føre til problemer for CAP.¹⁶⁴

I april 1972 etablerte derfor Fellesskapet det såkalte slangesamarbeidet, hvor kurssvingningene skulle være halvparten av det Smithsonian-avtalen åpnet for. Det første året ble slangen og Smithsonian-avtalen kombinert, og derfor ble det europeiske samarbeidet da kalt ”slangen i tunnelen”. Allerede året etter falt Smithsonian-avtalen sammen, og dollaren kom derfor til å flyte mot slangen. Den påfølgende oljekrisen i oktober 1973, kompliserte

¹⁶¹ Wilkens, ”Westpolitik”, s. 92; Eichengreen, Barry. *The European Economy since 1945. Coordinated Capitalism and Beyond*. Princeton, N.J. : Princeton University Press: 2007, ss. 192-193.

¹⁶² Wilkens, ”Westpolitik”, ss. 93-94; Eichengreen, *The European*, ss. 193-194.

¹⁶³ Wilkens, ”Westpolitik”, ss. 94-95; Eichengreen, *The European*, ss. 242-245.

¹⁶⁴ Wilkens, ”Westpolitik”, ss. 94-96; Eichengreen, *The European*, ss. 245-247.

slangesamarbeidet da landene ble rammet ulikt, og valgte å møte tilbakeslaget på ulike måter.¹⁶⁵

Av EF-landene var det bare Vest-Tyskland og Benelux-landene som var medlemmer i hele perioden slangesamarbeidet eksisterte, det vil si frem til 1979, da det mer ambisiøse europeiske monetære systemet (EMS) ble innført. Allerede én uke etter at samarbeidet trådte i kraft ble Storbritannia, Irland og Danmark med, men britene ble under to måneder senere tvunget til å trekke seg ut fordi de lot pundet flyte fritt, og ble etterfulgt av irene, da deres valuta var nært knyttet til det engelske pundet. Danmark trakk seg ut i juni 1972, men ble med igjen i oktober, og ble værende frem til EMS ble innført.¹⁶⁶ At Storbritannia måtte trekke seg etter et par måneder, understreker Fellesskapets maktesløshet overfor de internasjonale markedskreftene. Norge ble medlem i mai 1972, men valgte å trekke seg ut i desember 1978. Sverige ble medlem av samarbeidet i mars 1973, men ble tvunget til å forlate det i 1977, da landet devaluerte den svenske kronen mer enn det de øvrige landene godtok.¹⁶⁷

Forholdet til EFs institusjoner og utvikling av EPS

I Davignon-rapporten var den eneste henvisningen til Kommisjonen at den bare ville bli konsultert dersom aktivitetene til EF ble berørt av ministrenes arbeid.¹⁶⁸ En Kommisjonsdelegasjon fikk delta under det første EPS-ministtermøtet i november 1970, men kun da økonomiske aspekter ved øst-vest forholdet ble tatt opp. Etter at arbeidet med Konferansen for sikkerhet og samarbeid i Europa (KSSE) tok til, ble det klart at det ikke var mulig å skille mellom politiske og økonomiske aspekter ved sikkerhetskonferansen. Kommisjonen ble derfor innrømmet muligheten til å komme med skriftlige kommentarer, men som måtte gå via Den politiske komité. I tillegg fikk den mulighet til å delta i en arbeidsgruppe, hvis berettigelse var at Kommisjonen skulle få delta i et forum. Flere innrømmelser ble ikke gitt, grunnet fransk motstand.¹⁶⁹ Utover på 1970-tallet fikk Kommisjonen delta under flere møter og i ulike komiteer, men medlemslandene kunne nedlegge veto mot dens deltakelse, noe Frankrike ofte gjorde for å markere seg.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Eichengreen, *The European*, ss. 247-251; Wilkens, "Westpolitik", ss. 99-100.

¹⁶⁶ Eichengreen, Barry. *Globalizing Capital. A History of the International Monetary System*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1996, s. 156; Eichengreen, *The European*, ss. 248. For litt. om EMS, se Eichengreen, *The European*, ss. 282-290. Italia trakk seg ut av slangesamarbeidet i 1973, og Frankrike trakk seg i 1976 ut for andre gang.

¹⁶⁷ Eichengreen, *Globalizing*, s. 156; Eichengreen, *The European*, s. 249.

¹⁶⁸ "Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of Political Unifications", Part Two, Point V "Commission of the European Communities".

¹⁶⁹ Nuttall, Simon. "The Commission: the struggle for legitimacy", i Christopher Hill (red.), *The Actors in Europe's foreign policy*. London: Routledge, 1996, ss. 132-133.

¹⁷⁰ Nuttall, "The Commission", ss. 135-136. Først med London-rapporten av 1981, ble Kommisjonen innvilget full deltakelse på alle nivå innenfor det eksisterende rammeverket. Men det innbar ingen institusjonell kompetanse. Kommisjonen holdt selv en lav profil etter dette for ikke å sette deltakelsesretten i fare. EPS forble intergovernmental, selv etter den nye rapporten. Se Nuttall, *European*, s. 180. I Den europeiske enhetsakt av 1986 ble det slått fast at utenriksministrene og ett

Hva angikk forholdet til Europaparlamentet, skulle det bli holdt halvårige møter mellom EFs utenriksministre og parlamentets politiske komité. Det ble understreket at møtene ville være uformelle.¹⁷¹

Når det gjaldt utviklingen av EPS, ønsket særlig forbundskansler Brandt at det skulle bli etablert et permanent sekretariat som skulle forberede saker. Forslaget la han frem høsten 1971, samtidig gikk Brandt inn for at sekretariatet skulle bli etablert i Brussel. President Pompidou støttet tanken, men insisterte på at det måtte bli lokalisert i Paris.¹⁷² De franske argumentene mot etablering i den belgiske hovedstaden var at der lå Nato-hovedkvarteret og det ville være et signal mot en Felleskapsstruktur.¹⁷³ Blant de øvrige medlemslandene gikk Benelux inn for Brussel, mens Italia støttet Paris. Søkerlandene var også delt. Storbritannias, Irland og Norge gikk inn for den belgiske hovedstaden, mens Danmark den franske.¹⁷⁴ Pompidou la ned så mye offentlig prestisje i saken at det var uaktuelt å gi etter, derfor avviste han i september 1972 en hver videre diskusjon angående et sekretariat.¹⁷⁵

19.- 20. oktober 1972 ble det holdt et nytt toppmøte, i Paris, hvor temaene var ØMU og sosiale fremskritt, institusjonell styrkelse, progresjon mot politisk union og EFs ytre relasjoner og dets ansvar i verden. Hva angikk EPS, ble det fattet en viktig beslutning. Davignon-rapporten la opp til at EPS skulle føre til *political unification*, men under møtet ble det bestemt at EFs institusjoner skulle bli bedt om å utarbeide en rapport, innen 1975, om videre utvikling mot en union, mens utenriksministrene ble bedt om å lage en ny rapport om politisk samarbeid. Helt skarpt skulle det ikke være, da EPS skulle ha nær kontakt med institusjonene om saker som angikk Fellesskapets aktiviteter.¹⁷⁶ Det ble også vedtatt at fra nå av skulle utenriksministrene møtes fire ganger per år.¹⁷⁷

kommisjonsmedlem skulle ha minst fire møter i EPS-regi i året, og at de kunne møtes i forbindelse med møter i forbindelse med Det europeiske råd. Kommisjonen skulle også delta fullt i saksbehandlingen til EPS. Se "Single European Act", "Title III, Article 30.3 (a) og (b)".

http://www.ena.lu/single_european_act_luxembourg_17_february_1986_hague_28_february_1986-2-16307 Hentet 13.08.10.

¹⁷¹ "Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of Political Unifications", Part Two, Point VI "European Parliament".

¹⁷² Wilkens, "Westpolitik", s. 88; Möckli, *European Foreign*, s. 82.

¹⁷³ Nuttall, *European*, s. 72; Möckli, *European Foreign*, ss. 82-83.

¹⁷⁴ Möckli, *European Foreign*, s. 83, Möckli hevder at Norge og Irland gikk inn for Paris, men ifølge norsk UD gikk de inn for Brussel. Se UD 25.2/101-36. Notat UD, 09.06.72. "EF – Forberedelsene til toppmøtet."

¹⁷⁵ Möckli, *European Foreign*, ss. 82-83; Wilkens, "Westpolitik", s. 88. Først ved Den europeiske enhetsakt av 1986, ble det bestemt at det skulle opprettes et EPS-sekretariat i Brussel, hvis arbeid skulle være å bistå med forberedelser og implementering av arbeidet til EPS. Det kunne imidlertid ikke forberede saker på eget initiativ, eller opptre som en talsmann for medlemslandene. Se Nuttall, *European*, s. 255.

¹⁷⁶ Nuttall, *European*, ss. 71-74. Denne rapporten, kalt København-rapporten, ble lagt frem 23. Juli 1973. Se Nuttall, *European*, ss. 74-80.

¹⁷⁷ Nuttall, *European*, s. 74.

3 Borten- og VKR-regjeringen

Da Haag-toppmøtet fant sted i desember 1969 satt det borgerlige flertallregjeringer i både Norge og Danmark, men de hadde ulikt syn på Europa-spørsmålet. I 1967 hadde begge landene etterfulgt Storbritannia og levert en søknad om EF-medlemskap, men som det ikke ble tatt stilling til, grunnet de Gaulles andre veto mot britisk medlemskap. Haag-toppmøtet førte til at Norges og Danmarks medlemskapssøknader fra 1967 ble gjenåpnet. I Norge satt Borten-regjeringen som lenge hadde slitt med indre spenninger om Europa-spørsmålet, men det hadde grunnet vetoet ikke vært nødvendig å ta en endelig beslutning. Toppmøtet førte til at regjeringen ikke bare måtte ta stilling til medlemskap, men også hvordan den stilte seg til spørsmålet om *political unification* og en økonomisk og monetær union. I tillegg måtte den også gjøre seg opp en mening om det nordiske samarbeidsprosjektet, Nordøk. Partiene i den danske VKR-regjeringen som satt ved makten da Haag-toppmøtet fant sted, var samstemte i at Danmark burde bli EF-medlem, men også de måtte ta stilling til *political unification* og ØMU, som Davignon-rapporten og Werner-planen kom til å legge opp til.

I dette kapittelet vil jeg undersøke hvordan Davignon-rapporten, EPS og ØMU spilte inn på Europa-spørsmålet i Norge og Danmark. Hvordan reagerte regjeringene, parlamentspartiene og utenriksdepartementene i de to landene? Fikk EPS og ØMU konsekvenser for landenes forhold til EF, og da særlig medlemskapsforhandlingene?

Hovedperioden som kapittelet dekker går fra Haag-toppmøtet i 1969, frem til da Borten-regjeringen gikk av i mars 1971. Innledningsvis tas de to landenes søknader til EF i 1967 opp.

Sprikende norsk, borgerlig samlingsregjering

Firepartiregjeringen bestående av Høyre (H), Senterpartiet (Sp), Venstre (V) og Kristelig Folkeparti (KrF), som samlet fikk flertall ved stortingsvalget i 1965, hadde ulike mål og meninger om europaspørsmålet.¹⁷⁸ Høyre var klart for medlemskap i EEC, mens det i Sp var sterk motstand. I forbindelse med den første norske medlemskapssøknaden i 1962, hadde flertallet i partiet gått inn for assosiering, mens i Høyre gikk samtlige inn for medlemskap. Det samme gjorde et klart flertall i Venstre, mens i KrF hadde mange et mer ambivalent syn. Regjeringspartiene var selvsagt innforstått med motsetningene, og håpet i det lengste å unngå

¹⁷⁸ For sammensetting og parlamentarisk grunnlag se:

http://www.nsd.uib.no/polsys/index.cfm?urlname=&lan=&MenuItem=N1_2&ChildItem=&State=collapse&UttakNr=28&Regstart=1965-10-12&Regslutt=1971-3-16&PartierKode=71,41,51&StortingPeriodeKode=110,114 Hentet 14.04.11.

å ta stilling, men den britiske medlemskapssøknaden i mai 1967 fremtvang en norsk avklaring.¹⁷⁹

Hovedgrunnen til at det ble enighet om en norsk søknad var at mange antok at president de Gaulle igjen ville nedlegge veto. Dersom det likevel skulle bli aktuelt, var det mulig at Sverige kunne komme til å søke, noe som trolig ville økt skaren av tilhengere i Norge. Det at et nøytralt land vurderte medlemskap, ble av mange nordmenn ansett som et tegn på at Fellesskapet ikke ville oppnå en grad av økonomisk og politisk integrasjon som kunne ha truet selvstendigheten til et land. I tillegg utgjorde landet det største eksportmarkedet for norsk industri, noe som kunne få konsekvenser for norsk eksport dersom Sverige ble EEC-medlem og Norge ikke ble. Koalisjonsregjeringen var ung, og ønsket om fortsatt regjeringsmakt gjorde at kompromissviljen var stor. Statsminister Per Borten (Sp) var blant annet av den oppfatning at hvis Sp gikk ut av regjeringen, var det ikke mulig å redde det norske jordbruket. Innad i hans eget parti var det viktigste å bevare regjeringen.¹⁸⁰ Luxembourg- kompromisset blir også trukket frem som en forklaring for at EF fremstod mer spiselig. Høsten 1966 argumenterte Borten under et stortingsgruppemøte i Sp for at kompromisset hadde knesatt et prinsipp om vetorett. Ikke alle i partiet delte imidlertid Bortens syn.¹⁸¹ I det største opposisjonspartiet, Ap, ønsket heller ikke EF-motstanderne å sette partienigheten på prøve.¹⁸² Da Stortinget i juli 1967 stemte over regjeringens forslag om Norge skulle søke om medlemskap i EF på grunnlag av artikkel 237 i Romatraktaten, stemte 136 representanter for medlemskap, og 13 i mot.¹⁸³ Grunnlaget for at Norge kunne søke om medlemskap i EEC, skyldtes at i 1962 vedtok Stortinget at forsamlingen kunne, ved minst 3/4 flertall, overføre suverenitet fra Norge til en internasjonal organisasjon, dog bare på et avgrenset område.¹⁸⁴ I befolkningen i 1967 var det ifølge spørreundersøkelser flertall for medlemskap. Som ved den første søknaden, ble det ikke noe av den andre grunnet de Gaulles

¹⁷⁹ Allen, *Norway*, ss. 51-56; Kristoffersen, Dag Axel. "Norway's policy towards the EEC. The European dilemma of the centre- right coalition (1965-1971)", i Katrin Rücker og Laurent Warloutzet (red.), *Quelle(s) Europe(s)? Nouvelles approches en histoire de l'intégration européenne*. Brussel: Peter Lang, 2006, ss. 209-210; Heradstveit, Daniel. "The Norwegian EEC Debate", i Nils Ørvik (red.), 1972, s. 180. Nei-gruppen besto av 15 fra Sp, 11 fra Ap, 7 fra KrF, 2 fra Venstre og 2 fra SF. Under en avstemning om en mulig assosiasjonsavtale besto ja-gruppen av 16 fra Sp, 11 fra Ap, 9 fra KrF og 2 fra Venstre.

¹⁸⁰ Tamnes, *Oljealder*, ss. 165-167; Allen, *Norway*, ss. 51-55; Baadsvik, Ingvald. *De sprikende staurs kompromisser. Borten-regjeringens håndtering av EEC-spørsmålet i 1967*. Upublisert masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo, 2010, ss. 40-43.

¹⁸¹ Baadsvik, *De sprikende*, s. 37; Madsen, *Motstraums*, s. 119.

¹⁸² Røhne, Nils A. *De første skritt inn i Europa. Norsk Europa-politikk fra 1950*. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier, nr 5 1989, s. 76. SF hadde to stortingsrepresentanter som begge var EF-motstandere.

¹⁸³ Allen, *Norway*, ss. 53-54; Miljan, *The Reluctant*, ss. 209-210. Nei-gruppen besto av 4 fra Ap, 4 fra Sp, 3 fra KrF og 2 fra Sosialistisk Folkeparti (SF). 1 var fraværende. Se Vefald, Olav. "The 1967 EEC Debate", i Nils Ørvik (red.), 1972, s. 215. Historikeren Hans Otto Frøland hevder at Norge ikke søkte om medlemskap, men kun om forhandlinger for å få markedsadgang til EEC, under spesielle forhold; Frøland, Hans Otto. "Choosing the Periphery: The Political Economy of Norway's European Integrations Policy", 1948-71", i *Journal of European Integration History*. 7(2) 2001, ss. 83-84. Se også Frøland, Hans Otto. "The Second Norwegian EEC-application, 1967: Was there a policy at all?", i Wilfried Loth (red.), 2001.

¹⁸⁴ Ramberg, Trygve. "Sovereignty and Cooperation", i Nils Ørvik (red.), *Fears and Expectations. Norwegian Attitudes toward European Integration*. Oslo: Universitetsforlaget, 1972, ss. 49-53.

veto mot britisk medlemskap. Skeptikerne var selvsagt glad for vetoet, men regjeringen valgte å følge de tre andre søkerlandene ved at søknaden ble opprettholdt.¹⁸⁵

Stortingsvalgkampen i 1969, tre måneder før Haag-toppmøtet, førte til et fornyet, men knapt flertall for regjeringen. Valgkampen bar lite preg av markedssaken. Det var kun partiene på venstrefløyen som var interessert i å trekke det inn i debatten.¹⁸⁶ Ved inngangen til 1970-årene var imidlertid regjeringen preget av slitasje og kraftige spenninger omkring markedsspørsmålet.¹⁸⁷ Haag-toppmøtets åpning for nye medlemmer, førte til at det oppstod en eksplisitt debatt om markedssaken. Men det var uenighet om Norge skulle velge Europa eller Norden.

Samlet dansk, borgerlig flertallsregjering

Blant annen grunnet press fra landbruksnæringen fremmet den danske statsministeren Jens Otto Krag (S) i 1966 tanken om et nordisk initiativ overfor Fellesmarkedet, med ønske om utvidelse av EEC. Han var ikke fremmed for å bli medlem uten at Storbritannia ble det. Men et slikt initiativ kunne åpne muligheten for britene. Krag tanke ble møtt med irritasjon hos norske og svenske myndigheter.¹⁸⁸

Gleden var stor i Krag II-regjeringen da den britiske, 2. mai 1967, erklærte at Storbritannia på nytt søkte om medlemskap. Danske myndigheter hadde lenge arbeidet med en søknad, men ønsket en parlamentsavstemning før en offisiell søknad ble overlevert.¹⁸⁹ En revisjon av Grunnloven i 1953 førte til at det ble innført klare regler for dansk suverentitesavståelse til "mellomfolkelige myndigheter". De samme reglene gjelder i dag. En avståelse krever 5/6 flertall i Folketinget. Dersom så ikke er tilfelle, men det ved avstemning oppnås alminnelig flertall, og regjeringen opprettholder forslaget, må det bli forelagt for en folkeavstemning.¹⁹⁰ Avstemningen om Danmark skulle søke om EEC-medlemskap i 1967, ble holdt 11. mai. Den endte med at 150 representanter stemte for, mens 20, alle fra Socialistisk Folkeparti (SF), stemte i mot. Resultatet viste at flertallet var innenfor 5/6 dels regelen. For statsminister Krag som styrte en ettparti-regjering, hvis parlamentariske handlingsrom ble

¹⁸⁵ Allers, Robin. "Attacking the Sacred Cow. The Norwegian Challenge to the EC's Acquis Communautaire in the Enlargement Negotiations of 1970-72", i *Journal of European Integration History*. 16(2) 2010, s. 65.

¹⁸⁶ Gleditsch, Nils Petter og Ottar Hellevik. *Kampen om EF*. Oslo: Pax, 1977, ss. 54-55. Koalisjonspartiene fikk 76 av representantene, mens Ap fikk 74. SF mistet sine to. Se Heidar, Knut. *Norske politiske fakta 1884-1982*. Oslo: Universitetsforlaget, 1983, s. 75.

¹⁸⁷ Tamnes, *Oljealder*, s. 170.

¹⁸⁸ Laursen, "Denmark", ss. 413-416; Malmberg, Mikael af. "Gaullism in the North? Sweden, Finland and the EEC in the 1960's", i Wilfried Loth (red.), 2001, ss. 496-497. Christensen, Jens. "Danmark, Norden og EF 1963-72", i Birgit Nüchel Thomsen (red.), *The Odd Man Out? Danmark og den Europæiske integration 1948-1992*. Odense: Odense Universitetsforlag, 1993, ss. 136-137. For sammensetting av regjeringen, se: http://www.stm.dk/p_5533.html Hentet 14.04.11.

¹⁸⁹ Laursen, "Denmark", ss. 422-424.

¹⁹⁰ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, ss. 272-273.

sikret med støtte fra SF, var det imidlertid et stort problem at dette partiet gikk i mot EEC. Samme dag leverte Danmark, Storbritannia og Irland en offisiell søknad. Den danske var kort og inneholdt en forespørsel om forhandlinger om medlemskap på grunnlag av artikkel 237 i Romatraktaten. Dagen etter ble søknaden utdypet ved at Danmark blant annet aksepterte *acquis communautaire*.¹⁹¹

Allerede 16. mai uttalte president de Gaulle seg skeptisk til medlemskapsutvidelser, og omtalte de skandinaviske landene som ”atlantiske makter”.¹⁹² I Danmark førte dette til at planene om nordisk samarbeid igjen ble diskutert. Statsminister Krag åpnet for et slikt samarbeid, så lenge det ikke sto i veien for EEC-medlemskap.¹⁹³ Til tross for sine uttalelser, åpnet den franske presidenten i november 1967 for at de nordiske landene kunne få et nærmere forhold til det som nå ble kalt EF, selv om Storbritannia ikke ble medlem. Dette ble imidlertid avvist av britiske og danske myndigheter, mens svenske derimot stilte seg positivt til å utforske dette nærmere.¹⁹⁴ 27. november la den franske presidenten på nytt ned veto mot britisk medlemskap, og dermed ble den danske søknaden lagt på is, da regjeringens mandat i Folketinget om å sende en søknad var knyttet til den britiske.¹⁹⁵

2. februar 1968 overtok en borgerlig flertallsregjering – VKR – makten i Danmark. Den bestod av Venstre (V), Det Konservative Folkeparti (KF) og Radikale Venstre (RV), og var under ledelse av Hilmar Baunsgaard (RV).¹⁹⁶ De nye regjeringspartiene hadde ikke en felles nordenpolitikk, men innså at det var nyttig å videreføre nordensporet, da EF-situasjonen virket fastlåst. Regjeringen argumenterte med at det ville være både økonomiske og politiske foredelser med en nordisk union. I Danmark kunne det gi økt oppslutning for støtte til en fremtidig EF-søknad, og i Norden kunne det styrke forhandlingsposisjonen overfor Fellesskapet.¹⁹⁷

¹⁹¹ Laursen, “Denmark”, ss. 422-424; Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, ss. 520-521. 1 færøysk representant avsto fra å stemme, mens 8 representanter var fraværende. Se Petersen, Nikolaj. *Folket og udenrigspolitikken*. København: Gyldendal, 1975, s. 52. For uttalelser på Folketinget, se Kite, Cynthia. *Scandinavia Faces EU: Debates and Decisions on Membership 1961-1994*. Umeå universitet: Statsvetenskapliga institutionen, 1996, ss. 99-104. Etter folketingsvalget 22.11.66, da S fikk 69 av 175 representanter, inngikk partiet et parlamentarisk samarbeid med SF etter at regjeringsforhandlinger hadde strandet, dette særlig grunnet SFs motstand mot Nato-medlemskapet. Samarbeidet blir kalt ”det røde kabinett”. Før dette hadde S og RV, sammen med en representant for Grønland, utgjort en flertallsregjering fra 18.11.60 til 26.09.64. Fra 26.09.64 til 22.11.66 utgjorde S en mindretallsregjering alene uten noe avtalt parlamentarisk samarbeid. Se Rasmussen, Hanne og Mogens Rüdiger. *Tiden efter 1945*. Danmarks historie bd. 8. København: Gyldendal, 1990, ss. 179-180, 186-187, 195-196.

¹⁹² Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, s. 521; Laursen, “Denmark”, s. 425.

¹⁹³ Laursen, “Denmark”, ss. 431-433.

¹⁹⁴ Malmberg, “Gaullism”, s. 498. Jeg kommer tilbake til dette i kapittel 4.

¹⁹⁵ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, s. 521.

¹⁹⁶ For sammensetting se: http://www.stm.dk/p_5532.html Hentet 14.04.11.

¹⁹⁷ Kaarsted, Tage. *De danske ministerier 1953-1972*. København: PFA Pension, 1992, s. 399; Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, ss. 542-543.

Nordøk

Under et møte i Nordisk råd 17.februar 1968 lanserte statsminister Baunsgaard planen om et nordisk økonomisk samarbeid, som senere fikk benevnelsen Nordøk. Selv om slikt nordisk samarbeid var blitt diskutert i årene før lanseringen, vakte initiativet oppsikt blant de øvrige nordiske regjeringene, som stilte seg tvilende til planen.¹⁹⁸ Nordisk samarbeid var likevel ikke noe nytt. Tidligere hadde landene blant annet lyktes med å etablere et felles arbeidsmarked. Men de hadde også flere mislykkede prosjekter bak seg, deriblant et skandinavisk forsvarsforbund og en økonomisk union.¹⁹⁹ De tre skandinaviske landene og Finland ble likevel enige om å starte forhandlinger om et samarbeid, mens Island takket nei.²⁰⁰ Selv om utspillet dreide seg om et nordisk samarbeid, handlet det mye om hvordan landene skulle forholde seg til EF. Samtlige regjeringer var enige om at en tollunion ikke måtte stå i veien for landenes EFTA-medlemskap, eller fremtidige deltakelse i, eller, samarbeid med EF.²⁰¹ For at forhandlinger i det hele tatt kunne bli innledet, var det nødvendig med en uttalt enighet om at utenriks- og sikkerhetspolitikk ikke skulle bli en del av forhandlingene.²⁰² Dette, og enigheten om at Nordøk ikke skulle stå i veien for EF-medlemskap, var med i preambelen til traktaten som ble laget.²⁰³

For VKR-regjeringen var det klart at målet var EF-medlemskap samtidig med Storbritannia, og at et nordisk samarbeid ikke måtte være til hinder for at Danmark, alene eller med andre nordiske land, fulgte Storbritannia inn i Fellesskapet.²⁰⁴ Som det har kommet frem var britiske myndigheters valg i markedsspørsmålet avgjørende for danske. Dette blir understreket av flere danske statsvitere og historikere. Dansk medlemskap var utenkelig uten at britene ble med. Når det gjaldt sikkerhetspolitikk, delte de to landene Norges oppfatning; den atlantiske linjen var urokkelig.²⁰⁵

På dansk side manglet det ikke på ønsker om hva samarbeidet skulle dekke; en nordisk tollunion, nært økonomisk og industrielt samarbeid, felles landbruks- og fiskeripolitikk, samt nye institusjoner.²⁰⁶ Forhandlingene avslørte til tider stor uenighet mellom landene, deriblant synet på en tollunion. Danmark ville at dette skulle inkludere jordbruksartikler, noe som ville

¹⁹⁸ Frøland, Hans Otto. "Norways's policy towards the Nordek Negotiations", i Jan Hecker-Stampehl, (red.), 2009, s. 70.

¹⁹⁹ Se f.eks. Sonne, Lasse. *Nordek. A Plan for Increased Nordic Economic Co-operation and Integration 1968-1970*. Helsinki: The Finnish society of science and letters, 2007, ss. 30-49.

²⁰⁰ Sonne, *Nordek*, s. 1.

²⁰¹ Frøland, "Norways's policy", s. 71.

²⁰² Nørbech, Gunn Helen. *Samarbeid til besvær. Om forsøket på en nordisk tollunion*. Upublisert hovedfagsoppgave. Trondheim: NTNU, 1998, s. 58.

²⁰³ Allen, *Norway*, s. 66.

²⁰⁴ Borring Olesen og Villaume, *I blokpedelings*, s. 543.

²⁰⁵ Se f.eks. Petersen, *Europaisk*, s. 103; Laursen, "A Kingdom", ss. 33-40; Rasmussen, "The Hesitant", ss. 50-56; Borring Olesen og Villaume, *I blokpedelings*, ss. 502-503, 459-460; Holbraad, Carsten. *Danish Neutrality. A Study in the Foreign Policy of a Small State*. Oxford: Clarendon Press, 1991, ss. 114-118.

²⁰⁶ Tamnes, *Oljealder*, s. 167.

skape problemer for Norge, da det danske landbruket var langt mer eksportorientert enn det norske. På norsk side var det også frykt for svensk storindustri, som var mer eksportorientert enn den norske. Det var også uenighet om det danske ønsket om overnasjonale institusjoner, noe som ble avvist av Norge og Sverige.²⁰⁷

Selv om det ble enighet om at Nordøk skulle være et økonomisk samarbeid, var det i norsk utenrikstjeneste en oppfatning om at det nordiske samarbeidet utgjorde et utenriks- og sikkerhetspolitisk problem. Det kunne både skape vansker for fremtidige relasjoner med EF, og reise spørsmålet om Norge var på vei i retning av Sverige og Finland, hva angikk nøytralitet.²⁰⁸

EF-landene viste i begynnelsen liten interesse for de nordiske planene, men etter hvert gjorde både Frankrike og Vest-Tyskland det helt klart at ingen medlemsland i Fellesskapet kunne være medlem av to tollunioner samtidig.²⁰⁹

På tross av de ulike synene lå det en traktat klar i februar 1970. Det blir blant annet forklart med at Nordøk var et selvstendig prosjekt, som samtidig var tilpasset europaperspektivet. Det var viktig for Finland med tanke på landets nærhet til Sovjetunionen, og for Danmark og Norge som ikke ønsket at Nordøk skulle stå i veien for et mulig EF-medlemskap. Når det oppstod problemer i forhandlingene, drev Nordisk Råd og statsministrene arbeidet fremover, og aktørene utsatte problemer mens de samtidig ble enige om en tidsplan. I traktaten ble det stadfestet at bestemmelser måtte bli vedtatt ved enstemmighet, og at det var relativt lett for ett land å trekke seg fra en bestemt forpliktelse, eller traktaten i seg selv, dersom det mente at det var nødvendig. Traktaten endret heller ikke på den norske fiskeri- og landbrukspolitikken.²¹⁰

I de nordiske diskusjonene sa finske myndigheter at Nordøk måtte ses på som en permanent, snarere enn en overgangsorganisasjon på veien mot EF-medlemskap. I tillegg forbeholdt Finland seg retten til øyeblikkelig å trekke seg fra samarbeidet dersom et annet nordisk land offisielt innledet medlemskapsforhandlinger med Fellesskapet. Til tross for betenkeligheter med samarbeidet hadde Finland innstilt seg på medlemskap frem til sovjetiske myndigheter, i februar og mars 1970, gjorde det klart overfor finske myndigheter at Nordøk ville skade både den finske økonomien, og de sovjetisk-finske relasjonene.²¹¹ I slutten av mars 1970 sa Finland til slutt at medlemskap i det nordiske prosjektet var uaktuelt. Offisielt ble

²⁰⁷ Se f.eks. Sonne, *Nordek*, ss. 122-131; Tamnes, *Oljealder*, ss. 168-169; Allen, *Norway*, ss. 65-68.

²⁰⁸ Kristoffersen, Dag Axel. "Between Nordic Co-operation and European Integration. Norway and the Foreign Policy Implications of the Nordek Negotiations", i Jan Hecker-Stampehl, (red.), 2009, ss. 84-87.

²⁰⁹ Allers, "Alternatives", ss. 176-178.

²¹⁰ Tamnes, *Oljealder*, ss. 168, 170; Allen, *Norway*, ss. 66-67.

²¹¹ Sonne, *Nordek*, s. 176; Kansikas, Suvi. "Nordek is an Anti-Soviet Group" The Soviet Attitude to Finnish Participation in the Nordek Plan", i Jan Hecker-Stampehl (red.), 2009, ss. 115-116.

det begrunnet med det forekommende finske parlamentsvalget og et forventet regjeringsskifte. Landet hadde også reservasjoner mot deltakelse på grunn av Danmark og Norges vedtak om å starte medlemskapsforhandlinger med EF.²¹²

Selv om det var Finland som først trakk seg fra samarbeidet hadde forhandlingene i lengre tid vært preget av et nesten parodisk forløp og ”svarteper kompleks”, hvor ingen av regjeringene ønsket å være den som tok livet av Nordøk.²¹³ For Borten-regjeringen ble det store spørsmålet rett i etterkant av Haag-toppmøtet om Norge skulle velge Europa eller Norden.

Skal Norge gå for EF eller Nordøk?

Haag-toppmøtet ble naturlig nok et tema for Borten-regjeringen, men da først og fremst muligheten for norsk medlemskap, og ikke EPS og ØMU. Statsminister Per Borten (Sp) mente det var mulighet for realitetsdrøftinger om medlemskap den kommende våren. Han hadde tidligere nektet å uttale seg, men var etter toppmøtet innstilt på å si at forhandlingene om Nordøk burde fortsette. Handels- og skipsfartsminister Kåre Willoch (H) ønsket at Norge skulle uttale seg positivt om toppmøtet, og mente at verken en nordisk tollunion eller nordiske fiskeri- og landbruksordninger ville kunne eksistere innenfor EF. Borten mente at en slik uttalelse ville være uheldig, og at det blant annet på dansk side kunne bli oppfattet som at Norge ikke ville føre videre drøftinger om Nordøk. 4. desember 1969 ble det i regjeringen gitt tilslutning til at Norge skulle forhandle videre med Nordøk.²¹⁴ Det er på det rene at statsministerens syn på hvordan danske myndigheter ville reagere var feil, det viser tilgjengelig arkivmateriale og fremstillinger som bygger på det. Danmark var klar på at landet ville inn i EF, og positiv norsk støtte til toppmøtet ville høyst sannsynlig ha blitt godt mottatt i København. Borten må, eller i det minste burde, ha visst at han tok feil. Til pressen uttalte Willoch likevel at han fant toppmøtet oppmuntrende, og at det var realistisk å håpe på at medlemskapsforhandlinger med EF kunne starte opp innen utgangen av juni 1970.²¹⁵

Bortens støtte til Nordøk-sporet kan virke merkelig da han allerede i april 1969, sådde tvil om fordelene ved samarbeidet. Han var uansett klar på at det ikke ville bli en fullstendig tollunion.²¹⁶ Men støtten kan forklares med Haag-toppmøtets åpning for nye medlemsland, og at Borten foretrakk et nordisk, fremfor vesteuropeisk samarbeid. Sp hadde lenge vært skeptisk

²¹² Kansikas, ”Nordek”, s. 109.

²¹³ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, s. 536.

²¹⁴ RA-N, SMK, regj.konf., 04.12.69; Kristoffersen, ”Norway’s policy”, s. 219.

²¹⁵ ”Willoch: Haag-møtet i EEC oppmuntrende – EEC-utvidelse må ikke føre til gjenoppbygging av gamle tollmurer” i *Arbeiderbladet* 10.12.69.

²¹⁶ Norby, Arnt-Iacob. *Norsk integrasjon i Norden? Realismen bak Nordøk-forhandlingene 1968-1970*. Upublisert masteroppgave. Oslo: UiO, 2007, ss. 46-47.

til tett nordisk samarbeid, men jo mer reell muligheten ble for et norsk EF-medlemskap, jo sterkere ble støtten til Nordøk.²¹⁷ Venstre og KrF hadde skiftende syn på Nordøk, noe som innebar både støtte til Norden, EF og et ”Norden i Europa”.²¹⁸

I Høyre var det flere som så på Nordøk som en trussel mot norske økonomiske interesser, mens en europeisk tollunion derimot, ikke var det. Partiet kunne imidlertid ikke gi for mange offentlig uttalelser som kunne føre til usikkerhet, da det kunne resultere i at partiet ble beskyldt for å være anti-nordisk. I januar 1970 vedtok partiet derfor en strategi som gikk ut på å skape en regional gruppering av nordiske stater innenfor EF.²¹⁹ Dette forhindret likevel ikke uttalelser til støtte for medlemskap. I februar uttalte utenriksminister John Lyng (H) offentlig at målet var Fellesskapet, og at Norge ville oppta forhandlinger med medlemskap som mål så snart organisasjonen var rede til å forhandle.²²⁰

I det eneste opposisjonspartiet, Ap, var den offisielle holdningen at det ikke eksisterte noen konflikter mellom Nordøk og et mulig EF-medlemskap. Partiet var, som i markedsspørsmålet, likevel splittet. På venstresiden i partiet ble det nordiske alternativet sett på som en bedre løsning enn det europeiske. Blant flere EF-tilhengere ble Nordøk sett på som en fordel ved eventuelle EF-forhandlinger. Men etter Haag-toppmøtets medlemskapsåpning, ønsket flere markedstilhengerne i Ap å avvente Nordøk utviklingen, mens markedsmotstandere og enkelte markedstilhengere som så Nordøk som en fordel i EF-forhandlinger, ønsket fortgang i de nordiske samtaler.²²¹

Til tross for at Fellesskapets ønske om utenrikspolitisk koordinering, og at søkerlandene fra mars av ville bli holdt underrettet om utviklingen i saken samt få anledning til å uttale seg, var offentlig kjent,²²² var det ikke et tema under verken regjeringskonferanser, møter i stortingspartienes gruppe- og gruppestyrer, eller i DUUKK vinteren og våren 1970. Det var derimot Nordøk-prosessen og muligheten for norsk tilknytning til EF.²²³

I motsetning til norsk UD hadde dansk UD allerede i februar 1969, påbegynt arbeidet med å utforme en dansk politikk med tanke på en eventuell felles utenrikspolitikk i EF. 19. februar 1970 erklærte utenriksminister Poul Hartling (V) i Folketinget at Danmarks EF-søknad ikke bare var basert på økonomiske motiverer, men også på en overbevisning om at landet skulle delta i Det europeiske politiske samarbeidet, hvis mål var politisk samling i

²¹⁷ Tamnes, *Oljealder*, s. 169; Allen, *Norway*, s. 71.

²¹⁸ Frøland, ”Norway's policy”, s. 66.

²¹⁹ Kristoffersen, ”Between”, s. 81; Allen, *Norway*, ss. 65-66; Kristoffersen, ”Norway's policy”, s. 219.

²²⁰ ”Lyng: Vårt mål er EEC” i *Aftenposten* 10.02.70.

²²¹ Allen, *Norway*, ss. 76-79. SF mistet sine to stortingsrepresentanter ved valget i 1969.

²²² Se f.eks. ”EEC-utvidelse på politisk grunnlag” i *Aftenposten* 12.01.70; ”Søkerlandene skal holdes underrettet” i *Arbeiderbladet* 07.03.70.

²²³ RA-N, SMK, regj.konf., Borten-regjeringen; SA, gruppe- og gruppestyremøteprotokoller: Høyre, KrF og Sp; SA, gruppestyremøteprotokoller Venstre; AAB, gruppe- og gruppestyremøteprotokoller fra Aps stortingsgruppe.

Europa, jamfør Haag-kommunikeet. Dermed var det allerede tatt en beslutning på dansk side omdeltakelse i EPS, selv om det ikke var kommet en henvendelse fra EF angående dette.²²⁴

Etter at fellesskapets utenriksministre 6. mars 1970 vedtok at søkerlandene skulle bli informert om utviklingen av det utenrikspolitiske samarbeidet, tok det ikke lang tid før det kom en invitasjon.

Invitasjon

12. mars 1970 var chargé d'affaires ved den norske ambassaden i Brussel Sigurd Ekeland og den danske ambassadøren i den belgiske hovedstaden, Henning Hjorth-Nielsen, samt en representant fra den irske ambassaden i møte i belgisk UD hos lederen av den politiske komité, Étienne Davignon. Her ble de tre søkerlandene informert om fremgangen i, samt fikk tilbud om å bli løpende orientert om utviklingen av Det europeiske politiske samarbeidet. I tillegg ville søkerlandene bli bedt om å uttale seg og eventuelt erklære seg enig i de vedtakene som EF-landene eventuelt måtte bli enige om. Dette kom frem i en kort promemoria på fransk som Davignon overleverte. Han presiserte at det ikke var enighet mellom EF-landene om hvordan, eller når, søkerlandene skulle tas inn i drøftelsene om samarbeidet.²²⁵

Britiske myndigheter hadde allerede fått promemoriaen, og hadde varslet at det ville bli gitt en skriftlig reaksjon på denne. For Ekeland reiste dette spørsmålet om, og eventuelt når, en norsk "kvittering" skulle gis. Han mente at den norske ambassaden i London kunne få nærmere opplysninger i britisk UD om hva britene aktet å gjøre, slik at Norge kunne "[...] avstemme sin reaksjon i lys av dette og i lys av norsk politikk."²²⁶ Ekelands oppfatning viser at nærheten til Storbritannia fremdeles var ganske betydelig. Flere historikere og statsvitere har vektlagt betydningen av at Storbritannias valg i europaspørsmålet var avgjørende for hva Norge foretok seg.²²⁷

13. mars sendte Ekeland invitasjonen, referat og kommentarer, samt en norsk oversettelse av den franske promemoriaen til UD. Den bestod kun av tre punkter. I det første ble det vist til paragraf 15 i Haag-kommunikeet, og i samsvar med dette ville utenriksministrene i tiden frem til ultimo juli forberede en rapport med "[...] suggestions sur la manière de faire progresser l'unification politique." Dette ble i den norske oversettelsen til "[...] forslag om hvordan det kan gjøres fremskritt på vegen til *politisk samling*." Det andre

²²⁴ Rasmussen, *Joining*, ss. 343-344.

²²⁵ UD 25.2/101-24. Amb. i Brussel til UD, 13.03.70. "CEE. Utvidelsen og politisk samarbeid."

²²⁶ UD 25.2/101-24. Amb. i Brussel til UD, 13.03.70. "CEE. Utvidelsen og politisk samarbeid."; Amb. i Brussel til UD, 13.03.70. "EEC."

²²⁷ Se for eksempel Allen, *Norway*, ss. 40-63; Archer, Clive og Ingrid Sogner. *Norway, European integration and Atlantic security*. Oslo London: Prio Sage, 1998, ss. 25-32; Pharo, Helge Ø. "Ingen vei utenom? Norge i integrasjonsprosessene i Europa 1946-1994.", i Dag Harald Claes og Bent Sofus Tranøy (red.), *Utenfor, annerledes og suveren? Norge under EØS-avtalen*, Bergen: Fagbokforlaget. 1999, ss. 21-28; Tamnes, *Oljealder*, ss. 153-154; Sæter, "Norge", ss. 170-171.

omhandlet den nevnte underretningen som søkerlandene ville få, og muligheten til å erklære seg enig i de slutninger som EF måtte komme frem til. Det tredje punktet sa at under ministrenes første meningsutveksling om temaet hadde samtlige pekt "[...] på det eksisterende bånd mellom tilslutning til Fellesskapene og vedtakene truffet med sikte på Europas politiske samling." På fransk het det "[...]l'unification politique de l'Europe".²²⁸

Etter at han hadde oversatt den franske teksten til norsk, poengterte Ekeland overfor UD at det var nødvendig å finne et norsk uttrykk for "[...] å gjengi rett det som politisk 'unification' [stod] for i Paris, i London og i Haag-kommunikéet", slik at en kunne unngå begrepsforvirring.²²⁹ Ekeland hevdet at siden *unification* var blitt et fast begrep i drøftelsene i Fellesskapet om det politiske samarbeidet, måtte Norge få en fast praksis med bruk av det norske ord som best dekket begrepet. Han hadde selv ikke noe forslag til hva det skulle være.²³⁰

17. mars 1970 videresendte UD alt materialet det hadde mottatt fra ambassaden i Brussel til blant andre Statsministerens kontor (SMK), forsvarsminister Otto Grieg Tidemand (H), handels- og skipsfartsminister Kåre Willoch (H), formannen i utenriks- og konstitusjonskomiteens og Bent Røiseland (V).²³¹ Ifølge Lyng ble dette gjort for at Borten kunne bli holdt underrettet fra starten av.²³² Statsministeren ble, ifølge Harald Berntsen, orientert om tilbudet før det norske svaret ble avlevert EF.²³³

Norsk og dansk svar

Først etter at det norske svaret var overlevert i Brussel 25. mars, fikk UD vite ordlyden i det britiske svaret. Det ble dermed ikke mulig for Norge å "avstemme sin reaksjon i lys av" britenes. Det betydde derimot ikke at Storbritannias holdning var helt ukjent for verken Norge eller Danmark. Allerede 10. januar ble det offentlig kjent at Storbritannia krevde at EF-landene måtte konsultere den britiske regjeringen, samt holde den underrettet før det ble fattet beslutninger om utenrikspolitisk samarbeid.²³⁴ Under et EFTA-møte uken ble det i tillegg uttalt fra den britiske delegasjonen, at Storbritannia hadde gitt beskjed til Fellesskapet om at

²²⁸ UD 25.2/101-24. Amb. i Brussel til UD, 14.03.70. "CEE. Utvidelsen og politisk samarbeid." Min kursivering. John Lyng hevder at det var ambassadør Halvorsen som 14. mars sendte invitasjonen, referat og kommentarer til UD, men det er feil, Lyng, *Fra borgfred*, s. 153.

²²⁹ UD 25.2/101-24. Amb. i Brussel til UD, 17.03.70. "Europa. Politikk og semantikk." Min kursivering.

²³⁰ UD 25.2/101-24. Amb. i Brussel til UD, 17.03.70. "Europa. Politikk og semantikk." Min kursivering.

²³¹ UD 25.2/101-24. Samtalereferat UD, 17.03.70. "EEC. Europeisk politisk samarbeid"; UD 25.2/101-25. Utenriksminister Stray til statsminister Borten, 15.06.70. "De politiske aspekter ved tilslutning til EEC."

²³² Lyng, *Fra borgfred*, s. 153.

²³³ Berntsen, *Staurberaren*, s. 336.

²³⁴ "Utenriksminister Stewart advarer EEC-landene: Utenrikspolitisk harmonisering må ta hensyn til Storbritannia" i *Arbeiderbladet* 10.01.70.

det ønsket å delta som fullverdig partner i drøftelsene om rapporten som EFs utenriksministre hadde fått i oppgave å utarbeide.²³⁵

UD fikk derimot beskjed om hvordan Danmark stilte seg før det norske svaret ble utformet. 17. mars hadde ekspedisjonssjefen i politisk avdeling i UD, Einar Ansteensen, en samtale med kontorsjefen ved 1. politiske byrå i dansk UD, Steffen Thorsen. Sistnevnte meddelte da at departementet hadde laget et utkast som skulle forelegges utenriksminister Hartling, hvor det het at på dansk side ble det satt stor pris på tilbudet om informasjon og konsultasjon i forbindelse med rapportutarbeidelsen. Danmark ønsket også å delta i slike konsultasjoner, og ville komme nærmere tilbake til de substansielle spørsmål når de ble presentert fra EFs side. Thorsen lurte på hvordan Norge ville svare, men på norsk side var ikke arbeidet med et svar påbegynt. Det går ikke frem av Ansteensens notat fra samtalen om at han sa til Thorsen at Norges svar burde være på linje med det danske, men han har skrevet det for hånd på notatet.²³⁶

I UD utformet 4. politiske kontor det norske svaret. Ordlyden ble klarert med både utenriksminister John Lyng (H) og utenriksråd Thore Boye, men ikke diskutert i regjeringen.²³⁷ I svaret som ble utformet på norsk, og som ble sendt til den norske ambassaden i Brussel 23. mars, het det blant annet at "[d]en norske regjering har merket seg med interesse at medlemslandene i det Europeiske Fellesskap har til hensikt å fortsette sin forberedelse av en rapport med forslag om hvordan det kan gjøres fremskritt på veien til *politisk samling* i Europa." Videre var regjeringen takknemlig for invitasjonen, og sa seg rede til å ta del i konsultasjonene. Avslutningsvis stod det at regjeringen bekreftet "[...] sin positive holdning til spørsmålet om *politisk samarbeid* i Europa." Det ble også vist til at ved den norske medlemskapssøknaden ble det erklært "[...] at den norske regjering er rede til å bidra til virkeliggjørelsen av de målsetninger som er formulert i preambelen til EEC-avtalen."²³⁸ Utenriksminister Lyng hevder i sine memoarer at henvendelsen fra Davignon i første omgang bare handlet om at søkerlandene skulle motta informasjon.²³⁹ Han nevner ikke at søkerlandene også ville bli bedt om å uttale seg og eventuelt erklære seg enig i de vedtakene som ble fattet av EF-landene. Hvorfor det ikke er med, er uklart. Enten har Lyng glemt det, eller så underslår han det.

²³⁵ UD 25.2/101-24. Del. i Genève til UD. 16.01.70. "EFTA. Europeisk integrasjon."

²³⁶ UD. 4436/6.84-24. Notat UD, ved E. Ansteensen pol.avd. 17.03.70. "Europeisk politisk samarbeid."

²³⁷ UD 25.2/101-24. UD til amb. i Brussel, 23.03.70. "Europeisk politisk samarbeid."

²³⁸ UD 25.2/101-24. Notat UD, 21.03.70. "Europeisk politisk samarbeid."; UD til amb. i Brussel, 23.03.70. "Europeisk politisk samarbeid." Min kursivering.

²³⁹ Lyng, *Fra borgfred*, s. 153.

Det ble bestemt at det norske svaret skulle bli oversatt til fransk ved ambassaden i Brussel. Lyng begrunner dette i ettertid med at her kjente de ansatte godt til den faglige terminologien som ble benyttet ved Fellesskapets hovedkvarter.²⁴⁰ Ved ambassaden ble ”politisk samling i Europa” oversatt til ”l’unification politique en Europe.” Regjeringen ”[...] sin positive holdning til spørsmålet om *politisk samarbeid* i Europa”, ble til ”[...] son attitude positive en matière de *l’unification politique en Europe*.”²⁴¹ Først 3. april ble svaret med den norske ordlyden sendt til SMK, forsvarsministeren, handelsministeren og formannen for utenrikskomiteen.²⁴²

Det danske svaret som ble avlevert samme dag som det norske, fulgte ordlyden som Thorsen hadde nevnt for Ansteensen, bortsett fra at substansielle spørsmål ikke var med. I svaret som ble gitt skriftlig på fransk, takket og aksepterte regjeringen for tilbudet om konsultasjoner, og sa at den ønsket å delta for fullt i disse. Også her ble ordlyden *l’unification politique* benyttet.²⁴³ Selv om ikke substansielle spørsmål var nevnt i det danske svaret, var det noe som ble diskutert i dansk utenriktjeneste. Etter Haag-toppmøtet intensiverte dansk UD arbeidet med reaksjoner angående EPS. I diskusjonene som foregikk både skriftlig og i møter, hvor både utenriksminister Poul Hartling, direktør i UD Paul H. Fischer, samt de viktigste danske ambassadørene i Europa deltok, ble det blant annet diskutert hva målet med EPS måtte være, hvilken institusjonell form det burde ha og hvilke saker samarbeidet skulle ta opp. På grunnlag av diskusjonene ble ambassadør Henning Hjorth-Nielsen, i begynnelsen av mai, instruert til å informere Davignon om de danske holdningene. Ambassadøren skulle si at Danmark aksepterte de politiske målsettingene i Romatraktaten, og vise til utenriksministerens uttalelser i Folketinget i februar. Danmark ville stille seg bak et eventuelt kompromiss i EF om form og innhold i det politiske samarbeidet. Landet ville ikke finne en deklarasjon om slutt målet til EPS problematisk, men anbefalte en pragmatisk og skrittvis utvikling av samarbeidet. Institusjonalisering ble ansett som et praktisk problem, og den danske regjeringen ville stille seg bak et eventuelt flertall for et sekretariat. Regjeringen ville akseptere at det politiske samarbeidet diskuterte sikkerhets- og forsvarsspørsmål, så lenge Nato fremdeles ville være hovedforumet for slike diskusjoner. Dersom VEU ble gjort til arena

²⁴⁰ Lyng, *Fra borgfred*, s. 157.

²⁴¹ UD 25.2/101-24. Amb. i Brussel til UD, 25.03.70. ”Utvidelse av EEC. Politisk samarbeid.” Min kursivering.

²⁴² UD 25.2/101-24. UD til SMK v/ eks.sjef A. Andersen, statsråd Grieg-Tidemand, statsråd Willoch og formann for Stortingets Utenriks- og konstitusjonskomité Røiseland, 03.04.70. ”Utvidelse av EEC. Politisk samarbeid.”

²⁴³ UD 25.2/101-24. Amb. i Brussel til UD, 25.03.70. ”Utvidelse av EEC. Politisk samarbeid.”; Notat UD, 02.04.70. ”Utvidelse av EEC. Politisk samarbeid.” Min kursivering.

for samtaler med søkerlandene, måtte et alternativ for informasjon til Danmark bli etablert, da landet ikke var med i denne unionen.²⁴⁴

Like omfattende arbeid ble ikke gjort på norsk side. Der ble heller ikke de samme spørsmålene diskutert våren 1970. Det ble heller ikke utformet noen mer utdypende kommentarer ut over svarbrevet. Grunnen til dette kan skyldes mangel på interesse, eller at den politiske ledelsen antok at det ville føre til problemer for regjeringskoalisjonen. Vi må kunne gå ut fra at den siste forklaringen er den mest sannsynlige. Det forklarer derimot ikke hvorfor UD unnlot å foreta større interne utredninger og vurderinger av EPS. At norsk utenrikstjeneste ikke var like aktiv som dansk, hva angikk EPS, innrømmet UD delvis selv. Allerede 17.april hadde dansk UD fått en foreløpig orientering om Davignon-rapportens innhold, noe norsk UD ikke hadde. I sistnevnte departement ble det forklart med at det trolig skyldtes at danskene hadde "[v]ært noe mer aktive på dette felt enn nordmennene."²⁴⁵ I sine memoarer skriver Lyng at i forbindelse med utarbeidingsfasen av det norske svaret, var UD's oppgave også å få best mulig informasjon som kunne danne grunnlag for regjeringens og Stortingets videre beslutningsprosess om EF-spørsmålet. Dette inkludert de politiske perspektivene som Davignon-komiteen skulle arbeide med. Slik informasjon ville særlig motstandere av norsk medlemskap ha interesse av.²⁴⁶ Det kan bidra til å forklare den lave aktiviteten.

En gjennomgang av UD's arkiv viser at utenrikstjenesten både før, under, og etter utarbeidingsfasen av svarbrevet innhentet informasjon om EPS, men bare i beskjeden grad. Deler av informasjonen fikk UD ved at EF-land henvendte seg til departementet, og vet at utenriksstasjonene henvendte seg til utenriksdepartementer i EF-landene. UD fikk blant annet informasjon om enkelte møter blant EF-landene, og hvordan de store medlemslandene stilte seg til samarbeidet.²⁴⁷ I april konkluderte UD med at det ville ta lang tid før det ble enighet om prinsippene for samarbeidet, og at det i dette ville bli meget vanskelig å komme lengre enn rene konsultasjoner.²⁴⁸ En konklusjon som må sies å ha vært høyst fornuftig. I Borten-regjeringen ble det strid om *politisk samling*.

²⁴⁴ Rasmussen, *Joining*, ss. 344-346. Rasmussen definerer ikke hvem han mener var de viktigste danske ambassadørene. Først i 1992 fikk Danmark observatørstatus i VEU. At landet ikke ble medlem eller assosiert medlem, skyldtes politisk motvilje mot det i Danmark. Se Petersen, *Europæisk*, s. 477. Norge ble assosiert medlem det samme året. Viktigste var fremdeles Nato, og særlig bilateralt samarbeid i alliansen, og samarbeid i Norden. Se Tamnes, *Oljealder*, s. 144.

²⁴⁵ UD 25.2/101-25. Notat 4. pol.ktr. ved K. Sandegren, 17.06.70. "EEC/Politisk samarbeid."

²⁴⁶ Lyng, *Fra borgfred*, s. 153.

²⁴⁷ Se f.eks. UD 25.2/101-24. Amb. i Brussel til UD, 21.01.70. "cee. det politiske samarbeide."; Amb. i Bonn til UD, 06.02.70.; Notat UD. 28.02.70. "Italiensk henvendelse."; "Tysk/franske konsultasjoner."; Amb. i Brussel til UD, 11.03.70.

²⁴⁸ "Det politiske samarbeid innen et utvidet EEC."; Amb. i Haag til UD, 28.03.70. "Europeisk politisk samarbeid"

²⁴⁸ UD 25.2/101-24. Notat ved 4. Pol. ktr. 16.04.70. "Vest-europeisk politisk samarbeid."

Ulikt syn på politisk samling

Da Borten-regjeringen gikk gjennom UD's og Markedsutvalgets utkast til stortingsmelding om EF, kom uenighetene i regjeringen på nytt frem. Statsminister Borten viste til brevet som var blitt overlevert i Brussel 25. mars, og som var trykket i utkastene, hvor regjeringen stilte seg positivt med hensyn til *politisk samling* i Europa. Han påpekte at brevet var sendt uten at det verken var gjort kjent for, eller blitt drøftet i regjeringen. Den mest markante medlemskapsforkjemperen, den nylig tiltrådte utenriksministeren Svenn Stray (H), kjente ikke til grunnen til hvorfor den ordlyden som var brukt ble valgt, men antok at det var for å skape en velvillig stemning i Kommisjonen til Norges søknad. Han erkjente likevel at brevet kanskje gikk litt langt, men var klar på at det ikke ville bli problematisk å få det avdramatisert i Stortinget. Stray viste til at det var snakk om generelle konsultasjoner, og dersom Norge ble medlem ville det være ganske klart at landet ville delta i slike. Et forpliktende politisk samarbeid var en annen sak, og han viste til Bortens mening om at det ville kreve en ny traktat.²⁴⁹ Det ble til slutt enighet om at følgende setning skulle bli med i den endelige meldingen: "[h]vis det skulle bli aktuelt å gi det politiske samarbeid innhold og former som går ut over en konsultasjonsordning, vil[le] spørsmålet bli forelagt Stortinget som egen sak."²⁵⁰ Dagen etter, og to uker før utenrikskomiteen fikk stortingsmeldingen, ga *Aftenposten* en omfattende analyse av meldingen og regjeringens forhandlingsopplegg med EF. I tillegg trykket avisen i sin helhet svaret av 25. mars. Artikkelen hadde også med setningen om den mulige foreleggingen for Stortinget.²⁵¹ Dette vitner om omfattende lekkasjer fra regjeringshold, men det var ikke noe nytt.

Til tross for stridighetene som oppstod rundt *politisk samling*, mente UD at denne ordlyden burde bli benyttet i meldingen. Departementet mente at den franske ordlyden, *l'unification politique*, var blitt til et mer eller mindre fast begrep i drøftelsene om et politisk samarbeid, jamfør Haag-kommunikeet, og at det syntes mer å henseile på en prosess, *politisk samling*, enn det endelige resultatet, for eksempel *politisk enhet*. Det ble også påstått at *samling* var et svakere politisk ord enn *enhet*, og det stilte åpent spørsmål om hvilket endelig sluttresultat en politisk samlingsprosess ville resultere i. I tillegg ble det argumentert med at både i relasjon til de politiske realitetene i Vest-Europa, og i det rent språklige, syntes *politisk samling* å være det mest passende.²⁵²

²⁴⁹ RA-N, SMK, regj.konf., 04.06.70; Berntsen, *Staurberaren*, s. 337. DUUKK hadde i mars krevet at en melding ble lagt frem. Se RA-N, SMK, regj.konf., 02.06.70.

²⁵⁰ RA-N, SMK, regj.konf., 04.06.70. Meldingen var St. meld. nr. 92 (1969-1970).

²⁵¹ "Klart regjeringsstandpunkt for EEC – Norge vil delta aktivt i Europa-samarbeidet" i *Aftenposten* Aften 05.06.70.

²⁵² UD. 4436/6.84-33. Notat UD, ved 4. pol.ktr., 09.06.70. "Oversettelse." Min kursivering.

I dansk UD var oppfatningen at i utvidelsessamtalene med EF ville det være lite taktisk å kritisere EPS, og departementet anbefalte derfor regjeringen å innta en svært pragmatisk holdning til utviklingen av samarbeidet, samt godta alle hovedspørsmålene, så fremt det ikke erstattet Nato hva angikk sikkerhets- og forsvarspolitik. Regjeringen var på sin side helt klar på at den støttet deltakelse i EPS, samt godtok alle de politiske målene til Fellesskapet. Utenriksminister Hartling lot ikke en mulighet gå fra seg når han møtte EF-ministre til å understreke at han anså EPS som et steg mot *political unification*, og at Danmark støttet dette målet. I Folketingets utenrikskomité fremstod han i juni derimot mer pragmatisk. På spørsmål svarte han at regjeringen ikke ville binde seg slik at det gikk utover utvidelsesforhandlingene, og at det ville være mulig for Danmark som EF-medlem å trekke seg ut av EPS, dersom det utviklet seg mot landets interesser. Holdningen kan forklares ved at den skulle redusere motstand mot Fellesskapet. Hovedgrunnen for støtten til samarbeidet var å sikre landets forhandlingsposisjon i de kommende forhandlingene med EF. I motsetning til den norske regjeringen, eksisterer det ingen bevis for at det var interne konflikter i den danske, om utviklingen av Danmarks forhandlingsposisjon.²⁵³ Konfliktene i Borten-regjeringen vedvarte i juni på grunn av ”brevsaken”.

Ikke ferdig med ”brevsaken”, og mulighet for brudd

Om lag to uker etter at regjeringen hadde diskutert stortingsmeldingen tok statsminister Borten igjen opp ”brevsaken”, og sa at UD nå hadde sendt ham bakgrunns materialet for brevet. Han nevnte derimot ikke, som nevnt over, at allerede 17. mars var alt materialet sendt hans kontor. På grunnlag av den informasjonen han hadde mottatt, var Borten tilbøyelig til å svare at ordlyden i svarbrevet skyldtes omstendigheter som regjeringen ikke hadde hatt herredømme over. På den annen side fant han grunn til å beklage at utkast til svarbrevet ikke var blitt forelagt regjeringen, grunnet det viktige og ømtålige spørsmålet det dreide seg om.²⁵⁴

I regjeringsprotokollen fra denne konferansen står det at ”[u]tenriksminister Stray erkjente at det var begått en feil under oversettelsen”, og at feilen kunne bebreides vedkommende embetsmann.²⁵⁵ Det er derfor en overdrivelse å påstå, slik Harald Berntsen gjør, at Stray hadde lagt seg flat for Borten under regjeringsmøtet.²⁵⁶ Berntsen har derimot rett i at utenriksministeren sa at ansvaret for at utkastet til svar ikke ble forelagt for regjeringen hvilte på hans forgjenger, Lyng. Stray mente at den forrige utenriksministeren måtte ha vurdert det slik at saken ikke var viktig nok til at det ville ha vært naturlig å ta den opp for

²⁵³ Rasmussen, *Joining*, ss. 346-348, 383.

²⁵⁴ RA-N, SMK, regj.konf., 18.06.70.

²⁵⁵ RA-N, SMK, regj.konf., 18.06.70.

²⁵⁶ Berntsen, *Staurberaren*, s. 337.

resten av regjeringen. Når det gjaldt de politiske aspektene i innlegget som Stray skulle holde under det offisielle åpningsmøtet med EF, sa Borten at man måtte tilrå at det ble valgt formuleringer som var helt i henhold til formuleringene i markedsmeldingene.²⁵⁷

Under et møte i Sps stortingsgruppe dagen før hadde Borten likevel vært åpen for å oppløse regjeringen. Et internt utvalg i gruppen la da frem en utredning som konkluderte med at partiet skulle støtte stortingsmeldingen. Til dette svarte Borten, som deltok med partiets øvrige statsråder, at det ville være lettere om stortingsgruppen tok ansvaret med å bryte regjeringssamarbeidet. Han utdypet ikke hva han mente, men det kan tolkes som at han selv ikke ønsket å få skylden for et brudd. I den sammenheng mente han at partiet ikke måtte ta personlige hensyn. Fra de som eventuelt gikk ut kunne man derimot ikke forvente noe videre politisk innsats. Det kommer ikke frem i gruppemøteprotokollen hvem ”de” er, men det må enten være snakk om statsrådene som eventuelt gikk ut av regjeringen eller stortingsrepresentantene som av personlig overbevisning trådte ut av stortingsgruppen. Det er grunn til å anta at Borten mente statsrådene, men det vil i så fall bety at partiet ikke kunne forvente noe mer fra ham selv, dersom det ble brudd. Flere representanter mente at ingen problem ble løst av at statsministeren la ansvaret på stortingsgruppen, og som en så treffende sa: ”[v]i kan ikkje forhindra forhandlingar, difor er ikkje tidspunktet inne til å trekkje seg ut. Ein må freista påverka.”²⁵⁸

Siden forslaget ble fremmet under et lukket møte for Sp-medlemmer, er det grunn til å tro at det må ha vært et reelt alternativ for Borten. Men det kan selvsagt ha vært meningen å presse et antatt motvillig parti til å fortsette i regjering. Selv om flertallet støttet markedsmeldingen og ønsket at partiet skulle fortsette i regjeringskoalisjonen, sa trolig Johan Vikan det mange mente da han sa: ”[i]ngen her vil til sjuande og sist kunne røysta for medlemskap.”²⁵⁹ Til tross for at meningsmålinger viste at bare 15 prosent av Sps velgere var for medlemskap, gikk bare 7 av 42 medlemmer i landstyret imot at det skulle sendes en ny søknad.²⁶⁰ I partiets stortingsgruppe stemte 11 representanter, deriblant Austrheim, for stortingsmeldingen, og 5 i mot. 4 var fraværende.²⁶¹

Under en pressekonferanse 19. juni kom gnisningene mellom Høyre og Sp igjen til syne, da statsministeren på nytt tok opp ”brevsaken”. Borten holdt Lyng ansvarlig for både en ”administrativ kjedelighet” og en ”politisk kjedelighet”, og sa at brevet ikke dekket

²⁵⁷ RA-N, SMK, regj.konf., 18.06.70.

²⁵⁸ SA, Sp, gruppemøte 17.06.70. Kommentaren kom fra Johan Syrstad. Fiskeriminister Einar Hole Moxnes og lønns- og prisminister Dagfinn Vårvik sluttet seg til Borten.

²⁵⁹ Tamnes, *Oljealder*, s. 171.

²⁶⁰ Madsen, *Motstraums*, s. 121.

²⁶¹ SA, Sp, gruppemøte 23.06.70. De som stemte i mot var Erling Engan, Johannes Gilleberg, Bjørn Unneberg, Karl Aasland og Sverre Helland.

regjeringens syn, og at den heller ikke hadde mandat til å gi en slik uttalelse. Han beklaget derfor både reelt og formelt at brevet var blitt sendt, og holdt Lyng ansvarlig.²⁶²

Selv om statsministeren kom med klar kritikk av den avgåtte utenriksministeren, hadde de, ifølge Rolf Tamnes, tidligere kommet godt overens, selv i EF-spørsmålet. Under et stortingsgruppemøte i Sp i april 1970, sa Borten at Lyng ikke sto langt i fra Sp i dette spørsmålet.²⁶³ Lars Roar Langslet tegner et noe annet bilde av forholdet mellom de to. Etter at valgresultatet i 1969 var klart, beklaget Lyng seg overfor Høyres sentralstyre med at man måtte ha den samme statsministeren i en ny periode.²⁶⁴ I mai 1970 valgte Lyng selv å gå av som utenriksminister. I sin selvbiografi sier han at ønsket var klarhet fra Sp angående markedssaken, og at han som utenriksminister hadde midler til å tvinge fram en avklaring, og en eventuell avviklig av regjeringen. Han kommer ikke inn på hva som ligger i ”midler”. Videre hevder han at intensjonen med å trekke seg var at det kunne føre til en rekonstruksjon av regjeringen, og eventuelt også av Høyres ledelse. Ifølge Lyng hadde det når det gjaldt utenrikspolitikk, aldri vært nevneverdige meningsforskjeller mellom ham og Borten, bortsett fra i nettopp markedssaken.²⁶⁵ Lyngs syn sammenfaller ikke med uttalelsen til Borten, og trolig er han den som er nærmest virkeligheten. Avgangen kom likevel ikke overraskende. Allerede i desember 1969, hadde Lyng gjort det offentlig kjent at han ville gå av som minister i løpet av 1970.²⁶⁶

I sitt motsvar sa Lyng samme dag at han så på brevet som et helt rutinemessig svar, og at brevet dekket hans syn, bortsett fra at ordet ”samling” vel ikke samsvarte med det som stod i originalteksten, og var det en oversettelsesfeil var han ikke oppmerksom på den.²⁶⁷ Saken ble mye omtalt i pressen, og ofte ble det reist kritikk av statsministeren.²⁶⁸ VG derimot, bagatelliserte saken, og mente at uttalelsene fra både Borten og Lyng gjorde det klart at det ikke var snakk om noe annet enn en oversettelsesfeil.²⁶⁹ Ikke overraskende fikk Borten støtte av Sps partiavis, *Nationen*.²⁷⁰ Det er klart at ”brevsaken” kunne være til hjelp for statsministeren, da han kunne gi det inntrykk at Høyre hadde handlet på egen hånd, og var

²⁶² ”Ny regjerings-skandale seiler opp – Borten med kraftig skyts mot John Lyng” i *Arbeiderbladet* 20.06.70. Se også Brunvand, Olav. *Fra samspill til sammenbrudd*. Oslo: Tiden, 1973, ss. 53-68.

²⁶³ Tamnes, *Oljealder*, s. 171.

²⁶⁴ Langslet, Lars Roar. *John Lyng. Samarbeidets arkitekt*. Oslo: Cappelen, 1989, ss. 307-308.

²⁶⁵ Lyng, *Fra borgfred*, ss. 136-139. Langslet kommer ikke inn på hvilke ”midler” Lyng hadde. Han mener at grunnene til at Lyng trakk seg var at han var gått trett av politikk, fått mindre tro på at koalisjonen hadde en fremtid, han hadde ønske om å skrive memoarer og ønsket mer tid til familien, Langslet, *John Lyng*, ss. 313-314. Historikeren Francis Sejersted hevder at Lyngs hovedhensikt trolig var å få trukket Borten med seg, Sejersted, *Opposisjon*, s. 246.

²⁶⁶ ”Til EEC” i *Aftenposten* 30.12.69.

²⁶⁷ ”Ny regjerings-skandale seiler opp – Borten med kraftig skyts mot John Lyng” *Arbeiderbladet* 20.06.70. For Lyngs egen fremstilling av brevaksen, se Lyng, *Fra borgfred*, ss. 151-163. Se også Brunvand, *Fra samspill*, ss. 53-63.

²⁶⁸ Se f.eks.: ”Bortens brevmysterium” leder i *Handels- og Sjøfartstidende* 22.06.70; Faksimiler fra flere aviser i *Arbeiderbladet* 22.06.70; ”Politisk blunder” leder i *Aftenposten* 23.06.70; ”Hr. Borten” leder i *Arbeiderbladet* 23.06.70.

²⁶⁹ ”Tom sitron” leder i *VG* 23.06.70.

²⁷⁰ ”Bordtaler og brev til EEC” leder i *Nationen* 24.06.70.

villig til å gå lengre enn det som var regjeringens felles politikk. Det var også slik saken stort sett ble forklart i samtiden.²⁷¹

I etterkant av pressekonferansen sa Borten til regjeringen at saken burde vært klarert på forhånd med regjeringen, og at UD burde ha reagert da departementet oppdaget ”forsterkelsen” som var foretatt under oversettelsen. Videre sa han at da det norske svaret var blitt sendt til Statsministerens kontor 3. april, hadde det blitt oppfattet som en ren rutinemelding, og ikke blitt forelagt ham.²⁷² Han nevnte derimot heller ikke denne gangen hva hans eget kontor hadde mottatt 17. mars, og det at han var blitt orientert om tilbudet før Utenriksdepartementet hadde sendt det norske svaret 23. mars. Det er god grunn til å stille spørsmål ved at verken statsministeren eller hans kontor, kontaktet UD for å få rede på hvordan utviklingen av det politiske samarbeidet gikk. Allerede før Norge fikk den offisielle overleveringen 13. mars, var det offentlig kjent at søkerlandene ikke bare skulle bli underrettet om utviklingen av samarbeidet, men også at de skulle få fremsette sine egne synspunkt på et tidlig tidspunkt.²⁷³ Borten og hans kontors manglende kontakt med UD kan forklares med at det av indrepolitiske grunner var taktisk ikke å vite hva departementet foretok seg. Ville det senere bli reist kritikk, kunne Borten unnskyldt seg med at han ikke var blitt informert.

Som Harald Berntsen skriver, var det ingen statsråder som hadde noe i mot at Borten kunne uttale i Stortinget at brevet burde vært forelagt regjeringen før det ble sendt et norsk svar, og at dette i realiteten var kritikk av det ”Høyre-styrte” UD.²⁷⁴ Han nevner derimot ikke at det også var enighet om at Stray kunne uttale i Stortinget at det var grunn til å tro at oversettelsen ikke hadde medført noen komplikasjoner, og at mottakerne av det norske svaret ikke hadde forstått det på noen annen måte enn det instruksene fra UD ga uttrykk for.²⁷⁵ At det var enighet i regjeringen om dette, vitner om at saken likevel ikke hadde skapt problemer for verken regjeringen eller Norge, men for Borten var det trolig nødvendig å markere seg overfor Sp i markedsspørsmålet. Allerede samme dag sendte utenriksminister Stray på vegne av regjeringen brev til utenrikskomiteen hvor det het at "[h]vis det skulle bli aktuelt å gi det politiske samarbeid innhold og form som går utover en konsultasjonsordning, vil spørsmålet måtte forelegges Stortinget som egen sak".²⁷⁶ Dette ble også kjent i pressen.²⁷⁷

²⁷¹ Allen, *Norway*, s. 91.

²⁷² RA-N, SMK, regj.konf., 22.06.70; Berntsen, *Staurberaren*, s. 338.

²⁷³ ”Søkerlandene skal holdes underrettet” i *Arbeiderbladet* 07.03.70.

²⁷⁴ Berntsen, *Staurberaren*, s. 338.

²⁷⁵ RA-N, SMK, regj.konf., 22.06.70

²⁷⁶ UD 25.2/101-25. Utenriksminister Stray til Stortingets Utenrikskomité, 22.07.70. ”Til Stortingets Utenrikskomité.”

²⁷⁷ ”Samlet regjering bak Lyngs brev til EEC” i *Aftenposten* 23.06.70.

I sitt forsvar av brevet av 25. mars, viste ambassaden i Brussel til UD's instruks av 23. mars hvor *samling* var benyttet i det første avsnittet, og *samarbeid* i det andre. Siden det i kommunikeet stod *unification politique*, antok ambassaden at det lå en upresis oversettelse til grunn, siden den franske ordlyden var blitt oversatt til politisk samling i brevet av 23. mars. I tillegg argumenterte ambassaden med at i det foreliggende utkast til Davignon-rapporten, ble det ikke skilt skarpt mellom *samarbeid* og *samling*. Ambassaden antok at distinksjonen kanskje siktet mot den mer langsiktige utviklingen, og at det da dreide seg om et samarbeid på begrensende områder som utgjorde ledd i samlingsprosessen, *unification*.²⁷⁸

Splid i den norske koalisjonen

I sin innstilling til den omtalte stortingsmeldingen gikk et flertall i utenriks- og konstitusjonskomiteen inn for at det skulle innledes forhandlinger med EF på grunnlag av Stortingsvedtaket av juli 1967. Flertallet anså det for å være av betydning for Norge å bli orientert om den foreløpige behandlingen av de utenrikspolitiske konsultasjonene, samt at landet fikk anledning til å uttale seg. Dersom det derimot skulle bli aktuelt å gi det politiske samarbeidet et innhold og form som gikk utover en konsultasjonsordning, måtte det bli forelagt Stortinget som en egen sak. I tillegg var det en forutsetning at Stortinget og dets organer skulle bli orientert om konsultasjonsformene.²⁷⁹

Markedsdebatten på Stortinget ble en reprise av 1967-debatten, i den forstand at både tilhengerne og motstanderne gjentok mange av sine standpunkt. Men den hadde også sine særtrekk. For det første var representantene nå mer opptatt av behovet for internasjonalt samarbeid. For det andre ble den interne strukturen i EF, og de politiske retningslinjene for samarbeidet i større grad diskutert.²⁸⁰ Som kjent resulterte avstemningen i et klart flertall for at Norge kunne innlede forhandlinger med EF, med tanke på fullt medlemskap. Debatten viste bred støtte for meldingens syn om at det skulle bli avholdt en rådgivende folkeavstemning, men at Stortinget skulle fatte den endelige beslutningen.²⁸¹ Men stortingsdebatten avslørte igjen samarbeidsproblemer i koalisjonen. Det var ikke først og fremst hva EPS kunne føre til som skapte størst splid, men Bortens håndtering av ”brevsaken”.

Willoch, som hadde gått av som handels- og skipsfartsminister 5.juni, for å bli formann og parlamentarisk leder for Høyre, forsøkte å avdramatisere striden rundt politisk ”samling” eller ”samarbeid”. Han gav også sin fulle støtte til Lyng.²⁸² Forut for debatten hadde

²⁷⁸ UD 25.2/101-25. Amb. i Brussel til UD, 20.06.70. Ikke tittel eller signatur. Mine kursiveringer.

²⁷⁹ Innst. S. nr. 332. (1969-70), ss. 592-593.

²⁸⁰ Vefald, Olav. ”The 1970 EEC Debate”, i Nils Örvik (red.), 1972, ss. 313-314.

²⁸¹ Allen, Norway, s. 81; Miljan, *The Reluctant*, ss. 214-215. 132 stemte for, mens 17 imot. 7 fra Sp, 7 fra Ap og 3 fra KrF.

²⁸² St.tid. 1969-70, ss. 3836, 3913-3914, Kåre Willoch.

han offentlig kalt Bortens kritikk av Lyng for "[...] uberettiget kritikk av en av koalisjonens fremste menn".²⁸³ Han mente også at saken kunne få den konsekvens at den ville svekke tiltroen til regjeringens enstemmighet, både innad som utad. Willochs utspill kan ikke betraktes som annet enn nokså mislykket forsøk på å glatte over den reelle uenigheten som skulle bli regjeringens bane. Knappt noen, verken ute eller hjemme, kan ha oppfattet den som enstemmig. Til Høyres stortingsgruppe sa Willoch at "brevsaken" reiste flere spørsmål, men Høyre måtte ta hensyn til samarbeidet, og konstatere at saken var et internt anliggende. Det hindret ham likevel ikke fra å si at Bortens utspill var brudd på elementær koalisjonspraksis, og at hans håndtering var det verste Høyre til nå hadde opplevd. Men selv om både Otto Grieg Tidemand og Svenn Stray sa at det var skjedd en oversettelsesfeil, benektet Willoch det. Han var også uenig med utenriksministeren som sa at det ikke kunne være tvil om at det var skjedd en blunder i utenriksetaten.²⁸⁴

Blant Venstres stortingsrepresentanter var det flere som mente at koalisjonen var i ferd med å bryte sammen. Partiets formann, kommunal- og arbeidsminister Helge Seip, mente at Sps holdning kunne være et opplegg for å bryte samarbeidet når det måtte passe partiet. Et brudd ville derimot være uheldig for Venstre, mente han.²⁸⁵ Regjeringskoalisjonens fellesparlamentarisk fører, Bent Røiseland (V), kom med klar kritikk av Borten. Under markedsdebatten beskrev han statsministerens behandling av Lyng som både urettferdig og ukollegial.²⁸⁶ KrFs formann, og parlamentariske leder, Lars Korvald, mente at "brevsaken" var blitt overdimensjonert, og at det viktigste var hva regjeringen egentlig mente. I de kommende forhandlingene var det viktig at regjeringens standpunkt var gjennomdiskutert.²⁸⁷

Flere sentrale Ap-politikere benyttet seg av muligheten som "brevsaken" ga til å kritisere regjeringen for å ha skadet Norges anseelse.²⁸⁸ Det gjaldt likevel ikke alle. Knut Frydenlund var opptatt av at saken ikke skulle føre til en avsporing av det som skulle debatteres; det fremtidige politiske samarbeidet innenfor et utvidet EF.²⁸⁹

Etter "brevsaken" holdt Borten flere taler og ga intervjuer hvor han trolig hadde til hensikt å skape inntrykk av at han i det minste hadde betydelig tvil om medlemskap i EF. De økonomiske grunnene for medlemskap var, ifølge ham, svakere i 1970 enn på midten av 1960-tallet.²⁹⁰

²⁸³ "Bortens kritikk mot Lyng savner grunnlag" i *Aftenposten* 23.06.70.

²⁸⁴ SA, Høyre, gruppemøte 22.06.70.

²⁸⁵ SA, Venstre, gruppemøte 24.06.70.

²⁸⁶ St.tid. 1969-70, s. 3821, Bent Røiseland.

²⁸⁷ St.tid. 1969-70, ss. 3815-3816, Lars Korvald.

²⁸⁸ Se f.eks. St.tid. 1969-70, ss. 3795, Kjell Magne Fredheim; ss. 3808-3809, Guttorm Hansen.

²⁸⁹ St.tid. 1969-70, s. 3799, Knut Frydenlund.

²⁹⁰ Allen, *Norway*, ss. 91-92.

Norske og danske åpningserklæringer og forhandlinger

Under det offisielle åpningsmøtet mellom EF og de fire søkerlandene 30. juni 1970, fremsatte utenriksminister Stray en rekke reservasjoner mot Romatraktaten. UD's førsteutkast var blitt betydelig omskrevet under flere regjeringsskonferanser, og da for å redusere støtten for *finalité politique*. Reservasjonene var det mellompartiene som hadde krevet.²⁹¹ Ambassadør Jahn Halvorsen hadde på forhånd spurt Étienne Davignon om hvordan Fellesskapet ville forholde seg til EPS under åpningsmøtet. Svaret var at det ville bli referert til *finalité politique*, og at samarbeidet på grunnlag av Davignon-rapporten ville bli tatt opp ved en senere anledning.²⁹²

I sin tale sa ikke Stray eksplisitt at Norge godtok EFs krav som utgangspunkt. Om traktaten sa ministeren blant annet at regjeringen oppfattet den som et egnet grunnlag for et utvidet europeisk samarbeid. Når det gjaldt jordbruk, ble det fremsatt krav om særordninger, som i realiteten var et krav om varig norsk unntak fra CAP. I likhet med de øvrige søkerlandene krevde Norge å få sagt sin mening i forhandlingene om en felles fiskeripolitikk, Common Fisheries Policy (CFP), som EF-landene den samme dagen hadde lagt frem et forslag om. Angående planene om samarbeid på det økonomiske og monetære området, var Norge interessert i et slikt samarbeid. Når det gjaldt EPS uttalte Stray seg utpreget diplomatisk, og sa at Norge stilte seg positivt til et samarbeid som tok sikte på å styrke Europa økonomisk og politisk, som igjen kunne føre til internasjonal fred og sikkerhet.²⁹³

Åpningsinnlegget ble kjølig mottatt blant annet av Kommisjonen, som mente at Norge ikke ville forplikte seg, men kun ønsket å bevare sin handlefrihet på flere områder, selv etter at landet var blitt medlem. Davignon derimot, fant Strays erklæring akseptabel, da den, som alle andre, først og fremst var rettet mot den hjemlige opinion.²⁹⁴

Allerede i januar 1970 hadde dansk UD anbefalt sin regjering å godta målene i Romatraktaten og *acquis communautaire* betingelsesløst, og at hovedmålet med forhandlingene skulle være å bli medlem som fort som mulig, og uten overgangsordninger.²⁹⁵ Både ledende danske embetsmenn og politikere var klar over hvor ulike visjoner det var innenfor EF med tanke på hvilken retning Fellesskapet skulle ta. De var også klar over at det var mulig at det kunne bli inngått kompromisser, men først måtte man godta *acquis communautaire*.²⁹⁶ I sitt åpningsinnlegg understreket markedsminister Poul Nyboe Andersen (V) sterkt at Danmark aksepterte EFs krav. I motsetning til Norge, ønsket Danmark å få delta

²⁹¹ Kristoffersen, "Norway's policy", ss. 221-222; Tamnes, *Oljealder*, s. 172.

²⁹² UD. 4436/6.84-33. Amb. i Brussel til UD, 17.06.70. "Utvidelse av EEC. Norsk åpningserklæring".

²⁹³ Allers, "Attacking", ss. 59-60; Tamnes, *Oljealder*, s. 173; Miljan, *The Reluctant*, s. 212.

²⁹⁴ Allers, *Besondere*, ss. 232-233.

²⁹⁵ Rasmussen, *Joining*, s. 191.

²⁹⁶ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, s. 702.

i CAP så fort som mulig.²⁹⁷ Angående Det europeisk politiske samarbeidet sa ministeren at Danmark støttet dette, ønsket å delta samt utvikle samarbeidet. Det ble understreket at regjeringen var blitt forklart at det skulle være et klart skille mellom EPS og EF-institusjonene, og selv om det ikke ble sagt eksplisitt at regjeringen ønsket at det skulle forbli slik, var det åpenbart at det var det. Regjeringen ønsket også å delta i ØMU, og ønsket å forhandle om dette så snart Werner-rapporten var publisert, slik at den kunne påvirke resultatet.²⁹⁸

22. september 1970, da de reelle forhandlingene tok til, var det ikke lenger mulig med uklare norske uttalelser om hvordan Norge forholdt seg til Roma-traktens artikkel 237. Få dager før forhandlingene skulle starte opp, fant Fellesskapet det hensiktsmessig å påminne Norge om kravet om *finalité politique*, og at løsningen på tilpassingsproblemene som reiste seg for søkerlandene måtte finnes i overgangstiltak.²⁹⁹ I forbindelse med møtet måtte derfor Stray avlegge det såkalte "klosterløftet". På direkte spørsmål fra EFs delegasjonsleder erklærte Stray blant annet at Norge som søkerland aksepterte Romatraktaten og dens målsetting, herunder den politiske målsetting slik den kom til uttrykk i traktatens preambel. Angående de spesielle norske problemene, sa han at Norge ønsket at de skulle bli løst innenfor traktatens rammer.³⁰⁰

Det danske ønsket om deltakelse i forhandlinger om ØMU ble avvist under møtet. Det endret likevel ikke på den danske regjeringens positive holdning.³⁰¹

John Austrheim (Sp) likte dårlig Strays innrømmelser, og krevde en avklaring.³⁰² Formennene i de tre andre koalisjonspartiene, Helge Seip (V), Kåre Willoch (H) og Lars Korvald (KrF), ga derimot Stray sin fulle støtte.³⁰³ Selv om det kom kritikk fra Sp, sendte regjeringen ut en pressemelding hvor det het at den tok Strays redegjørelse til etterretning.³⁰⁴ Med tanke på kritikken som tidligere var blitt fremsatt mot John Lyng i pressen, kunne tilsvarende kritikk av Stray selvsagt virke ødeleggende for regjeringskoalisjonen. På den annen side var det knapt kompromissvilje igjen i regjeringen, og utenriksministerens erklæring fremtvang et kompromiss angående Davignon-rapporten.³⁰⁵

²⁹⁷ Miljan, *The Reluctant*, ss. 179-181; Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingen*, ss. 695-697, 702.

²⁹⁸ Rasmussen, *Joining*, ss. 328, 348.

²⁹⁹ UD. 4436/6.84-35. Amb. i Brussel til UD, 18.09.70. "CEE. Utvidelsen. Norge."

³⁰⁰ Tamnes, *Oljealder*, s. 172; UD. 4436/6.84-35. Notat UD, 28.09.70. "Spørsmål som ble reist til Norge."

³⁰¹ Rasmussen, *Joining*, s. 328.

³⁰² "Har Stray gått lenger enn Sp kan følge med? Sp-generalsekretæren krever avklaring" i *Arbeiderbladet* 24.09.70.

³⁰³ "Regjeringen orienteres om EEC-forhandlingene – Seip: Strays uttalelser i tråd med norsk syn" i *Arbeiderbladet* 24.9.1970; "Sp.'s fremgangsmåte angripes av Venstre" i *Aftenposten* 26.09.70.

³⁰⁴ "Regjeringen har ingen bemerkninger til Stray – Utenriksministerens Brussel-rapport "tatt til etterretning"" i *Aftenposten* 25.09.70; "Sensasjonen som ikke kom" i *VG* 25.09.70; "Ingen i regjeringen reagerte mot Stray" i *Arbeiderbladet* 25.09.70.

³⁰⁵ Tamnes, *Oljealder*, s. 172.

Norske og danske svar på Davignon-rapporten

Da Borten-regjeringen skulle behandle det norske svaret på Davignon-rapporten, forsøkte Stray å fremstille rapporten som klart positiv, samtidig med at den ikke var vidtgående slik det tidligere var blitt hevdet. Han mente at tendensen i Vest-Europa de siste årene hadde gått i motsatt retning av målet om en forbudsstat. Presidentskiftet i Frankrike hadde ført til at tendensen hadde snudd igjen, og han mente at det måtte være i Norges interesse at dette gikk i riktig retning. Han sa noe overraskende at det muligens var en ulik oppfatning i koalisjonen om den europeiske målsetting. Det er åpenbart at Stray her underspilte spenningen.

Utenriksministeren mente at uenigheten ikke skyldtes det europeiske samarbeidet eller koordineringen i seg selv, men hvordan dette best kunne organiseres. Han påstod at noen ønsket overnasjonale organer, mens andre ikke delte denne oppfatningen. Grunnet uenigheten hadde UD i sin utforming av et utkast, forsøkt å unngå å ta stilling til dette. Videre mente han at regjeringen burde avgi sitt svar uten å forelegge det for Stortinget. Hvis det likevel måtte legges frem for parlamentet måtte det gjøres for DUUKK, eller for et lukket møte i Stortinget. Dersom rapporten ble lagt frem i komiteen, mente Stray at regjeringen måtte være forberedt på at her ville et flertall gå inn for et mer positivt svar enn det utkastet la opp til, og da var regjeringen nødt til å ta hensyn til det. Som Harald Berntsen hevder, prøvde dermed Stray å få skeptikerne i regjeringen til å tro at det beste for dem var å gå helt utenom Stortinget.³⁰⁶

Strays argumentasjon må beskrives som taktisk. Likevel fremstår den lite realistisk. Av komiteens 20 medlemmer hadde Ap ni og Høyre fem mens Sp, Venstre og KrF hadde to hver.³⁰⁷ Det er lite trolig at koalisjonspartiene som hadde komitéflertallet, ville gått inn for et svar som ikke var i samsvar med regjeringens. Et samarbeid mellom Høyre og Ap på det tidspunktet var heller ikke sannsynlig. Det er heller ikke videre sannsynlig at Borten og Sp ville ha godtatt at saken ikke ble sendt til Stortinget. Hva slags taktikk er det da mulig å skjelne? Er det mulig at Stray nå var overbevist om at det gikk mot stupet, eller at det var en reell risiko, og at behandlingen i Stortinget ville bli et skritt i den retningen, og da ville dette være Høyres ansvar? Til tross for at Høyre var for medlemskap, var ønsket om regjeringsmakt fremdeles stort, men ikke for enhver pris, og da gjaldt det å posisjonere seg for ikke å bli ansvarlig for et sammenbrudd. Spørsmålet blir da om Stray hadde forestilt seg resultatet? Trolig var utspillet med komiteen ment å fremme kompromiss primært, og sekundært gi ryggdekning for Høyre.

³⁰⁶ RA-N, SMK, regj.konf., 29.09.70; Berntsen, *Staurberaren*, s. 345.

³⁰⁷ SA, DUUKK, 27.08.70.

Borten var klart skeptisk til Strays forslag. Tidligere hadde han sagt angående Davignon-rapporten at UD hadde "[...] gått bak hans rygg og forpliktet Norge til et slikt unionelt samarbeid".³⁰⁸ Etter en gjennomgang av UD's utkast, ble det foretatt én viktig endring. Departementets forslag om "[...] at Norge som medlem av EEC gjerne vil delta i et utenrikspolitisk samarbeid med den målsetting og den utforming som er foreslått i rapporten fra utenriksministrene" ble endret til "[...] at Norge som medlem av EEC gjerne vil delta i utenrikspolitiske konsultasjoner slik foreslått i rapporten til utenriksministrene."³⁰⁹ For at regjeringspartiene skulle kunne samle seg om regjeringens forslag og vurdere om saken skulle bli fremlagt for Stortinget eller noen av dets organer, mente Borten at regjeringspartienes gruppeførere burde bli innkalt til et møte.³¹⁰ Gruppeførerne, samt utenrikskomiteens formann Røiseland, mente alle at svaret lå innefor rammen som Stortinget hadde trukket opp. Austrheim og Korvald var klare på at saken likevel måtte fremlegges, sistnevnte mente det kun fordi at det ville bli offentlig kjent at regjeringen hadde rådført seg med koalisjonens gruppeførere. Røiseland mente at man var i tidsnød med tanke på å avlevere svar, og derfor var det ikke nødvendig å ta det opp i komiteen, men hadde det vært bedre tid burde den blitt fremlagt. Samtlige som deltok var enige om at Aps leder Trygve Bratteli først skulle få si sin mening, og dersom han mente at saken måtte bli fremlagt for komiteen, ville det blir gjort.³¹¹ Han hadde, ifølge Harald Berntsen, ingen innvendinger mot svaret, og mente at det ikke var nødvendig at det forelagt Stortinget, som det da heller ikke ble.³¹²

Både sentral- og gruppestyret i Sp fant det norske svaret tilfredsstillende.³¹³ Til Sps gruppestyre sa Austrheim at saken ikke hadde tatt skade i opinionen, men at det hadde vært med og skjerpet stemningen i regjeringen. Selv var han overrasket over at den politiske målsettingen var blitt utelatt, og mente at svaret var det meste partiet kunne oppnå. I styret ble det stilt spørsmål om hvordan partiet rent taktisk skulle opptre, og om motstanderne til Sp ville ødelegge inntrykket av partiet som et samarbeidsparti. Til dette svarte en at "[v]år første oppgave er ikkje å verta eit seriøst samarbeidsparti, vi skal kjempe for vårt syn. Men sjølv sagt må vi drøfta kva vi skal seia."³¹⁴ Selv om flere mente at det var et viktig spørsmål, endte diskusjonen uten et felles standpunkt.

³⁰⁸ Tamnes, *Oljealder*, s. 172.

³⁰⁹ RA-N, SMK, regj.konf., 29.09.70.

³¹⁰ RA-N, SMK, regj.konf., 29.09.70.

³¹¹ RA-N, SMK, regj.konf., 30.09.70.

³¹² Berntsen, *Staurberaren*, s. 346.

³¹³ Berntsen, *Staurberaren*, s. 346.

³¹⁴ SA, Sp, gruppemøte 31.10.70. Denne datoen står det i arkivet, men det må være en skrivefeil. Ut i fra referatet må det være 01.10.70. Representanten var formann i industrikomiteen, Teddy Dyring.

Willoch sa til Høyres gruppestyre at det var mulig at Sp ønsket å fremprovosere en krise på dette tidspunktet, og dersom det ble et brudd, var han klar på at Høyre burde være tidlig ute med å si at det burde bli dannet en ny, borgerlig regjering, og da helst fireparti, hvis ikke det var mulig, en treparti-regjering.³¹⁵ Selv om både Davignon-rapporten og Werner-planen ble tatt godt i mot av Høyre, ble det i partiet ikke ansett for å være formålstjenelig å forsvare disse offentlig.³¹⁶

Det norske svaret var kort, og bar preg av høflighet. Selv om det åpnet med en henvisning til paragraf 15 i kommunikeet fra Haag-toppmøtet, og det at Davignon-rapporten flere steder benyttet benevnelsene ”United Europe” og ”political union”, inneholdt det norske svaret ingen henvisning til dette. Klok av skade utelot regjeringen *politisk samling*. De langsiktige målene som rapporten la opp til, gikk regjeringen helt utenom. Angående de rent praktiske forslagene som var lagt fram for samarbeid, stilte regjeringen seg positiv, og sa at den gjerne ville delta i de utenrikspolitiske konsultasjonene. I svaret het det at de foreslåtte samarbeidsformene var beslektet med politiske rådslagninger som Norge allerede deltok i.³¹⁷ Det er klart at denne sammenligningen gjorde det lettere for regjeringen å få støtte for sitt svar hos EF-skeptikere. På den annen side ville det, med tanke på den store uenigheten som var i regjeringen, ha helt vært umulig å gi støtte til langsiktige målene som rapporten la opp til.

Når det gjaldt forslaget om at EF og søkerlandene skulle ha halvårlige møter mellom landenes utenriksministre i forhandlingsperioden, het det i det norske svaret at denne ordningen burde være tilfredsstillende. Angående planen om en ny rapport, som utenriksministrene i Fellesskapet ønsket at skulle bli fremlagt senest to år etter at de utenrikspolitiske konsultasjonene var iverksatt, la regjeringen særlig vekt på å bli holdt informert om dette, samt få anledning til å kommentere arbeidet.³¹⁸ At regjeringen mente at de halvårlige møtene på ministerplan burde være godt nok for søkerlandene, kan ses på som et argument for at regjeringen ikke tillat samarbeidet mye verdi, eller ønsket å delta mye i det. En skulle tro at Norge også hadde ønsket å delta aktivt på embetsmannsplan i forhandlingsperioden. Men selv ikke i UD sine utkast til norsk svar, var samarbeid på embetsmannsplan tatt med.³¹⁹

Den danske markedsministeren, Poul Nyboe Andersen (V), kom flere ganger offentlig med støtte til Davignon-rapporten og målet om *unification*. Danmarks ambassadører til EF-

³¹⁵ SA, Høyre, styremøte 01.10.70 kl. 13.15.

³¹⁶ Kristoffersen, ”Norway’s policy”, ss. 220-221.

³¹⁷ UD 25.2/101-26. Ikke dato. ”Den norske Regjerings kommentarer.”

³¹⁸ UD 25.2/101-26. Ikke dato. ”Den norske Regjerings kommentarer.”

³¹⁹ UD 25.2/101-25. Notat ved Politisk avd., 19.09.70. ”Forslag til kommentarer til Davignon-komiteéns [*sic*] rapport.”; UD 25.2/101-26. UD til regjeringens medlemmer, 22.09.70. ”Rapporten fra utenriksministrene i EEC-landene.”

landene mente at på kort sikt ville ikke EPS utvikle seg i en mer ambisiøs retning. I Danmark var det politisk-juridisk avdeling i UD som utformet svaret, som uten diskusjoner ble godkjent av både VKR-regjeringen og utenrikskomiteen.³²⁰ Det danske svaret bar, som det norske, preg av høflighet. Det ble takket for at landet hadde fått ytre seg i samarbeidet, og regjeringen så på Davignon-rapporten som et viktig skritt for større effektivitet og bedre levestandard i Vest-Europa. Når det gjaldt de rammer og målsettinger som var gitt, støttet danske myndigheter disse, men understreket at så lenge forhandlingene pågikk måtte det ikke bli vedtatt konkrete mål som gikk lengre enn det som var fastlagt. I motsetning til Norge, la Danmark vekt på at søkerlandene skulle få anledning til å fremsette forslag om emner som de måtte ønske skulle bli drøftet under møtene mellom medlems- og søkerlandene, og det var ønske om å få delta i samarbeidet på embetsmannsplan i forhandlingsperioden.³²¹

Hva angikk forsvarspolitik, førte regjeringen nå en hardere linje enn i mai. I svaret gikk regjeringen ut fra at meningsutvekslinger om militærpolitiske spørsmål skulle finne sted i Nato. Dette skyldtes blant annet USA og Canadas medlemskap i forsvarsalliansen. Den hardere linjen skyldes trolig innflytelsen til Radikale Venstre.³²² I hele etterkrigsperioden har det vært en bred konsensus blant beslutningstakere og velgere i Danmark om at det ikke har eksistert et reelt alternativ til medlemskap i Nato.³²³ Det betyr likevel ikke at det ikke fantes dem som ønsket utmeldelse av den atlantiske alliansen. Det ble særlig fremmet av yngre velgere og venstresiden i dansk politikk.³²⁴ Mange så EPS i et kald krig perspektiv, og fryktet at medlemskap i EF ville være første steg mot en hardere linje i utenrikspolitiske spørsmål.³²⁵

Reaksjoner på svarene

Svarene fra henholdsvis den norske og danske regjeringen ble overlevert det vesttyske utenriksdepartementet, 30. september 1970, da det var Vest-Tyskland som hadde formannskapet i Ministerrådet. Her ble det konstatert at det norske var forsiktig utformet. På det nåværende stadiet var det likevel full forståelse for at Norge nærmet seg problemene på en pragmatisk måte, og svaret ville trolig ikke skape noen vanskeligheter. Det ble derimot reagert nokså negativt på at den norske regjeringen hadde besluttet å offentliggjøre svaret. På tysk side ble det fremholdt at det inneholdt sitater fra Davignon-rapporten, som skulle bli

³²⁰ Rasmussen, *Joining*, s. 350.

³²¹ UD 25.2/101-26. Dansk UD til Norsk UD, 25.09.70. "Dansk svar til udenrigsminister Scheel."

³²² UD 25.2/101-26. Dansk UD til Norsk UD, 25.09.70. "Dansk svar."; Rasmussen, *Joining*, s. 351.

³²³ Laursen, Johnny N. og Thorsten Borring Olesen. "A Nordic Alternative to Europe? The Interdependence of Denmark's Nordic and European Policies", i Hans Branner og Morten Kelstrup (red.) *Denmark's Policy towards Europe after 1945: History, Theory and Options*. Odense: Odense University Press, 2000, s. 223.

³²⁴ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelings*, ss. 608-623, 738-743.

³²⁵ Laursen, "A Kingdom", s. 44.

behandlet som fortrolig.³²⁶ Senere samme dag ble det likevel bestemt at det norske svaret ikke skulle offentliggjøres.³²⁷ Ønsket om fortrolighet fremstår merkelig. Allerede 21. juli, dagen etter at prinsippene i rapporten var blitt foreløpig godkjent av EFs utenriksministre, hadde den franske avisen *Le Monde* trykket en fyldig analyse med direkte sitater fra rapporten.³²⁸ I norsk presse ble det også referert til detaljer fra rapporten, før regjeringen hadde avgitt sitt svar.³²⁹ Den norske beslutningen om ikke å offentliggjøre svaret, fikk liten betydning. To dager etter at regjeringens svar var blitt overlevert, kunne *Dagbladet* offentliggjøre det i sin helhet.³³⁰ Dagen etter ble hovedinnholdet i det danske svaret offentlig kjent.³³¹

Under hånden fikk danske myndigheter kritikk for sitt syn på forsvarssamtaler fra både italienske og britiske myndigheter, men fikk ikke overraskende støtte fra franske.³³² Som også var takknemmelig for det norske svaret.³³³ Først 28. oktober ga EF et offisielt svar til søkerlandene, hvor det blant annet het at ingen av kommentarene medførte endringer i rapporten, bortsett fra at det danske ønske om at søkerlandene skulle ha muligheten til å fremlegge forslag til emner som kunne bli drøftet på ministerplan, ble vedtatt. Det danske og britiske ønsket om å få delta på embetsmannsplan i EPS, ble derimot avvist. Det ble understreket at EF ville ha samtaler om alle viktige utenrikspolitiske spørsmål. Dette kan ses på som en reaksjon til det danske svaret. Søkerlandene fikk beskjed om at det var opp til hvert enkelt land å avgjøre om det ville offentliggjøre sitt svar.³³⁴ Morten Rasmussen hevder at dette skyldtes press fra norske myndigheter.³³⁵ Først 30. oktober ble Davignon-rapporten og de norske og danske kommentarene til denne, offentliggjort. Noe den danske regjeringen godtok, samtidig som den mente at dansk presse ville fokusere på EF-landenes krav om at EPS kunne ta opp alle saker. Regjeringen fikk rett, pressen skrev i de påfølgende dagene mye om motsetningen mellom danske myndigheter og EF. Fra politikere på venstresiden i Danmark kom det krav om at landet måtte bryte forhandlingene, blant annet fordi EPS skapte problemer for Sverige. Regjeringen fikk derimot støtte av Socialdemokratiets formann, Jens Otto Krag. I

³²⁶ UD. 4436/6.84-35. Amb. i Bonn til UD, 01.10.70. "EEC. Rapporten fra utenriksministrene."

³²⁷ UD 25.2/101-26. UD til amb. i Brussel, Roma, Haag, Bonn, Paris og London, 30.09.70. "Rapporten."

³²⁸ UD 25.2/101-25. Amb. i Brussel til UD, 22.07.70. "davignon-komiteens rapport tilf ekeland/vigmostad."; "Davignon-rapporten" i *Arbeiderbladet* 30.09.70.

³²⁹ Se f.eks. "Stray og Scheel skal drøfte EEC" i *Arbeiderbladet* 10.09.70; "Det forente Europa" i *Morgenbladet* 17.09.70; "Davignon-rapporten" i *Arbeiderbladet* 30.09.70.

³³⁰ "Hemmelighetskremmeri omkring regjeringens svar til EEC" i *Dagbladet* 02.10.70.

³³¹ "Norsk-dansk svar er overlevert i Brussel" i *Aftenposten* 03.10.70.

³³² Rasmussen, *Joining*, s. 351.

³³³ UD 25.2/101-26. Amb. i Paris til UD, 22.10.70. "Europeisk politisk samarbeid."

³³⁴ UD 25.2/101-26. Amb. i Bonn til UD, 29.10.70. "Svaret fra EEC-utenriksministrene."

³³⁵ Rasmussen, *Joining*, s. 352.

partiet hans var det fremdeles store motsetninger, og en ny forutsetning for dansk medlemskap ble at EPS ikke skulle ta opp sikkerhets- og forsvarspolitiske spørsmål.³³⁶

Etter at synet på forsvarspolitiske drøftelser ble avvist av det vesttyske presidentskapet i Ministerrådet i november, måtte VKR-regjeringen med støtte fra ledelsen i Socialdemokratiet, reformulere den danske holdningen. Det resulterte i at Danmark ble enig i at det kunne bli holdt forsvars- og sikkerhetspolitiske diskusjoner, dog bare så lenge ingen bindende avgjørelser ble fattet. Danske myndigheter var likevel opptatt av at dersom sikkerhetspolitikk likevel ble en del av det politiske samarbeidet, kunne det føre til problemer for Sverige med å finne en fornuftig tilknytning til Fellesskapet.³³⁷

Ulik interesse i parlamentene

Folketingsdebatten om medlemskapsforhandlingene ble først holdt 11. november 1970, altså etter at forhandlinger hadde vart en stund. Regjeringens EF-politikk før dette bygget derfor på vedtaket fra 1967. Selv om VKR-regjeringen hadde flertall, måtte den også ta hensyn til Socialdemokratiets markedspolitikk, da regjeringen var avhengig av 5/6 flertall i Folketinget for å kunne ratifisere et medlemskap.³³⁸ Under debatten begrenset de ”fire gamle” partiene, Socialdemokratiet, Radikale Venstre, Venstre og Det Konservative Folkeparti, seg til uttalelser fra bare en representant hver. Det som dominerte debatten var politiske og økonomiske konsekvenser vedrørende EF.³³⁹ Markedsminister Poul Nyboe Andersen (V) kom med klar støtte til ØMU, og sa at regjeringen skulle kommentere Werner-planen under det neste forhandlingsmøte på ministerplan med EF. Statsminister Hilmar Baunsgaard (RV) var mer forsiktig i sin støtte. Dette grunnet skepsis fra flere i hans eget parti mot en økonomisk og monetær union.³⁴⁰

Socialdemokratiets Ivar Nørgaard bekreftet partiets støtte for medlemskap, dog under forutsetning av britisk medlemskap og tilfredsstillende løsninger for de nordiske landene. Men han var kritisk til at regjeringen ikke understreket det nordiske aspektet nok. I tillegg var han kritisk til Werner-planen. Socialdemokratiet kunne ikke godta suverenitetsfrasingelse i finanspolitikken og indirekte skatter. Det ville hindre Danmark i å føre en selvstendig

³³⁶ Rasmussen, *Joining*, ss. 352, 390.

³³⁷ Rasmussen, ”The Hesitant”, s. 63; Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingen*, s. 714.

³³⁸ Rasmussen, *Joining*, ss. 392-393.

³³⁹ Kite, *Scandinavia*, s. 99.

³⁴⁰ Rasmussen, *Joining*, s. 328; Rasmussen, Morten. ”Ivar Nørgaards mareridt – Socialdemokratiet og den Økonomiske og Monetære Union 1970-1972”, i *Mødet med den europæiske jungle. National strategi og identitet i dansk europapolitikk 1945-2000*. Den jyske Historiker, nr 93, 2001, s. 82.

fordelingspolitikk, da den danske velferdsstaten i stor grad var skattefinansiert. Nørgaard krevde at partiets syn ble lagt frem for EF under ministerforhandlingene.³⁴¹

Forholdet mellom konsultasjonene i EPS og Nato ble også tatt opp. Fra venstresiden ble regjeringen kraftig kritisert for å ha godtatt EPS. Det ble blant annet argumentert med at dansk sikkerhetspolitikk ville bli mer bundet enn i Nato. Markedsminister Poul Nyboe Andersen svarte ikke på kritikken, noe som heller ikke var nødvendig, da regjeringen fikk støtte for sin EPS-politikk fra Socialdemokratiet.³⁴² I avstemningen over fortsatte forhandlinger, stemte 119 representanter for, mens 13, alle fra Socialistisk Folkeparti og (SF) Venstresocialisterne (VS), stemte mot. 47 var fraværende. Selv om det var et klart flertall, var det grunnet de mange fraværende usikkert om det var 5/6 flertall for medlemskap. Det hadde alltid vært antatt at ledelsen i Socialdemokratiet ville ha sikret et slikt flertall, men usikkerhet i partiet førte til at VKR-regjeringen i større grad måtte ta hensyn til sosialdemokratene. Den kunne imidlertid ikke uten videre godta alle krav, da det kunne underminere forhandlingsposisjonen overfor EF.³⁴³

Til tross for at både Davignon-rapporten og Werner-planen var allmennkjente, ble de viet relativt liten interesse under Stortingets utenriksdebatt 23. og 24. november 1970. Den gjennomgående diskusjonen gikk ut på at norsk medlemskap i stor grad var avhengig av om Norge kunne få unntak fra både CAP og CFP.³⁴⁴ Fiskeripolitikken, som ble fastlagt før utenriksdebatten, gikk ut på det skulle være lik rett til fiske innenfor samtlige havområder i EF. I Norge fryktet flere derfor for fiskeriindustrien og kystbefolkningens stilling.³⁴⁵

Under debatten var det totalt 37 representanter som tok opp forhold vedrørende EF. De fleste, dvs. 31, tok opp økonomiske sider ved medlemskap. Kun 16 diskuterte politiske sider, og 8 omtalte internasjonale og sikkerhetsmessige forhold.³⁴⁶ Få tok opp Davignon-rapporten, men blant medlemskapstilhengerne som gjorde det, var det en klar formening om at rapporten ikke gikk lengre enn reservasjonene som utenriks- og konstitusjonskomiteen tidligere hadde lagt frem.³⁴⁷ John Austrheim (Sp) mente derimot at rapporten og planen satte medlemskapet i et nytt perspektiv, og uten at han hadde diskutert det med de øvrige koalisjonspartiene, foreslo han at det skulle bli foretatt en juridisk vurdering om rapportene var i strid med Grunnloven.

³⁴¹ Rasmussen, *Joining*, ss. 330, 394-397.

³⁴² Rasmussen, *Joining*, ss. 352-253.

³⁴³ Petersen, *Folket*, s. 52; Rasmussen, *Joining*, ss. 395-396. VS ble dannet som et utbryterparti fra SF i desember 1967, fordi flere mente at SF hadde vendt seg for mye mot S. Se, Nielsen, Niels Christian. "Man har et standpunkt...-SF's EF-politik 1959-1993", i *Mødet med den europæiske jungle. National strategi og identitet i dansk europapolitik 1945-2000*. Den jyske Historiker, nr 93, 2001, ss. 56-57.

³⁴⁴ Kite, *Scandinavia*, ss. 110-111.

³⁴⁵ Allen, *Norway*, ss. 86-87, 92, 95; Tamnes, *Oljealder*, s. 172.

³⁴⁶ Kite, *Scandinavia*, ss. 111.

³⁴⁷ Allen, *Norway*, s. 97.

Men verken fra de øvrige posisjonspartiene eller Ap, fikk han støtte for forslaget.³⁴⁸ Det betydde ikke at rapportene ikke ble møtt med motstand fra også andre. Sps Erling Engan mente at de ville ødelegge for norsk selvråderett, og han ønsket at medlemskapssøknaden skulle bli trukket.³⁴⁹ Et ønske som Aps Arne Kielland delte.³⁵⁰ Til tross for at det også ellers var motstand mot rapporten og planen, førte Austerheims forslag til at Sp ble isolert i den videre debatten.³⁵¹

Kort tid etter debatten, deltok Norge og Danmark på sitt første ministermøte i EPS regi.

Ikke uventet holdning

2. desember 1970, under det første ministermøtet i EPS hvor søkerlandene deltok, inntok utenriksminister Sverre Strøm (H) en forsiktig holdning til de to sakene som ble tatt opp, spørsmålet om en europeisk sikkerhetskonferanse og situasjonen i Midtøsten. Når det gjaldt det førstnevnte var hans konklusjon med hensyn til de politiske realitetene og folkeopinionen, at EF og søkerlandene burde gjøre det klart at de var rede til å inngå forberedelser til en konferanse, når det var oppnådd et tilfredsstillende resultat i forhandlingene om Berlin. Angående Midtøsten sa Strøm blant annet at Norge hadde fulgt en upartisk linje, og at det var norsk oppfatning om at landet best kunne bidra gjennom FNs fredsbevarende operasjoner i området. Han trakk også frem palestineres sak, og sa ikke overraskende, at det var et omfattende politisk problem.³⁵² Uttalelsene til Strøm var ikke noe som regjeringen hadde problemer med å samle seg om, og spilte heller ikke inn på regjeringsforholdet.

Den danske utenriksministeren Poul Hartling (V) understreket i sitt innlegg, som på forhånd var godkjent i utenrikskomiteen, regjeringens takknemmelighet for den pragmatiske tilnærmingen til EPS ved at man begynte med menings- og informasjonsutveksling. Han uttalte seg også om de to temaene.³⁵³ Hartling var den eneste deltakeren som kommenterte at møtet var lagt samtidig med et Natomøte. Han forstod det av praktiske årsaker, men ønsket at det ikke skulle skje i fremtiden. EPS- og Natomøtene ville komme til å ta opp mange av de samme temaene, og derfor kunne andre nasjoner oppfatte de første som foreberedende før møtene i forsvarsalliansen.³⁵⁴

³⁴⁸ Miljan, *The Reluctant*, s. 218; "Senterpartiet isolerer seg" i *Aftenposten* 24.11.70.

³⁴⁹ St.tid. 1970-71, s. 1061, Erling Engan.

³⁵⁰ St.tid. 1970-71, s. 1068, Arne Kielland. Kielland meldte seg inn i SF etter folkeavstemningen i 1972.

³⁵¹ Allers, *Besondere*, s. 237; "Senterpartiet isolerer seg" i *Aftenposten* 24.11.70.

³⁵² UD 25.2/101-27. Referat ved UD, 10.12.70. "Referat fra den utenrikspolitiske meningsutveksling."

³⁵³ Rasmussen, *Joining*, s. 354. Jeg har ikke funnet ut hva han sa rundt temaene, men det er god grunn til å tro at det sammenfalt med Strøms.

³⁵⁴ UD 25.2/101-27. Referat ved UD, 10.12.70. "Referat fra den utenrikspolitiske meningsutveksling."

Dansk spill

Spillet mellom det nasjonale og internasjonale nivået kom klart frem i forbindelse med etablering av en økonomisk og monetær union. Grunnet reservasjonene til Socialdemokratiet angående ØMU, og anhengigheten av partiet for å oppnå 5/6 flertall i Folketinget for en ratifisering, måtte markedsminister Poul Nyboe Andersen (V) ta disse med i forhandlingene med EF, men på en slik måte at det ikke ødela den danske forhandlingsposisjonen. Under et ministermøte 15. desember uttalte Nyboe Andersen at Danmark støttet planene om ØMU, men at harmonisering av særavgifter og opphevelsen av grensekontroll for private reisende, ville få store konsekvenser for landets inntekter. Markedsministeren sa også at grunnet spesielle økonomiske forhold, måtte Danmark ha en meget stram finans- og skattepolitikk. Denne ville bli endra strammere dersom særskattene ble redusert, noe som trolig ville ha skadet den sosiale balansen i landet, noe som ikke ville være akseptabelt for den danske regjeringen. Nyboe Andersen var ikke like skarp i sine uttalelser som Socialdemokratiet trolig ville ha vært, men det siste var en klar henvisning til sosialdemokratene. Samtidig var uttalelsen så vagt formulert at de ikke skapte noen problemer for EF, som aksepterte uttalelsene, men understreket at Danmark måtte godta bestemmelser om ØMU, som ville bli fattet før utvidelser.³⁵⁵

Norsk brudd

I Borten-regjeringen fortsatte stridighetene, og for å bedre samarbeidet holdt koalisjonspartiernes gruppeførere to møter i begynnelsen av januar 1971. Her ble det enighet om fremdeles å støtte regjeringen, samt fremme tiltak for å styrke samarbeidet, deriblant forbedre kontakten mellom partigruppene.³⁵⁶ Tiltakene hjalp imidlertid lite, og til slutt ble det en mye omtalt lekkasje som førte til brudd for regjeringen, som gikk av 16. mars 1971. Likevel var det klart at koalisjonen ikke kunne ha fortsatt, uavhengig av lekkasjen. Uenigheten om EF hadde blitt for store.³⁵⁷ Sp hadde i tillegg fått et langt dårligere forhold til Stray, enn det partiet hadde hatt til Lyng. Sistnevnte var ikke like konservativ og Europa-positiv som sin etterfølger.³⁵⁸ Etter at regjeringen gikk av, vedtok Senterpartiets landstyre at siktemålene i Werner-planen var i strid med grunnsynet til partiet, og krevde at dette skulle ligge til grunn for dannelsen av en eventuell ny regjeringen, hvor Sp deltok. Davignon-rapporten ser derimot ikke ut til å ha vært et problem. Med dette som grunnlag gikk et samlet

³⁵⁵ Rasmussen, *Joining*, s. 331.

³⁵⁶ Solhjell, *Tru og makt*, s. 245.

³⁵⁷ For litt. om bruddet, se f.eks. Allen, *Norway*, ss. 109-113; Berntsen, *Staurberaren*, ss. 362-392; Sejersted, *Opposisjon*, ss. 248-251; Tamnes, *Oljealder*, s. 174.

³⁵⁸ Pharo, "Ingen vei utenom?", s. 29; Tamnes, *Oljealder*, s. 171.

landstyre inn for at partiet skulle gå inn for forhandlinger om en ny firepartiregjering. Roar Madsen mener at dette kan tolkes som et forsøk på å torpedere EF-forhandlingene, og at forhandlingene bare var et spill for galleriet. Først etter at partiets stortingsgruppe hadde tolket landsstyrevedtaket, mener Madsen at partiet hadde en klar holdning om at en avvisning av Werner-planen var et nærmest ufravikelig vilkår, og at det var synonymt med å gå imot medlemskap. Forhandlingene strandet likevel på Sps absolutte krav i markedssaken. Flere i stortingsgruppen mistenkte at Borten forøkte å styre Norge inn i EF, men regjeringens fall førte til at partiet igjen kunne samle seg om én felles linje.³⁵⁹

Oppsummering

I både Norge og Danmark satt det borgerlige flertallsregjeringer da Haag-toppmøtet fant sted, men de hadde ulikt syn på EF-medlemskap, noe som la føringer på hvordan de reagerte på planene om utenrikspolitisk samarbeid og en økonomisk og monetær union. Det forhold at partiene i Borten-regjeringen var uenige om Norge skulle velge EF eller Nordøk, var trolig grunnen til at den ikke tok opp spørsmålet om *political unification* i den første perioden etter Haag-toppmøtet. Hadde den det, ville det trolig ha ført til brudd.

VKR-regjeringen var, i motsetning til Borten-regjeringen, samlet i sitt ønske om EF-medlemskap. Allerede i midten av februar 1970 slo utenriksminister Poul Hartling (V) fast i Folketinget at den danske EF-søknaden ikke bare var basert på økonomiske motiver, men også på en overbevisning om at landet skulle delta i EPS, hvis mål var *politisk samling* i Europa. Regjeringen var blitt rådet av UD om å godta det utenrikspolitiske samarbeidet, for at det skulle gjøre medlemskapsforhandlingene lettere. En liknende uttalelse på Stortinget, ville vært helt utenkelig på det tidspunktet. Det ville trolig ha ført til regjeringsbrudd.

Problemet rundt spørsmålet om *political unification* kom klart frem i tiden etter at Norge hadde svart på invitasjonen fra EF-landene om å bli orientert om utviklingen av EPS, samt få anledning til å kommentere saker vedrørende samarbeidet. Statsministerens kontor var blitt informert om det norske svarbrevet hvor ordlyden *politisk samling* var benyttet, men først da regjeringen gikk gjennom et utkast til ny stortingsmelding tok Borten opp saken. Offentlig gikk han hardt ut mot John Lyng som hadde vært utenriksminister da brevet var sendt. De øvrige koalisjonspartiene kritiserte offentlig Borten. Grunnen til at Borten kritiserte Lyng, skyldtes trolig at det var nødvendig for ham å markere seg overfor Sp.

³⁵⁹ Madsen, *Motstraums*, s. 123.

Det ulike synet på markedsspørsmålet mellom den norske og danske regjeringen kom klart frem under det offisielle åpningsmøtet mellom EF og søkerlandene i juni 1970. Dansk UD hadde på forhånd gitt regjeringen beskjed om at det ville være taktisk uklokt å kritisere EPS, og anbefalte derfor regjeringen å godta alle hovedspørsmålene, så fremt det ikke erstattet Nato hva angikk sikkerhets- og forsvarspolitik. Noen lignende kom ikke norsk UD med, overfor Borten-regjeringen. Grunnet krav fra mellompartiene fremsatte den norske utenriksministeren, Sverre Strøm (H), en rekke reservasjoner mot Romatraktatens politiske målsetning. Angående ØMU og EPS fremstod Strøm klart diplomatisk. I Kommisjonen ble talen kjølig mottatt, som mente at Norge ikke ville forplikte seg.

Den danske markedsministeren Poul Nyboe Andersen (V) understreket sterkt at Danmark aksepterte EFs krav. Angående EPS sa Nyboe Andersen at Danmark støttet samarbeidet, men understreket at regjeringen var blitt forklart at det skulle være et klart skille mellom EPS og EF- institusjonene, og selv om det ikke ble sagt eksplisitt at regjeringen ønsket at det skulle forbli slik, var det åpenbart at det var det. I tillegg ønsket regjeringen å delta i ØMU, og ønsket å forhandle om dette så snart Werner-rapporten var publisert.

Da de reelle forhandlingene tok til 22. september, måtte Strøm avlegge ”kloster-løftet”, som innebar at Norge godtok EFs krav. Løftet fremtvang kompromiss i Borten-regjeringen angående svar på Davignon-rapporten. noe som innebar at regjeringen gikk helt utenom de langsiktige målsetningene, som Danmark gikk inn for.

I Folketinget ble det først holdt en markedsdebatt 11. november, altså etter at forhandlingene hadde vært en stund. Under debatten nøyde de ”fire gamle” seg med uttalelser fra kun en representant fra hvert parti. VKR-regjeringen hadde allerede fått støtte for sin EPS-politikk fra sosialdemokratene, så den behøvde ikke å kommentere kritikk som den fikk fra partiene fra venstre siden, for at den hadde godtatt EPS. For å oppnå nødvendig flertall med tanke på en ratifisering av en medlemskapsavtale, var VKR-regjeringen nødt til å bringe med seg kritikk fra Sosialdemokratiet når det gjaldt Werner-planen, inn i medlemskapsforhandlingene. Dette gikk blant annet ut på at Danmark ikke kunne gi fra seg suverenitet i finanspolitikken og i skattelegging av indirekte skatter.

Til tross for at både Davignon-rapporten og Werner-planen var allmenn kjente, ble de viet relativt liten interesse under Stortingets utenriksdebatt 23. og 24. november 1970. Den gjennomgående diskusjonen gikk ut på at norsk medlemskap i stor grad var avhengig av om Norge kunne få unntak fra både EFs felles landbruks- og fiskeripolitikk.

To dager etter at Borten-regjeringen gikk av 16. mars 1971, offentliggjorde Palme-regjeringen sitt syn på om EF-medlemskap var aktuelt for Sverige, eller ikke.

4 Sverige – en ”nøytral” europeer

”Internationella bindningar kan inte accepteras som gör möjligheten att välja neutralitet i krigstid illusorisk.”³⁶⁰ Sitatet er hentet fra den svenske handelsministeren Kjell-Olof Feldts (SAP) tale til Ministerrådet 10. november 1970, og kom ikke som noen overraskelse. Selv om han ikke brukte benevnelsene ”Davignon-rapporten” og ”Werner-planen”, gjorde han det klart at deltakelse i utenrikspolitiske, økonomiske og monetære spørsmål som etter svensk bedømming kunne skape problemer for å utøve en konsekvent nøytralitetspolitikk, var uaktuelt. Svensk utenrikspolitikk hadde helt siden begynnelsen av 1800-tallet vært preget av nøytralitet, eller i det minste en balansegang mellom stormaktene. Dette har også satt sitt preg på Sveriges politikk i forbindelse med de ulike integrasjonstiltakene som har blitt fremmet i Vest-Europa etter annen verdenskrig.

Historikeren Mikael af Malmberg sammenfatter Sveriges utenrikspolitikk det første tiåret etter annen verdens krig med: ”gärna Norden och världen, men helst inte Europa”.³⁶¹ For Sveriges del var deltakelse i EEC uaktuelt blant annet grunnet overnasjonaliteten, nøytralitetspolitikken og tollmur mot tredjeland. Skepsisen mot integrasjonstiltakene fortsatte ut på 1960-tallet. Da Storbritannia i 1961 offentliggjorde at landet ville søke om EEC-medlemskap, ble Sverige tvunget til å ta stilling til det kontinentale integrasjonsprosjektet. Dette fordi det ble ansett som unngåelig at Norge og Danmark ville følge etter Storbritannia, noe som ville få store konsekvenser for svensk eksport. President de Gaulles vetoer mot britisk medlemskap ble tatt godt imot på svensk side. Haag-toppmøtes åpning for nye medlemsland aktualiserte integrasjonstiltak på nytt, og igjen måtte nøytralitetspolitikken bli vurdert. For Sveriges del ble Davignon-rapporten og Werner-planen problematiske. Disse ble trukket frem som hovedårsakene da den svenske regjeringen i mars 1971 offentliggjorde at EF-medlemskap var uaktuelt. Sentrale spørsmål for dette kapittelet er: Hvordan spilte nøytralitetspolitikken inn på den svenske europapolitikken etter Haag-toppmøtet? Hvorfor avviste den svenske regjeringen ikke medlemskap før i mars 1971?

Tidsperioden som hoveddelen av dette kapittelet dekker, går fra Haag-toppmøtet i desember 1969, frem til mars 1971, da svenske myndigheter avviste medlemskapsalternativet. En forståelse av den svenske politikken i denne perioden, nødvendiggjør at det først blir gjort rede for svensk nøytralitets- og europapolitikk forut for Haag-toppmøtet.

³⁶⁰ RA-S. Mål: H Sverige. H91-25. UD Presssbyrån, 08.11.70. ”Anförande av handelsminister Kjell-Olof Feldt.”

³⁶¹ af Malmberg, *Den ståndaktiga*, s. 35.

Svensk nøytralitet og alliansefrihet

I mai 1945 slo den svenske samlingsregjeringen fast tre hovedprinsipp som ble førende for svensk utenrikspolitikk i etterkrigstiden. For det første skulle landet stå utenfor eventuelle blokkdannelser mellom supermaktene. For det andre skulle den universelle, kollektive sikkerheten fremmes gjennom FN. For det tredje var det et ønske om å utvikle det nordiske samarbeidet. Gjennom hele etterkrigstiden har nøytralitetsbegrepet spilt en sentral rolle i både den svenske utenrikspolitikken og i den svenske selvforståelsen. Selv om nøytralitet slik den er definert i Haag-konvensjonen av 1907 bare gjelder for krigsforhold, har den sedvanerettslig blitt sett på som den politikk en stat fører i fredstid med den hensikt i tilfelle krig, å bli ansett som nøytral.³⁶² Etter at forholdet mellom Sovjetunionen og Vesten forverret seg mot slutten av 1940-tallet, vedtok den svenske regjeringen at landets sikkerhetsdoktrine skulle være ”alliansefrihet i fred, med tanke på nøytralitet i krig.”³⁶³ Likevel har dette begrepet blitt strukket slik at det som regel heter nøytralitetspolitikk.³⁶⁴ Sverige blir ofte ansett som et nøytralt land, men det er en sannhet med modifikasjoner.

I Folkeretten skilles det mellom begrenset nøytralitet, der det er opp til hver enkelt stat å definere seg som nøytral, og permanent nøytralitet, der den nøytrale statusen er folkerettslig kodifisert og blir internasjonalt garantert. Den permanente, nøytrale staten har allerede i fredstid tatt, eller blitt tvunget til å ta, en beslutning om ikke delta i pågående eller fremtidige væpnende konflikter mellom stater, samt anvende de folkerettslige nøytralitetsregler mot partene i slike konflikter. Den begrensede nøytrale staten kan innta, eller oppgi, en nøytral posisjon når den selv ønsker. De folkerettslige nøytralitetsreglene er de samme for de to typene av nøytrale stater. Forskjellen ligger i forutsigbarheten av statens handlinger, hvilket i realiteten påvirker troverdigheten til den nøytrale posisjonen. Sverige er et eksempel på en begrenset nøytral stat, mens for eksempel Østerrike har sin nøytralitet nedskrevet i grunnloven, og Sveits sin nøytralitet reguleres av en internasjonal konvensjon.³⁶⁵ Dette betyr ikke at Sverige ikke har ønsket å spille en internasjonal rolle etter annen verdenskrig.

Daværende statsminister og leder av SAP, Tage Erlander, gjorde det klart i 1948 at landets sikkerhetsdoktrine ikke medførte sinnelagsnøytralitet; landet tilhørte den demokratiske verden. Alliansefriheten førte naturlig nok til at deltakelse i militært samarbeid var utelukket, men doktrinen utelukket ikke all form for deltakelse i internasjonalt samarbeid.

³⁶² af Malmberg, *Den ståndaktiga*, s. 49; Bjereld, Ulf og Marie Demker. *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius og Santérus Förlag, 1995, ss. 182-183. Samlingsregjeringen satt fra 1939-45, og bestod av Socialdemokraterna, Bondeförbundet, Folkpartiet, Högerpartiet og enkelte partiløse representanter.

³⁶³ Gussarsson, ”Combining”, s. 170.

³⁶⁴ af Malmberg, *Den ståndaktiga*, s. 49.

³⁶⁵ af Malmberg, *Den ståndaktiga*, s. 49; Cramér, Per. *Neutralitet och europeisk integration*. Stockholm: Norstedts Juridik, 1998, ss. 89-91.

Sverige ble blant annet med i Organisasjonen for europeisk økonomisk samarbeid (OEEC) og Det europeiske råd. Dette skyldtes blant annet et ønske om å opprettholde et godt forhold til USA, som ønsket vesteuropeisk samarbeid og var svært kritisk til den svenske nøytralitetspolitikken. I befolkningen hadde myndighetene stor oppslutning for sin politikk.³⁶⁶

Til tross for Sveriges erklærte alliansefrihet, har både forskning og svenske myndigheter slått fast at landet i all hemmelighet samarbeidet med Nato. Samarbeidet, som av det svenske forsvaret og svenske politikere, ble holdt borte fra offentlig oppsyn og kontroll, impliserte at hvis det brøt ut en krig ville nøytralitetslinjen være nyttesløs, og landet ville dermed delta på Vestens side. Dette var noe Sovjetunionen selvsagt var klar over.³⁶⁷ Først ute til å påvise den tvetydige svenske politikken, var historikeren Wilhelm Agrell.³⁶⁸ Den svenske forsvarsledelsen var få år etter annen verdenskrig klar på at Sverige var avhengig av hjelp fra vestmaktene, for at landet kunne forsvares mot et sovjetisk angrep.³⁶⁹ Den svenske befolkningen fikk imidlertid beskjed fra sine myndigheter om at landet ikke trengte militær bistand fra andre land.³⁷⁰

En svensk regjeringsutnevnt kommisjon slo i 1994 fast i en utredning at det på 1940-, -50 og -60-tallet fant sted et betydelig militært samarbeid mellom Sverige og Nato-landene: Norge, Danmark, Storbritannia og USA. Dette innebar blant annet drøftelser om et skandinavisk forsvarsforbund, svensk innkjøp av militært materiell fra Storbritannia og USA, og bilateralt etterretningssamarbeid med disse landene.³⁷¹ Historikeren Juhana Aunesluoma, som har tatt for seg perioden 1945-54, hevder på sin side at på tross av kontakten mellom Sverige og Nato, ble ikke landet et hemmelig medlem av forsvarsalliansen.³⁷² Det er viktig å understreke at britiske myndigheter lenge var mer positive enn amerikanske når det gjaldt Sverige. Britene var for integrasjon, og ikke isolasjon som amerikanerne lenge var.³⁷³ Men i 1960 mente amerikanske myndigheter at det ikke var nødvendig at Sverige ble Nato-medlem, grunnet samarbeidet som var etablert. Svensk medlemskap ble da bare nevnt som et motsvar ved en eventuell sovjetisk maktovertakelse av Finland. Det viktigste for USA var at det

³⁶⁶ Gussarsson, "Combining", s. 171. For oversikt over svenske regjeringer, se <http://www.regeringen.se/sb/d/4393> Hentet 06.05.11.

³⁶⁷ Bjereld, Ulf og Ann-Marie Ekengren. "Cold War Historiography in Sweden", i Thorsten Borring Olesen (red.), *The Cold War – and the Nordic Countries. Historiography at a Crossroads*. Odense: University Press of Southern Denmark, 2004, s. 143.

³⁶⁸ Agrell, Wilhelm. *Den stora lögnen. Ett säkerhetspolitisk dubbelspel i allför många akter*. Stockholm: Ordfront, 1991.

³⁶⁹ Statens offentliga utredningar (SOU). *Om kriget kommit. Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969*. SOU 1994, nr. 11, s. 159.

³⁷⁰ Dahl, Ann-Sofie. "The Myth of Swedish Neutrality", i Cyril Buffet og Beatrice Heuser (red.), *Haunted by History. Myths in International Relations*. Oxford: Berghahn, 1998, s. 37.

³⁷¹ SOU, *Om kriget*, ss. 63-68, 129-132, 140-141, 212-213, 254-258. Se også Aunesluoma, Juhana. *Britain, Sweden and the Cold war, 1945-54. Understanding Neutrality*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003, ss. 45-103.

³⁷² Aunesluoma, *Britain, Sweden*, s. 157.

³⁷³ Aunesluoma, *Britain, Sweden*, ss.159-160.

svenske forsvaret hadde tekniske og organisatoriske forutsetninger for samarbeid med vesten.³⁷⁴ Arkivene om svensk samarbeid med Nato er bare offentlige frem til 1969, men ifølge tidligere forsvarsjef i Sverige, general Bengt Gustavsson, ble kontakten mellom Sverige og Nato opprettholdt gjennom hans periode som forsvarssjef, som var 1986-1994. Grunnet den langvarige kontakten ble Sverige ved Nato-hovedkvarteret omtalt som alliansens ”17. medlem”.³⁷⁵ Med tanke på det omfattende samarbeidet som var mellom Sverige og Nato, skulle man anta at det ville ha skapt oppsikt blant den svenske befolkningen, da kommisjonen la frem den nevnte utredningen i 1994. Men få svensker følte seg forrådt av myndighetene, og mottakelsen avdekket liten interesse blant svensker for landets sikkerhetspolitikk.³⁷⁶

Statsviteren Nils Andrén mener at nøytralitetspolitikken satt opp mot europapolitikken kan betraktes som svensk etterkrigstids klassiske målkonflikt, hva angår moralistiske prinsipper, sikkerhetspolitiske hensyn og økonomiske interesser. Først etter de store endringene som fant sted i 1989, var Sverige i stand til å omprøve sin europapolitikk.³⁷⁷

På begynnelsen av 1960-tallet var det liten støtte for svensk nøytralitetspolitikk blant EEC-landene, samtidig med at det blant den politiske eliten i Sverige var liten forståelse for den europeiske enhetstanken.³⁷⁸

En påtvunget avklaring

Det britiske forslaget om etablering av frihandelsområdet Free Trade Area (FTA) på slutten av 1950-tallet, passet Sverige bra, både økonomisk og politisk, da det ville fått stor betydning for landets eksport, samtidig med at landet ville få beholde sin suverenitet. Svenske myndigheter forsøkte febrilsk å redde FTA-forhandlingene, da de møtte problemer, men lyktes ikke.³⁷⁹ For svenske myndigheter var det viktig å få til handelsavtaler for landets industri, samtidig med at den nasjonale suvereniteten ble opprettholdt. Da det ikke ble noe av FTA, ble Sverige et av landene som arbeidet hardest for å få etablert EFTA. Svenske

³⁷⁴ SOU, *Om kriget*, s. 113.

³⁷⁵ Dahl, ”The Myth”, s. 38. Da boka kom ut hadde Nato 16 medlemsland, i dag 28. I Sverige har forsvarsjef benevnelsen overbefalhavare. For oversikt, se <http://www.forsvarsmakten.se/sv/Om-Forsvarsmakten/Overbefalhavaren/Tidigare-overbefalhavare/>. Hentet 13.09.11.

³⁷⁶ Dahl, ”The Myth”, s. 39.

³⁷⁷ Andrén, Nils. *Maktbalans och allinsfrihet. Svensk utrikespolitik under 1900-talet*. Stockholm: Norstedts Juridik, 1996, ss. 258, 262-264. Dette er en omskrevet og utvidet versjon av Andrén, Nils og Yngve Möller. *Från Undén till Palme. Svensk utrikespolitik efter andra världskriget*. Stockholm: Nordstets Förlag, 1990, men Möller er ikke med i den siste versjonen grunnet hans bortgang i 1994. Se Andrén, *Maktbalans*, s. 12.

³⁷⁸ af Malmberg, ”Gaullism in the North?“, s. 489; af Malmberg, Mikael. ”Divergent Scandinavian Responses to the Proposed First Enlargement of the EEC”, i Anne Deighton og Alan S. Milward (red.), 1999, s. 307.

³⁷⁹ af Malmberg, *Den ståndaktiga*, ss. 294-310, 331-334.

myndigheter ble godt fornøyd med den endelige avtalen, som ga landet tilgang til et område som var ti ganger større enn hjemmemarkedet, samtidig med at suvereniteten ble beholdt.³⁸⁰

Den svenske regjeringen så med skepsis på den britiske regjeringens vending mot Fellesmarkedet, straks etter at EFTA trådte i kraft. Sverige fryktet for EFTAs posisjon dersom Storbritannia ble medlem, noe som ble forsterket ved at det ble ansett som uunngåelig at landet ville ta med seg Norge og Danmark. Dersom de tre landene ble med i EEC, og ikke Sverige, ville det få store konsekvenser for svensk eksport.³⁸¹

I mai 1961 la svensk UD frem en utredning om i hvilken forstand det kunne oppstå problemer for nøytralitetspolitikken ved et EEC-medlemskap. Det gjaldt blant annet inngåelse av handelsavtaler med tredjeland, føderalisme, mulighetene for å beholde en god forsvarsberedskap og hvordan Sverige skulle stille seg ved et krigsutbrudd.³⁸² Da Storbritannia i slutten av juli offentliggjorde at landet ville søke om medlemskap, ble europeisk integrasjon et sentralt tema i svensk politikk, samtidig med at det tvang svenskene til å revurdere hva konsekvensene av nøytralitetspolitikken ville føre til for landets internasjonale handelsrelasjoner.³⁸³

Den svenske regjeringens syn ble slått fast i den såkalte "Metall-talen", som statsminister Tage Erlander (SAP) holdt under en kongress til Det svenske metallindustriarbeider forbundet 22. august 1961. Her sa Erlander blant annet at medlemskap i EEC var uforenelig med landets nøytralitetspolitikk som krevde både traktatmessig- og reell alliansefrihet. Romatraktaten sa ikke noe om den gjaldt i krigstid, og om så var tilfelle, ville ikke Sverige vært i stand til å oppfylle sine nøytralitetsforpliktelser. EEC-landenes Nato-medlemskap ble også trukket frem som en grunn til at medlemskap var uaktuelt, da det økonomiske fellesskapet av mange ble ansett å være en økonomisk forlenging av forsvarsorganisasjonen. Statsministeren trakk frem Roma-traktatens forbud mot at medlemsland kunne inngå handelsavtaler med tredjeland, noe som var uforenelig med svensk handlefrihet. Han la også avgjørende vekt på innenrikspolitiske forhold, den såkalte "svenske modellen", og at landet var "annerledes" i velferdspolitiske og sosiale spørsmål. Sentrale

³⁸⁰ af Malmberg, *Den ståndaktiga*, s. 386. For svensk syn i EFTA-forhandlingene, se af Malmberg, *Den ståndaktiga*, ss. 342-386.

³⁸¹ Karlsson, *Att handla*, ss. 57-58; af Malmberg, Mikael. "Sweden's Long Road to an Agreement with the EEC", i Michael Gehler og Rolf Steininger (red.), *Die Neutralen und die europäische Integration, 1945-1995*. Wien: Böhlau, 2000, ss. 314-315.

³⁸² Karlsson, *Att handla*, s. 60.

³⁸³ af Malmberg, "Divergent", ss. 307-309.

deler her var korporatisme, lav arbeidsledighet, godt utbygget helse og sosialsystem, noe som kunne gå tapt ved medlemskap.³⁸⁴

Opposisjonen kritiserte talen, blant annet fordi Erlander ikke foreslo alternative tilknytningsformer.³⁸⁵ Tre dager før talen ble holdt, hadde lederen av Centerpartiet (C), Gunnar Hedlund, offentlig gått i mot medlemskap, men støttet en assosiasjonsavtale.³⁸⁶ I den svenske europadebatten førte ”Metall-talen” til at den tidligere tverrpolitiske enigheten om landets Europapolitikk ble brutt. På regjeringens side stod Centerpartiet. Högerpartiet (H) og Folkpartiet (FP) talte for medlemskap, men med slike unntak fra Romatraktaten som krevdes for at Sverige fremdeles kunne fortsette å føre en nøytralitetspolitikk. Sveriges kommunistiska parti (SKP) var i mot en hver form for samarbeid med EEC.³⁸⁷

Utover høsten 1961 hadde den svenske regjeringen et nært samarbeid med sveitsiske og østerrikske myndigheter. De tre landene ble 19. oktober enige om at nøytralitet verken stod i veien for en assosiasjonssøknad, eller var til hinder for opprettelsen av et integrert europeisk marked. Seks dager senere, under markedsdebatten i Riksdagen, sa den svenske regjeringen at den ønsket å søke om assosiasjon på grunnlag av artikkel 238 i Romatraktaten. Under debatten opprettholdt alle partiene sine overnevnte syn.³⁸⁸ Senere ble Sveits, Østerrike og Sverige enige om at nøytraliteten krevde at de ikke kunne avgi suverenitet, at de måtte ha mulighet for å kunne trekke seg, samt bli gitt forsikringer om at de ville få forsyninger av viktige varer under en krig. 15. desember 1961 sendte alle tre en søknad under artikkel 238, som basis for en løsning. Den svenske søknaden ble fra svensk side beskrevet som en økonomisk søknad, men det var ikke klart hva en assosiasjon egentlig innebar. Dette ble nærmere presisert av handelsminister Gunnar Lange overfor Ministerrådet 28. juli 1962. I tillegg fremsatte han tre nøytralitetsforbehold, som bygget på den nevnte utredningen til svensk UD. For det første krevde svenske myndigheter å få lov til å inngå handelsavtaler med tredjeland. For det andre, var det et krav om å få forsyninger i tilfelle en krig, for det tredje forbeholdt regjeringen seg retten til oppsigelse av assosiasjonsavtalen i tilfelle krig. I EEC var

³⁸⁴ Se f.eks. Andrén og Möller, *Från Undén till Palme*, ss. 163-164; Ekengren, Ann-Marie. *Olof Palme och utrikespolitikken*. Umeå: Boréa Bokforlag, 2005, ss. 68-69; Gustavsson, Jakob. *The Politics of Foreign Policy Change. Explaining the Swedish Reorientation on EC Membership*. Lund: Lund University Press, 1998, ss. 40-43; af Malmberg, ”Divergent”, s. 309; Misgeld, Klaus. ”Den svenske socialdemokratin och Europe”, i Bo Huldt og Klaus Misgeld (red.), *Socialdemokratin och svensk utrikespolitikk. Från Branting till Palme*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet, 1990, ss. 201-202; Westberg, Jacob. *Den nationella drömträdgården. Den stora berättelsen om den egna nationen i svensk och brittisk Europadebatt*. Stockholm: Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen, 2003, ss. 128-144.

³⁸⁵ Gustavsson, *The Politics*, s. 43. Gustavsson nevner i denne sammenheng ikke ulike syn i opposisjonen, Centerpartiet støttet SAP.

³⁸⁶ Miljan, *The Reluctant*, s. 244.

³⁸⁷ Andrén og Möller, *Från Undén till Palme*, ss. 164-165; Bjereld og Demker. *Utrikespolitikken*, ss. 185-186; Bergquist, Mats. *Sverige och EEC. En statsvetenskaplig studie av fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961-1962*. Stockholm: Norstedt, 1970, ss. 47-79.

³⁸⁸ af Malmberg, ”Divergent”, ss. 309-310; Bergquist, *Sverige*, s. 49; Kite, *Scandinavia*, ss. 118-123. For mandatsammensetning i Riksdagen, se http://www.scb.se/Pages/TableAndChart_32059.aspx Hentet 06.05.11.

det liten støtte for de nøytrale søknadene, mange fryktet at de ville hindre videre integrasjon og at andre land muligens ville finne assosiasjon mer ønskelig. Amerikanske myndigheter gjorde det klart at de ikke likte muligheten for at tre nøytrale land kunne få en tilknytning til EEC. Hva angikk nøytralitet, hadde de en viss sympati for Østerrikes, da denne var blitt påtvunget av fremmede makter, men de kom aldri med en forståelse for den selvvalgte politikken til Sverige og Sveits.³⁸⁹

Grunnet de Gaulles veto mot britisk medlemskap, ble det heller ikke noe av Sveriges søknad. Reelle forhandlinger mellom svenske myndigheter og EEC kom ikke i gang, så Sveriges *de facto* syn ble dermed ikke avklart. Erlander hevder i ettertid at vetoet befridde svenske myndigheter fra mange bekymringer, deriblant forsvant den nasjonale debatten som oppstod rundt Storbritannias søknad.³⁹⁰ Etter vetoet fremstod Sverige som EFTAs fremste talsmann. Selv om EEC ble et ikke-tema i Sverige vedtok Riksdagen i 1965, med henvisning til ECSC og EEC, en grunnlovsendring som gjorde det mulig å overføre en viss suverenitet til en internasjonal organisasjon for fredelig samarbeid.³⁹¹

En åpen søknad

I 1967 måtte Sverige igjen ta stilling til Fellesskapet, og på nytt var det Storbritannia som var den utløsende faktoren. Diskusjoner innen EFTA hadde gjort det klart at britene ville forhandle alene, og ikke insistere på en løsning som ville dekke de andre EFTA-statene, noe britiske myndigheter mente hadde bidratt til avvisningen i 1963.³⁹² Samme dag som britene offentliggjorde at de ville søke om medlemskap, kom den svenske regjeringen med en uttalelse hvor den ønsket beslutningen velkommen, samt uttrykte forhåpninger om at dette ville øke sannsynligheten for en løsning av markedsspørsmålet for de øvrige EFTA-landene. Den svenske regjeringen ville ikke ta en umiddelbar stilling til tid og form for sin egen søknad.³⁹³

Siden forrige gang Sverige hadde tatt stilling til EEC, hadde en rekke hendelser funnet sted og som preget den nye debatten. Mye av dette skyldtes president de Gaulles politikk. Luxembourg-kompromisset hadde nedtonet overnasjonaliteten, og med den franske utmeldelsen fra den militære strukturen i Nato, fremstod EEC ikke lengre som en like klar forlengelse av forsvarsalliansen som tidligere. Det spilte også inn at koalisjonsregjeringen i

³⁸⁹ af Malmberg, "Divergent", ss. 310-314; "Sweden's Long Road", s. 320.

³⁹⁰ Erlander, Tage. *1960-talet. Samtal med Arvid Lagercrantz*. Stockholm: Tidens Förlag, 1982, s. 134.

³⁹¹ af Malmberg, "Sweden's Long Road", s. 324; <http://www.europaportalen.se/2005/06/riksdagen-saknar-rattslig-grund-att-sjalv-anta-eu-fordraget> Hentet 12.10.11.

³⁹² Gustavsson, *The Politics*, ss. 44-45.

³⁹³ Kungl. Utrikesdepartementet, *Utrikesfrågor. Offentliga dokument m.m. rörande viktigare svenska utrikespolitiska frågor, 1967*. Stockholm, 1968, s. 134; Lundgren Rydén, Lizelotte. *Ett svenskt dilemma. Socialdemokraterna, Centern och EG-frågan 1957-1994*. Göteborg: Historiska institutionen, Göteborgs universitet, 2000, ss. 113-114.

Bonn hadde myknet opp sin politikk, og at det var tegn på en åpnere øst-politikk. Likevel var oppfatningen i både den svenske regjeringen og svensk UD, at EEC fremdeles siktet mot en politisk union.³⁹⁴

Ikke overraskende var det uenighet blant de svenske partiene om hvordan landet skulle tilnærme seg Fellesskapet. Som sist hadde regjeringen støtte fra Centerpartiet, mens Högerpartiet og Folkpartiet mente at en søknad skulle inneholde et eksplisitt ønske om medlemskap. Det endte med at regjeringen leverte en åpen søknad 26. juli 1967, til det som da ble kalt EF. Det ble imidlertid ikke utdypet hva slags tilknytning man ønsket seg, hvilket innebar at utfallet kunne bli medlemskap, assosiasjon eller en form for frihandelsavtale. Regjeringen håpet at EF ville si ja til å diskutere det innholdsmessige i en avtale, for så å ta opp det formelle ved en senere anledning.³⁹⁵

Regjeringen var klar på at den åpne søknaden ikke endret landets nøytralitetspolitikk, og at forhandlingene dermed kunne få det resultat at Sverige, nettopp på grunn av nøytralitetspolitikken, muligens måtte avstå fra medlemskap. For regjeringen var hensikten med den åpne søknaden å få rede på hvilke vilkår EF var villig til å gi det alliansefrie Sverige som medlemsland. Ingen av de kommersielle og økonomiske problemene som var mellom Storbritannia og EF, var til stede mellom Sverige og Fellesskapet. Svenske myndigheter anså heller ikke CAP som et stort problem.³⁹⁶ Hvordan kan den svenske tilnærmingen til Fellesskapet forklares?

Mikael af Malmberg forklarer søknaden med endringer i nasjonale preferanser, Luxembourg-kompromisset og at Vest-Europa var blitt mindre politisk konservativt, enn på begynnelsen av 1960-tallet.³⁹⁷ Statsviteren Jakob Gustavsson hevder at den innenrikspolitiske situasjonen var en hovedforklaring, i tillegg til EFs utvikling. Som nevnt var både Höger- og Folkpartiet for medlemskap, og da det skulle være parlamentsvalg i 1968 fikk dette konsekvenser for utformingen av regjeringens åpne søknad. Da SAP hadde lidd et kraftig tilbakesteg ved valget i 1966, førte det til at regjeringen nå var mer tilbøyelig for å imøtekomme de andre partiene, men dette medførte likevel ingen bestemt form for tilknytning til Fellesskapet.³⁹⁸

³⁹⁴ SOU, *Fred och säkerhet*, s. 409.

³⁹⁵ Søknaden kan leses i sin helhet i *Utrikesfrågor 1967*, ss. 138-140.

³⁹⁶ SOU, *Fred och säkerhet*, s. 409; af Malmberg, "Divergent", ss. 495-496.

³⁹⁷ af Malmberg, "Sweden's Long Road", s. 325; af Malmberg, "Divergent", s. 495.

³⁹⁸ Gustavsson, *The Politics*, s. 47.

I september 1967 gjorde Kommisjonen det klart at svensk medlemskap forutsatte at Sverige godtok *finalités politiques* uten forbehold.³⁹⁹ I november, før de Gaulle på nytt la ned veto mot britisk medlemskap, åpnet han for at de nordiske landene fikk et nærmere forhold til EF, selv om Storbritannia ble stående utenfor. Forslaget ble avvist av både Storbritannia og Danmark, men ikke av Sverige. Det var et klart svensk ønske om å få et økonomisk og teknologisk samarbeid, noe de Gaulle åpnet for. Sammen med den vesttyske forbundskansleren, Kurt Georg Kiesinger, tilbød den franske presidenten i februar 1968 søkerlandene kommersielle avtaler uten medlemskap. Hovedtanken var at dersom alle gikk med på å begrense samtalene til rene handelsspørsmål, ville det være mulig å skille mellom land som søkte om fullt medlemskap og andre interesserte. Forslaget møtte imidlertid motstand blant de andre EF-landene og innad i både Frankrike og Vest-Tyskland.⁴⁰⁰ Den samme måneden som det fransk-tyske forslaget ble lagt frem, ble det danske forslaget om et nordisk økonomisk samarbeid lagt frem for de nordiske statsministrene. Svenske myndigheter ble da på nytt tvunget til å vurdere hvordan nøytralitetspolitikken spilte inn på et flerstatlig samarbeid.

Nøytralitetspolitikken innvirkning på Nordøk

Historikeren Erik Magnusson hevder at Sveriges hovedmål i Nordøk-spørsmålet var todelt. For det første ønsket svenskene å sikre landets lavtoll handel med de nordiske naboland, dersom disse ble medlemmer av Fellesmarkedet, og Sverige ble stående utenfor. For det andre forsøkte den svenske regjeringen å forme Nordøk på en slik måte at det ville sikre landets fremtidige tilgang til det utvidete Fellesmarkedet, uten at landet selv ble medlem.⁴⁰¹ Høsten 1968 slo svensk UD fast at nøytralitetspolitikken ikke stod i veien for svensk deltakelse i en nordisk tollunion, fordi Sverige var størst, både hva angikk befolkning og økonomi.⁴⁰²

I mars 1969 uttalte den svenske utenriksministeren, Torsten Nilsson (SAP), i Riksdagen at på begynnelsen av året hadde regjeringen sagt til alle EF-landene, at med henvisning til den åpne søknaden, og dersom nøytralitetspolitikken kunne bli oppfylt, var regjeringen åpen for medlemskap.⁴⁰³ Utover våren ble det gradvis klart at Fellesskapet ville skille klart mellom søkere som søkte om fullt medlemskap, som Norge og Danmark, og andre som Sverige og Finland.⁴⁰⁴ I juni slo den svenske regjeringen fast overfor Kommisjonen at

³⁹⁹ Stålvant, Carl-Einar. "Neutrality and European Integration: A Comparison of Finland's and Sweden's EEC Policies", i *Scandinavian Studies*. Vol. 46 (4), 1974, ss. 416-417.

⁴⁰⁰ af Malmberg, "Gaullism in the North?", ss. 498-500.

⁴⁰¹ Magnusson, Erik. "Nordek – A Back Door to the Inner Market", i Jan Hecker-Stampehl (red.), 2009, s. 97.

⁴⁰² Magnusson, "Nordek", s. 103.

⁴⁰³ Viklund, *Spelet*, s. 40.

⁴⁰⁴ af Malmberg, "Gaullism in the North?", s. 501.

landets tilknytningsform til EF var avhengig av nøytralitetspolitikken, men bare forhandlinger kunne avgjøre om denne ble imøtekommet.⁴⁰⁵ Den franske utenriksministeren, Maurice Schumann, uttalte til den svenske ambassadøren til Paris, Gunnar Hägglöf, denne sommeren, at personlig mente han at assosiasjon burde være en mulighet for Sverige.⁴⁰⁶

Olof Palme, som 14. oktober 1969 tok over som statsminister og leder av SAP etter Erlander, uttalte i Utrikesnämnden 23. desember, at han ikke var spesielt optimistisk med tanke på et positivt resultat i Nordøk-forhandlingene. Dette begrunnet han for det første med at det var innenrikspolitiske forskjeller mellom landene, som ble komplisert av at valgene i Norden foregikk på ulike tidspunkt. For det andre trakk han frem den sikkerhetspolitiske dimensjonen i Norden, og karakteriserte den som ”sentrifugal”. At Nordøk hadde blitt fremstilt som en snarvei til Fellesskapet hadde komplisert situasjonen for Finland, som måtte ta hensyn til sin relasjon til Sovjetunionen. For det tredje var det uenigheter om hvordan samarbeidet skulle utformes.⁴⁰⁷ Kort tid i forveien tok den franske presidenten opp de nøytrale landenes stilling.

EFs syn på Sveriges stilling

Forut for Haag-toppmøtet i begynnelsen av desember 1969, ble ikke de nøytrale statenes situasjon mye diskutert i EF. I oktober plasserte Kommisjonen Sverige i gruppen av land som søkte medlemskap, men stod fast ved sitt tidligere krav om at et svensk medlemskap forutsatte uforbeholden akseptering av Fellesskapets politiske mål. Av medlemslandene var det Frankrike som stilte seg mest positiv, og åpnet for en prøving av om nøytraliteten var forenelig med medlemskap. Vest-Tyskland stilte seg også positiv, men var opptatt av forsiktig tilbakeholdenhet, mens Benelux-landene og Italia stilte seg i hovedsak negativ, og advarte mot at dette kunne føre til en forsinkelse rundt en avklaring med medlemssøkerlandene.⁴⁰⁸

Den nye franske presidenten, Georges Pompidou, foreslo under Haag-toppmøtet at forhandlinger med de nøytrale statene skulle innledes samtidig med at det ble startet opp forhandlinger med søkerlandene. Dette motsatte imidlertid de andre fem medlemslandene seg sterkt, med den begrunnelsen at de nøytrale ikke skulle få anledning til å legge hindringer i veien for realiseringen av den politiske målsetningen. Det politiske samarbeidet var like viktig

⁴⁰⁵ Ekengren, *Olof Palme*, ss. 89-90.

⁴⁰⁶ RA-S. Mål: A H91-144. PM UD, 06.04.70. ”Frankrike och den europeiska integrationen.”

⁴⁰⁷ Ekengren, *Olof Palme*, ss. 89-92. For sammensetning av Palme I-regjeringen, se http://www.regeringen.se/sb/d/4393/a/30170#Sveriges_regering_1969 Hentet 06.05.11.

⁴⁰⁸ RA-S. Mål: H Sverige. H91-22. PM UD, 27.05.70. ”Neutralitetspolitiska aspekter på et svensk EEC-anslutning.”; RA-S. Mål: A H91-144. PM UD, 06.04.70. ”Frankrike och den europeiska integrationen.”

som det økonomiske. I stedet krevet de en mer fleksibel tilnærming, slik det fremkommer av møtekommuniket.⁴⁰⁹

Selv om Vest-Tyskland avviste Pompidous forslag, var forbundskansler Willy Brandt opptatt av Fellesskapets fremtidige forhold til de øvrige EFTA-landene. Når det gjaldt Sveriges forhold til EF var det et åpent spørsmål, men han presiserte at svenskene selv måtte velge hva slags tilknytning landet ville ha. Han la til at det bare kunne skje i nær kontakt med de øvrige skandinaviske landene.⁴¹⁰ I tillegg foreslo han at utvidelsesforhandlingene skulle bli innledet med en konferanse mellom EF og de øvrige interesserte, om de ville bli medlemmer eller ikke, men det ble avvist.⁴¹¹

6. desember, under det første møtet i Europamarknadsfrågan etter Haag-toppmøtet, var hovedinntrykket at det fremdeles var mye usikkerhet vedrørende utvidelser og innhold. Særlig ble problemer rundt CAP og *finalité politique* trukket frem. Det ble derimot i liten grad det utenrikspolitiske samarbeidet. Noe som må sies å være overraskende, med tanke på nøytralitetspolitikken. Ambassadøren til Haag, Karl-Gustav Lagerfelt, hadde ganske riktig kommet til at det var vedtatt en todeling, søkerland og de øvrige, og at Sverige var blitt plassert i den siste gruppen. Flere av deltakerne under møtet mente likevel at det var fullt mulig for Sverige å komme over i søkerlandsgruppen, dersom det var forenelig med nøytralitetspolitikken. Ambassadørene Leif Belfrage og Gunnar Hägglöf, til henholdsvis London og Paris, gjorde det klart at Sverige ikke kunne regne med støtte fra Storbritannia i markedsspørsmålet. Hägglöf la til at president Pompidous uttalelser under toppmøtet var taktisk betinget.⁴¹²

Handelsminister Gunnar Lange, som ledet møtet, gjorde det klart at det var for tidlig å si om Sverige kunne søke i henhold til artikkel 237, noe som skyldtes uklarhet rundt innholdet av *finalité politique*. Han ville ikke anbefale regjeringen å foreta seg noen handlinger, som for eksempel å avgi et nytt ”åpent brev”. Nordøk-spolet var ikke dødt, og en svensk reaksjon angående EF kunne bli et grunnskudd mot fortsatte forhandlinger. Samtidig var Lange klar på at spørsmålet om en presisering av søknaden kunne bli gjenstand for en ny innenrikspolitisk debatt, noe som var beklagelig, siden regjeringen da måtte sette nøytralitetspolitikken fremst. Markedspolitikken lå dermed fast. Selv om han ikke ville at regjeringen skulle foreta seg noe, ønsket han at det svenske diplomatiet skulle opprettholde sitt arbeid angående EF. Det må i

⁴⁰⁹ RA-S. Mål: A H91-143. Amb. i Washington til UD, 20.12.69. ”Om EEC:s toppmøte.”

⁴¹⁰ ”The Hague Summit”, ”Statement by M. Willy Brandt Chancellor of the Federal Republic of Germany”, point 3.

⁴¹¹ Viklund, *Spelet*, ss. 43- 44.

⁴¹² RA-S. Mål: H/allm. H91-40. PM UD, 18.12.69. ”Sändebudsmöte i Europa-marknadsfrågan den 6. desember 1969”. De øvrige statsrådene som deltok var: utenriksminister Torsten Nilsson, jordbruksminister Ingemund Bengtsson og konsultativt statsråd Carl Gunnar Lidbom. For *Europamarknadsfrågan*.

ettertid kunne sies å være overraskende at Lange ikke fremhevet EPS som problematisk, noe han gjorde med det overstatlige elementet og det mulige monetære samarbeidet.

I midten av desember understreket utenriksminister Maurice Schumann overfor sin svenske kollega Torsten Nilsson, at selv om de øvrige EFTA-landene ville få anledning til å komme med sine synspunkt, betydde ikke det automatisk at de ville få lov til å forhandle. Schumann sa det var opp til Sverige å bedømme om landet kunne inntre som fullt medlem, samtidig med at landet beholdt sin nøytralitet, men understreket at alle kandidater måtte akseptere *finalités politiques*. Dersom Sverige ønsket en søknad lik den norske og danske, ville Frankrike ønske den velkommen.⁴¹³

I februar 1970 sa Willy Brandt til den svenske ambassadøren til København, Herman Kling, at han ville gjøre alt for å hjelpe Sverige, men at svenske myndigheter "ganske snart" måtte tilkjenne hva de siktet til i sin fremstilling om forhandlinger. Det var opp til Sverige å ta stilling til dette.⁴¹⁴ Brandts syn må ses i sammenheng med Nordøk-forhandlingene og at det, som vist i kapittel tre, ble slått fast at ingen land kunne være medlem av to tollunioner samtidig.⁴¹⁵ Beneluxlandene var negative til et svensk medlemskap, da de fryktet at det ville styrke den interne motstanden i EF mot overnasjonalitet. Italia var også skeptisk.⁴¹⁶ De fire landene og Kommisjonen gjorde det klart at de var imot en assosiasjonsløsning, da det kun var aktuelt for mindre utviklede industriland.⁴¹⁷

Hvordan spille med i EFs spill?

Det svenske handelsdepartementet tolket paragraf 14 i Haag-kommunikatet som en innbydelse til en tollunion eller et frihandelsområde, med visse ikke nærmere definerte harmoniseringstiltak, og at det ikke var en forutsetning at man deltok i institusjonene, og dermed også i beslutningsprosesser.⁴¹⁸ En slik tolkning må både i samtid og ettertid betraktes som særdeles optimistisk. Departementet tolket Luxembourg-kompromisset dit hen at flertallsavgjørelser var blitt avskaffet, dersom en avgjørelse berørte et lands vitale interesse.⁴¹⁹ Utenriksdepartementet fant det nødvendig å korrigere Handelsdepartementet, og slo på sin side fast, slik det ble hevdet i kapittel to, at kompromisset bare konstaterte at det var ulike syn på dette, men at i praksis var regelen slik.⁴²⁰

⁴¹³ Karlsson, *Att handla*, s. 144; RA-S. Mål: H Sverige. H91-20. Amb. i Paris til UD, 15.12.69. "Samtal."

⁴¹⁴ RA-S. Mål: H Sverige. H91-21. Amb. i København til UD, 17.02.70. "Willy Brandts besök i Köbenhavn."

⁴¹⁵ For Nordøk, se s. 37.

⁴¹⁶ Stålvant, "Neutrality", s. 418.

⁴¹⁷ RA-S. Mål: H/allm. H91-42. PM UD, 04.03.70. "Möte i Europamarknadsfrågan den 26 februari 1970."

⁴¹⁸ Viklund, *Spelet*, s. 44.

⁴¹⁹ RA-S. Mål: H Sverige. H91-21. PM HD, 26.01.70. "Läget på områden av särskild betydelse." For Luxembourg-kompromisset, se s. 23.

⁴²⁰ RA-S. Mål: H Sverige. H91-21. PM UD, 12.02.70. "Kommentar til handelsdepartementets promemoria."

For å lage en strategi for den videre svenske Europa-politikken, ble det holdt et møte i *Europamarknadsfrågan* 26. februar. Regjeringen var blant annet representert ved statsminister Olof Palme, utenriksminister Torsten Nilsson, handelsminister Gunnar Lange og industriminister Krister Wickman. I tillegg deltok flere statsråder, de svenske ambassadørene til Brussel, London, Paris, Bonn og Haag, samt ledende statssekretærer og embetsmenn fra ulike departementer.⁴²¹

Ambassadør til Paris, Gunnar Häggelöf, sa at han hadde fått beskjed i fransk UD om at Frankrike ikke lengre anså assosiasjon som et reelt alternativ for Sverige. Selv hadde han denne oppfatningen. Ambassadør Nils Montan sa at på tysk side delte man ikke denne oppfatningen, mens Italia, Beneluxlandene og Kommisjonen mente fremdeles at assosiasjon var uaktuelt. To ambassadører mente at Sverige ikke kunne forvente støtte under forhandlingene med EF fra Norge og Danmark.⁴²² Landets EF-ambassadør, Sven Backlund, mente at tiden ikke var inne for en medlemskapssøknad med nøytralitetsforbehold. Han sa, noe overraskende at Romatraktaten, definisjonen av *finalités politique* i Haag-kommunikeet, og det som til nå var vedtatt i Brussel, kunne uten større problemer forklares som forenlig med den svenske nøytralitetspolitikken, men det kunne også bli oppfattet som en gliding bort fra denne, noe som ikke var ønskelig. Statsminister Palme gjorde det helt klart at målet med den svenske markedspolitikken var en nærmest mulig tilknytning til EF som var forenlig med nøytralitetspolitikken, og et nært nordisk samarbeid. Han erkjente at svenskenes påvirkningsmuligheter på Fellesskapets forhandlingsopplegg var svært begrenset, og understreket at for regjeringen var det viktig å stoppe en hver mistanke om at nøytralitetspolitikken ikke lå fast. Når det gjaldt nøytralitetsforbeholdene, var det først og fremst på det handelspolitiske området det var problem. Forsynings- og utmeldelesesforbeholdene anså Palme først og fremst å være formelle problem, og ikke praktiske. Videre var han klar på at det nå ikke var mulig å danne seg et klart bilde over formene for en fremtidig tilknytning. Hvilket ikke innebar at medlemskap var uaktuelt. Regjeringens bestrebelse måtte derfor være å skape størst mulig handlingsfrihet. For Palme var det viktig at regjeringen ikke foretok seg noe som kunne ødelegge for Nordøk, og at Sverige ikke skulle legge hindringer i veien for Danmark og Norge.

Videre stilte han spørsmål om hva som ville skje hvis Fellesskapet til sommeren innledet uforpliktende diskusjoner med de fire søkerlandene. Var det da i Sveriges interesse å være med i bildet? Det var under de gjeldene omstendighetene vanskelig for svenske

⁴²¹ RA-S. Mål: H/allm. H91-42. PM UD, 04.03.70. "Möte i Europamarknadsfrågan den 26 februari 1970." De øvrige statsrådene var: jordbruksminister Bengtsson og konsultativt statsråd Lidbom.

⁴²² Leif Belfrage (London) og Karl-Gustav Lagerfelt (Haag).

myndigheter å insistere på diskusjoner med EF. I Haag-kommunikeet var det en kategoriinndeling mellom søker- og de nøytrale landene. Var ikke Sverige best tjent med å si at det var naturlig at Fellesskapet først tok kontakt med søkerlandene, og samtidig gjorde det klart at landet ville bli med når realforhandlinger ble innledet? Med en slik strategi mente Palme at Sverige skulle spille med i EFs spill. Han var derimot usikker på hvordan svenskene i praksis skulle agere. En ”vente å se” holdning var ikke nok. Statsministeren fant EF-ambassadør Backlunds forslag om positive uttalelser interessant. Disse gikk blant annet ut på at Stockholm skulle ønske resultatene fra Haag-toppmøtet velkommen, videre skulle man uttrykke forståelse for EFs streben etter å gjøre seg mer økonomisk sidestilt med USA, samt si seg enig i den tyske forbundskanslerens uttalelse fra toppmøtet om at Fellesskapet skulle bli sett på som et bidrag til en balansert allmenn europeisk fredsordning. Møtet endte med at det var enighet om at Sverige måtte innta en avventende holdning til grunnspørsmålene innen forhandlinger ble innledet, men alle måtte samtidig være klar over hvilke konsekvenser det kunne ha utad.⁴²³

Under et møte handelsminister Gunnar Lange hadde med formannen for Ministerrådet, den belgiske utenriksministeren Pierre Harmel, og Kommisjonens president, Jean Rey, 5. mars, ønsket Lange Haag-toppmøtet velkommen, samtidig med at han kom med standpunktene slik det var blitt enighet om i *Europamarknadsfrågan*. Han understreket at disse måtte ikke ses på som en svensk offensiv, og la til at det var en svensk oppfatning at landets nøytralitetspolitikk ble møtt med større forståelse i EF-landene. Lange viste forståelse for målet om å utvikle det utenrikspolitiske samarbeidet, men av naturlige grunner kunne ikke Sverige delta i dette. Dette var imidlertid ikke vedtatt i møtet i *Europamarknadsfrågan*. Handelsministeren mente at det var vanskelig å gi en bedømming av hva nøytraliteten krevde. Det var et svensk ønske å legge dette til side når forhandlingene startet. Først når realforhandlingene ble slutført, var det mulig å avgjøre formen for svensk tilslutning. Hva angikk Romatraktatens økonomiske forpliktelser, var disse noe Sverige stort sett kunne godta.⁴²⁴

Når det gjaldt Belgias syn på EPS, sa Harmel at landet ikke var villig til å senke ambisjonene for å imøtekomme de nøytrale statenes interesser. Når det gjaldt EFTA-landene sa han at Sverige med sin ”åpne søknad” stod i en særstilling. Det svenske forhandlingsopplegget anså han som en konkret mulighet, men det var for tidlig å ta stilling til dette. President Rey kom ikke inn på hva slags tilknytningsform som kunne være aktuell for

⁴²³ RA-S. Mål: H/allm. H91-42. PM UD, 04.03.70. ”Möte i Europamarknadsfrågan den 26 februari 1970.”

⁴²⁴ RA-S. Mål: H Sverige. H91-21. PM UD, 11.03.70. ”Handelsminister Langes besök i Bryssel den 5 mars 1970.”

Sverige, slik Kommisjonen hadde gjort høsten før.⁴²⁵ Med tanke på inndelingen jamfør paragraf 14, er det vanskelig å se at Sverige var i en særstilling.

Palmes rundreiser

For å vise samarbeidsvilje og få støtte for Sveriges stilling, foretok statsminister Palme reiser til Bonn, London og Paris i løpet av mars og april 1970. Her møtte han statsledere, regjeringsmedlemmer og diplomater.⁴²⁶ Hvordan stilte Palme seg selv til muligheten for svensk medlemskap i EF?

Ann-Marie Ekengren mener at Palme så på medlemskap som fullt tenkbart for Sverige, og at han informerte om dette under sine rundreiser. Årsaken til dette skyldes først og fremst at overstatligheten var blitt tonet ned, samt at spørsmålet om en felles utenrikspolitikk ikke lengre var like aktuelt.⁴²⁷ Hva man kan kalle medlemskap på svenske premisser.

Ambassadør, og senere svensk forhandlingsleder med EF, Sverker Åström, hevder i sine memoarer at Palme personlig sikkert hadde ønsket å prøve muligheten for medlemskap, og at han var lokket av tanken om å vinne gehør for svenske ideer om velferdssamfunnet gjennom EF.⁴²⁸

Til forbundskansler Brandt sa Palme sa at det var viktig for Sverige å utvide landets handlingsalternativer. Han understreket at Sverige så fort som mulig fikk komme i gang med realforhandlinger med EF, og at nøytralitetspolitikken ble lagt til side inntil videre. Angående denne politikken la statsministeren frem de velkjente forbeholdene, og sa at Sverige kunne delta i et visst samarbeid av politisk natur, og han var klar over at landet i visse tilfeller kunne bli tvunget til avstå deler av sin suverenitet. Han gjorde det imidlertid klart at nøytraliteten hindret deltakelse i felles utenriks- sikkerhets- eller forsvarspolitikk. Forbundskansleren understreket at han ikke ønsket å påvirke den svenske regjeringens standpunkt, og gjorde det klart at Sverige måtte selv finne ut om landet kunne bli medlem. Sverige kunne ikke regne med å delta samtidig med søkerlandene; det naturlige ville være forhandlinger med Sverige, Østerrike og Sveits. Palme klaget over presset fra Kommisjonen på at Sverige måtte bestemme seg for om landet søkte etter paragraf 237 eller 238. Brandt understreket flere

⁴²⁵ RA-S. Mål: H Sverige. H91-21. PM UD, 11.03.70. "Handelsminister Langes Besök i Bryssel den 5 mars 1970."

⁴²⁶ Bonn 12.-13. mars, London 6.-8.-april og Paris 14.-15. april.

⁴²⁷ Ekengren, *Olof Palme*, s. 120.

⁴²⁸ Åström, Sverker. *Ögonblick. Från ett halvsekel i UD-tjänst*. Stockholm: Bonnier Alba, 1992, s. 187.

ganger at han ønsket å hjelpe svenske myndigheter.⁴²⁹ Flere forskere legger vekt på betydningen som Vest-Tyskland, og Willy Brandt personlig, fikk for Sveriges stilling.⁴³⁰

Under et utenriksministermøte 20. mars, krevde utenriksminister Maurice Schumann at Kommisjonen skulle utarbeide en rapport om forholdet til de nøytrale landene, noe særlig Nederlands utenriksminister, Joseph Luns, motsatte seg da det ikke var nevnt i Haag-kommunikeet. Det endte med at Schumann fikk viljen sin.⁴³¹

Man kan med god grunn stille spørsmål om hvorfor statsminister Palme valgte å avlegge London et besøk for å få støtte for landets markedspolitik, briteres syn på Sverige tatt i betraktning. Under det første møtet i *Europamarknadsfrågan* etter Haag-toppmøtet, kom det frem at Sverige ikke kunne forvente å få noe hjelp av Storbritannia. Britene så snarere på svenskene som et kompliserende element. Under et møte i Den sosialistiske internasjonale i juli 1969, hadde den britiske statsministeren Harold Wilson gjort det klart at når det gjaldt forhandlinger med EF måtte det overlates til hvert enkelt EFTA-land å komme frem til akseptable løsninger.⁴³²

I London fikk ikke den svenske statsministeren noen lovnader fra sin britiske kollega. Palme trakk frem de velkjente svenske problemene med det politiske aspektet, og sa at på svensk side ville man forhandle om det økonomiske, før det politiske aspektet ble tatt opp. Wilson svarte at på britisk side var det motsatt.⁴³³ Under en pressekonferanse senere den samme dagen sa den svenske statsministeren at på britisk side ble den svenske taktikken ansett som naturlig, og at under samtaler var det blitt holdt detaljerte diskusjoner om behovet for et nært samarbeid under forhandlingene. Han sa også at britene var opptatt av "EFTA-solidaritet".⁴³⁴ Etter pressekonferansen sa Palme til ambassadørene fra Danmark, Norge og Finland i London, at Sverige nå betraktet seg, og ble behandlet, som søkerland på linje med de fire søkerlandene, og at det var i samsvar med Brandts syn.⁴³⁵ En oppfatning som ikke hadde rot i virkeligheten. Som tidligere nevnt var det en oppfatning i den svenske utenrikstjenesten at Sverige var blitt plassert blant de "andre" og nøytrale landene, et syn som de nordiske ambassadørene må ha delt. Etter at besøket i London var over, kom statsminister Wilson med en klar uttalelse i det britiske parlamentet:

⁴²⁹ RA-S. Mål: H Sverige H91-21. PM UD, 24.03.70. "Statsministerns samtal med förbundskansler Brandt (statsministerns egna anteckningar från samtalen)."; Amb. i Bonn til UD, 16.03.70. "Här följer en sammanfatning."

⁴³⁰ Se f.eks. Allers, *Besondere*, s. 244; Gussarsson, "Combining dependence", s. 176; Karlsson, *Att handla*, ss. 145-146; af Malmberg, "Sweden's Long Road", s. 329; Viklund, *Spelet*, ss. 48-50.

⁴³¹ RA-S. Mål: A H91-144. PM UD, 06.04.70. "Frankrike och den europeiska integrationen."

⁴³² UD 25.2/101-23. Del. i Genève til norsk UD, 11.07.69. "Europeisk integrasjon."

⁴³³ UD 25.4/106-42. Amb. i London til norsk UD, 13.04.70. "Statsminister Palme."; Viklund, *Spelet*, ss. 50-51.

⁴³⁴ UD 25.4/106-42. Pressbyrå svensk UD, 08.04.70. "Statsminister Palmes presskonferens på Claridge's den 8 april 1970."

⁴³⁵ UD 25.4/106-42. Amb. i London til norsk UD, 09.04.70. "Statsminister Palmes besök."

We shall be negotiating Britain's entry into the Communities ourselves, and not as a member of a general team. It will not be a collective discussion. ... It will be their (the Swedes') job to establish with the Commission or the Common Market ministers how closely the economic arrangements can be fully consistent with their position of political neutrality.⁴³⁶

Dagen før Palme innledet sitt besøk i Paris, hadde han et møte med flere sentrale sosialdemokratiske partimedlemmer fra Norge og Danmark. De norske og danske deltakerne spurte om Sverige kunne tenke seg et utvidet samarbeid, Skandøk, uten Finland. Til dette svarte Palme nei. Det samme svarte han på om det var aktuelt med et Nordøk uten de samarbeidsområdene som Finland var mest tvilende for, for eksempel en tollunion. Den svenske statsministeren mente at Nordøk var bygget opp rundt en tollunion, og uten en slik var det ikke grunnlag for Nordøk. Palme ønsket i stedet at de nordiske sosialdemokratiske partiene skulle innlede et samarbeid om hvordan de skulle møte problemene som en tilknytning til EF førte med seg. De norske deltakerne var av den oppfatning at Palme ikke utelukket fullt medlemskap, dog så lenge det ikke kom i konflikt med nøytralitetspolitikken.⁴³⁷

Under sitt besøk i Paris fremførte Palme de velkjente svenske synspunktene, og understreket at landet ikke kunne være med på noe som kunne skape tvil rundt nøytralitetspolitikken. Franske myndigheter, særlig utenriksminister Schumann, hadde inntrykk av at Sverige ville komme til å bli medlem. Han understreket at dersom det ble assosiasjon, burde det på sikt føre til integrasjon. Utenriksministeren mente det var naturlig å la de svenske problemene ligge ved starten av forhandlinger. Schumann var klar på at når det gjaldt EPS, kunne det bli snakk om å samrå med hverandre, men det var det ikke snakk om å føre en felles utenrikspolitikk, eller benytte seg av flertallsavgjørelser på dette området.⁴³⁸

Det var ikke bare under pressekonferansen i London at Palme sa han hadde møtt forståelse for Sveriges synspunkt på alle hold, det samme gjaldt i Bonn og Paris.⁴³⁹ Regjeringstalsmenn uttalte til den svenske opinionen at landet konfronterte et reversert troverdighetsproblem. Det var lite trolig at det var Sverige som risikerte å miste troverdighet, i stedet var det EFs oppgave å styrke sin egen troverdighet gjennom suksessen til Fellesskapets politiske mål.⁴⁴⁰ En høyere ikke navngitt tjenestemann i Kommisjonen uttalte i etterkant av reisene, at nå visste man virkelig ikke hva Sverige ønsket.⁴⁴¹ Svensk presse, inkludert opposisjonsavisene, mente at Palme under sine pressekonferanser hadde utført utmerket PR

⁴³⁶ Stålvant, "Neutrality", s. 418.

⁴³⁷ Lie, Haakon. ...*slik jeg ser det*. Oslo: Tiden, 1975, ss. 376-377; Nyhamar, *Nye utfordringer*, s. 132. Fra Norge deltok Arbeiderpartiets nestformann Reiulf Steen og Landsorganisasjonens internasjonale sekretær, Thorvald Stoltenberg. Fra Danmark deltok Sosialdemokratiets partisekretær Knud Børge Andersen (senere utenriksminister) og folketingsrepresentant Ivar Nørgaard (senere markedsminister). I tillegg deltok en rekke av Palmes nærmeste medarbeidere.

⁴³⁸ Viklund, *Spelet*, ss. 51-53; RA-S. Mål: H/Sverige. H91-22. PM UD, 15.04.70. "Samtal."

⁴³⁹ Viklund, *Spelet*, s. 47.

⁴⁴⁰ Stålvant, "Neutrality", s. 415.

⁴⁴¹ Viklund, *Spelet*, s. 47.

for Sverige.⁴⁴² Det er på det rene at dette ikke gjaldt i London, og at Paris fremstod mer støttende enn Bonn. Etter at han kom hjem fra den franske hovedstaden, uttalte Palme til SAPs riksdagsgruppe at det i de tre landene han hadde besøkt var en moderat entusiasme for overstatligheten, men særlig for en felles utenrikspolitikk.⁴⁴³ I Riksdagen var det moderat interesse for å diskutere EF-spørsmålet.

Riksdagsdebatt

Under utenriks- og handelsdebatten i Riksdagen 29. april hadde regjeringen ennå ikke gitt opp Nordøk. Den ønsket at det nordiske samarbeidet skulle bli realitet. Likevel gjorde den det klart at den åpne søknaden fremdeles gjaldt, og at regjeringen ønsket forhandlinger med EF om en tilknytningsform som var forenelig med nøytralitetspolitikken. Utover at regjeringen hadde forståelse for at EF ønsket et tettere politisk samarbeid, kommenterte den ikke dette nærmere enn at utfallet av samarbeidet ville avgjøre hvilken tilknytningsform som kunne bli aktuell.⁴⁴⁴

Av de 16 representantene som tok opp Fellesskapet under debatten, diskuterte 14 sikkerhetsaspektet. Bare Moderata Samlingspartiets Gösta Bohman ville at regjeringen skulle trekke den åpne søknaden, og erstatte den med en forespørsel om medlemskap med nøytralitetsforbehold. Kommunistpartiet argumenterte med at nøytraliteten aldri hadde vært mer uforenelig med en hver form for tilknytning til EF. Enkelte SAP-medlemmer kom med klar støtte til regjeringen, mens Centerpartiets representanter som ytret seg var mer forsiktig. Totalt var det kun 8 representanter som gikk inn på økonomiske sider ved landets EF-forhold. Én kommunist var klar på at Sverige bare kunne godta en handelsavtale. To fra Centerpartiet mente at det kunne være økonomiske problemer, grunnet Fellesskapets liberale ideologi og landbrukspolitikk, mens resten mente at et nært forhold til EF ville være økonomisk lønnsomt, dog mente ingen at slike forhold burde være avgjørende.⁴⁴⁵ En kan med rette si at regjeringens håp om Nordøk må ha vært utopisk, men av innenrikspolitiske grunner var det trolig lurt ikke å kaste dette kortet helt enda. I tillegg forhindret det trolig en mer tilspisset og åpen debatt i SAP. I den sammenhengen er det rart at ikke Palme også trakk frem muligheten for Skandøk noe som trolig flere i hans parti ville ha støttet.

⁴⁴² *Nordisk kontakt 1970*, s. 421.

⁴⁴³ Ekengren, *Olof Palme*, s. 120.

⁴⁴⁴ UD 25.4/106-42. Udatert. "Regeringsdeklaration."

⁴⁴⁵ Kite, *Scandinavia*, ss. 123-124. Högerpartiet skiftet navn til Moderata Samlingspartiet i januar 1969. Bohman ble senere dette året leder av partiet. SKP skiftet i 1967 navn til Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK).

Resultatløs svensk EF-aktivitet?

I midten av mai var rapporten som Kommisjonen hadde fått i oppgave å utarbeide om de øvrige EFTA-landene klar, og den talte ikke til svensk fordel. Sverige ble ikke omtalt som i en ”mellom”-posisjon, men ble plassert sammen med de øvrige EFTA-landene som ikke var søkerland. Kommisjonen ønsket selv å føre eventuelle forhandlinger med disse landene. Den svenske EF-delegasjonen i Brussel hadde frem til Haag-toppmøtet ansett Sverige som søkerland på lik linje med Storbritannia, Norge, Danmark og Irland. Den svenske EF-ambassadøren, Sven Backlund, var av den oppfatning at Sverige ikke behøvde å ta stilling til en eventuell tilknytning til EF før til høsten 1970.⁴⁴⁶

Svensk UD var i slutten av mai av den oppfatningen at Frankrikes og Storbritannias syn på føderalisme, gjorde at det var tvilsomt om utviklingen innenfor EF med tiden ville medføre en endring som kunne være i strid med svenske nøytralitetspolitiske interesser, men det var viktig å avvente utviklingen av EPS. Særlig på dette området ville imidlertid Frankrikes syn være til fordel for Sveriges. UD mente at det nå var større forståelse for svensk nøytralitet enn tidligere, og at ingen EF-land ville at landet skulle oppgi denne.⁴⁴⁷

Utover sommeren kom det økende kritikk mot Sverige, og da særlig fra den nederlandske utenriksministeren, Joseph Luns, som både offentlig og til svenske diplomater, sa at Sverige ikke kunne bli medlem. Luns sa at han ikke likte svensk utenrikspolitikk, og at man i Stockholm talte om nøytralitetspolitikk, men Sverige var langt fra nøytralt. Landet kom blant annet med kritikk av amerikansk politikk, noe Sveits ikke gjorde.⁴⁴⁸ Under EFs utenriksministtermøte 29. mai, fikk Luns støtte av sin belgiske kollega, Pierre Harmel, mot svensk medlemskap.⁴⁴⁹

Under et sendemannsmøte i begynnelsen av juni uttalte handelsminister Gunnar Lange at det fremdeles var politisk vilje til å realisere Nordøk, men grunnet de politiske realitetene var det nordiske prosjektet lagt på is, men ikke begravd. Ingen andre uttalte seg om Nordøk, men det kan umulig ha vært mange som delte dette synet. Lange mente at den svenske EF-aktiviteten hadde fått tilsiktet resultat; et tegn på dette var at forståelsen for den svenske nøytralitetspolitikken hadde økt. EF-ambassadør Backlund hevdet på sin side at i EF-kretser var man lei av å høre om Sveriges spesielle problem. Backlund fikk støtte fra ambassadør Gunnar Hägglöf som mente at Sverige hadde gått fra motgang til motgang. Ambassadør Leif

⁴⁴⁶ RA-S. Mål: H Sverige. H91-22. PM UD, 25.05.70. ”Kommissionsrapporten”; Del. i Bryssel til UD, 25.05.70. ”EEC”.

⁴⁴⁷ RA-S. Mål: H Sverige. H91-22. PM UD, 27.05.70. ”Neutralitetspolitiske aspekter.”; PM UD, 29.05.70.

”Neutralitetsförutsättningar och EEC-anslutning.”

⁴⁴⁸ Karlsson, *Att handla*, s. 147; Viklund, *Spelet*, s. 62. RA-S. Mål: H Sverige. H91-22. Amb. i Roma til UD, 01.06.70.

”EEC:s senaste ministerrådsmöte.”

⁴⁴⁹ RA-S. Mål: H Sverige. H91-22. PM UD, 02.06.70. ”Sammanfattning av synspunkter”.

Belfrage sa at Sverige fremdeles ikke kunne forvente noe støtte fra Storbritannia. Uttalelsene til sistnevnte var helt annerledes enn det Palme sa til de nordiske ambassadørene til London, og til pressen. Det er klart at Belfrages uttaleleser hadde sterkest rot i virkeligheten. Ambassadør Karl-Gustav Lagerfelt var også av den oppfatning at de svenske tilstrebelserne hadde vært nytteløse, og at skepsisen til Sverige var blitt sterkere. Lange fant det nødvendig å understreke at det var regjeringens sak å fastsette forhandlingsdirektivet, og la til at regjeringen rådførte seg regelmessig med opposisjonen i markedsspørsmålet, men han erkjente at man hadde neglisjert å forberede opinionen på en diskusjon om de problemene som en EF-tilknytning aktualiserte for Sveriges del. Han sa ikke noe om muligheten for medlemskap, men at en tollunion ikke ville utgjøre et problem for Sverige. Til tross for alle tilbakemeldingene fra ambassadørene, mente Lange at Sveriges markedspolitikk hadde vunnet støtte i EF-landene, og han konstaterte at Sveriges markedspolitikk var uforandret. Sverige måtte nå fokusere på et innledende møte med Ministerrådet. Hvem som så skulle føre forhandlingene, Minisisterådet eller Kommisjonen, spilte ikke noen stor rolle.⁴⁵⁰ At Lange ikke la vekt på at Ministerrådet skulle føre forhandlingene, må ses på som oppsiktsvekkende, grunnet Rådets beslutningsmyndighet.

I allmennheten var det relativt godt kjent at i regjeringen var det en gruppe, og da hovedsaklig bestående av Olof Palme, Krister Wickman, Kjell-Olof Feldt og Carl Lindbom, som mente at medlemskap med nøytralitetsforbehold var den beste løsningen. En ”løsning” som i realiteten ikke var en løsning. Andre statsråder fryktet at strikte forhandlinger kunne føre til at Sverige ikke fikk noen som helst form for avtale med EF.⁴⁵¹

Under Ministerrådsmøtet 8. og 9. juni ble Kommisjonens rapport godkjent. Rådet besluttet at EF var villig til å diskutere med landene, hvis medlemskap var uaktuelt, mulige løsninger på de problem som ville oppstå i forbindelse med utvidelser.⁴⁵² Kommisjonen understreket at det ikke fantes ulike klasser av medlemskap, og gjorde det klart at den ønsket at overenskomster med ”de øvrige EFTA-landene” trådte i kraft samtidig med søkerlandenes eventuelle medlemskap.⁴⁵³

Selv om utenriktjenesten kunne melde om økende motstand mot Sverige, var tilgangen til informasjon om Fellesskapet god. Tilgangen til hemmelige EF-dokumenter var så god at EF-ambassadør Backlund ba svensk UD om at kun svenske tjenestemenn som var

⁴⁵⁰ RA-S. Mål: H Sverige. H91-22. PM UD, 08.06.70. ”Sändebudsmöte i marknadsfrågan den 4 juni 1970”. Fra regjeringen deltok også utenriksminister Nilsson og konsultativt statsråd Lidbom. I tillegg deltok en rekke ambassadører, ledende embetsmenn og statssekretærer.

⁴⁵¹ Viklund, *Spelet*, s. 56.

⁴⁵² Viklund, *Spelet*, ss. 58-59.

⁴⁵³ RA-S. Mål: H Sverige. H91-22. PM UD, 17.06.70. ”Möte med representanter för EEC-kommissionen.”

direkte berørt fikk tilgang til disse, da Frankrike hadde klaget over at en representant fra et EFTA-land hadde vist frem et hemmeligstemplett EF-dokument under et besøk i fransk UD. Backlund fryktet at dersom det ble kjent at svenske myndigheter hadde tilgang til slike dokumenter, kunne det resultere i stopp i deres kanaler.⁴⁵⁴ Den gode informasjonstilgangen gjaldt også utviklingen av EPS. Dette skjedde hovedsaklig i form av møter med EF-representanter, norsk og dansk utenrikstjeneste eller andre diplomatiske kanaler.⁴⁵⁵

Hvorfor alltid trekke inn nøytraliteten?

I midten av juni ga Norges utenriksminister Svenn Stray (H) beskjed til den svenske ambassadøren til Oslo, Richard Hichens-Bergström, at den norske regjeringen la vekt på at de fire søkerlandene innledet forhandlinger samtidig, og at de øvrige EFTA-landene først fikk starte diskusjoner etter dette.⁴⁵⁶ Under åpningsmøtet mellom de fire søkerlandene og EF 30. juni, viste Storbritannia ingen "EFTA-solidaritet", mens Norge og Danmark var opptatt av en tilfredsstillende løsning for Sverige.⁴⁵⁷ Nå var det ikke bare denne gangen britene ikke viste solidaritet, det gjorde de aldri. På den annen side var det knapt noen andre land som gjorde det heller. En "tilfredsstillende" løsning for Sverige var å betrakte som i danske og norske interesser, noe det ikke var for britiske.

Under et møte mellom ambassadør Hichens-Bergström og utenriksminister Stray i slutten av juli, sa sistnevnte at han forstod at Sverige fortsatte sin allmenne linje, men stilte spørsmål ved om svenske politikere, uavhengig av farge, alltid måtte trekke inn nøytraliteten ved hver uttalelse. Grunnet dette, hadde Sverige selv skapt en høyere terskel som var en diskutabel forhandlingstaktikk. Hva som var akseptabelt for EF av nøytralitet ville bli klarlagt under forhandlingene. Hichens-Bergströms svar var at det var vanskelig å forklare hvordan mange i Vesten på det ene tidspunktet kunne fremheve Sveriges bidrag til den nordiske balanse, for så senere underkjenne eller neglisjere de svenske forbeholdene som mindre relevante ved en markedsinntredelse. Til dette svarte Stray "[...]man sier så mye man ikke mener i kommunikeer."⁴⁵⁸ Det er viktig å understreke at Stray ikke var kynisk, han var bare rett på sak, og syntes nok som så mange andre, at svenskene ballet det unødig til for seg selv. At Stray ikke var kynisk, blir bekreftet av at ambassadøren ikke var av den oppfatningen at ministeren hadde gitt uttrykk for en anti-svensk linje.

⁴⁵⁴ RA-S. Mål: A H91-144. Del. i Brussel til UD, 12.06.70. "Hemliga dokument."

⁴⁵⁵ Se f.eks. RA-S. Mål: A H91-144. Del. i Brussel til UD, 09.03.70. "RELEX EEC."; Amb. i Brussel til UD, 20.05.70. "Samtal."; Amb. i Brussel til UD, 04.06.70. "Davignon-kommitténs rapport."; RA-S. Mål: H/allm. H91-42. Amb. i Haag til UD, 20.04.70. "Ang. politisk samarbeide."

⁴⁵⁶ RA-S. Mål:An. HP1-220. Amb. i Oslo til UD, 22.06.70. "Samtal med nye norske utrikesministern."

⁴⁵⁷ Viklund, *Spelet*, s. 64.

⁴⁵⁸ RA-S. Mål:An. HP1-221. Amb. i Oslo til UD, 27.07.70. Ikke tittel. Min oversettelse.

I juli fikk den svenske ambassadøren til Brussel, Tord Göransson, klar beskjed av Étienne Davignon om at selv om det utenrikspolitiske samarbeidet ble holdt utenfor Fellesskapet, var det uaktuelt at et land bare kunne bli medlem av enten det økonomiske eller politiske samarbeidet.⁴⁵⁹ Fire dager etter at EF-landenes utenriksministre hadde godkjent utkastet til Davignon-rapporten 20.juli, fikk svensk utenrikstjeneste en versjon. Den svenske ambassadøren til Haag, Karl Gustav Lagerfeldt, mente at utkastet kunne leses på to måter, grunnet ulike formuleringer. I innledningen fremstod samarbeidet som allmenne konsultasjoner som ikke kunne være belastende for noen, mens i andre deler kunne rapporten forstås mer som forpliktende utenrikspolitisk samarbeid mot *unification politique*. Ambassadøren advarte mot et overnasjonalt moment, "les instruments", som han mente lå innbakt i rapporten.⁴⁶⁰

5. august aksepterte Palme-regjeringen en invitasjon fra EF om å innlede diskusjoner på ministernivå den kommende høsten. I pressemeldingen som ble sent ut, blir ikke tilknytningsform nevnt.⁴⁶¹ Den svenske forhandlingslederen, Sverker Åström, mente at det viktigste var å sikre markedstilgang for svenske produkter, noe som innebar tollfrihet. Forhandlingslederen ønsket å delta for fullt i det tekniske og industrielle samarbeidet i EF, utover dette ville han fortsatt ha eksportmulighet for landbruksartikler, men mente at Sverige ikke hadde noen interesse av å delta i CAP. Åström mente at det ikke var avgjort om medlemskap også inkluderte EPS, bortsett fra at Kommisjonen ønsket et så nært samarbeid som mulig. Han uttrykte ikke noen klar formening om EPS stred med nøytraliteten, men antydte at selv om det bare skulle være snakk om konsultasjoner, ville det trolig også være snakk om felles kommunikeer etter offisielle møter, noe som ville innebære vanskelige politiske valg. I de kommende forhandlingene kunne ikke Sverige uttale seg om EPS, da det kunne være å helle bensin på bålet for dem som hevdet at Sverige var ute etter å sabotere samarbeidet.⁴⁶²

Under det nordiske utenriksministtermøtet i månedsskiftet august/september var både danske utenriksministeren, Poul Hartling (V), og hans norske kollega Sverre Strøm (H) klare på at samarbeidet som Davignon-gruppen la opp til, ikke gikk lengre enn de nordiske utenriksministtermøtene. Den svenske utenriksministeren Torsten Nilsson gjorde det klart at

⁴⁵⁹ RA-S. Mål: A H91-145. Amb. i Brussel til UD, 12.07.70. "EEC-staterne och det politiska samarbetet."

⁴⁶⁰ RA-S. Mål: A H91-145. Amb. i Haag til UD, 24.07.70. "Ang. det politiska samarbetet mellan EEC: s medlemmar"; 29.07.70. "Det politiska samarbetet mellan EEC:s medlemmar."; Del. i Brussel til UD, 06.08.70. "Davignon-rapporten."

⁴⁶¹ Stålvant, Carl-Einar. "Sweden: The Swedish Negotiations with the EEC", i *Scandinavian Political Studies*. Vol. 8, 1973, s. 237; RA-S. Mål: H Sverige. H91-23. Pressemelding UD, 05.08.70 "Sverige accepterar EEC:s inbjudan."

⁴⁶² RA-S. Mål: H Sverige. H91-23. PM UD, 19.08.70. "Några utgångspunkter för den interna diskussionen."

Sverige ikke var redd for å delta som eneste nøytrale land i politiske diskusjoner med EF-landene, men svenske måtte vise stor forsiktighet.⁴⁶³

Utover høsten tiltok den nederlandske utenriksministeren, Joseph Luns, kritikk av Sverige, både offentlig og i diplomatiske sammenhenger. Til den svenske ambassadøren til Roma, Brynolf Eng, sa Luns at så lenge han var utenriksminister kom Nederland til å motsette seg en svensk inntreden i Fellesskapet, og sammen med Belgia kunne Nederland blokkere for Sverige.⁴⁶⁴ Franske myndigheter gikk tilbake på sitt syn om svensk assosiasjon, og gjorde det klart at valget stod mellom fullt medlemskap og en handelsavtale. En slik avtale ville trolig USA motsette seg, så i realiteten hadde Sverige bare ett valg, fullt medlemskap.⁴⁶⁵

Liten interesse under valgkampen og i Riksdagen

Utover høsten fremstod Sveriges socialdemokratiska arbetarparti tvetydig med hensyn til medlemskap, men partiet var klar på at Sverige ikke kunne godta noen form for arrangement som forhindret landets rett til å føre en egen utenriks- og nøytralitetspolitikk.⁴⁶⁶ Davignon-rapporten og Werner-planens innvirkning på Sveriges mulighet for medlemskap, førte til at kretsen rundt Palme nedsatte et utvalg som så på hvordan mulighetene for søkerlandene var. Konklusjonen var at Norge og Storbritannia ikke ville komme til å bli medlem grunnet interne splittelser. Ekengren hevder at mye taler for at regjeringens forsatte ”åpne søknad” bare var strategisk. Skulle konklusjonen bli en realitet, ville det bli lettere for svenske myndigheter å legitimere et svensk ”nei” overfor det svenske folket.⁴⁶⁷

Det er bemerkelsesverdig at under riksdagsvalgkampen om høsten, var det bare Vänsterpartiet Kommunisterna (VPK) som trakk inn EF-spørsmålet. Under valgkampen ble det klart at få velgere ønsket et omfattende samarbeid med EF, mange var mistenksomme på hva følgene av troverdigheten til nøytralitetspolitikken ville bli. Valget endte med at SAP mistet sitt flertall i Riksdagen, og i noen saker måtte partiet stole på støtte fra VPK.⁴⁶⁸ Palmes muligheter for å prege den svenske EF-politikken ble også kraftig svekket. Sentrale SAP-politikere, som Tage Erlander, utenriksminister Torsten Nilsson og finansminister Gunnar Sträng, engasjerte seg mer aktivt som motstandere av en medlemskapssøknad.⁴⁶⁹

⁴⁶³ UD. 25.3/70. *Utenriksministermøtet i Oslo høsten 1970*. De øvrige utenriksministrene var Väinö Leskinen (Finland) og Emil Jónsson (Island).

⁴⁶⁴ RA-S. Mål: H Sverige. H91-23. Amb. i Dublin til UD, 09.09.70. ”Holländske utrikesministern Luns besök i Dublin”; amb. i Roma til UD, 14.09.70. ”Samtal med Joseph Luns.”

⁴⁶⁵ RA-S. Mål: H Sverige. H91-25. PM UD, 02.11.70. ”Sändebudsmöte i marknadsfrågan den 29 oktober 1970”.

⁴⁶⁶ Waite, James L. ”The Swedish Paradox: EEC and Neutrality”, i *Journal of Common Market Studies*, Vol. 12(3), 1973, s. 327.

⁴⁶⁷ Ekengren, *Olof Palme*, ss. 116-117.

⁴⁶⁸ Viklund, *Spelet*, s. 69; af Malmborg, ”Sweden’s Long Road”, s. 332; Miles, *Sweden*, s. 102.

⁴⁶⁹ Viklund, *Spelet*, s. 70.

Under den allmennpolitiske debatten i Riksdagen 28. og 29. oktober, tok bare ni representanter opp EF-spørsmålet, og samtlige diskuterte sikkerhetsimplikasjoner. Den sentrale uenigheten handlet om foreneligheten mellom nøytralitet og medlemskap, og i mindre grad om nøytralitet og assosiasjon. Folkpartiets leder, Gunnar Helén, og Moderata Samlingspartiets leder Yngve Holmberg, mente begge at den beste løsningen var medlemskap med nøytralitetsreservasjoner, andre løsninger skulle bare vurderes dersom dette var helt umulig. Statsminister Palme nektet å gå med på at medlemskap var den beste løsningen, og viste til den åpne søknaden, som ikke fremholdt én bestemt løsning. Kommunistene stod fast ved sitt velkjente syn, og fikk støtte av enkelte representanter fra SAP og Centerpartiet. Palme erkjente betydningen av markedstilgang for svensk økonomi, men var klar på at nøytralitetsbetraktinger hadde forrang fremfor et hvert tilknytningsalternativ.⁴⁷⁰

Ikke bare forhandlingstaktikk, også hederlighet

I begynnelsen av oktober gjorde fransk UD det klart at det var et fransk ønske at svenske myndigheter under det kommende åpningsmøtet mellom Sverige og EF, sa seg villige til å forhandle om medlemskap. Det ble også sagt at EPS ikke ble ansett å utgjøre noe problem for Sverige.⁴⁷¹ Vesttysk UD mente i midten av oktober at deltakelse i EPS var obligatorisk. På den andre siden var landets regjering klar på at deltakelse i samarbeidet forutsatte medlemskap. Til den svenske ambassadøren til Bonn, Nils Montan, sa forbundskansler Willy Brandt den samme måneden at han ville at formuleringene fra svensk side under åpningsmøtet var så klare at motparten fikk det inntrykk at Sverige ønsket medlemskap med nøytralitetsforbehold.⁴⁷² Nederlandsk UD gjorde det klart at dersom Kommisjonen, mot formodning, skulle få i oppgave å forhandle med Sverige, ville Nederland bare kunne godta et veldig løst industri- og landbruksarrangement.⁴⁷³

Da regjeringen diskuterte talen som handelsminister Kjell-Olof Feldt skulle holde under åpningsmøtet var det, ifølge Sverker Åström som deltok under diskusjonene, stor uenighet. Industriminister Krister Wickman gikk inn for et så vidtgående samarbeid som mulig, mens finansminister Gunnar Sträng inntok en meget negativ holdning til medlemskap. Handelsminister Feldt selv ønsket at han under møtet skulle si at medlemskap var uaktuelt, og advarte mot å komme i samme situasjon som den norske regjeringen som slet med indre

⁴⁷⁰ Kite, *Scandinavia*, ss. 124-125; *Nordisk kontakt 1970*, ss. 808-809.

⁴⁷¹ RA-S. Mål: H Sverige. H91-24. Amb. i Paris til UD, 07.10.70. Ikke tittel.

⁴⁷² RA-S. Mål: H Sverige. H91-24. Amb. i Bonn til UD, 13.10.70. "Sverige och EEC."; 26.10.70. "Förbundskansler Brandt."

⁴⁷³ RA-S. Mål: H Sverige. H91-24. Amb. i Haag til UD, 20.10.70. "Samtal med Hartogh".

debatt. Under en slik debatt ville det bli stilt spørsmål om Davignon-rapporten og Werner-planen, som man ville bli tvunget til å fornekte deltakelse i. Det ville bli dårlig mottatt i EF.⁴⁷⁴

Under et møte i *Europamarknadsfrågan* 29. oktober var ikke Feldt like klar på at medlemskap var uaktuelt, men sa at regjeringen fant det svært vanskelig å avgi en deklarasjon som gjorde det klart at Sverige godtok *finalité politique*. Deltakelse i EPS var helt uaktuelt for regjeringens del. Det samme var deltakelse i ØMU grunnet den andre etappen, men Feldt sa at regjeringen kunne uttale at den ikke trodde at planen kunne bli realisert. Det ville imidlertid bli vanskelig å hevde det åpent. I lys av Davignon-rapporten og Werner-planen uttalte statsminister Palme at en ”opptrapping” jamfør den åpne søknaden ikke var mulig. Statsministeren var enig med handelsministeren om at Werner-planens betydning nok ikke kunne overdrives, men det var urealistisk å holde på nøytraliteten samtidig med at Sverige deltok i de politiske konsultasjonene. Dersom Sverige trappet opp sin søknad under de rådende forholdene, ville det ikke være til å unngå at det ville skade landets nøytrale profil. Palme var klar på at det også var snakk om hederlighet, regjeringen kunne ikke bare bestemme sin holdning ut fra forhandlingstaktiske hensyn. En opptrapping forutsatte at regjeringen virkelig betraktet medlemskap som overveiende sannsynlig, ellers ville den bli tvunget til å tale med to tunger. Personlig var Palme blitt mer i tvil om Sverige kunne bli medlem.⁴⁷⁵

Flere av deltakere under møtet hevdet at EPS i og for seg ikke talte for en ”nedtrapping” av den svenske søknaden. Sverige hadde jo gjort det klart at medlemskap var mulig, dersom nøytralitetsforbeholdene ble imøtekommet. Det ville derfor knapt vekke forbauselse om Sverige trakk EPS inn i forbeholdene. Det var noe annet om EF kunne godta så vidstrakte forbehold. I den sammenheng stod spørsmålet om deltakelse i EPS var obligatorisk for ett EF-medlem sentralt. De fleste deltakerne under møtet var tilbøyelige til å anta at så var tilfelle, men regjeringen behøvde ikke å foreta seg noe på det nåværende tidspunktet. Det kunne neppe betraktes som uhederlig å la EF-landene få avgjøre om Sverige kunne bli medlem med forbeholdene som var gitt. Som eneste deltaker under møtet kom ambassadøren til Paris, Gunnar Hägglöf, med hva som må karakteriseres som en reell beskrivelse av svensk nøytralitet. Han avviste oppfatningen i den svenske debatten om at nøytraliteten hadde vært noe statisk, og understreket at den svenske nøytralitetspolitikken alltid i høy grad hadde vært pragmatisk. Hägglöf mente at den eneste gangen en svensk regjering hadde ønsket å føre en nøytralitet på grunnlag av folkerettslige prinsipper, var under

⁴⁷⁴ Åström, *Ögonblick*, ss. 186-188.

⁴⁷⁵ RA-S. Mål: H Sverige. H91-25. PM UD, 02.11.70. ”Sändebudsmöte i marknadsfrågan”. Av øvrige statsråder deltok bare konsulatvts statsråd Lidbom. Utover dette, deltok en rekke ambassadører, embetsmenn og statssekretærer, totalt 29 personer.

første verdenskrig. Dette hadde fått et katastrofalt resultat. Ingen andre kommenterte dette synet. Det må legges til at Hägglöf var overrasket over deltakelse i EPS var uaktuelt, da Frankrike var en garantist for at det ville bli med konsultasjoner.⁴⁷⁶

Kommisjonen gjorde det klart overfor svensk UD at åpningsmøtet trolig ikke ville inneholde diskusjoner, men at de svenske problemene ville bli henvist til Kommisjon. Den sa ikke noe om nødvendigheten av at svenske myndigheter avklarte hva de ønsket.⁴⁷⁷

Sveits og Østerrike avviste under møtet en hver form for medlemskap, grunnet nøytralitetsforhold.⁴⁷⁸ I sin erklæring sa handelsminister Feldt at uttalelsene i Ministerrådet i 1962, og det åpne brevet av 1967, fremdeles stod ved lag. Sverige kunne ikke la seg binde av internasjonale beslutninger, som kunne gjøre muligheten for å velge nøytralitet i en krig illusorisk. Deltakelse i utenrikspolitiske, økonomiske, monetære og andre spørsmål som etter svensk bedømming kunne skape problemer for å utøve en fast nøytralitetspolitikk, var uaktuelt. Werner-planen, Davignon-rapporten og EPS ble ikke nevnt med navn, men handelsministeren gjorde det klart at deltakelse i et forpliktende utenrikspolitisk samarbeid, hvor målet var å utforme felles standpunkter, var utaktuelt. Det samme gjaldt overgivelse av beslutningsmyndighet i en økonomisk og monetær union. Igjen ble ønsket om parallelle forhandlinger med Norge og Danmark trukket frem. Feldt ønsket at tilknytningsform skulle bli avgjort på et senere tidspunkt, da han ønsket mer avklaring rundt form og nøytralitet. Han gjorde det klart at svenske myndigheter anså deltakelse i en tollunion som et gode. Deltakelse i CAP ville ikke utgjøre et problem.⁴⁷⁹

Under en pressekonferanse i etterkant av åpningsmøtet uttalte møteleder, og vesttysk utenriksminister Walter Scheel, at nøytraliteten måtte respekteres under forhandlingene, men at den allmenne holdningen i EF var at svensk medlemskap var uaktuelt. Han la til at overenskomstene mellom EF og de nøytrale landene ikke trengte å være like.⁴⁸⁰

Blant opposisjonspartiene var reaksjonene på erklæringen delte. VPKs leder Carl-Henrik Hermansson gjorde det klart at en handelsavtale var det eneste som var aktuelt. Moderata Samlingspartiets Yngve Holmberg mente at regjeringen skulle søkt om medlemskap, samt gjort det klart at muligheten for dette, satt opp mot nøytralitetspolitikken, ville blitt avklart under forhandlinger. Folkpartiets Gunnar Helén og Centerpartiets Gunnar Hedlund godtok det meste av erklæringen, men understreket at mye nå stod og falt på hvordan

⁴⁷⁶ RA-S. Mål: H Sverige. H91-25. PM UD, 02.11.70. "Sändebudsmöte i marknadsfrågan".

⁴⁷⁷ RA-S. Mål: H Sverige. H91-25. PM UD, 03.11.70. "Samtal med ledamoten av EEC-kommisionen, J-F. Deniau."

⁴⁷⁸ Viklund, *Spelet*, s. 76.

⁴⁷⁹ RA-S. Mål: H Sverige. H91-25. UD Presssbyrå, 08.11.70. "Anförande av handelsminister Kjell-Olof Feldt."

⁴⁸⁰ RA-S. Mål: H/allm. H91-49. PM UD, 19.11.70. "Uttalanden av ordföranden i de Europeiska Gemenskapernas ministerråd, utenriksminister Scheel."; *Nordisk kontakt 1970*, s. 869.

regjeringen gikk frem i de kommende forhandlingene.⁴⁸¹ Ifølge Palme ble det bare foretatt mindre redaksjonelle endringer etter at Utrikesnämnden gikk gjennom deklarasjonen før den ble holdt.⁴⁸² Kommisjonen mente at deklarasjonen var så vagt formulert at den ikke kunne danne seg et bilde av hva Sverige i realiteten ønsket, eller var villig til å påta seg.⁴⁸³ Støtten blant befolkningen for fullverdig medlemskap hadde minsket betraktelig frem til månedsskiftet november/desember. En meningsmåling viser at da mente kun 31 prosent av de spurte at dette var en fordel.⁴⁸⁴

Svensk medlemskap er ikke aktuelt

EF-ambassadør Backlund mente i slutten av november at det var for tidlig å gi en prinsipiell bedømmelse av både form og innhold av EPS, men dersom man gikk ut ifra Roma-traktatens målsetting om et stadig tettere forbund mellom de europeiske folk, burde man anse det første ministermøtet i EPS som en politisk fremgang.⁴⁸⁵ Folkpartiets leder Gunnar Helén og representanter fra den svenske ambassaden i Paris fikk under et møte i fransk UD, i slutten av november, klar beskjed om at EPS lå på siden av det øvrige arbeidet i EF, og at det ikke på noen måte ville bli bindende for enkeltlandene, eller medføre at de måtte oppgi sin selvstendighet og frie stillingtagen.⁴⁸⁶ Ifølge Davignon uttalte utenriksminister Schumann i det franske senatet i desember 1970, at medlemskap i EF medførte obligatorisk deltakelse i EPS.⁴⁸⁷

Under den allmennpolitiske debatten i Riksdagen 19.-21. januar 1971, tok 15 talere opp EF, hvorav 10 diskuterte sikkerhetsimplikasjoner. Statsminister Palme sa at muligheten for medlemskap var blitt mindre, fordi de tidligere tre nøytralitetsforbeholdene hadde blitt supplert med to nye, Davignon-rapporten og Werner-planen. Under de rådende forholdene var det umulig å trappe opp søknaden, da det ville være uforenelig med en konsekvent nøytralitetspolitikk. Han var likevel klar på at det svenske forhandlingsopplegget sto fast. Centerpartiets leder, Gunnar Hedlund, tvilte på muligheten for medlemskap, blant annet grunnet Davignon-rapporten, men han satte ikke spørsmålstegn ved regjeringens opplegg. Gösta Bohman, nå leder av Moderata Samlingspartiet, sto fast ved at Sverige måtte søke om medlemskap med nøytralitetsforbehold. Folkpartiets leder Gunnar Helén modererte seg litt i

⁴⁸¹ *Nordisk kontakt 1970*, s. 869.

⁴⁸² RA-S. Mål: H Sverige. H91-26. PM UD, 12.11.70. "Statsminister Olof Palmes presskonferens den 10.11."

⁴⁸³ RA-S. Mål: H/allm. H91-49. Del. i Brussel til UD, 11.11.70. Ikke tittel.

⁴⁸⁴ Lundgren Rydén, *Ett svensk dilemma*, s. 137. Spørsmålet som ble stilt var: "Tror ni att det skulle vara till fördel eller nackdel för oss om Sverige ble fullvärdig medlem i EEC?" Fordelingen i prosent var "Fördel" 31, "Nackdel" 28 og "Tvecksam" 41. Andelen av de spurte som nå visste hva EF var fremdeles 67 prosent.

⁴⁸⁵ RA-S. Mål: A H91-144. Ambassadør Backlund til utenriksminister Nilsson, 26.11.70. "Utrikesministermötet i München."

⁴⁸⁶ RA-S. Mål: H Sverige. H91-28. Amb. i Paris til UD, 01.12.70. "Sverige och EEC."

⁴⁸⁷ RA-S. Mål: A H91-147. Amb. i Brussel til UD, 16.12.70. "Politisk samarbete på basis av Davignon-rapporten."

forhold til oktoberdebatten, og sa at det var for tidlig å avgjøre tilknytningsform.

Kommunistene avviste en hver form for tilknytning, og krevde en folkeavstemning før regjeringen forsøkte å drive gjennom en overenskomst.⁴⁸⁸ Palme avviste skarpt et forslag om en egen løsning for Sverige, Norge og Finland, i form av assosiering eller handelsavtale med tollfrihet.⁴⁸⁹

2. februar sa Palme at målet var å få en avtale med institusjonelle former som gjorde at Sverige også fikk medinnflytelse. Etter at Ministerrådet 8. og 9. februar vedtok, på grunnlag av Werner-planen, å opprette en økonomisk og monetær union, uttalte handelsminister Feldt at beslutningen hadde ytterligere redusert sannsynligheten for en svensk medlemskapssøknad. Under en pressekonferanse 12. mars bekreftet forhandlingsleder Åström at Sverige fremdeles kunne tenkte seg en medlemskapssøknad.⁴⁹⁰ Den samme dagen gjorde handelsminister Kjell-Olof Feldt det klart overfor utenriksminister Maurice Schumann, at det viktigste for den svenske regjeringen var deltakelse i et fellesmarked for industri- og landbruksprodukter, samt deltakelse i samarbeidet som ble sammenfattet under begrepet første ”generasjonsutvikling” i Roma-traktaten. Feldt gjorde det klart at Sverige verken kunne delta i EPS eller en økonomisk og monetær union. Schumann var klar på at den riktige løsningen for Sverige var assosiasjon under artikkel 237.⁴⁹¹

I min gjennomgang av svensk UD's arkiv kommer det ikke frem, men ifølge Daniel Viklund og Mikael af Malmberg gjorde Feldt det klart overfor Schumann at grunnet EPS, og beslutningen om etablering av en økonomisk og monetær union, fant den svenske regjeringen medlemskap uaktuelt. Omtrent samtidig fikk de øvrige EF-regjeringene den samme beskjeden. Til fransk presse sa Schumann at han fant de svenske forklaringene som dårlig begrunnet. Frankrike mente at verken EPS eller planene om en økonomisk og monetær union truet landets selvbestemmelsesrett, følgelig burde det ikke være et problem for Sverige.⁴⁹²

I offentligheten var det klart at regjeringen ville gjøre det allmenn kjent at medlemskap var uaktuelt. Svensk TV meldte at Palme ville bekjentgjøre dette under en tale han skulle holde i Stockholms arbetarkommun om kvelden 18. mars. Dette vakte oppsikt. Folkpartiets leder Gunnar Helén forlangte at Utrikesnämnden skulle bli sammenkalt før saken ble

⁴⁸⁸ Lundgren Rydén, *Ett svensk dilemma*, s. 138; Miljan, *The Reluctant*, s. 254; Kite, *Scandinavia*, ss. 124-125; Viklund, *Spelet*, s. 84. Bohman tok over som partileder etter at han slo Holmberg under partiledervalget 14.11.70. Se *Nordisk kontakt* 1970, s. 870. I 1922 ble det innført frivillig, konsultativ folkeavstemning i Sverige. I 1980 ble det innført adgang til folkeavstemning i grunnlovssaker. For historisk gjennomgang, prosedyrer og regler, se Stordrange, Bjørn. *Folkeavstemninger. Utredning*. Avgitt til Stortingets kontor 15. oktober 1991, ss. 11-12.

⁴⁸⁹ UD 25.4/106-44. ”Riksdagens almenpolitiske [sic] debatt.”

⁴⁹⁰ Viklund, *Spelet*, ss. 84-85.

⁴⁹¹ RA-S. Mål: H Sverige. H91-33. PM UD, 24.03.71. ”Uppteckning av samtal.”; RA-S. Mål: H Sverige. H91-34. Del. i Brussel til UD, 28.04.71. ”Frankrikes inställning till de neutrala ländernas inträde i EEC.”

⁴⁹² Viklund, *Spelet*, s. 86; af Malmberg, ”Sweden's Long Road”, s. 331.

avgjort.⁴⁹³ Nemnden hadde et møte bare timer før talen ble holdt, men da fikk den bare utlevert talen. Det var ikke snakk om å foreta noen beslutninger. Regjeringen hadde allerede bestemt seg.⁴⁹⁴

I talen gjorde statsminister Palme det klart at medlemskap i EF var umulig grunnet det utenrikspolitiske samarbeidet som Davignon-rapporten la opp til, og den økonomiske og monetære unionen som var et resultat av Werner-planen. Deltakelse i EPS var umulig fordi det ikke var forenelig med en konsekvent svensk nøytralitetspolitikk. Deltakelse i en økonomisk og monetær union innebærer at Sverige måtte gi opp beslutningsyndighet, som ikke var forenelig med nøytralitetspolitikken. Palme gjorde det klart at Sverige kunne delta i en tollunion som inkluderte industri- og jordbruksvarer, men understreket at formen for samarbeidet måtte bli avklart under forhandlinger.⁴⁹⁵

Oppsummering

Ikke på noe tidspunkt etter Haag-toppmøtet foreslo verken svenske politikere eller embetsmenn å gi avkall på den svenske nøytralitetspolitikken. Rent forhandlingstaktisk kan det ikke ha vært lurt, selv om det var ulik oppfatning i embetsverket og i regjeringen på om Sverige ble møtt med forståelse eller motbør fra EFs side, når det gjaldt nøytraliteten. Statsminister Palme erkjente selv allerede i februar 1970 at Sveriges påvirkningsmuligheter på Fellesskapets forhandlingsopplegg var svært begrenset, og understreket at for regjeringen var det viktig å stoppe enhver mistanke om at landet ikke førte en konsekvent nøytralitetspolitikk. Innledningsvis ble det gjort rede for forskning som har avdekket at den svenske nøytralitetspolitikken ikke kan beskrives som konsekvent. Dette slo også den svenske ambassadøren til Paris, Gunnar Häggelöf, fast overfor flere statsråder og ambassadører i oktober 1970. Palme gjorde det selv klart at når det gjaldt nøytralitetsforbeholdene, var det først og fremst på det handelspolitiske området det var problem. Da han først i mars 1971 slo fast at Davignon-rapporten og Werner-planen førte til at EF-medlemskap var uaktuelt, åpnet han samtidig for en tollunion som inkluderte industri- og jordbruksvarer. Det ville i så fall ha medført en felles ytre tollmur mot tredjeland, noe som ikke ville ha gjort det mulig å ha ført en konsekvent nøytralitetspolitikk.

⁴⁹³ Nordisk kontakt 1971, s. 307.

⁴⁹⁴ RA-S. Mål: H Sverige. H91-33. PM UD, 17.03.71. "Till ambassaderna." af Malmberg hevder at Utrikesnämnden først ble informert etter at Palme holdt talen, men det er ikke tilfelle, se af Malmberg, "Sweden's Long Road", s. 331.

⁴⁹⁵ RA-S. Mål: H Sverige. H91-33. PM UD, 17.03.71. "Till ambassaderna." Sentrale utdrag av talen står i Kungl. Utrikesdepartementet, *Utrikesfrågor. Offentliga dokument m.m. rörande viktigare svenska utrikespolitiska frågor*, 1971. Stockholm, 1972, ss. 17-19.

Til tross for fremhevingen av nøytralitetsargumentet, var velferds-, arbeidsmarkeds-, solidaritets og handelsargumentet, sentrale deler av den svenske EF-debatten.⁴⁹⁶ På den annen side var det liten interesse for markedsspørsmålet i Riksdagen, riksdagsvalgkampen og i opinionen i 1970. Under valgkampen var det kun kommunistene som tok opp EF-spørsmålet. Dette leder over til spørsmålet om hvorfor Palme ventet så lenge med å slå fast at medlemskap var uaktuelt grunnet Davignon-rapporten og Werner-planen. Rapporten ble vedtatt i oktober 1970, og det var en meget modifisert Werner-plan som ble vedtatt i februar 1971. Det har blitt antydnet at dersom Norge sa nei, ville det ha blitt lettere å si nei. Mulig at Palme selv egentlig ønsket medlemskap, men en positiv holdning angående Skandøk, som både norske og danske sosialdemokrater ønsket, ville trolig ha redusert presset mot regjeringen for å fatte en avgjørelse. Det som til slutt trolig ble avgjørende for at Palme tok en beslutning om at medlemskap var uaktuelt, skyldtes at det var klart at et flertall av SAPs lokallag ville underskrive en resolusjon mot medlemskap, dersom regjeringen fortsatte å holde muligheten for medlemskap åpen. Ifølge den svenske forhandlingslederen, Sverker Åström, ville SAP opplevd en varig splittelse om ikke Palme hadde slått fast at medlemskap var uaktuelt.⁴⁹⁷

Når det gjelder Putnams vektlegging av det nasjonale nivået, som blant annet innebærer press fra nasjonale grupper på myndigheter for å fremme gruppenes interesser, ble ikke svenske myndigheter utsatt for slikt press. Sett bort ifra presset som kunne oppstått fra SAPs lokallag. Regjeringen hadde bred støtte i folket for nøytralitetspolitikken. De borgerlige partiene støttet også opp om denne, selv om Moderata Samlingspartiet ville at Sverige skulle søke om medlemskap med nøytralitetsforbehold. Hele EF-debatten i Sverige fant sted innenfor nøytralitetspolitikkenes rammer, og ved å vise til denne kunne regjeringen bygge en bred konsensus rundt sin europapolitikk.

Den samme dagen som Palme holdt talen i Stockholms arbetarkommun, holdt den nye, norske statsministeren, Trygve Bratteli (Ap) sin tiltredelseserklæring i Stortinget. De to ministrene sto hverandre så nære, at de om kvelden den samme dagen hadde et møte i Oslo.⁴⁹⁸

⁴⁹⁶ Lundgren Rydén, *Ett svensk dilemma*, s. 102.

⁴⁹⁷ af Malmberg, "Sweden's Long Road", s. 332.

⁴⁹⁸ "Palme i Oslo om EEC" i *Aftenposten* 19.03.71.

5 Ulike skandinaviske ønsker og løsninger

Etter at Palme-regjeringen fattet sin beslutning om at medlemskap var umulig, klarte Sveriges socialdemokratiska arbetarparti igjen å samle seg.⁴⁹⁹ Under utenriks- og handelsdebatten i Riksdagen 31.mars 1971, fikk regjeringen støtte for sin beslutning om at medlemskap var uaktuelt fra sitt eget parti, Centerpartiet og Folkpartiet. Flere i Moderata Samlingspartiet kritiserte avgjørelsen, og argumenterte med at regjeringen skulle ha søkt om medlemskap med nøytralitetsforbehold, og latt forhandlingene avgjøre om dette var mulig.⁵⁰⁰ Ikke bare sett i ettertid, men også i samtid må det ha vært klart at EF ikke ville ha godtatt en slik løsning. Sverige fikk naturlig nok ikke ta del i EPS. Etter mars 1971 handlet det meste for landets myndigheter om å få en best mulig tilknytningsform til EF. Men på nytt hadde Palme-regjeringen helt urealistiske forventinger om hva Sverige kunne oppnå.

I Det norske arbeiderpartiet (DNA) var det fremdeles mye motstand mot EF-medlemskap. Likevel var det en klart pro-europeisk Ap-regjering som tok over regjeringsmakten 18. mars 1971. Regjeringen blir beskrevet som den mest integrasjonsvennlige regjering i Norge etter annen verdenskrig.⁵⁰¹ Regjeringens statsminister, Trygve Bratteli, fikk etter kort tid rykte på seg i Vest-Europa for å være den skandinaviske statsministeren med den sterkeste pro-europeiske holdningen.⁵⁰² Det politiske grunnlaget lå i partiets arbeidsprogram fra 1969, som la opp til innsats for europeisk samling og norsk medlemskap i EF, og som ble videreutviklet i løpet av 1970-71 av Per Kleppe i *Det sosialdemokratiske europaprogram*. I partiets ledelse ble medlemskap sett på som en mulighet til å videreføre den økonomiske moderniseringen av landet, samtidig som det ble sett som viktig for å tøyne storkapitalen, og for å fremme bistand og miljøvern.⁵⁰³

I Danmark satt fremdeles den borgerlige VKR-regjeringen som ønsket medlemskap. I sin redegjørelse i Folketinget 18. mars 1971 brukte utenriksminister Poul Hartling (V) mye tid på Europa-spørsmålet, men da bare på EPS.⁵⁰⁴ Det viktigste var at han presenterte regjeringens syn på hva som måtte være det ultimate målet med europeisk integrasjon. Siden EF-landene selv ikke hadde klart å bli enige hva det var, ville det imidlertid være uklokt av Danmark å ta

⁴⁹⁹ af Malmberg, "Sweden's Long Road", s. 332.

⁵⁰⁰ Kite, *Scandinavia*, s. 125.

⁵⁰¹ Kristoffersen, "A Social Democratic", s. 221. For sammensetting og parlamentarisk grunnlag se: http://www.nsd.uib.no/polsys/index.cfm?urlname=&lan=&MenuItem=N1_2&ChildItem=&State=collapse&UttakNr=28&Regstart=1971-3-17&Regslutt=1972-10-17&PartierKode=21&StortingPeriodeKode=114 Hentet 28.04.11.

⁵⁰² Allers, "Attacking", ss. 68-69.

⁵⁰³ Tamnes, *Oljealder*, s. 174; Frøland, "DNA", ss. 175-176.

⁵⁰⁴ Rasmussen, *Joining*, s. 354; UD. 25.4/37-37. Amb. i København til UD, udatert. "Udenrigsministerens redegørelse."

dette opp på det daværende tidspunktet. Han understreket imidlertid at utviklingen måtte betraktes i både et korttids- og langtidsperspektiv. På kort sikt ville Danmark trolig ikke bli stilt overfor annen form for utenrikspolitisk samarbeid, enn det landet allerede hadde erfaring med fra andre internasjonale organisasjoner. Regjeringen var fornøyd med at den ville få ta del i EPS, da den dermed kunne være med å utforme det videre samarbeidet. I langtidsperspektivet måtte benevnelser som ”statsforbund” og ”forbundsstat” unngås, da disse var lite veiledende i praktisk politikk. Det som måtte være det ultimate målet var å få etablert et samarbeid som var så snevert, at den nasjonale identiteten ikke kom i fare. Uttalelsene til Hartling tiltrakk seg liten oppmerksomhet fra folketingsrepresentantene. Socialdemokratiet ga sin støtte til regjeringens EPS-politikk.⁵⁰⁵

Dagen etter kritiserte imidlertid sosialdemokratenes talsmann, Ivar Nørgaard, økonomi- og handelsminister Poul Nyboe Andersen (V), for ikke å ha vært tydelig nok overfor EF på forbeholdene vedrørende ØMU. For å hindre økt splittelse i arbeiderbevegelsen, måtte partiledelsen kritisere VKR-regjeringen. Uenigheten mellom Socialdemokratiet og regjeringen om en monetær og økonomisk union kom til å bli det mest omstridte spørsmålet i dansk politikk denne våren.⁵⁰⁶

Både den norske og danske regjeringen fikk etter hvert ta større del i EPS, men begge måtte ta hensyn til nasjonale krav og forventninger. Dette skyldtes blant annet frykt for at det ville spille negativt inn i debatten om medlemskap.

Sentrale problemstillinger for dette kapittelet er: Hvordan forholdt Norge og Danmark seg til Det europeisk politiske samarbeidet? Hvordan spilte det inn i den politiske EF-debatten og i forhandlingene med EF? Hvilke forventninger hadde Sverige?

Perioden som dette kapittelet dekker går fra mars 1971, frem til sommeren 1973, da den nye borgerlige norske Korvald-regjeringen fikk beskjed om at en formell norsk kontakt med EPS var uaktuelt.

Norsk visjon med begrensninger

Blant sentrale Ap-skikkelser var det en klar visjon om at deres grunnsyn skulle bli en viktig del av grunnlaget for den europeiske integrasjonsprosessen. Aps sentralstyre og LOs sekretariat ga en felles offentlig uttalelse, hvor det blant annet het at de i nær kontakt med sine meningsfeller i andre europeiske land, ønsket å basere sitt europeiske arbeid på sosialistiske mål.⁵⁰⁷ Per Kleppe, som var handels- og skipsfartsminister i Bratteli-regjeringen, understreker

⁵⁰⁵ Rasmussen, *Joining*, ss. 354-355.

⁵⁰⁶ Rasmussen, ”Ivar Nørgaards”, s. 85; Rasmussen, *Joining*, s. 403.

⁵⁰⁷ Kristoffersen, ”A Social Democratic”, ss. 218-219.

i sin selvbiografi at det ikke var snakk om en ren sosialisme, og at Ap godtok en blandingsøkonomi med privat kapitalisme. Det viktigste var at staten skulle styre utviklingen, og at det ble etablert styringsinstrumenter som kunne skape et mer rettferdig samfunn, uten at det ble brukt sosialisering. Kleppe beskrev selv i en artikkel i november 1971 denne politikken som sosialdemokratisk.⁵⁰⁸

I sin tiltredelseserklæring 18. mars 1971, konstaterte statsminister Bratteli at regjeringen ville slutføre forhandlingene med EF på grunnlag av Stortingets vedtak. Verken EPS eller ØMU ble nevnt.⁵⁰⁹

Møtet som fant sted den samme kvelden i Oslo mellom Bratteli og Palme fikk mye oppmerksomhet. Blant norske EF-motstandere ble enhver svensk ytring registrert, og i dette tilfellet ble det ansett som en styrking av deres egen posisjon.⁵¹⁰

Selv om det var stor uenighet i Ap om markedssaken, avla utenriksminister Andreas Cappelen en klart pro-europeisk erklæring under hans første ministermøte i Brussel, 30. mars 1971. Dagen etter ble erklæringen i sin helhet trykket i *Aftenposten*.⁵¹¹ Da regjeringen la frem erklæringen for Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, dagen før møtet i Brussel, var det ingen som hadde større innvendinger. Flere tok derimot opp lekkasjesaken som hadde ført til Borten-regjeringens brudd.⁵¹² Under ministermøtet utalte Cappelen blant annet at Norge aksepterte hovedmålene i Roma-traktaten, men videreførte den forrige regjeringens krav om varige særordninger for deler av jordbruket og fiskeindustrien. I tillegg var det sterke forbehold om Werner-planen, dersom denne ville undergrave den nasjonale styringsretten i budsjett- og skattepolitikken. Det utenrikspolitiske samarbeidet gikk han ikke inn på. Til tross for forbeholdene, ble erklæringen godt mottatt av Fellesskapet. Den norske regjeringen var, ikke overraskende, fornøyd med EFs reaksjon.⁵¹³

Det er åpenbart at Ap-ledelsen ønsket å gå varsomt frem i tilnærmingen til EF, grunnet de interne spenningene i partiet. I april 1971 nektet partiledelsen å signere en felles uttalelse fra europeiske sosialdemokrater som sa at en utvidelse av EF ville styrke sosialdemokratiet, verdensfreden og den økonomiske utvikling i både utviklede og utviklingsland. Begrunnelsen var at det ville øke spenningen i nei-fraksjonen i Ap. I tillegg ønsket ledelsen å gi debatten et

⁵⁰⁸ Kleppe, Per. *Kleppepakke. Meninger og minner fra et politisk liv*. Oslo: Aschehoug, 2003, ss. 170-173; UD 25.2/101-29. Amb. i København til UD, 22.11.71. "Artikkel av handelsminister Per Kleppe i "Ny Politik nr. 10 - november 1971" Et sosialdemokratisk program for Europa".

⁵⁰⁹ St.tid. 1970-71, ss. 2259-2260.

⁵¹⁰ Allen, *Norway*, s. 112; Allers, *Besondere*, s. 246; "Palme i Oslo om EEC" i *Aftenposten* 19.03.71.

⁵¹¹ Tamnes, *Oljealder*, s. 174; "Norges erklæring i Brussel" i *Aftenposten* 31.03.71.

⁵¹² SA, DUUKK, 29.03.71.

⁵¹³ Allers, *Besondere*, ss. 240-241; Kristoffersen, "A Social Democratic", ss. 221-222; Tamnes, *Oljealder*, s. 174.

mer faktisk, fremfor følelsesmessig innhold.⁵¹⁴ Forespørselen kom under én uke etter at Cappelen under det første ministermøtet uttalte at regjeringen ville "[...] understreke betydningen av at demokratisk valgte organer [kunne] utøve en effektiv styring av samfunnets utvikling, også på det internasjonale plan, bygd på solidariteten mellom de grupper det [gjaldt]" og at "[i] felleskap burde de europeiske land ha større muligheter til å gjøre en betydningsfull innsats til gagn for *freden, og den økonomiske og sosiale utvikling i verden*."⁵¹⁵ Som historikeren Dag Axel Kristoffersen hevder, var det trolig klart helt fra da partiet kom i posisjon, at regjeringsmedlemmene som var for medlemskap, var bundet av selvbestemte begrensinger om hva de kunne si, og hvilken argumentasjon de kunne bruke.⁵¹⁶

For å fremstille EF-medlemskap som noe positivt og naturlig sa statsminister Trygve Bratteli, under Aps ordinære landsmøte i mai 1971, at medlemskap var en videreføring av Norges medlemskap i OECD, Nato og EFTA. Den interne opposisjonen var likevel for stor til at partiet kunne innta en klar pro-europeisk holdning. Partiets medlemskapsforkjempere var klar over dette, så handels- og skipsfartsminister Per Kleppe understreket under landsmøtet at det ikke skulle stemmes over medlemskap, men om Norge skulle avbryte forhandlingene, eller ikke. Resultatet ble at forhandlingene skulle videreføres. Resolusjonen fra møtet la likevel ned en rekke betingelser for medlemskap, som klart var til fordel for nei-siden i partiet. Den endelige beslutningen om medlemskap måtte tas i lys av partiets prinsipper og program i sin helhet, og ikke bare selve medlemsbetingelsene. EPS måtte ikke være til hinder for nærmere nordisk samarbeid, og medlemskap måtte ikke stå i veien for Aps langtidsmål i Norge. Betingelsene førte til at nei-siden stod sterkere etter landsmøtet, enn før. Likevel hadde Ap-ledelsen fått støtte fra partiet til å fortsette forhandlingene, og på Stortinget var det et klart flertall for dette.⁵¹⁷

I Sp gikk samtlige stortingsrepresentanter imot å fortsette forhandlingene, mens partilederne fra Venstre og KrF var under økende press fra sine egne partier for å si nei.⁵¹⁸ Landsmøtet til KrF vedtok i mai likevel å opprettholde linjen til Borten-regjeringen. Medlemskapsforhandlingene skulle sluttføres, samtidig med at man ba om utredelser av alternative tilknytningsformer.⁵¹⁹ Selv om det var økt motstand i Venstre ble det under partiets

⁵¹⁴ Kristoffersen, "A Social Democratic", s. 223.

⁵¹⁵ UD. 4436/6.84-38. PM UD, 27.03.71. "Norge – EF. Utenriksministerens erklæring." Min kursivering.

⁵¹⁶ Kristoffersen, "A Social Democratic", ss. 223-224.

⁵¹⁷ Nyhamar, *Nye utfordringer*, ss. 155-156; Allen, *Norway*, ss. 128-130.

⁵¹⁸ Allen, *Norway*, s. 130.

⁵¹⁹ Solhjell, *Tru og makt*, s. 259.

landsmøte i slutten av april, vedtatt at det ikke skulle bli fattet et endelig standpunkt før medlemskapsforhandlingene var avsluttet.⁵²⁰ Høyre var fremdeles for medlemskap.⁵²¹

EPS-ministtermøte

18. mai 1971 deltok utenriksminister Andreas Cappelen på Ap-regjeringens første, og Norges andre, ministtermøte i EPS-regi. Utenriksminister Poul Hartling deltok på sitt andre. Hartling uttrykte Danmarks støtte til EPS, og understreket at landet ønsket medlemskap av både økonomiske og politiske grunner. Han fremla de tidligere nevnte betraktningene fra Folketinget, samt la vekt på at søkerlandene skulle få ta del i utformingen av EPS.⁵²²

Utenriksminister Cappelen kom ikke med liknende uttalelser. Når det gjaldt de to temaene som ble tatt opp, situasjonen i Midtøsten og en europeisk sikkerhetskonferanse, var de skandinaviske utenriksministrene enige. Angående situasjonen i Midtøsten måtte Sikkerhetsrådets resolusjon 242 fra 1967, utgjøre basis for enhver løsning, og verdenssamfunnet måtte bidra til en løsning av det palestinske flyktningeproblemet. Begge støttet tanken om ministtermøter under en europeisk sikkerhetskonferanse, selv om Cappelen var mer konkret enn Hartling, som ga uttrykk for ”sympati” for en konferanse med ministerdeltakelse av en viss varighet.⁵²³ Den danske utenriksministeren, som representerte en regjering som var klar på at alle forsvarspolitiske drøftelser måtte finne sted i Nato, mente at rapporten til Den politiske komité om sikkerhetskonferansen på mange måter var mer detaljert enn hva som var foretatt i Nato, og at den derfor burde inngå i de løpende overveielser i forsvarsorganisasjonen.⁵²⁴ Ingen av uttalelsene kan sies å ha vært oppsiktsvekkende. Samme dag som EPS-møtet, skulle Folketinget avgjøre om spørsmålet om dansk medlemskap skulle bli avgjort ved bindende folkeavstemning.

Spørsmål om folkeavstemninger

Verken blant politikere eller i opinionen i Danmark var det mange som ønsket en bindende avstemning. Det som førte til at spørsmålet ble tatt opp, var frykt i ledelsen til Socialdemokratiet og Radikale Venstre for at høstens folketingsvalg skulle bli preget av medlemskapsaken. EF-motstandere blant partienes velgere kunne komme til å skifte parti, dersom de følte at deres stemme ble brukt til å sikre dansk medlemskap. Den sosialdemokratiske partiledelsen hadde i tillegg ett annet incentiv for folkeavstemning. I

⁵²⁰ Holst-Jæger, *Venstre*, ss. 89-90.

⁵²¹ Sejersted, *Opposisjon*, ss. 295-296.

⁵²² Rasmussen, *Joining*, ss. 355-356.

⁵²³ UD 25.2/101-28. Referat UD, 02.06.71. ”Den utenrikspolitiske meningsutveksling i Paris 18. mai 1971.”; Vedlegg I, udatert. ”Midt-Østen.”; Vedlegg II, udatert. ”European Security and Cooperation.” Sikkerhetsrådets resolusjon 242 går ut på israelsk tilbaketrekking fra områder som ble okkupert under seksdagerskrigen i 1967.

⁵²⁴ UD 25.2/101-28. Referat UD, 02.06.71. ”Den utenrikspolitiske meningsutveksling i Paris 18. mai 1971.”

partiet hadde det lenge vært ønske om et generasjonsskifte i folketingsgruppen, men problemet var at nesten alle partiets unge medlemmer var EF-motstandere, noe som satte muligheten for 5/6 flertall i fare. Det var imidlertid mulighet for at anvendelse av § 20 ville føre til medlemskap, selv om det ikke var tilstrekkelig flertall i Folketinget. Manglende støtte blant folketingsrepresentantene ville være et alvorlig politisk nederlag for en ny sosialdemokratisk regjering, men ved å la folket avgjøre kunne partiledelsen samtidig offisielt godta intern EF-motstand.⁵²⁵

Sosialdemokratenes leder Jens Otto Krag fikk med seg statsminister Hilmar Baunsgaard (RV) på at saken skulle bli lagt frem for Folketinget. I regjeringen var det bare Venstre som fant saken problematisk, men partiets folketingsgruppe støttet til slutt opp om forslaget, grunnet nødvendigheten av å opprettholde en bred konsensus om EF. Under avstemningen stemte 132 for, 12 mot mens 2 unnlot å stemme. Som ved avstemningen i november det forrige året, var flertallet ikke stort nok i forhold til 5/6 kravet.⁵²⁶ På Stortinget ble også spørsmålet om medlemskap skulle bli avgjort ved folkeavstemning diskutert, men først la Ap frem en ny markeds melding

I markeds meldingen ble naturlig nok også Davignon-rapporten og Werner-planen tatt med, men viktigheten av disse ble tonet ned, og fordelene trukket frem. Planen ville blant annet gjenspeile balansen i det internasjonale finanssystemet. Regjeringen brukte mye plass på å slå fast at Norge ikke ville miste suverenitet ved et medlemskap.⁵²⁷ Når det gjaldt EPS ble det argumentert med at det ikke var ulikt det Norge hadde deltatt i av andre organisasjoner siden annen verdenskrig. Regjeringen sa det samme som sin forgjenger, om at dersom samarbeidet gikk lengre enn konsultasjoner ville det bli fremlagt for Stortinget.⁵²⁸ Beskrivelsene i meldingen gjorde det lettere for regjeringen å redusere eventuell kritikk fra motstandere. Verken meldingen, eller utviklingen til da av EPS tilsa at samarbeidet ville gå lengre enn det Borten-regjeringen hadde sagt ja til året før.

Til tross for beskrivelsene av Davignon-rapporten og Werner-planen, og det forhold at flere ledende Ap-statsråder personlig støttet tankene i rapporten og planen, fremstod de som unnnvikende om disse da markeds meldingen ble diskutert på Stortinget i juni 1971. Hovedtaktikken til utenriksminister Cappelen var å innta en defensiv posisjon. Han argumenterte blant annet med at Luxembourg-kompromisset i hovedsak hadde ført til avskaffelse av flertallsvedtak, og at medlemskap ikke ville føre til noen form for tap av

⁵²⁵ Rasmussen, *Joining*, ss. 413-414.

⁵²⁶ Martens, Hans. *Danmarks ja, Norges nej. EF-folkeavstemningene i 1972*. København: Munksgaard, 1979, ss. 31-34; Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingens tegn*, ss. 717-718; Rasmussen, *Joining*, ss. 414-419.

⁵²⁷ Allen, *Norway*, ss. 111, 130-131; St. meld. nr. 90. 1970-71, ss. 65-70, 91.

⁵²⁸ St. meld. nr. 90. 1970-71, ss. 91-93.

nasjonal suverenitet. Når det gjaldt konsultasjonene i Davignon-rapporten fulgte han argumentasjonen fra stortingsmeldingen.⁵²⁹

Den samme tilbakeholdenheten viste handels- og skipsfartsminister Per Kleppe. Han mente at den planlagte økonomiske og monetære unionen ville tjene norske interesser, men la vekt på at den opprinnelige Werner-planen var blitt modifisert av Ministerrådet. Kleppe argumenterte med at forslagene var en naturlig forlengelse av Norges politikk i andre organisasjoner. Norge var heller ikke forpliktet til å implementere unionen, og medlemskap medførte bare et begrenset tap av suverenitet.⁵³⁰ Blant Ap-representantene var det flere som uttalte seg kritisk om både rapporten og planen.⁵³¹

Selv om det ikke var skjedd noe nytt angående EPS siden Borten-regjeringen stilte seg positiv til Davignon-rapporten, var Sp kritisk, og mente det endelige målet var politisk samling. Werner-planen ble trukket frem på samme måte.⁵³² Partiets kritikk kan selvsagt forklares med at det nå var i opposisjon. KrFs leder, Lars Korvald, mente at Davignon-rapporten ikke var særlig vidtgående. Werner-planen inneholdt derimot flere usikkerhetsmomenter som måtte bli klarlagt.⁵³³ Venstres leder Helge Seip var enig med Cappelen om at konsultasjonene ikke gikk lengre enn samarbeid som Norge tidligere hadde deltatt i, men han stilte spørsmål om hva fremtiden ville bringe. Samarbeidet som Werner-planen la opp til, stilte han seg langt mer tvilende til.⁵³⁴ Ikke overraskende fant Høyres representanter både rapporten og planen uproblematisk.⁵³⁵

Motstanden mot medlemskap hadde økt betraktelig blant representantene. Under en avstemning 17. juni, stemte 37 representanter for å trekke søknaden om medlemskap, mens 113 stemte for fortsatte forhandlinger under henvisning til vedtakene fra juli 1967 og juni 1970. Minimumsantallet av representanter som krevdes for å kunne blokkere for medlemskap var på 38, jamfør Grunnlovens § 93 som krevde $\frac{3}{4}$ flertall for innmeldelse.⁵³⁶

Grunnet den økte motstanden, ble bruken av folkeavstemning mer aktuell for EF-tilhengerne, da det kunne bli den eneste måten å sikre ratifisering på. Sammenliknet med de danske prosedyrene for innmeldelse, fremstod de norske reglene klarere. Men Grunnloven sa ingen ting om referendum, likevel måtte en rådgivende folkeavstemning bli ansett for å være bindende, for at tilhengerne skulle dra nytten av det. Ja-siden gikk derfor inn for at folkets

⁵²⁹ Kristoffersen, "A Social Democratic", s. 225.

⁵³⁰ Kristoffersen, "A Social Democratic", ss. 225-226

⁵³¹ St.tid. 1970-71, s. 3416, Arne Kielland; s. 3489, Tove Phil.

⁵³² Se f.eks. St.tid. 1970-71, s. 3356, Erling Engan; ss. 3363-3364, John Austrheim; ss. 3393-3394, Per Borten.

⁵³³ St.tid. 1970-71, ss. 3374-3375, Lars Korvald.

⁵³⁴ St.tid. 1970-71, ss. 3382-3383, Helge Seip.

⁵³⁵ Se f.eks. St.tid. 1970-71, s. 3355, Kåre Willoch, s. 3397, Sverre Stray.

⁵³⁶ Schou, *Norge og EF*, s. 82; St.tid. 1970-71, s. 3514. Av de 37 kom 20 fra Sp, 8 fra Ap, 5 fra V og 4 fra KrF.

vilje måtte bli respektert av Stortinget, samme hvor stort flertallet var, og da begge veier. Tilhengerne lovet å respektere dette. Som i Danmark, kunne dermed det norske sosialdemokratiske partiet få fokuset bort fra indre konflikter ved at folket skulle avgjøre. Blant motstanderne var det delte meninger. Noen sa de ville respektere dette, andre nektet å forplikte seg og noen sa de ville respektere et klart flertall, uten å gå nærmere inn på størrelse. Hvordan folkets vilje ville bli respektert, ville først bli avklart etter folkeavstemningen.⁵³⁷ Den samme måneden som Stortinget vedtok å opprettholde søknaden, ble de reelle forhandlingene innledet.

Norske og danske forhandlinger

Etter at EF klarte å få en avtale med Storbritannia på plass i mai 1971, tok de reelle forhandlingene med de øvrige søkerlandene til i juni. For Norges del var problemområdene fremdeles jordbruk og fiskerinæringen. Under forhandlingene stod norske særkrav opp mot EFs prinsipper. Det norske kravet angående CAP ble en stor utfordring under forhandlingene. Flere ganger ble det fra Fellesskapets side foreslått at Norge heller burde gå for en annen tilknytningsform, lik Sverige eller de øvrige EFTA-landene. I motsetning til sin forgjenger ga Bratteli-regjeringen opp avskjermingslinjen til fordel for ”mellomlagslinjen”. Kompromisset ble at EF godtok prissubsidier for melkesektoren. Regjeringen anså at dette ikke kunne omgjøres uten norsk samtykke. Når det gjaldt andre produkter fikk Norge en lengre overgangsperiode enn det EF hadde som utgangspunkt. I desember var det meste avklart, bortsett fra fiskerispørsmålet. Hovedproblemet her gjaldt hvor langt ut den nasjonale råderetten skulle gjelde. Her møtte Norge motstand fra både EF og de andre søkerlandene.⁵³⁸ Problemene var så store at selv den politiske ledelsen i UD foreslo at Norge heller burde gå inn for en handelsavtale, noe statsminister Trygve Bratteli avviste.⁵³⁹

De danske forhandlingene ble langt mindre problematiske enn de norske. En viktig grunn til dette var at medlemskap hadde vært samtlige regjeringers ønske siden slutten av 1950-tallet. Jordbruket var ikke et problem. Danske myndigheter krevde faktisk å få ta del i CAP så fort som mulig. De største problemområdene var fiskeri og kapitaloverføringer. Fiskerispørsmålet var problematisk da EFs fremtidige politikk på dette området først ble

⁵³⁷ Martens, *Danmarks ja, Norges nej*, ss. 39-44; Allen, *Norway*, ss. 133-134.

⁵³⁸ Allen, *Norway*, ss. 114-127; Allers, ”Attacking”, ss. 68-79; Tamnes, *Oljealder*, ss. 174-179. Hagland, Øystein. *Storbritannias syn på de norske EF-forhandlingene, 1970-1972*. Upublisert masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo, 2008, ss. 78-93.

⁵³⁹ Tamnes, *Oljealder*, s. 179.

avklart under forhandlingene, og fordi det oppstod interessekonflikt mellom fastlands-Danmark på den ene siden og Færøyene, Grønland og Norge på den andre siden.⁵⁴⁰

Grunnet Socialdemokratiets motstand mot deler av ØMU, måtte VKR-regjeringen ta med dette under forhandlingene. Under et ministermøte i juli 1971 var handelsminister Nyboe Andersen mer spesifikk i sine krav enn tidligere. Han slo fast at Danmark ikke kunne akseptere en harmonisering av skattelegging på utbytte og obligasjoner, da det kunne ødelegge for sosiale mål som ble finansiert av slike skatter. Danmark ville derfor beholde seg retten til å ha en høyere skattelegging på disse områdene, enn av inntektsskatt. Nyboe Andersen nevnte derimot ikke det viktigste punktet, at Danmark ikke ville oppi landets suverenitet hva angikk fiskalpolitikken. EF-delegasjonen aksepterte uttalelsene uten innvendinger.⁵⁴¹

Urealistiske svenske forventninger

Etter at Palme-regjeringen ga opp medlemskapsalternativet i mars 1971, arbeidet den aktivt for å realisere en tollunion for industrivarer med EF. I tillegg ønsket den blant annet felles regler for kartellvirksomhet, statlige støttetiltak og innkjøp. Regjeringen var klar for å samarbeide om arbeidsmarked, firmaetablering, kapitalbevegelser, transport og patenter.⁵⁴² I EF ble etter hvert flere opptatt av om hvor fordelsaktig en avtale kunne bli for Sverige. President George Pompidou stilte spørsmål om ikke andre land, som Norge, heller ville ha en frihandelsavtale fremfor fullt medlemskap, dersom Sverige fikk en vidtrekkende avtale kunne det føre til en utvanning av EF.⁵⁴³

Utenriksminister Andreas Cappelén uttalte til den svenske ambassadøren til Oslo, Richard Hichens-Bergström, i mai 1971, at han fant det logisk at Sverige ikke anså assosiasjon som en passende løsning, da det kunne bli ansett som venteværelse til fullt medlemskap.⁵⁴⁴ Cappeléns uttalelse kan trolig forklares med at han ønsket å redusere antallet alternativer for norsk tilknytningsform. Som nevnt benyttet norske medlemskapsmotstandere seg av svenske synspunkt, og dersom Sverige fikk en assosiasjon kunne flere ønsket en slik løsning for Norge.

I slutten av måneden gjorde forbundskansler Willy Brandt det klart overfor statsminister Olof Palme at han ønsket en svensk assosiasjon.⁵⁴⁵ Til tross for tidligere uttalelser, utelukket verken italienske eller nederlandske myndigheter en slik løsning.

⁵⁴⁰ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingens tegn*, ss.695-700; Laursen, "A Kingdom", ss. 40-41.

⁵⁴¹ Rasmussen, *Joining*, ss. 336-337.

⁵⁴² Karlsson, *Att handla*, ss. 150-151.

⁵⁴³ Allers, *Besondere*, s. 246.

⁵⁴⁴ RA-S. Mål: H Sverige. H91-35. Amb. i Oslo til UD, 12.05.71. "För Ryding."

⁵⁴⁵ RA-S. Mål: H Sverige. H91-36. PM UD, 03.06.71. "Sändebudsmöte i marknadsfrågan den 2 juni 1971."

Belgiske myndigheter gjorde det klart at de ikke hadde endret sitt syn fra 1965 på at assosiasjon var en ordning for mindre utviklende land, men de åpnet likevel for en ny vurdering.⁵⁴⁶

Svenske myndigheter fryktet at rapporten som Kommisjonen hadde fått i oppgave i november 1970 å utarbeide om de ”øvrige” EFTA-landene, ville tale i Sveriges disfavør. Landets EF-delegasjon mente at det naturlige ville være en assosiasjonssøknad. Statsminister Palme advarte mot at de som tidligere hadde gått inn for medlemskap, nå gikk hardt inn for assosiasjon. I opinionen kunne dette fremstå som et fordekt medlemskap, noe som igjen kunne føre til at man ikke fikk den brede folkelige forankringen som var nødvendig for at en avgjørelse skulle bli politisk mulig.⁵⁴⁷ Sveriges stilling ble ikke bedre av at det i juni var mye som tydet på at de fire søkerlandene ville komme til å bli EF-medlemmer, noe som førte til at Sverige kom i en langt svakere forhandlingsposisjon.⁵⁴⁸

Frykten for Sveriges stilling i rapporten til Kommisjonen, viste seg berettiget. Rapporten slo blant annet fast at deltakelse i CAP forutsatte medlemskap, en form for ”ad hoc” medlemskap ville medføre institusjonelle problemer, og at en søknad om en generell beskyttelsesklausul for nøytralitetslinjen ville aldri bli mulig uten en fast institusjonell ramme. For Kommisjonen eksisterte det kun to ulike alternativer. Det første, som Kommisjonen foretrakk, gikk ut på at de eksisterende handelsbarrierene fremdeles skulle utgjøre *status quo* mellom EF og ”de øvrige” over en toårig prøveperiode. Det andre gikk ut på at problemene ble løst umiddelbart gjennom spesialavtaler.⁵⁴⁹

18. juni 1971 sendte det svenske handelsdepartementet ut en pressemelding hvor det het at regjeringen fant forslaget om frihandel for industrivarer å være et godt utgangspunkt for de kommende forhandlingene, men det var ikke nok. Ønsket om en tollunion for industrivarer var fremdeles gjeldende, samt tilrettelegging av handel med jordbruksprodukter. Regjeringen erkjente EFs ønske om å beholde sin autonomi i beslutningsprosesser, men mente at det ville være mulig å bli enige om en institusjonell form som begge sider kunne enes om.⁵⁵⁰ Tre dager senere ble samtlige ambassadører fra EFTA-landene i Stockholm, bedt av den svenske forhandlingslederen Sverker Åström om støtte til Sverige for et mer omfattende samarbeid enn det Kommisjonen ønsket.⁵⁵¹

⁵⁴⁶ RA-S. Mål: H Sverige. H91-36. PM UD, 03.06.71. ”Sändebudsmöte i marknadsfrågan den 2 juni 1971.”

⁵⁴⁷ RA-S. Mål: H Sverige. H91-36. Del i Brussel til UD, 26.05.71. ”Promemoria i EEC-frågan.”; PM UD, 03.06.71. ”Sändebudsmöte i marknadsfrågan den 2 juni 1971”. Under sendemannsmötet deltok handelsminister Feldt, statsminister Palme og konsulatvts statsråd Lindbom, samt en rekke svenske ambassadører, statssekretærer og embetsmenn.

⁵⁴⁸ af Malmberg, ”Sweden’s Long Road”, s. 334.

⁵⁴⁹ Miles, *Sweden*, ss. 99-100; Gstöhl, *Reluctant*, s. 134; Stålvant, ”Sweden:”, s. 242.

⁵⁵⁰ RA-S. Mål: H Sverige. H91-37. HD, 18.06.71. ”Pressmeddelande.”

⁵⁵¹ RA-S. Mål: H Sverige. H91-38. PM UD, 02.07.71. ”Officiell dansk framställning.”

2. juli gjorde president Georges Pompidou og utenriksminister Maurice Schumann det klart at forhandlinger under artikkel 238 i Roma-traktaten var uaktuelt for Sveriges del, da det kun gjaldt for underutviklede land.⁵⁵² Det er på det rene at Schumann tidligere hadde støttet en assosiasjonsløsning, men om det var en reell støtte er en annen sak. Siden forhandlingene hadde kommet så lang, var franske myndigheter nødt til å ta et endelig standpunkt.

Danske myndigheter fulgte oppfordringen til Åström. Under det kommende mininstermøtet mellom Danmark og EF 12. juli, ville det bli gitt støtte for svensk deltakelse i ØMU, industripolitikk, samhandel med landbruksvarer lik det som var i EFTA, og institusjonelle arrangementer på de innledende stadiene. Den svenske regjeringen var glad over støtten.⁵⁵³ Få dager senere sa utenriksminister Cappelen til ambassadør Hichens-Bergström at han ikke hadde tatt stilling til om Norge kunne gi uttrykk for like klar støtte til Sverige, som Danmark var villig til.⁵⁵⁴

Under ministermøtet mellom Norge og EF 27. juli kom den norske utenriksministeren likevel med støtte til Sverige. Cappelen ønsket at EFTA-landene som ville ha et samarbeid som gikk utover rammen av et frihandelsområde skulle få anledning til det, såfremt det var forenelig med EFs autonomi. Han trakk frem Sverige, og sa at det ville være av stor betydning for Norge om nabolandet ble gitt anledning til å få et omfattende samarbeid med Fellesskapet.⁵⁵⁵ I norsk presse ble den positive støtten slått stort opp.⁵⁵⁶

Samme dag vedtok Ministerrådet at alle fremtidige forhandlinger med de øvrige EFTA-landene måtte basere seg på Kommisjonens forslag om en frihandelsavtale, og at avtalene kun skulle inngås bilateralt. Tollunion var helt uaktuelt, da det ville ha medført felles utarbeidelse av kommersiell politikk, og EF hadde ikke noe ønske om å binde sine egne hender, på grunn av land som ikke ønsket fullt medlemskap.⁵⁵⁷

Til tross for Ministerrådets vedtak, ga ikke svenske myndigheter opp å få en mer omfattende overenskomst. Under en pressekonferanse i begynnelsen av august 1971, uttalte statsminister Olof Palme at han fremdeles ønsket en tollunion.⁵⁵⁸ Til svensk presse uttalte Palme 4. september, at regjeringen holdt alle tilknytningsformer åpne, bortsett fra medlemskap. En assosiasjonsløsning ble på det tidspunktet ikke ansett for å tjene saken. Det viktigste var likevel innhold, og ikke tilknytningsform. Ingen svenske partier hadde ifølge

⁵⁵² RA-S. Mål: H Sverige. H91-38. Amb. i Paris til UD, 03.07.71. "Besök hos president Pompidou."

⁵⁵³ RA-S. Mål: H Sverige. H91-38. PM UD, 02.07.71. "Offisiell dansk framställning."; AM UD, 05.07.71. "Aide-Memoire."

⁵⁵⁴ RA-S. Mål: H Sverige. H91-39. PM UD, 15.07.71. "Strängt förtroligt".

⁵⁵⁵ UD. 4436/6.84-41. Notat UD, 27.07.71. "Referat fra ministermötet EF-Norge 27. Juli 1971."

⁵⁵⁶ Se f.eks. "Cappelen ba for Sverige" i *Aftenposten* 28.07.71; "Nabohjelp og markedssak" i *Nationen* 28.07.71; "EEC, Norge og Norden" i *Arbeiderbladet* 29.07.71.

⁵⁵⁷ Miles, *Sweden*, s. 100; Gstöhl, *Reluctant*, ss. 124-125.

⁵⁵⁸ UD 25.2/101-28. Amb. i Stockholm til UD, 02.08.71. "Sosialdemokratisk toppmöte på Harpsund."

Palme noen innvendinger mot denne linjen, da den samme dag ble tatt opp i utrikesnämnden.⁵⁵⁹ Det er imidlertid ikke riktig. Folkpartiet og Moderata Samlingspartiet ville at regjeringen skulle søke om assosiasjon under artikkel 238, mens Centerpartiet stod fast på at formen burde stå åpen.⁵⁶⁰

Tatt i betraktning EFs meget klare standpunkt hva angikk Sveriges tilknytningsmuligheter, nådde den svenske "eventyrpolitikken" et av sine høydepunkt 6. september. Da overleverte den svenske regjeringen et memorandum til EF. Her ønsket regjeringen blant annet en tollunion for industrivarer, felles regler for kartellvirksomhet og statlige støttetiltak, handel med jordbruksvarer, deltakelse i atomforskning i regi av Euratom, industri-, forsknings-, energi- og miljøpolitikk, konsultasjoner om konjunktur-, samt stabiliserings- og monetære spørsmål. For å administrere det hele, mente regjeringen hadde det burde etableres et samarbeidsorgan på ministernivå. I tillegg ønsket den at når Ministerrådet fikk forslag fra Kommisjonen som berørte en eventuell avtale med Sverige, skulle den svenske regjeringen få disse samtidig med at EFs ministre fikk dem. Det burde også være et visst samarbeid mellom Riksdagen og Europaparlamentet.⁵⁶¹

Daniel Viklund gir memorandumet den treffende beskrivelsen som "[...]en av etterkrigstidens mest detaljerte lister over politiske umuligheter."⁵⁶²

Som et siste desperat forsøk vendte Palme seg i begynnelsen av oktober til Brandt, og klaget over at EF ikke var villig til å gi Sverige særbehandling. Svaret var skuffende. Forbundskansleren viste til at en tollunion var uaktuelt, grunnet institusjonsspørsmålene.⁵⁶³

Sverige ble dermed tvunget til å akseptere at det eneste landet kunne få var en frihandelsavtale for industrivarer, og at det ble sidestilt med de øvrige nøytrale landene. Forhandlingene tok til i begynnelsen av desember, og kom i stor grad til å dreie seg om konkurransevilkårene til papirindustrien. EF ville ha lang tid på seg til å tilpasse seg den svenske industrien, fordi man antok at den ville utkonkurrere store deler av kontinentets.⁵⁶⁴

Da det ble regjeringsskifte i Danmark i oktober 1971, var vilkårene for dansk opptakelse i EF ferdig forhandlet på alle vesentlige områder.⁵⁶⁵

⁵⁵⁹ Viklund, *Spelet*, s. 108.

⁵⁶⁰ *Nordisk kontakt 1971*, s. 793.

⁵⁶¹ RA-S. Mål: H Sverige. H91-41. PM UD, 06.09.71. "Bifoga Memorandum överlämnas måndagen den 6 september 1971."

⁵⁶² Viklund, *Spelet*, s. 107. Min oversettelse.

⁵⁶³ Karlsson, *Att handla*, ss. 153-155; Allers, *Besondere*, ss. 247-248.

⁵⁶⁴ For forhandlingene, se f.eks. af Malmberg, "Sweden's Long Road", ss. 334-336; Karlsson, *Att handla*, ss. 155-156; Viklund, *Spelet*, ss. 115-128.

⁵⁶⁵ Kaarsted, *De danske*, s. 405; Laursen, "A Kingdom", s. 40.

Ny dansk sosialdemokratisk regjering

Ikke overraskende søkte Socialdemokratiet og Radikale Venstre å holde spørsmålet om medlemskap utenfor folketingsvalgkampen, mens Socialistisk Folkeparti, Det Konservative Folkeparti og Venstre inntok motsatt standpunkt, men av ulike grunner.⁵⁶⁶ Folketingsvalget fant sted 21. september 1971, og resulterte i at Socialistisk Folkeparti og Socialdemokratiet til sammen fikk 88, mot VKR-partienes 87 mandater på Folketinget. Sammen kunne de to førstnevnte partiene danne en flertallskoalisjon, men det var uaktuelt grunnet sosialdemokratenes EF-politikk. Men de to partiene kom senere til å samarbeide tett om innenrikspolitik.⁵⁶⁷ 11. oktober ble derfor mindretallsregjeringen Krag III, under ledelse av Jens Otto Krag, dannet. Den nye regjeringen kom til å innta en mer reservert holdning overfor EF og EPS, enn sin forgjenger.⁵⁶⁸

På nytt ble UD delt mellom to ministre. Ivar Nørgaard ble markedsminister og ansvarlig for Norden, mens K. B. Andersen ble utenriksminister. Førstnevnte fikk ansvaret for hele politisk-økonomisk avdeling, inkludert Markedssekretariatet, mens sistnevnte fikk ansvaret for EPS. Nørgaard deltok likevel under flere EPS-ministtermøter. En av de største utfordringene for regjeringen var å få Danmark inn i EF uten å splitte partiet. Utsifting av partiets folketingsdelegater hadde ført til en økt intern opposisjon. I sin tiltredelsestale gjorde Krag det klart at regjeringen ville fortsette forhandlingene som VKR-regjeringen hadde innledet. Hva angikk EPS, ble det gjort klart at regjeringen støttet at sikkerhetsspørsmål ikke skulle bli en del av dette samarbeidet.⁵⁶⁹ Regjeringen ble ikke kritisert av høyrevingspartiene for synet på EPS og forbeholdene om ØMU.⁵⁷⁰

Under "10-landsmøtet" 6. november uttalte utenriksminister Andersen at han delte den forrige regjeringens syn på at militære spørsmål fremdeles måtte bli drøftet innen Nato. Han sa også at regjeringen ikke var klar for at EPS skulle få overnasjonale organer. Thorsten Borring Olesen og Poul Villaume mener at sammenliknet med VKR-regjeringen, markerte synet på overnasjonalitet en kraftigere understreking av danske forbehold.⁵⁷¹ Regjeringen støttet tanken om et stats- og regjeringssjefsmøte for "de ti", men ønsket at det skulle bli holdt etter folkeavstemningen.⁵⁷² Den norske regjeringen stilte seg også positiv til et toppmøte, og også den ønsket at møtet skulle finne sted etter referendumet. Begge regjeringene ønsket å få

⁵⁶⁶ Rasmussen, *Joining*, ss. 432-438.

⁵⁶⁷ Rasmussen og Rüdiger, *Tiden efter 1945*, ss. 211-214; Nielsen "Man har et standpunkt.", s.58.

⁵⁶⁸ For sammensetting se: http://www.stm.dk/p_5531.html Hentet 14.04.11.

⁵⁶⁹ Laursen, "A Kingdom", s. 42; Rasmussen, *Joining*, ss. 356, 424-427. Grunnen til at jeg bruker initialene K. B. er at det gjøres i faglitteraturen. Det står for Knud Børge.

⁵⁷⁰ Rasmussen, *Joining*, ss. 338, 357-358.

⁵⁷¹ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingens tegn*, ss. 714-715.

⁵⁷² Rasmussen, *Joining*, s. 358.

delta så snart som mulig i forberedelsene til toppmøtet, uavhengig av tidspunkt for når det skulle bli avviklet.⁵⁷³ I begge de skandinaviske landene skyldtes dette frykt for at et stats- og regjeringssjefsmøte kunne spille negativt inn i folkeavstemningene.

Under sitt første ministermøte med EF 9. november uttalte handelsminister Ivar Nørgaard at Danmark støttet Ministerrådets resolusjonen om ØMU, men han kom også med de velkjente forbeholdene. I motsetning til VKR-regjeringen fremsatte han disse eksplisitt, og de fremsto som veto mot en ambisiøs felles politikk på områder som økonomi-, fiskal- og sosialpolitikk. Til dansk presse utalte Nørgaard at reservasjonene var blitt godtatt av EF.⁵⁷⁴

Under besøk i blant annet Bonn og Paris i november fremstod statsminister Krag tidvis uklar vedrørende Danmarks posisjon. I samtale med den vesttyske utenriksministeren Walter Scheel, advarte han mot å gjøre EF til en militær organisasjon, da det kunne skade détente og føre til amerikansk tilbaketrekking fra Europa. Scheel sa seg, ifølge Bo Lidegaard, enig i at forsvarspolitikken hørte hjemme i Nato, men gjorde det klart at det var en klar sammenheng mellom utenrikspolitikken som hørte inn under EF-samarbeidet, og de sikkerhetspolitiske utfordringene.⁵⁷⁵ Ifølge Morten Rasmussen utalte Scheel seg mer eksplisitt, og sa at sikkerhetsspørsmål i utgangspunktet skulle diskuteres i Nato, men dersom det var nødvendig kunne slike også bli tatt opp i EPS.⁵⁷⁶ Scheel ga Krag klar beskjed om at det ikke måtte herske noen tvil om at det politiske målet var et samlet Europa med én felles regjering. Til dette svarte den danske statsministeren at i prinsippet støttet Danmark etableringen av et forent Europa, men han understreket at det måtte skje sakte og pragmatisk. Overfor forbundskansler Willy Brandt sa Krag at med tanke på den innenrikspolitiske situasjonen foran folkeavstemningen, var det nødvendig for regjeringen å vise en mer reservert holdning til de politiske aspektene ved et medlemskap. I følge Lidegaard delte Krag uten tvil den overordnede politiske målsettingen til EF.⁵⁷⁷

Overfor pressen fremstod den danske statsministeren langt mer forbeholden. Han gjentok sitt syn på Nato, og anså EPS som nyttig, men det måtte ikke utvikle seg til et beslutningsapparat. Først og fremst var EF et økonomisk forum, og selv om målet var et samlet Europa, var det en utopi å tro at Europa ville kunne snakke med én stemme.⁵⁷⁸ På

⁵⁷³ UD 25.2/101-29. Notat UD, 19.11.71. "Referat fra den utenrikspolitiske meningsutveksling.", Notat, 04.11.71.

⁵⁷⁴ "Utenriksministtermøtet i Roma. Spørsmålet om et vest-europeisk toppmøte." Statssekretær Thorvald Stoltenberg (Ap) representerte utenriksminister Andreas Cappelen under ministermøtet 6. november.

⁵⁷⁵ Laursen, "A Kingdom", s. 42; Rasmussen, *Joining*, ss. 338-340; Lidegaard, Bo. *Jens Otto Krag. 1962-1978*. København: Gyldendal, 2003, s. 570.

⁵⁷⁶ Lidegaard, *Jens Otto Krag*, ss. 572-573; Krag, Jens Otto. *Dagbog 1971-1972*. København: Gyldendal, 1973, ss. 87-88.

⁵⁷⁷ Rasmussen, *Joining*, s. 359.

⁵⁷⁸ Lidegaard, *Jens Otto Krag*, ss. 572-573; Rasmussen, *Joining*, s. 359.

⁵⁷⁹ Lidegaard, *Jens Otto Krag*, s. 573; Rasmussen, *Joining*, ss. 359-360.

vesttysk side ble det understreket at det var nødvendig å anerkjenne *finalité politique*, samt støtte de overordnede målsettingene som kom til uttrykk i EPS-samarbeidet.⁵⁷⁹

Uttalelsene til Krag må ses i sammenheng med den hjemlige opinionen. Statsministeren ønsket å fremstille både EF og EPS som minst mulig forpliktende. Overfor Bonn og EF forsøkte Krag å balansere sin holdning, ved at han på den ene siden ikke avviste de politiske aspektene, mens han på den andre sa at realitetene bare kunne bli avgjort en gang i fremtiden.

President Georges Pompidou delte den danske statsministerens syn på nødvendigheten av å opprettholde nasjonal suverenitet, men gjorde det samtidig klart at det var helt nødvendig å anerkjenne *finalité politique*. Krag forsikret at Danmark ikke søkte noen særstilling, og gjorde det klart at landet ville respektere alle EFs regler.⁵⁸⁰

Morten Rasmussen hevder at i begynnelsen av desember 1971 ble Danmark spurt om landet ønsket deltakelse i Den politiske komité, etter at tiltredelseserklæringen var blitt underskrevet. Da hadde Vest-Tyskland gått inn for at søkerlandene skulle få delta på lik linje med EF-landene. Frankrike hadde tidligere motsatt seg dette, men hadde ifølge Rasmussen skiftet mening, og den danske regjeringen aksepterte en invitasjon om deltakelse på embetsmannsplan 27. januar 1972.⁵⁸¹ Dette er imidlertid en uriktig fremstilling, da det ikke ble gitt en invitasjon. I november 1971 hadde Storbritannia anmodet EF om å få delta på alle områder i EPS. I midten av desember ble det klart, også for dansk UD, at anmodningen ville bli innvilget så snart tiltredelseserklæringen var blitt underskrevet, men at EF ikke ville foreta seg noe overfor de øvrige søkerlandene før de selv kontaktet Fellesskapet. Dette grunnet fransk krav.⁵⁸² Ifølge Étienne Davignon skyldtes dette at EF ikke ønsket å lage problemer for søkerlandene på det nasjonale nivå.⁵⁸³ Det stemmer nok, men det viktigste var trolig EF-landenes behov for selvhevdelse, og da særlig Frankrikes.

Norsk og dansk deltakelse på embetsmannsplan

Selv om Norge og Danmark lenge ikke fikk delta på embetsmannsplan i EPS, ble embetsverket i de to landene holdt godt oppdatert om utviklingen av samarbeidet.

⁵⁷⁹ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingens tegn*, s. 714.

⁵⁸⁰ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingens tegn*, s. 714; Lidegaard, *Jens Otto Krag*, ss. 575-576.

⁵⁸¹ Rasmussen, *Joining*, s. 362.

⁵⁸² UD 25.2/101-29. Dansk UD til norsk UD, 21.12.71. "Notat.", Notat UD, 04.01.72. "Politisk samarbeid innenfor EF."; amb. London til UD, 21.01.72. "Det utenrikspolitiske samarbeid."

⁵⁸³ UD 25.2/101-29. Amb. i Brussel til UD, 10.02.72. "EF. Politisk samarbeid."

Informasjonen ble som regel formidlet gjennom uformelle møter mellom ambassadepersonell og ansatte i utenriksdepartementene i EF-landenes hovedsteder.⁵⁸⁴

Allerede 3. desember 1971 ble norsk UD spurt av den vesttyske ambassaderåden i Oslo, Dr. von Kameke, om hvordan Norge stilte seg til deltakelse på embetsmannsplan. Ambassaderåden understreket at han henvendte seg på vegne av vesttyske myndigheter, og ikke EF. Dagen etter konkluderte departementet og statssekretær Thorvald Stoltenberg (Ap), med at det ville være av betydning å få delta så snart tiltredelsesavtalen var undertegnet. 6. desember ble von Kameke underrettet under hånden om dette.⁵⁸⁵ 6. desember fikk dansk UD en liknende forespørsel fra den vesttyske ambassaden. På dansk side stilte man seg positivt.⁵⁸⁶

Samtidig trakk en avgjørelse om fiskerispørsmålet mellom Norge og EF ut. For å vinne bedre forståelse for norske krav, foretok statsminister Bratteli på nyåret i 1972 reiser til utvalgte EF-land. Men alle steder fikk han beskjed om at Norge måtte forstå EFs arbeidsmåte. Den politiske ledelsen i UD foreslo å bryte forhandlingene, og heller satse på en handelsavtale, noe Bratteli avviste.⁵⁸⁷

11. januar 1972 var representanter fra Norge, Danmark og Irland i møte i italiensk UD, hvor de fikk beskjed om at dersom de tre fremsatte en forespørsel lik den britiske, ville det bli tatt under vennskapelig vurdering. Det ble understreket at samtlige EF-land hadde godtatt dette. Søkerlandene fikk klar beskjed om at ingenting ville skje før de selv fremsatte en anmodning om deltakelse på embetsmannsplan. Møtet fant sted i Roma, da Italia hadde hatt formannskapet i Ministerrådet det andre halvåret i 1971, og hadde informert Storbritannia om at deres anmodning var blitt innvilget. EF-landene fant det derfor naturlig at italienske myndigheter informerte de tre øvrige søkerlandene. Luxembourg tok over formannskapet etter Italia.⁵⁸⁸

I sin utenrikspolitiske redegjørelse 14. januar 1972, gikk Cappelen så vidt inn på EPS. Han sa kun at Norge hadde deltatt på tre ministermøter og fått informasjon om det forberedende arbeidet på embetsmannsplan. Han unnlot å si at Norge ønsket å delta på dette planet.⁵⁸⁹

⁵⁸⁴ Se f.eks. UD 25.2/101-28. Amb. i Paris til UD, 07.05.71. "Europeisk politisk samarbeide."; Amb. i Roma til UD, 08.07.71. "De utenrikspolitiske konsultasjoner i EF."; UD til en rekke amb., 30.09.71. "Spørsmålet om et toppmøte."

⁵⁸⁵ UD 25.2/101-29. Notat UD, 04.12.71. "Politisk samarbeid innenfor EF.", UD til en rekke amb., 06.12.71. "Politisk samarbeid innenfor EF.", Notat UD, 04.01.72. "Politisk samarbeid innenfor EF." Jeg har ikke funnet von Kamekes fornavn.

⁵⁸⁶ UD 25.2/101-29. Notat UD, 09.12.71. "Politisk samarbeid innenfor EF."; Dansk UD til norsk UD, 21.12.71. "Notat."

⁵⁸⁷ Tamnes, *Oljealder*, ss. 177-178.

⁵⁸⁸ UD 25.2/101-29. Dansk UD til norsk UD, 11.01.72. "Europæisk politisk samarbejde."

⁵⁸⁹ St.tid. 1971-72, ss. 1846-1847, 1888-1891. Utenriksminister Cappelen. Det ble ikke avholdt utenrikspolitisk redegjørelse eller debatt høsten 1971, noe som var vanlig.

19. januar ble italiensk UD overlevert en dansk promemoria, hvor det het at den danske regjeringen ønsket deltakelse på alle nivåer i EPS, men at dette ikke innebar krav om å delta i felles handlinger, jamfør Davignon-rapporten.⁵⁹⁰

Etter at Norge til slutt ble enig med EF i fiskerispørsmålet, ble alle utvidelsesforhandlingene ferdigavsluttet i midten av januar. Løsningen ble tvetydighet, ved at fiskeriordningen skulle bli gjennomgått innen utgangen av 1982, og at det da skulle tas hensyn til de norske forbeholdene. Dette kunne medføre at de nye avtalene kunne inneholde en forlengelse av de eksisterende. 22. januar 1972, signerte de fire søkerlandene tiltredelseserklæringen.⁵⁹¹

31. januar ble Luxembourgs UD, som da hadde formannskapet i Ministerrådet, informert om at Norge ønsket å delta på embetsmannsplan. Også i den norske anmodningen ble det vist til Davignon-rapporten, hvor det het at deltakelse på dette planet ikke påla deltakerlandene noen form for plikt til å delta i eventuelle felles opptredener. Dette ble ikke utdypet.⁵⁹² Fra enkelte EF-land, deriblant Frankrike og Luxembourg, ble det stilt spørsmål om det lå noen begrensninger i de to skandinaviske landenes henvendelser.⁵⁹³ Dette førte til at samtlige av Danmarks ambassader i EF-landene ble anmodet av dansk UD om å presisere i sitt vertslands utenriksdepartement, at Danmark ikke hadde hatt noe ønske om å ta et særstandpunkt i forhold til Davignon-rapporten. På dansk side var det ønske om å delta i felles opptredener som det kunne oppnås enighet om.⁵⁹⁴ Liknende ble gjort på norsk side. Med utenriksminister Andreas Cappelens godkjennelse, instruerte UD Norges ambassader i EF-landene om å meddele deres vertslands utenriksdepartementer om at norske myndigheter var rede til å delta i EPS på alle nivå. Det ble vist til Davignon-rapporten, og sagt at det pågående samarbeidet bygget på konsensusprinsippet, og på norsk side var man inneforstått med den generelle målsettingen for konsultasjonene som fremgikk av rapporten.⁵⁹⁵

I februar 1972 vedtok Den politiske komité at Norge, Danmark og Irland, på lik linje med Storbritannia og EF-landene, kunne delta i alt arbeid som var i overensstemmelse med Davignon-rapporten. I praksis betydde det at de tre landene kunne delta i komiteen fra og med møtet som skulle bli avviklet 11. og 12. april. Det ble ikke gitt anledning til å delta i

⁵⁹⁰ UD 25.2/101-29. Danske amb. i Oslo til norsk UD, 04.02.72, ikke tittel; Dansk UD til norsk UD, 07.02.72. "For Ansteensen fra Oldenburg."

⁵⁹¹ Tamnes, *Oljealder*, s. 178; Christensen, "Danmark, Norden og EF", ss. 146-147.

⁵⁹² UD 25.2/101-29. UD til amb. i Brussel, 28.01.72. "Det utenrikspolitiske samarbeid mellom EF-landene og søkerlandene."; UD 25.2/101-30. Luxembourgs UD til norsk UD, 18.02.72. Ikke tittel.

⁵⁹³ UD 25.2/101-29. Amb. i Brussel til UD, 02.02.72. "EF. Politisk samarbeid."; Dansk UD til norsk UD, 07.02.72. "For Ansteensen fra Oldenburg."

⁵⁹⁴ UD 25.2/101-29. Dansk UD til norsk UD, 07.02.72. "For Ansteensen fra Oldenburg." Da Danmark ikke hadde ambassade i Luxembourg fikk ambassaden i Brussel denne oppgaven overfor Luxembourgs UD.

⁵⁹⁵ UD 25.2/101-29. UD til amb. i Bonn, Brussel, Haag, Paris og Roma, 08.02.72. "EF/Politisk samarbeid." Da Norge ikke hadde ambassade i Luxembourg fikk ambassaden i Brussel denne oppgaven overfor Luxembourgs UD.

utredningsarbeidet som foregikk forut for dette møtet. Søkerlandene skulle også få delta i de fire arbeidsgruppene som foregikk på embetsmannsnivå.⁵⁹⁶

Fisk og jordbruk, viktigere enn ØMU og EPS

Den utenrikspolitiske debatten i Stortinget 20.- 21. januar 1972 ble, ikke overraskende, preget av jordbruks- og fiskerispørsmålet i forbindelse med medlemskap. Det er tydelig at blant stortingsrepresentantene var dette viktigere enn ØMU og EPS. Enkelte tok opp det økonomiske samarbeidet, langt færre det utenrikspolitiske. Utenrikskomiteens formann, Helge Seip (V), mente at Werner-planens konsekvenser måtte bli bedre belyst, og åpnet for at Norge måtte ta forbehold på dette området. Hans partifelle Halfdan Hegtun avviste at Werner-planens mest vidtgående forslag ville bli innført, og viste til Ministerrådets resolusjon. Han gjorde det klart at når det gjaldt viktige beslutninger i EF, var det slått fast at statene kunne kreve enstemmighet.⁵⁹⁷ Ikke overraskende var flere Sp-representanter kritiske til ØMU, og argumenterte med at det blant annet ville undergrave norsk suverenitet og sjølråderett.⁵⁹⁸

Aps uttalte EF-motstander Einar Førde, mente at det ikke eksisterte en nasjonal reservasjon mot ØMU. En annen av Aps uttalte motstandere, Torbjørn Berntsen, var blant annet kritisk til at enkeltlandene måtte oppgi virkemidler som en rettferdig inntektsfordeling. Deres partifelle Guttorm Hansen var klar på at det var for tidlig å si hva følgene av ØMU ville bli på lengre sikt.⁵⁹⁹ Utover dette ble ikke spørsmålet om en økonomisk og monetær union tatt opp. Det europeisk politiske samarbeidet ble i svært liten grad diskutert.

Sps Per Borten kom ikke med noe synspunkt om EPS, utover at hans regjering hadde godtatt konsultasjoner, men ikke tatt stilling til spørsmålet om en samling av Europa.⁶⁰⁰ Lars Korvald (KrF) sa at det ikke hersket uenighet om at EPS begrenset seg til konsultasjoner, men gjorde det klart at regjeringen måtte legge frem en melding om dens syn om samarbeidet på lengre sikt.⁶⁰¹ Gunnar Garbo (V) var klar på at kravet om én felles utenriks- og sikkerhetspolitikk ville redusere Norges muligheter til å ivareta landets tradisjonelle rolle som

⁵⁹⁶ UD 25.2/101-30. Amb. i Brussel til UD, 19.02.72. "ef – politisk samarbeid.", Dansk UD til norsk UD, 21.02.72.

"Deltagelsen i det europæiske udenrigspolitiske samarbejde." De fire arbeidsgruppene gjaldt a) Politiske spm. vedrørende KSSE, b) Økonomiske spm. vedrørende KSSE, c) Middelhavsområdet og d) Midtøsten. Irland hadde rettet en formell henvendelse 9. februar, og bedt om å få delta på alle områder som angikk EPS. UD 25.2/101-30. Irske amb. Oslo til norsk UD, 11.02.72. Ikke tittel. Norge deltok 1 gang i gruppe a), 2 ganger i gruppe b) 1 gang i gruppe c) og 2 ganger i gruppe d). Danmark deltok under de samme møtene, og fortsatte med det etter at Norge trakk seg. I St. meld. nr. 50 (1971-72), s. 153, kommer deler av saksgangen hva angikk norsk deltakelse på embetsmannsplan frem.

⁵⁹⁷ St. tid. 1971-72, s. 1896, Helge Seip; ss. 1979, 2030, Halfdan Hegtun. Hegtun var blant Venstres stortingsrepresentanter som gikk inn for medlemskap. Etter splittelsen i partiet senere dette året, var han blant representantene som ble med i det nye partiet, Det Liberale Folkepartiet (DLF). For litt. se, Holst-Jæger, *Splittelse*, ss. 89-105.

⁵⁹⁸ St. tid. 1971-72, ss. 1928-1929, Karl Aasland; ss. 1987-1988, John Austrheim; s. 2031. Bjørn Unneberg.

⁵⁹⁹ St. tid. 1971-72, ss. 1898, Einar Førde; s. 1949, Torbjørn Berntsen; s. 1929, Guttorm Hansen.

⁶⁰⁰ St. tid. 1971-72, s. 1922, Per Borten.

⁶⁰¹ St. tid. 1971-72, s. 1935, Lars Korvald.

megler.⁶⁰² Den som kom med sterkeste kritikk av Davignon-rapporten og Werner-planen var Aps Aslak Versto. Han mente at de to, sammen med Roma-traktaten, medførte en overføring av makt fra Norge til organ utenfor landet, og noen av disse var i liten grad folkevalgte.⁶⁰³ Utover dette ble ikke ØMU og EPS diskutert. Ingen fra regjeringen kom inn på det utenrikspolitiske samarbeidet.

I mars la Bratteli-regjeringen frem en EF-melding, som ifølge Rolf Tamnes var ”[...]gjennomsyret av en sosialdemokratisk visjon for Europa.”⁶⁰⁴ I sin bedømmelse av målet om en økonomisk og monetær union, understreket regjeringen at Ministerrådets resolusjon skilte seg vesentlig fra Werner-planen, og da særlig når det gjaldt institusjoner og beslutningsprosedyrer. Regjeringen mente det var realistisk å tro at enstemmighetsprinsippet ville bli opprettholdt. Når det gjaldt samordning av økonomisk politikk, ville nasjonale interesser ha stor gjennomslagskraft, men det var usikkert om man i lengden var tjent med å opprettholde enstemmighetsprinsippet i valutaspørsmål. I meldingen unngikk regjeringen ordlyden ”union”, så langt det lot seg gjøre. Den ønsket å ta del i EFs økonomiske og monetære *samarbeid*, og i de kommende årene mente den at Fellesskapet ville bli mer opptatt av sosiale problemer, miljøvern og inntektsfordeling.⁶⁰⁵

Med henvisning til initiativene som hadde blitt fremmet siden annen verdenskrig, beskrev regjeringen Davignon-rapporten og konsultasjonene som positive, dog beskjedne, fremskritt. I overskuelig fremtid var det ikke grunnlag for å anta at EF ville få dyptgående endringer, hva angikk konsultasjoner. Regjeringen var klar på at deltakelse i Det europeisk politiske samarbeidet forutsatte EF-medlemskap, og det var av stor interesse at Norge fikk ta del i EPS. Selv om regjeringen mente at EPS bare hadde gjort beskjedne fremskritt, mente den at konsultasjonene ville være av vesentlig betydning for omformingsprosessene som ville skje i Europa.⁶⁰⁶

Norsk deltakelse i slangesamarbeidet utgjorde ikke noe stridstema i Norge. 7. april ga en samlet Bratteli-regjering sin godkjennelse for innmeldelse i samarbeidet, og 23. mai 1972 ble Norge medlem.⁶⁰⁷

Flertallet i utenriks- og konstitusjonskomiteen støttet regjeringens ønske om å ta del i EPS.⁶⁰⁸ Mindretallet gikk imot både ØMU og EPS, som de mente gikk uvegerlig mot

⁶⁰² St. tid. 1971-72, s. 1962, Gunnar Garbo.

⁶⁰³ St. tid. 1971-72, s. 1986, Aslak Versto.

⁶⁰⁴ Tamnes, *Oljealder*, s. 179; St. meld. nr. 50 (1971-72). *Om Norges tilslutning til De Europeiske Fellesskap*.

⁶⁰⁵ St. meld. nr. 50 (1971-72), ss. 104-115.

⁶⁰⁶ St. meld. nr. 50 (1971-72), ss. 152-155.

⁶⁰⁷ Kleivset, Christoffer. *Inflasjon og akkomodasjon. Norsk valutakurspolitikk fra 1971 til 1986*. Upublisert masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo, 2010, s. 27; Eichengreen, *Globalizing*, s. 156. Sverige ble først medlem 19. mars 1973, se Eichengreen, *Globalizing*, s. 156.

medlemskap i en økonomisk og politisk union.⁶⁰⁹ Under markedsdebatten i juni, var det langt flere som tok opp EFs økonomiske, monetære og utenrikspolitiske samarbeid, enn under debatten i januar. Flere av representantene i utenrikskomiteen som hadde støttet EPS, kom på nytt med støtte.⁶¹⁰ I tillegg fremhevet andre nødvendigheten av deltakelse i samarbeidet. Hovedargumentet var at det var nødvendig å markere tilknytning til de vestlige landene.⁶¹¹

Flere uttalte seg kritisk til EPS, og hovedargumentet var at det var et skritt mot en politisk union.⁶¹² ØMU ble kritisert på samme grunnlag.⁶¹³ Blant EF-tilhengere ble det argumentert med det økonomiske samarbeidet ikke utgjorde noe stort problem for Norge.⁶¹⁴

Norsk og dansk deltakelse på ministerplan

I tillegg til EPS-ministtermøtene i mai og november 1971, var Bratteli-regjeringen representert under slike møter i mai og september 1972.⁶¹⁵ Krag III-regjeringen deltok under de tre siste. Begge regjeringene deltok også under fire ministtermøter for EF- og søkerlandene. Deres oppgave var å forberede et toppmøte mellom stats- og regjeringssjefene for ”de ti”, men forberedende møtene ble holdt utenfor EFs faste institusjoner og av det regulære EPS.⁶¹⁶ Hovedtemaene under de forberedende møtene var spørsmålet om en økonomisk og monetær union, institusjonell styrkelse, fremskritt på det politiske området og EFs forhold til tredjeland. Da enkelte av sakene under de forberedende møtene også ble diskutert under ”10-landsmøtene”, vil jeg ta opp Norges og Danmarks synspunkter både under de ordinære EPS- og de forberedende møtene. I tillegg til de tre temaene under de forberedende møtene, var hovedtemaene spørsmålet om en europeisk sikkerhetskonferanse og situasjonen i Midtøsten.

Når det gjaldt et av temaene som skulle bli tatt opp under stats- og regjeringssjefsmøtet, den institusjonelle styrkelse og fremskritt på det politiske felt, ønsket Belgia, Nederland og Vest-Tyskland at det skulle bli tatt med en henvisning til *unification politique*, noe Frankrike avviste. Norge, Danmark og de øvrige søkerlandene delte det franske

⁶⁰⁸ Innst. S. nr. 277 (1971-72). *Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om Norges tilslutning til De Europeiske Fellesskap*. s. 513, Helge Seip (V), Kjell Magne Fredheim (Ap), Knut Frydenlund (Ap), Leif Granli (Ap), Guttorm Hansen (Ap), Margith Johanne Munkebye (Ap), Tor Oftedal (Ap), Erling Petersen (H), Otto Lyng (H) og Kåre Willoch (H).

⁶⁰⁹ Innst. S. nr. 277 (1971-72), s. 521, Per Borten (Sp) og Lars Korvald (KrF).

⁶¹⁰ St. tid. 1971-72, s. 3180, Frydenlund; s. 3200, Willoch; s. 3221, Seip.

⁶¹¹ St. tid. 1971-72, s. 3215, Bent Røiseland (V); s. 3216, Halfdan Hegtun (V); s. 3242, Lars Roar Langslet (H); ss. 3245-3248, Kåre Kristiansen (KrF), deltok som vara.

⁶¹² St. tid. 1971-72, ss. 3210-3212, Korvald (KrF); s. 3239, Erland Steenberg (Sp); s. 3262, Gunnar Garbo (V); ss. 3285-3286, Asbjørn Haugstvedt (KrF); ss. 3317-3318, Erling Engan (Sp); s. 3309, Kristian Halse (V) deltok som vara.

⁶¹³ St. tid. 1971-72, ss. 3186-3188, Borten; s. 3212, Korvald; s. 3291, Bjørn Unneberg (Sp); ss. 3342-3343, John Austerheim (Sp); ss. 3324-3325, Aslak Versto (Ap);

⁶¹⁴ St. tid. 1971-72, ss. 3273-3274, Willy Jansson (Ap); 3242, Langslet; s. 3246, Kristiansen; s. 3268, Sverre Stray (H).

⁶¹⁵ 26.-27.05.72 i Luxembourg og 12.09.72 i Roma.

⁶¹⁶ 28.02.72 i Brussel, 20.03.72 i Brussel, 24.07.72 i Luxembourg og 19.07.72 i Brussel.

synet, noe som også ble resultatet.⁶¹⁷ På det nasjonale nivå ville særlig den norske og danske regjeringen fått problemer om det ble referert til *unification politique*.

Vest-Tyskland ønsket også at målet om en europeisk regjering, som var underlagt parlamentarisk kontroll, skulle bli tatt med i en erklæring som skulle ligge klar forut for toppmøtet. Fra dansk side, med norsk støtte, ble det rettet en klar henstilling om å trekke forslaget. Ble det tatt med, ville det gjøre ubotelig skade på det nasjonale nivået i de to skandinaviske landene. Vesttyske myndigheter gikk med på å trekke forslaget, men forbeholdt seg retten til å reise det enten før, eller under toppmøtet.⁶¹⁸

Utenriksminister Andreas Cappelén var klar på at den institusjonelle utbyggingen måtte skje pragmatisk, gradvis og under full oppslutning fra samtlige land, og at EFs institusjoner måtte få tilstrekkelig myndighet til å utføre oppgavene som traktatverket og medlemslandene påla dem. Men EFs beslutninger måtte bli møtt med mer demokratisk kontroll, hvilket innebar en styrking av Europaparlamentet. Markedsminister Ivar Nørgaard mente at selv om EF skulle få nye oppgaver, var det ingen grunn for at de eksisterende institusjonene ikke kunne føre dette arbeidet videre. Nørgaard gjorde det klart at Danmark var villig til å overføre myndighet til EFs organer på begrensede og nærmere definerte områder. Dette måtte imidlertid skje parallelt med styrkelsen av Europaparlamentet.⁶¹⁹

EFs forhold til tredjeland innebar forholdet til den tredje verden, Øst-Europa og de industrialiserte landene. Når det gjaldt sikkerhet, handel, valuta og økonomiske forhold, var det spesielt viktig ifølge Cappelén, å opprettholde og videreutvikle det nære forholdet til USA og Canada. Han slo fast at samarbeidet mellom øst og vest hva angikk handel, økonomi, teknologi, miljø og kultur, måtte bli bedre. Angående u-landene mente Cappelén at oppmerksomheten i de neste årene måtte ligge på å bedre de sosiale forholdene i disse landene.⁶²⁰

Markedsminister Ivar Nørgaard gikk lengre enn Cappelén når det gjaldt de industrialiserte landene. Han mente at overfor disse måtte tolltariffene bli helt fjernet. Også når det gjaldt handelen med Øst-Europa var den danske ministeren klarere. Han mente at den burde bli økt, men det måtte skje på gjensidighetsbasis, og de østeuropeiske landene måtte derfor legge forholdene bedre til rette enn de gjorde. Overfor u-landene måtte Fellesskapet legge forholdene langt bedre til rette for deres industri og utvikling.⁶²¹

⁶¹⁷ UD 25.2/101-30. Amb. i Brussel til UD, 29.02.72. "Ministerraadsmøtet 28. Februar."

⁶¹⁸ UD 25.2/101-39. Amb. i Brussel til UD, 08.09.72. "Forberedelser til utenriksministermøtet i Roma."

⁶¹⁹ UD 25.2/101-35. Notat UD, 29.05.72. "Referat fra EF-utenriksministermøtet i Luxembourg 26./27. mai."

⁶²⁰ UD 25.2/101-31. Ikke dato. "Innlegg av utenriksminister Cappelén på utenriksministermøtet i Brussel 20.03.72."

⁶²¹ UD 25.2/101-30. Amb. i Brussel til UD, 21.03.72. "referat fra ministermøtet den 20.mars 1972."

En av få saker angående Det europeiske politiske samarbeidet hvor det var ulikt syn mellom Norge og Danmark, var spørsmålet om utbyggingen av et sekretariat. Som nevnt i kapittel to var dette en sak hvor det var uenighet blant EF-landene.⁶²² Den danske regjeringen kunne enkelt godta etablering av et sekretariat, så lenge EPS ble holdt utenfor EFs institusjoner.⁶²³ I regjeringen var det imidlertid ulikt syn på i hvilken by sekretariat burde plasseres. Utenriksminister K.B. Andersen gikk inn for Paris, og minister for markedsanliggender, Ivar Nørgaard, Brussel.⁶²⁴

Den norske regjeringen inntok en pragmatisk og forsiktig holdning til en eventuell etablering av et sekretariat. Utenriksminister Cappelen uttalte at for Norges del, var spørsmålet først og fremst et praktisk, og ikke et politisk spørsmål. Når det gjaldt hvilken by sekretariatet burde ligge i, foretrakk Norge Brussel, men det var ikke et krav.⁶²⁵ Som vist i kapittel to, la president Georges Pompidou ned så mye prestisje i saken at det var uaktuelt å gi etter, derfor avviste han i september 1972 enhver videre diskusjon. Derfor trengte ikke de to skandinaviske søkerlandene å fatte en beslutning.

Folkeavstemningene

I debatten forut for folkeavstemningen, ville ikke Ap-ledelsen argumentere kraftig for de politiske fordelene ved et medlemskap, men hevdet at EF bare var et spørsmål om økonomiske fordeler.⁶²⁶ I følge statsviter Espen Barth Eide var det som preget debatten næringsinteresser, fiske, landbruk, eksport og import, samt enkelte overordnede spørsmål om samfunnssystem og grunnleggende politisk orientering. Det var en enighet om at sikkerhetspolitikken hørte hjemme i Nato og det bilaterale samarbeidet med USA. Det som var av opposisjon knyttet seg til fortsatt medlemskap i forsvarsalliansen versus nordisk eller mer nøytralistisk orientering.⁶²⁷ Dette kan tyde på at kampen om "sjølråderetten" hadde en mindre rolle, men det var ikke tilfelle. Det hang blant annet sammen med troen på at EFs slutt mål var en politisk union. Som argument for dette ble ofte sitatet "Europa bør tale med en stemme", fra Davignon-rapporten trukket frem. Referanser til Werner-planens union forekom like ofte.⁶²⁸

⁶²² Se s. 32.

⁶²³ Rasmussen, *Joining*, s. 362.

⁶²⁴ UD 25.2/101-34. Notat UD, ved Einar Ansteensen, 08.05.72. "Det utenrikspolitiske samarbeid."

⁶²⁵ UD 25.2/101-36. Notat UD, 09.06.72. "Forberedelsene til toppmøtet."

⁶²⁶ Kristoffersen, "A Social Democratic", s. 218.

⁶²⁷ Barth Eide, Espen. "En nordisk utenforlands tilpasningsstrategi: Norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk i EUs skygge", i Iver B. Neumann (red.), *Ny giv for nordisk samarbeid? Norsk, svensk og finsk sikkerhetspolitikk før og etter EUs nordlige utvidelse*. Oslo: Tano, 1995, s. 183.

⁶²⁸ Bjørklund, *Mot strømmen*, ss. 176-186. For argumenter i debatten, se også Køber, "verre enn", ss. 39-73; Allen, *Norway*, ss. 137-159.

Den rådgivende folkeavstemningen, 24. og 25. september, endte med at 53,5 % av de som stemte sa nei til medlemskap, og Bratteli-regjeringen valgte da å gå av, som den hadde varslet at den ville gjøre dersom det ble et negativt utfall.⁶²⁹ Stortinget valgte å følge folkeviljen, så det ble ikke avholdt en avstemning. Men det var heller ikke nødvendig, da neisiden bestod av om lag 45 representanter, og da den formelle beslutningsmyndigheten lå hos nasjonalforsamlingen, var det stort nok flertall til å blokkere for medlemskap, siden 38 stemmer var nok, jamfør $\frac{3}{4}$ kravet i Grunnlovens § 93.⁶³⁰ Umiddelbart etter at folkeavstemningsresultatet var klart, meddelte utenriksdepartementet EF om at Norge med øyeblikkelig virkning trakk seg fra alt EF-samarbeid som forutsatte fullt medlemskap. Det inkluderte også EPS og det planlagte stats- og regjeringssjefstoppmøtet som skulle finne sted 19. og 20. oktober 1972.⁶³¹

I den danske debatten var de viktigste nei-argumentene suverenitets- og medbestemmelses hensyn.⁶³² Under Socialdemokratiets ekstraordinære kongress i september 1972 fremhevet Krag de økonomiske fordelene, men det som vakte størst oppsikt var at det som talte mest til fordel for medlemskap, var de politiske hensynene. Han trakk i den sammenheng frem EPS, og sa at det ga regjeringene en særlig mulighet for å tale sammen, noe som var viktig for å styrke forsoningen i Europa. Det er på det rene at når Krag talte om det politiske, tenkte han på det mellomstatlige samarbeidet.⁶³³ Da meningsmålingene tidlig om høsten var på det mest kritiske, sett med pro-europeiske øyne, advarte Krag mot at dersom det ikke ble medlemskap, kunne man forvente en tilbakegang hva angikk sosialstandarder og lønninger i Danmark. Én uke før avstemningen kastet statsministeren trumfkortet, og sa at en devaluering av den danske kronen var uunngåelig, dersom det ikke ble flertall. Kort tid etter suspenderte regjeringen all handel med utenlandsk valuta til etter folkeavstemningen.⁶³⁴

Med 90.1 % valgdeltakelse fikk den danske folkeavstemningen 2. oktober rekordoppslutning. 63,3 % av stemmene var for medlemskap, og 36,7 % mot.⁶³⁵ Dagen etter overrasket Krag de fleste, da han i nasjonalforsamlingen meddelte at han trakk seg som statsminister. Svært få visste på forhånd om beslutningen. Én av dem som gjorde det var den

⁶²⁹ Allen, *Norway*, ss. 158-159.

⁶³⁰ Tamnes, *Oljealder*, s. 157. Tamnes mener at mye tyder på at en del av motstanderne neppe ville ha respektert et knapt flertall i folket, og at denne holdningen var mest utbredt i Sp. Men om EF-motstanderne på Stortinget ville ha bøyd seg for et ja-flertall forblir et ubesvart spørsmål. Målt i prosent av partigruppenes størrelse, utgjorde motstanderne i september 1972: 17,5% i Ap, 38,5% i V, 50% i KrF, 100% i Sp og 0% i Høyre, se Gleditsch og Hellevik. *Kampen om EF*, s. 26.

⁶³¹ UD 25.2/101-41. Notat UD, 10.10.72. "Oversiktsnotat til utenriksministeren." Totalt fikk norske embetsmenn delta under fire møter i Den Politiske Komité før folkeavstemningen resulterte i at Norge ikke fikk delta mer i EPS. Norge deltok i komiteen 11.-12.04, 18.-19.05, 18.07 og 21.-22.09. I tillegg deltok Norge i de ulike arbeidsgruppene.

⁶³² Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingens tegn*, ss. 710-731.

⁶³³ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingens tegn*, s. 722.

⁶³⁴ Rasmussen, *Joining*, ss. 503-508.

⁶³⁵ Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingens tegn*, s. 723.

nye statsministeren, Anker Jørgensen.⁶³⁶ Jørgensen tilhørte venstresiden i Socialdemokratiet, og hadde sammenfallende syn på EF-spørsmålet som markedsminister Ivar Nørgaard, så ved å utnevne ham til ny statsminister, sørget den klart Europa-vennlige Krag for at forbeholdslinjen i dansk europapolitikk ble sementert for en lengre periode.⁶³⁷ 10. oktober gjeninntrekket Danmark i slangesamarbeidet. Bortsett fra de første dagene etter at landet trakk seg fra "slangen", forholdt kronen seg innenfor "slangens" yttergrenser. Nasjonalbanken gjorde det klart at grunnet landets dårlige betalingsbalanse var det fremdeles nødvendig å opprettholde en stram finanspolitikk.⁶³⁸

Danmark som brobygger og ny norsk sentrumsregjering

Forut for folkeavstemningen ble Danmarks rolle som en nordisk brobygger trukket frem. Etter avstemningen var regjeringen svært opptatt av denne rollen. Dette fordi det var viktig å vise at landet ikke ble slukt av de kontinentale landene. I tillegg hadde nordisk samarbeid lenge vært et mål i Danmark. I sin tale da han trakk seg som statsminister, understreket Krag det nordiske ansvaret Danmark hadde fått i EF.⁶³⁹ Ett resultat av dette var at regjeringen offentliggjorde at den ville opprette et kontor for nordisk samarbeid i dansk UD. Kontoret skulle ha nær kontakt med det nye nordiske ministerrådssekretariatet som var vedtatt opprettet, samt formidle EF-forslag til de øvrige nordiske regjeringene, og bringe deres synspunkt tilbake til Fellesskapet.⁶⁴⁰

6. oktober tok utenriksråd, og sjef for politisk avdeling i dansk UD, Troels Oldenburg, kontakt med underdirektør i politisk avdeling i norsk UD, Kjeld Vibe, og meddelte underhånden at det danske utenriksdepartementet ville ha nær kontakt med det norske om utviklingen av EPS. I tillegg til å komme med ren informasjon, var man villig til å formidle norske synspunkt, og hjelpe i den grad det var ønskelig fra norsk side. Vibe takket for meddelelsen, men sa at det var for tidlig å si noe om hvordan den nye regjeringen ville stille seg til EPS. Han la til at UD også hadde fått beskjed fra nederlandske myndigheter som var villige til å holde Norge orientert om konsultasjonene.⁶⁴¹

18. oktober tok Korvald-regjeringen, under ledelse av Lars Korvald (KrF), over. Det var en mindretallsregjering, som bestod av Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre.⁶⁴²

⁶³⁶ Lidegaard, *Jens Otto Krag*, ss. 619-626. For sammensetting se: http://www.stm.dk/p_5530.html Hentet 14.04.11.

⁶³⁷ Rasmussen, *Joining*, s. 558; Borring Olesen og Villaume, *I blokopdelingens tegn*, ss. 732-733.

⁶³⁸ Mikkelsen, *Dansk pengehistorie*, s. 169; *Nordisk kontakt 1972*, s. 767.

⁶³⁹ Amstrup, Niels og Carsten L. Sørensen. "Denmark – Bridge between the Nordic Countries and the European Communities?", i *Cooperation and Conflict*, 10 (1-2), 1975, ss. 21, 27, 28.

⁶⁴⁰ Jørgensen, *Norge mot Europa?*, s. 172.

⁶⁴¹ UD 25.2/101-41. Notat UD, 06.10.72. "De utenrikspolitiske konsultasjoner mellom EF-landene og søkerlandene."

⁶⁴² For sammensetting og parlamentarisk grunnlag se:

http://www.nsd.uib.no/polsys/index.cfm?urlname=&lan=&MenuItem=N1_2&ChildItem=&State=collapse&UttakNr=28&Re

Regjeringens politikk ble preget av pragmatikk og et ønske om å lege sårene etter folkeavstemningen. Dens største oppgave var å forhandle frem en handelsavtale med Fellesskapet.⁶⁴³ Regjeringen ønsket også å samarbeide om teknologi, og den videreførte deltakelse i "slangen". For regjeringen var det viktig å forhindre at Norge ble ytterligere isolert. Historikeren Helge Øystein Pharo ser dette som en omvendt parallell til det vi finner i sikkerhetspolitikken. I den søkte Norge å balansere integrasjonen ved hjelp av avskjermingsvedtak. I markedspolitikken derimot, ble avskjerming søkt balansert ved hjelp av integrasjonstiltak.⁶⁴⁴

Sentrumsregjeringen tok i den første tiden etter at den kom i posisjon ikke stilling til hvordan den ville forholde seg til EPS. I regjeringens tiltredelseserklæring 24. oktober ble ikke samarbeidet berørt.⁶⁴⁵ I den påfølgende debatten var det kun Kåre Willoch (H), Lars Roar Langslet (H) og Helge Seip (V) som tok opp det utenrikspolitiske samarbeidet. De ønsket alle at Norge skulle bygge ut EPS-kontakten med EF.⁶⁴⁶ Statsminister Korvald slo fast at det var for tidlig å si om regjeringen på en eller annen måte ville søke å gjenoppta konsultasjonene. Han sa også at det ikke var sikkert at EF ville være villig til det.⁶⁴⁷ Ifølge *Aftenposten* ba Korvald i november den danske regjeringen om å holde Norge løpende orientert om utviklingen av konsultasjonene, noe som ble innvilget.⁶⁴⁸ På det offisielle plan ble det danske tilbudet møtt med reservasjoner av de øvrige nordiske landene.⁶⁴⁹

Grunnet tidspress la ikke regjeringen frem en stortingsmelding om en handelsavtale, men utenriksminister Dagfinn Vårvik (Sp) holdt en redegjørelse 24. november om forhandlingene med EF. Utover det som angikk avtalen, sa han at regjeringen ønsket å se på muligheten for samarbeid om skipsfart, miljøvern, forskning og valuta. EPS gikk han ikke inn på.⁶⁵⁰ I sin utenrikspolitiske redegjørelse dagen etter tok Vårvik heller ikke opp EPS, eller henvendelsen som skal ha blitt gjort til den danske regjeringen.⁶⁵¹ Som i debatten etter regjeringserklæringen, var det få representanter som tok opp Norge og EPS etter de to redegjørelsene. Det kan trolig forklares med mangel på interesse, eller forståelse for at EF

[gstart=1972-10-18&Regslutt=1973-10-15&PartierKode=51,41,31&StortingPeriodeKode=114](#) Hentet 28.04.11.

Regjeringspartiene hadde til sammen bare 47 av 150 mandater.

⁶⁴³ Tamnes, *Oljealder*, ss. 179-180.

⁶⁴⁴ Pharo, "Ingen vei utenom?", s. 30.

⁶⁴⁵ St.tid. 1972-73, s. 71, Statsminister Korvald.

⁶⁴⁶ St.tid. 1972-73, s. 81, Kåre Willoch; s. 110, Helge Seip; ss. 130, 199, Lars Roar Langslet. Debatten fant sted 30.-31.10.72. Landsmøtet til Venstre som førte til at partiet ble splittet, og som førte til at Det nye folkepartiet (DNF) ble stiftet med Seip som første leder, fant sted på Røros 10.-12.11.72, se Holst-Jæger, *Venstre*, ss. 102-105. I 1980 skiftet DNF navn til Det liberale folkepartiet (DLF).

⁶⁴⁷ St.tid. 1972-73, s. 130, Statsminister Korvald.

⁶⁴⁸ "Danmark lover å orientere Norge" i *Aftenposten* 22.11.72.

⁶⁴⁹ Amstrup og Sørensen. "Denmark", s. 28.

⁶⁵⁰ St.tid. 1972-73, ss. 662-669, Utenriksminister Vårvik.

⁶⁵¹ St.tid. 1972-73, ss. 990-995, Utenriksminister Vårvik.

ikke ville godta et nært utenrikspolitisk samarbeid med et ikke-medlemsland. Som under den forrige debatten ønsket de tre representantene som uttalte seg da, at regjeringen skulle undersøke muligheten for norsk kontakt med EPS.⁶⁵² Einar Førde (Ap) og Gunnar Garbo (V) var de eneste som gikk eksplisitt ut mot norsk samarbeid med EPS da det brøt med folkets vilje.⁶⁵³ Utenriksminister Vårviks uttalte at EPS ikke kunne være et spesielt tema under forhandlingene, men det var naturlig at saken ville bli vurdert ut i fra synet om at Norge, på lik linje med de andre landene som hadde fått en handelsavtale, hadde interesse av å få en så god kontakt med EF-landene som mulig. Det kunne imidlertid ikke bli snakk om norsk deltakelse i de utenrikspolitiske konsultasjonene, knapt nok heller som observatør. Vårvik var klar på at det måtte bli andre former for kontakt, men han kom ikke med forslag til hva slags.⁶⁵⁴ Statsminister Korvald påpekte, helt riktig, at konsultasjoner som de Norge hadde hatt, ikke var mulig. De gjaldt for medlemsland. Heller ikke han nevnte den angivelige forespørselen han skulle ha foretatt til den danske regjeringen, og slo fast at det var for tidlig å si noe om hva slags kontakt Norge kunne få.⁶⁵⁵

Etter dette ble ikke norsk tilknytning til Det europeiske politiske samarbeidet diskutert på Stortinget igjen før i mai 1973. I UD og ved ambassadene bestod arbeidet med EPS frem til da hovedsaklig i å samle inn informasjon om utviklingen av samarbeidet. Departementet mente selv at denne ordningen fungerte godt.⁶⁵⁶ I slutten av januar 1973 åpnet italienske myndigheter for en kontaktordning med Norge om EPS, uten at det ble fremmet konkrete forslag.⁶⁵⁷

I begynnelsen av mars 1973 ble det fra dansk side foreslått at de øvrige nordiske landene skulle få egne kontaktpersoner ved sine ambassader i København, som skulle arbeide med EF-spørsmål, og da i nær kontakt med dansk UD.⁶⁵⁸ Overraskende nok var ikke en eventuell dansk brobyggerrolle eller ”kontaktpersoner” tema under det nordiske utenriksministermøtet som fant sted i slutten av mars.⁶⁵⁹

I sin innstilling i mai om ratifikasjon av handelsavtalen, understreket utenriks- og konstitusjonskomiteen betydningen av at Norge bygget ut samarbeidet på andre områder enn det handelspolitiske. Det eneste samarbeidet som ble nevnt eksplisitt i den sammenheng var

⁶⁵² St.tid. 1972-73, s. 828, Kåre Willoch; ss. 853, 924 Helge Seip; s. 927, Lars Roar Langslet. Debatten fant sted 29.-30.11.72.

⁶⁵³ St.tid. 1972-73, s. 882, Einar Førde; s. 899, Gunnar Garbo.

⁶⁵⁴ St.tid. 1972-73, s. 892, Utenriksminister Vårvik.

⁶⁵⁵ St.tid. 1972-73, ss. 1313-1315, Statsminister Korvald.

⁶⁵⁶ UD. 2.5/75-3. Notat UD, 22.04.74. ”De utenrikspolitiske konsultasjoner mellom EF-landene og Norge.”

⁶⁵⁷ UD 25.2/101-43. Amb. i Roma til UD, 02.02.73. ”EF-Norge. Politisk samarbeid.”

⁶⁵⁸ Jørgensen, *Norge mot Europa*, s. 173.

⁶⁵⁹ UD 25.3/75 [sic]. *Utenriksminimøte [sic] i Oslo våren 1973*, udatert. Møtet fant sted 29.-30.03.73.

valutasamarbeidet. Om EPS ble det sagt at det ville stille norsk utenrikspolitikk overfor nye og økte oppgaver. Komiteen mente at det var nødvendig med tettere nordiske konsultasjoner i Norden om forholdet til EF, og den trakk frem Danmarks rolle som bindeledd mellom Norden og Europa.⁶⁶⁰ I fraksjonsmerknadene var det kun Høyres representanter som tok opp det utenrikspolitiske samarbeidet, og de fant ikke den norske kontakten god nok.⁶⁶¹ I den påfølgende debatten var det bare Kåre Willoch av representantene som tok opp norsk kontakt med EPS.⁶⁶² Utenriksminister Vårvik gjorde det klart at regjeringen ville legge vekt på å bli orientert om, samt få gjort sitt syn gjeldende i saker som ble behandlet i EFs ulike organer. Den hadde også som mål om å få til en praktisk ordning når det gjaldt de utenrikspolitiske konsultasjonene. Utenriksministeren la til at når det gjaldt EFs mål om å samordne sin utenrikspolitikk, trodde han at det i fremtiden kunne være en fordel for Norge å kunne opptre selvstendig og ubundet. Han gikk imidlertid ikke inn på hva slags ordning regjeringen ønsket seg.⁶⁶³

Både den norske og svenske regjeringen takket ja til forslaget som ble fremmet fra dansk side, og opprettet en ”kontaktstilling” i København før Danmark tok over formannskapet i EF, fra 1.juli 1973.⁶⁶⁴ I praksis førte dette til at den norske kontaktpersonen innhentet informasjon som Norge fant interessant i dansk UD om EF og EPS. I tillegg til Norges kontakter i Brussel, ble den samme kontakten benyttet til å fremme norske synspunkt i Fellesskapet. Også den svenske og finske ambassaden i København ble holdt orientert av danske myndigheter om EPS, men ikke like tett som den norske.⁶⁶⁵

Korvald-regjeringen foretok seg ikke noe konkret angående EPS før under et offisielt norsk statsbesøk i Vest-Tyskland i juni 1973. Ifølge UD ble det ikke tatt noe norsk initiativ tidligere, da man fant det mest hensiktsmessig å vente til etter at forhandlingene om en handelsavtale var avsluttet.⁶⁶⁶ Rett i forkant av statsbesøket mente UD at EPS spilte en viktig rolle i utformingen av de enkelte medlemslandenes utenrikspolitikk, og at det ville være av betydelig interesse for Norge å få en eller annen form for kontakt med konsultasjonene.⁶⁶⁷

På spørsmål fra utenriksminister Dagfinn Vårvik om hvordan utenriksminister Walter Scheel stilte seg til muligheten for å etablere en form for kontakt mellom Norge og EPS, svarte sistnevnte at på grunn av den presedens det ville medføre, ville det bli vanskelig å få en

⁶⁶⁰ Innst. S. nr. 296 (1972-73), s. 961.

⁶⁶¹ Innst. S. nr. 296 (1972-73), s. 965. Representantene var Kåre Willoch, Otto Lyng og Jan P. Syse.

⁶⁶² St.tid. 1972-73, s. 3221, Kåre Willoch. Debatten fant sted 24.05.73.

⁶⁶³ St.tid. 1972-73, s. 3277, Utenriksminister Vårvik.

⁶⁶⁴ Jørgensen, *Norge mot Europa?*, s. 173.

⁶⁶⁵ Petersen, *Europæisk*, ss. 96, 114-115.

⁶⁶⁶ UD 25.2/101-44. Notat UD, 22.06.73. ”Eventuell norsk kontakt med de utenrikspolitiske konsultasjoner.”

⁶⁶⁷ UD 25.2/101-43. Notat UD, 30.05.73. ”Samtaler mellom utenriksminister Vårvik og Scheel.”

formell eller institusjonalisert kontakt. Ifølge den vesttyske utenriksministeren var det flere land, deriblant USA, som var interessert i en slik ordning. Scheel mente at det ville være bedre om det ble etablert en uformell kontakt på det bilaterale plan. Via den vesttyske ambassaden i Oslo kunne norske myndigheter blant annet få rede på dagsordenfunksjoner, posisjoner og referat fra møtene i EPS. Scheel sa at på vesttysk side anså man Norge som et ”spesialtilfelle” og ville strekke seg langt, så lenge det ikke var snakk om institusjonalisert tilknytning. Han understreket at han ikke kunne si dette offentlig, men at han uttalte seg i forståelse med forbundskansler Willy Brandt.⁶⁶⁸ Etter rådet fra Scheel, søkte den norske regjeringen å etterstrebe uformell kontakt på ambassadørnivå, noe statsminister Korvald anså som en ”sekundærordning”.⁶⁶⁹

Kort tid senere tok norsk UD opp saken med dansk UD, som delte Scheels oppfatning. Dansk UD var villig til på bilateral og uformell basis, å holde Norge informert om EPS, samt formidle norske synspunkt i den grad det var ønskelig fra norsk side.⁶⁷⁰

Etter at det ble klart at Norges forhold til EPS måtte foregå på det bilaterale nivået, instruerte UD de norske ambassadene i Fellesskapet om å formidle til de respektive utenriksministerier, Norges prinsipielle interesse av å ha så nær kontakt med EPS som mulig. I tillegg ble det gitt uttrykk for en viss norsk interesse, å få fremlegge synspunkter på enkelte av spørsmålene som ble drøftet på utenriksministtermøtene og i Den politiske komité. De enkelte ambassadene ble også anmodet om gjennom sine kontakter om å søke å få best mulig opplysninger om EPS og de enkelte landenes standpunkt innenfor samarbeidet. Ifølge UD stilte samtlige EF-land i de første årene etter folkeavstemningen seg svært imøtekommende overfor Norge når det gjaldt informasjon om konsultasjonene.⁶⁷¹

Oppsummering

Bratteli-regjeringen hadde i utgangspunktet en klar pro-europeisk visjon, men grunnet motstand i partiet, og blant nordmenn generelt, tonet den denne ned. Derfor valgte den ikke å fronte EPS i særlig grad. Det viktigste var å sikre medlemskap. Som det har kommet frem var stortingspolitikerne i liten grad opptatt av EPS, det viktigste var fiske og jordbruk. Uttalelsene til dem som uttalte seg om EPS, falt sammen med deres syn på EF-medlemskap. Etter folkeavstemningen ble det enda mindre interesse for det utenrikspolitiske samarbeidet. Heller ikke Korvald-regjeringen viste stor interesse for dette.

⁶⁶⁸ UD 25.2/101-44. Notat UD, 01.06.73. ”Europeisk politisk samarbeid.”; Notat til Regjeringens medlemmer, 28.06.73.

”Norges forhold til de utenrikspolitiske konsultasjoner mellom EF-landene.” Statsbesøket varte 4.-7. juni.

⁶⁶⁹ Tamnes, *Oljealder*, s. 182.

⁶⁷⁰ UD 25.2/101-44. Notat UD, 22.06.73. ”Eventuell norsk kontakt med de utenrikspolitiske konsultasjoner.”

⁶⁷¹ UD. 2.5/75-3. Notat UD, 22.04.74. ”De utenrikspolitiske konsultasjoner mellom EF-landene og Norge.”

Selv om de hadde sammenfallende synspunkt, bortsett fra spørsmålet om et sekretariat, fremstod Bratteli-regjeringen mer reservert enn de danske regjeringene under EPS-ministtermøtene. Ingen av de danske og norske synspunktene i EPS kan sies å ha vært overraskende. De fleste av dem ble også offentlig kjent.

Som i Norge, ble de danske regjeringenes syn på EPS først og fremst styrt av nasjonale meninger og ønske om at det ikke skulle ødelegge for forhandlingene. Når det gjaldt det klare kravet om at EPS ikke skulle ta opp forsvarsspørsmål, var konklusjonen til både VKR - og Krag III -regjeringen, at samarbeidet ikke truet den atlantiske orienteringen i dansk utenrikspolitikk.⁶⁷² For å imøtekomme EF-tvilere ble det slått ettertrykkelig fast at en økonomisk og monetær union ikke måtte føre til en videre dansk suverenitetsfrasingelse på økonomiske-, skatte- og sosialpolitiske områder. Etter at Danmark ble EF-medlem, søkte landet å være en brobygger mellom Norden og EF, men denne rollen kom først og fremst Norge til hjelp.

EF gjorde det tidlig klart at Sverige bare kunne få en handelsavtale, så man kan med god grunn stille seg spørsmålet om Palme-regjeringen egentlig trodde at Sverige kunne få en så god avtale som regjeringen selv ønsket. Resultatet av den svenske regjeringens standhaftighet kan bare ha vært at den ble betraktet med mindre respekt, i hvert fall utenfor landets grenser.

⁶⁷² Rasmussen, "The Hesitant European", s. 63

6 Oppsummering og konklusjon

Denne oppgavens målsetning har vært å undersøke hvordan regjeringer, partier og utenrikstjenester i Norge, Danmark og Sverige stilte seg til den såkalte Davignon-rapporten som EFs utenriksministre godkjente i 1970, og den såkalte Werner-planen som ble godkjent av EF i 1971. Davignon-rapporten la opp til et rent mellomstatelig utenrikspolitisk konsultasjonssamarbeid mellom EF-landene, som ble kalt Det europeiske politiske samarbeidet (EPS). Werner-planen la opp til en skrittvis opprettelse av en økonomisk og monetær union (ØMU).

Oppgavens analyse har dekket perioden fra Haag-toppmøtet i 1969, da EFs stats- og regjeringssjefer besluttet at det skulle skapes fremskritt mot *political unification*, og frem til sommeren 1973, da Korvald-regjeringen i Norge fikk beskjed fra EF om at formell norsk kontakt med EPS var uaktuelt. I dette kapitlet vil jeg først oppsummere og sammenlikne de mest sentrale reaksjonene fra Norge, Danmark, og Sverige, på grunnlag av spørsmålene som ble stilt i innledningskapittelet: *Hvordan reagerte Norge, Danmark og Sverige på Davignon-rapporten og Werner-planen? Hvordan påvirket rapporten og planen forholdet til EF?* Avslutningsvis vil jeg skissere den videre utviklingen av de tre landenes forhold til Det europeiske politiske samarbeidet etter 1973.

Som søkerland ble Norge og Danmark, samt Sverige som potensielt søkerland, tvunget til å ta stilling til hvordan de ville forholde seg til spørsmålet om ”political unification”, Davignon-rapporten og Werner-planen, selv om EPS og ØMU ble holdt på siden av markedsforhandlingene med EF. De tre skandinaviske landene hadde ulikt utgangspunkt, som la føringer på hvordan de reagerte i forhold til EF. Men de hadde det til felles, at de fryktet at *political unification* og en økonomisk og monetær union kunne føre opprettelse av en politisk union, og dermed tap av nasjonal suverenitet. Mye av frykten lå i selve ordlyden *political unification*. Var det snakk om politisk samarbeid, samling eller enhet? På det kortsiktige plan var det snakk om et rent konsulterende samarbeid, men på det langsiktige planet var det et ønske om at EPS skulle være et bidrag til etablering av en politisk union.

Da Haag-toppmøtet fant sted i 1969, satt det en borgerlig flertallsregjering, under ledelse av den europaskeptiske Per Borten (Sp) ved makten i Norge. Regjeringen hadde lenge slitt med indre spenninger på grunn av ulikt syn i markedsspørsmålet, men det hadde ikke vært nødvendig å ta stilling, grunnet den franske presidenten Charles de Gaulles veto mot

britisk medlemskap. I Danmark satt det også en borgerlig flertallsregjering, VKR, under ledelse av Hilmar Baunsgaard (RV). I motsetning til den norske, var den danske samlet i sitt ønske om EF-medlemskap. Sverige var det eneste landet hvor det satt en sosialdemokratisk regjering. Den var under ledelse av Olof Palme. Grunnet en tverrpolitisk enighet om at landet ikke måtte gå på akkord med sin nøytralitetspolitikk, utgjorde EPS og ØMU et problem for Sverige. Spørsmålet var om EPS og ØMU utgjorde et så stort problem med hensyn til nøytralitetspolitikken at medlemskap var umulig. Som vist i kapittel fire, har imidlertid tidligere forskning avdekket at Sverige hadde et langt nærere forhold til Nato, enn det nøytralitetspolitikken åpnet for. Det nære forholdet var i hovedsak en hemmelighet som få kjente til. Svensk opinion og det store flertallet svenske politikere trodde på sin side på nøytraliteten.

Det forhold at Borten-regjeringen var internt uenig om sitt syn på EF, var trolig grunnen til at regjeringen ikke tok opp spørsmålet om *political unification* den første tiden etter Haag-toppmøtet. Det var viktigere å få en avklaring på om Norge skulle gå inn for medlemskap i EF, eller en nordisk tollunion, Nordøk. Hadde regjeringen tatt opp spørsmålet kunne det ha ført til brudd. Det forklarer imidlertid ikke hvorfor EPS ikke ble tatt opp på Stortinget vinteren og våren 1970. Ønsket om utenrikspolitisk samarbeid var offentlig kjent. I tillegg fantes det etter mars ikke lengre noe nordisk alternativ, noe særlig Senterpartiet hadde gått inn for.

Det at alle partiene i VKR-regjeringen ønsket EF-medlemskap, er trolig årsaken til at den tidlig kunne ta opp EPS-spørsmålet. Allerede i midten av februar 1970 slo utenriksminister Poul Hartling (V) fast i Folketinget at den danske EF-søknaden ikke bare var basert på økonomiske motiver, men også på en overbevisning om at landet skulle delta i EPS, hvis mål var politisk samling i Europa. En liknende uttalelse på Stortinget, ville vært helt utenkelig på det tidspunktet. Det må imidlertid legges til at synet på EPS var taktisk betinget, danskene innså at det trolig ville gjøre medlemskapsforhandlingene enklere.

I den svenske regjeringen var det statsråder som ved årsskiftet 1969/70 var uttalte motstandere av medlemskap, og som var fast bestemte på at planene om utenrikspolitisk samarbeid og en økonomisk og monetær union ikke ville være forenelig med landets nøytralitetspolitikk. Statsminister Olof Palme (SAP) var i februar 1970 usikker på tilknytningsform, men gjorde det helt klart at målet med den svenske markedspolitikken var en nærmest mulig tilknytning til EF som var forenelig med nøytralitetspolitikken.

Når det gjelder landenes utenrikstjenester, var dansk UD først ute med å utforme en politikk med tanke på en eventuell felles utenrikspolitikk i EF. Dette ble påbegynt allerede i

februar 1969. Norsk UD foretok seg ikke noe angående EPS før de fire søkerlandene i mars 1970 fikk tilbud om å bli løpende orientert om EPS. Søkerlandene ville også bli bedt om å uttale seg om, og eventuelt erklære seg enig i, vedtakene som EF-landene måtte bli enige om. I begge landene var det embetsverket som utformet svarene, og begge ble klarert med de respektive utenriksministrene. Etter at svarene var blitt overlevert, intensiverte dansk UD, med utenriksminister Hartling i spissen, arbeidet med danske holdninger til EPS. Dette omfattet hva målet til samarbeidet måtte være, hvilken institusjonell form det burde ha og hvilke saker samarbeidet skulle ta opp. I mai 1970 fikk Étienne Davignon beskjed om at Danmark aksepterte de politiske målsetningene i Roma-traktaten, at landet ville stille seg bak et kompromiss i EF om form og innhold av EPS, men at regjeringen anbefalte en skrittvis utvikling. Danmark ville også godta at EPS diskuterte sikkerhets- og forsvarsspørsmål, dog så lenge Nato fremdeles ville være hovedforumet for slike diskusjoner.

Like omfattende arbeid ble ikke gjort på norsk side. Der ble heller ikke de samme spørsmålene diskutert. Det ble heller ikke utformet noen utdypende kommentarer utover svarbrevet. Vi må kunne gå ut fra at utenriksledelsen antok at det ville føre til problemer for regjeringskoalisjonen.

For Borten-regjeringen ble det imidlertid et stort problem at svaret på invitasjonen fra EF-landene ikke var blitt diskutert i regjeringen før det ble sendt. Statsrådene fra Senterpartiet, og særlig statsminister Per Borten, reagerte kraftig på at det i svaret stod at regjeringen med interesse hadde merket seg at EF ønsket å gjøre "fremskritt på veien til politisk samling i Europa." Borten sa ved flere anledninger at han ikke hadde fått kjennskap til saken før i begynnelsen av juni 1970. Offentlig kritiserte han John Lyng (H) som var utenriksminister da svaret ble sendt. Oppgaven har imidlertid vist at både Borten og hans kontor kjente til invitasjonen før det norske svaret ble sendt, men for statsministeren var det trolig nødvendig å markere seg overfor sitt eget parti i markedsspørsmålet. Både Høyre og Venstre kritiserte offentlig Borten for hans handlemåte, men i begge partiene var det enighet om at det viktigste var regjeringssamarbeidet. Borten selv luftet tanken overfor Sp i juni at partiet skulle gå ut av regjeringen på grunn av det politiske aspektet som markedsmeldingen la opp til, men det ble enighet om at det beste for Sp var å prøve å påvirke forhandlingene gjennom regjeringskoalisjonen. Blant stortingspolitikere som allerede var motstandere av medlemskap ble det reist kritikk av planene om utenrikspolitisk samarbeid og en økonomisk og monetær union, men det var likevel klart flertall på Stortinget i juni 1970 for å fortsette medlemskapsforhandlinger.

Det ulike synet på markedsspørsmålet mellom den norske og danske regjeringen kom klart frem under det offisielle åpningsmøtet mellom EF og søkerlandene i juni 1970. Dansk UD hadde på forhånd gitt regjeringen beskjed om at det ville være taktisk uklokt å kritisere EPS, og anbefalte derfor regjeringen å godta alle hovedspørsmålene, så fremt det ikke erstattet Nato hva angikk sikkerhets- og forsvarspolitik. Grunnet krav fra mellompartiene fremsatte den norske utenriksministeren, Svenn Stray (H), en rekke reservasjoner mot Romatraktatens politiske målsetning. I Kommisjonen ble dette kjølig mottatt, som mente at Norge ikke ville forplikte seg. Davignon derimot, fant erklæringen akseptabel, da den, som alle andre, først og fremst var rettet mot den hjemlige opinion. Den danske handelsministeren, Poul Nyboe Andersen (V), understreket på sin side at Danmark aksepterte målene i Romatraktaten og *acquis communautaire* betingelsesløst. Da de reelle forhandlingene tok til to måneder senere, måtte Stray avlegge det såkalte "klosterloftet", som gikk ut på at Norge aksepterte Romatraktaten og dens målsetting, herunder den politiske målsetting slik den kom til uttrykk i traktatens preambel. Norske problemer måtte bli løst innenfor traktatens rammer.

Det norske svaret på Davignon-rapporten som ble avlevert 30. september 1970, gjenspeilet stridighetene i Borten-regjeringen, ved at svaret gikk helt utenom de langsiktige målsetningene som rapporten la opp til. Det må forklares med at det på det daværende tidspunktet var umulig å ta stilling til spørsmålet om *political unification*, da det høyst trolig ville ha ført til regjeringsbrudd. Svaret var så vagt utformet at det i Sps stortingsgruppe ble det sagt at svaret ikke påvirket opinionen. Konsultasjonsordningen utgjorde ikke noe problem, da det ikke la opp til bindende vedtak.

VKR-regjeringen støttet på sin side de langsiktige målsetningene, men understreket at så lenge forhandlingene pågikk måtte det ikke bli vedtatt konkrete mål som gikk lengre enn det som var fastsatt. Rent forhandlingstaktisk var dette et smart trekk. VKR-regjeringen viste også større interesse ved at den ønsket deltakelse på embetsmannsnivå. En annen motsetning mellom de to svarene var at Danmark la vekt på at søkerlandene skulle få anledning til å fremsette forslag om emner som de møtte ønske skulle bli drøftet mellom medlems- og søkerlandene.

Blant de tre landenes parlamentariske politikere var det relativ liten interesse for Davignon-rapporten og Werner-planen høsten 1970. De som tok opp markedsspørsmålet på Stortinget under november-debatten, var mest opptatt av om Norge kunne få varige unntak for EFs felles landbruks- og fiskeripolitikk. Men det ble også hevdet at EPS og ØMU ville ødelegge for norsk selvvråderett. Under markedsdebatten i Folketinget hadde VKR-partiene

støtte fra Socialdemokratiet for sin EPS-politikk, men flere sosialdemokrater var kritiske til Werner-planen, og hvilke følger den blant annet ville få for den danske velferdsstaten.

Under den allmennpolitiske debatten i Riksdagen i oktober, tok svært få representanter opp EF-spørsmålet, og samtlige diskuterte sikkerhetsimplikasjoner. Den sentrale uenigheten handlet om forenligheten mellom nøytralitet og medlemskap, og i mindre grad om nøytralitet og assosiasjon. Under riksdagsvalgkampen som fant sted før debatten, var det kun kommunistene som trakk inn EF-spørsmålet, og blant velgerne var det få som ønsket et omfattende samarbeid med EF. Mange var mistenksomme på hva troverdigheten til nøytralitetspolitikken ville bli.

Først 18. mars 1971 slo statsminister Palme fast at EF-medlemskap var uaktuelt for Sveriges del, grunnet Davignon-rapporten og Werner-planen. Palme mente at deltakelse i EPS var umulig da det ikke var forenelig med en konsekvent nøytralitetspolitikk. Det samme gjaldt deltakelse i ØMU, da det ville innebære at Sverige måtte gi opp beslutningsmyndighet. Som oppgaven har vist, er det ikke mulig å kalle den svenske nøytralitetspolitikken for konsekvent. Det samme uttalte flere svenske ambassadører høsten 1970. Man kan med rette stille spørsmål om hvorfor Palme ventet så lenge med å offentliggjøre at medlemskap var uaktuelt. Beslutningen kom ikke som noen overraskelse. En mulig forklaring er at dersom Norge sa nei til EF, ville det bli enklere for Sverige å si nei. De offisielle begrunnelsene for at medlemskap ikke var aktuelt passet regjeringen fint, med tanke på den brede støtten som nøytralitetspolitikken hadde i det svenske folket, men ingen ting i utviklingen av EPS eller ØMU skulle tilsi at Palme ventet så lenge som han gjorde. Werner-planen ble riktignok vedtatt i februar, men i en meget modifisert versjon av den opprinnelige planen. Det som fikk Palme til å ta en endelig beslutning skyldtes trolig at før talen ble holdt, ble det kjent at et klart flertall av SAPs lokallag ville underskrive en resolusjon mot medlemskap dersom regjeringen fortsatte å holde muligheten for medlemskap åpen. Senere den samme måneden fikk regjeringen bred støtte for sin beslutning i Riksdagen.

I forhandlingene med EF ble Sverige ofte kritisert for sin uklare holdning til hvilke tilknytningsformer som var faktisk mulige. Til slutt endte landet opp med en handelsavtale i 1972, etter å ha forsøkt å få til flere ulike tilknytningsformer.

Den sosialdemokratiske Bratteli-regjeringen, som tok over etter Borten-regjeringens sammenbrudd i mars 1971, hadde i utgangspunktet en klar pro-europeisk visjon, men grunnet motstand i partiet, og blant nordmenn generelt, tonet den denne ned. Det viktigste var å sikre medlemskap. Derfor valgte regjeringen ikke å fronte EPS i særlig grad. Når regjeringen kom med uttalelser om samarbeidet, ble det argumentert med at det ikke var ulikt samarbeid som

Norge hadde deltatt i siden annen verdenskrig. Konsekvensene av Werner-planen ble også tonet ned. Blant stortingspolitikerne var det viktigste fremdeles fiske og jordbruk. Meningene blant dem som uttalte seg om EPS og ØMU, falt sammen med deres syn på EF-medlemskap.

Den danske, sosialdemokratiske Krag III-regjeringen støttet sin forgjenger i at forsvarspolitiske drøftelser skulle være forbeholdt Nato. I motsetning til VKR-regjeringen, understreket Krag III sterkere at EPS ikke måtte få overnasjonale organer, og den var langt mer eksplisitt i sin kritikk av deler av ØMU, og da deler som kunne gå utover dansk sosialpolitikk. Forbeholdene ble av EF oppfattet som manglende støtte for Fellesskapet som et politisk prosjekt.

Korvald-regjeringen som tok over etter at Bratteli-regjeringen trakk seg på grunn av folkeavstemningen, tok i liten grad opp spørsmålet om kontakt mellom Norge og EPS. Dette var det bare enkelte stortingsrepresentanter fra Høyre og Venstre som gjorde høsten 1972. Men regjeringen gjorde det klart at EPS ikke kunne være et spesielt tema under forhandlingene. Gjennom vinteren og våren 1973 var ikke EPS et tema på Stortinget. Først om sommeren foretok Korvald-regjeringen en henvendelse til Vest-Tyskland, som da hadde presidentskapet i Ministerrådet, med en forespørsel om mulighet for en formell norsk kontakt med EPS. Svaret var at det ikke var mulig. Etter dette tilstrebet Norge en uformell kontakt på embetsmanns nivå, og da særlig med Danmark. Grunnet Nato-medlemskap og et tradisjonelt godt diplomatisk forhold mellom de to landene, ble det et nærmere EPS-forhold mellom dem, enn mellom Danmark og de øvrige nordiske landene.

Når det gjelder Putnams teori om "two-level games", om hvordan det nasjonale nivået spiller inn på internasjonale forhandlinger, gjorde det seg utslag på ulike måter i de skandinaviske landene. I Sverige fikk Palme-regjeringen bred oppslutning fra både partier og opinion for sitt syn på at Davignon-rapporten og Werner-planen ikke lot seg forene med landets nøytralitetspolitikk. Ved å vise til denne politikken kunne regjeringen dermed bygge en bred konsensus rundt sin europapolitikk. For Norges del førte nasjonale hensyn til at både Borten- og Bratteli-regjeringen måtte innta en forsiktig holdning til EPS og ØMU. For førstnevnte handlet det først og fremst om at en klarere positiv holdning til EPS trolig ville ha ført til brudd. For Bratteli-regjeringens del var det avgjørende å fremstille det som så lite omfattende og forpliktende som mulig, for at det ikke skulle spille negativt inn på medlemskapsforhandlingene. Når det gjelder Danmark var de bred politisk enighet om at landet skulle ta del i EPS, men de sosialdemokratiske regjeringene inntok et klarere standpunkt mot overnasjonalitet, enn VKR-regjeringen.

Norsk, dansk og svensk forhold til EPS etter 1973

Historikeren Olav Riste hevder at norske myndigheter var vel fornøyde med handelsavtalen som Norge fikk med EF i 1973. Oljekrisen som rammet EF-landene hardt i 1973 forsterket dette. Som oljeproduserende stat tjente Norge store beløp på krisen. Videre gjorde et bedre forhold til USA og Nato etter Vietnam-krigen, at Norge ikke trengte å frykte en sikkerhetspolitisk marginalisering etter folkeavstemningen i 1972.⁶⁷³

Likevel ble det gjort forsøk på nærmere kontakt med EF på andre områder. Etter at Ap på nytt tok over regjeringsmakten etter stortingsvalget i 1973, ønsket utenriksminister Knut Frydenlund (Ap) en mer ”aktiv” norsk europapolitikk. Frydenlund initierte et nærmere forhold til EPS, noe som ble fulgt opp internt i Arbeiderpartiet. Et arbeidsutvalg kom med forsiktige anbefalinger hva gjaldt norsk politisk integrasjon med EF. På lik linje med offisiell norsk politikk, foreslo utvalget en utvidelse av Norges samarbeid med EPS, og at Norge skulle arbeide for et nærmere samarbeid mellom EF og EFTA. Utvalget gikk lengre når det gjaldt sikkerhet. Her fremhevet det viktigheten av at Norge skulle samarbeide med resten av de europeiske Nato-landene, for å gjenskape VEU.⁶⁷⁴ Ap-ledelsens ønske om økt praktisk samarbeid med EF, ble av mange møtt med mistro, og førte lite med seg. Rolf Tamnes hevder derfor at ”[e]t politisk styre utgått fra nei-fronten kunne trolig ha utrettet mer overfor EF i denne perioden”⁶⁷⁵

I 1980 var det flere i det norske beslutningsmiljøet som fryktet at Norge skulle bli stående utenfor EPS, da dette samarbeidet ble sett som vitalt og dynamisk. EF-landene nektet å formalisere et samarbeid med Norge, men det ble etablert halvårige, uformelle arbeidsmøter med EPS i 1980. To år senere fikk UD sin første europarådgiver, hvis hovedarbeidsområde var EPS.⁶⁷⁶ Etter at norske myndigheter var i kontakt med vesttyske, ble Norge og EF våren 1988 enige om å formalisere EPS-kontakten. Tamnes hevder at hovedgrunnen trolig var at EF trodde at Norge ville komme til å bli medlem i Fellesskapet.⁶⁷⁷

Som EF-medlem ble Danmark fullverdig deltaker i EPS. Nikolaj Petersen mener grunnet EPS sitt preg av å være et erklæringsdiplomati, ble samarbeidet en populær nydannelse i dansk utenrikspolitikk, både blant politikere og i UD. Daværende utenriksminister K.B. Andersen (S) beskrev i 1976, EPS som det vesentligste nye trekk i dansk utenrikspolitikk de siste årene. Når det gjaldt rollen som ”brobygger” og ”formidler” i

⁶⁷³ Riste, Olav. ”Ideal og egeninteresser: Utviklinga av den norske utenrikspolitiske tradisjonen”, i Sven G Holtsmark, Helge Ø. Pharo og Rolf Tamnes (red.), *Motstrøms. Olav Riste og internasjonal historieskriving*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 2003, s. 79.

⁶⁷⁴ Archer og Sogner, *Norway*, s. 41.

⁶⁷⁵ Tamnes, *Oljealder*, s. 183.

⁶⁷⁶ Tamnes, *Oljealder*, s. 221; Jørgensen, *Norge mot Europa?*, ss. 230-231

⁶⁷⁷ Tamnes, *Oljealder*, ss. 237-238.

EPS, ble det et nærere forhold mellom Norge og Danmark, enn mellom Sverige, Finland og Danmark. Petersen forklarer dette først og fremst ut ifra at Norge og Danmark var Nato-medlemmer, og at landene hadde et tradisjonelt godt diplomatisk forhold.⁶⁷⁸

Da det på begynnelsen av 1980-tallet ble snakk om at EPS skulle institusjonaliseres og bli utvidet til å dekke alle utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål, gjorde den danske regjeringen det klart at den var i mot en enhetsstruktur for EPS og EF, forsøk på å underminere Luxembourg-forliket, utvidelse av Europa-parlamentets innflytelse, samt motstander av å gjøre EPS juridisk bindende i form av en traktatendring.⁶⁷⁹ Det siste kom klart til uttrykk da det ikke ble flertall i Folketinget i 1986 for en ratifisering av Enhetsakten, men det ble flertall for at regjeringen skulle utskrive folkeavstemning om Danmark skulle signere akten. Avstemningen ga et klart flertall for godkjenning.⁶⁸⁰ Synet på at forsvarspolitiske saker hørte hjemme i Nato vedvarte imidlertid. Først på 1990-tallet ble de danske forbeholdene om forsvarsspørsmål utfordret av ønsket om sikkerhetspolitisk samarbeid i Europa.⁶⁸¹

For Sveriges del forhindret, i hvert fall offisielt, nøytralitetspolitikken et samarbeid med EPS. Så sent som i mai 1990 gjorde daværende statsminister Ingvar Carlsson (SAP) det klart at EPS var det største hinderet for svensk EF-medlemskap, da det kunne svekke tilliten til nøytralitetspolitikken.⁶⁸² Da svenske myndigheter overleverte medlemskapssøknaden til EF sommeren 1991, ble det imidlertid ikke fremsatt noen reservasjoner hva angikk nøytralitetspolitikken. Regjeringen sa til Riksdagen at det var mulig å opprettholde nøytralitet med et EF-medlemskap.⁶⁸³ En tale som Carlssons etterfølger Carl Bildt (M) holdt i Bonn i november 1991, har i ettertid blitt ansett som en skillelinje i den mer europarettede svenske sikkerhetspolitikken. Bildt sa da: "It will obviously be necessary to adjust the conduct of our foreign and security policies ... The term "policy of neutrality" can no longer adequately be applied as an overall description of the foreign and security policies we wish to pursue within the European framework. We will pursue a policy with a clear European identity."⁶⁸⁴ Under medlemskapsforhandlingene uttrykte flere medlemsland og Kommisjonen uro for hvordan Sverige ville opptre i det utenrikspolitiske samarbeidet. På hjemmeplan tonet svenske politikere ned disse problemene.⁶⁸⁵

⁶⁷⁸ Petersen, *Europæisk*, ss. 93-96, 114-123.

⁶⁷⁹ Petersen, *Europæisk*, s. 377.

⁶⁸⁰ Petersen, *Europæisk*, ss. 387-395.

⁶⁸¹ Petersen, *Europæisk*, s. 95.

⁶⁸² Strömsholm, Maria. "Sverige och EU:s utrikes- och säkerhetspolitik: ett intensivt men hemligt förhållande?", i Karl Magnus Johansson (red.), *Sverige i EU*. Stockholm: SNS Förlag, 1999, ss. 248, 252.

⁶⁸³ Strömsholm, "Sverige", s. 253.

⁶⁸⁴ Sundelius, Bengt. "Sveriges säkerhet i sekelskiftes Europa", i Iver B. Neumann (red.), 1995, s.60.

⁶⁸⁵ Strömsholm, "Sverige", ss. 253-254.

Under regjeringskonferansene i 1996/97, da EU-landene diskuterte en mulig institusjonell utvikling av FUSPs rammeverk, inntok ikke Sverige en offensiv linje. På de fleste saksområder som angikk en slik utvikling, var den svenske regjeringen utpreget intergovernmental.⁶⁸⁶ Svenske myndigheter har på sin side i økende grad betraktet EU som en relevant sikkerhetspolitisk aktør. De har blant annet støttet ideen om et utvidet sikkerhetsbegrep som EU har innkorporert. Dette omfatter blant annet sikkerhetsspørsmål som ikke utelukkende omhandler militær sikkerhet. Sikkerhet som inkluderer det sivile samfunn og en antagelse om at samarbeid mellom land vil redusere trusler i form av sosial og økonomisk ustabilitet.⁶⁸⁷

⁶⁸⁶ Strömssvik, "Sverige", ss. 259-261.

⁶⁸⁷ Miles, Lee og Bengt Sundelius. "EU Icing on a Baltic Cake: Swedish Policy towards the Baltic Sea and EU Northern Dimensions", i Lee Miles (red.), *Sweden and the European Union evaluated*. London: Continuum, 2000, s. 37.

Forkortelser

I teksten

AAB	Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek
Ap	Arbeiderpartiet, Norge
CAP	Common Agricultural Policy
CFP	Common Fisheries Policy
DNA	Det norske arbeiderpartiet
DLF	Det Liberale Folkepartiet, Norge
DUUKK	Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomiteen, Norge
EEC	European Economic Community
EC	European Communities
EDC	European Defence Community
EFTA	European Free Trade Association
EF	De europeiske fellesskap
EPS	Det europeiske politiske samarbeidet
ECSC	European Coal and Steel Community
EKSF	Det europeiske kull- og stålfellesskap
EMS	Europeiske monetære systemet
EPC	European Political Community
Euratom	Det europeiske atomenergifellesskap
FN	De forente nasjoner
FTA	Free Trade Area
FUSP	Den felles utenriks- og sikkerhetspolitikk
KrF	Kristelig Folkeparti
KF	Det Konservative Folkeparti, Danmark
KSSE	Konferansen for sikkerhet og samarbeid i Europa
LO	Landsorganisasjonen, Norge

Nato	North Atlantic Treaty Organization
Nordøk	Nordisk økonomisk samarbeid
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OEEC	Organisation for European Economic Co-operation
RA	Riksarkivet
S	Socialdemokratiet, Danmark
SA	Stortingsarkivet
SACEUR	Natos øverstkommanderende i Europa
SAP	Sveriges socialdemokratiska arbetarparti
SF	Socialistisk Folkeparti, Danmark
SKP	Sveriges kommunistiska parti
SMK	Statsministerens kontor, Norge
SOU	Statens offentliga utredningar, Sverige
Sp	Senterpartiet
SSU	Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund
V	Venstre, Norge
V	Venstre, Danmark
VS	Venstresocialisterne, Danmark
VKP	Vänsterpartiet Kommunisterna, Sverige
RV	Radikale Venstre, Danmark
VEU	Den vesteuropeiske union
ØMU	Økonomisk og monetær union

I notene

amb.	ambassaden
avd.	avdeling
Del.	Delegasjonen
Doss.	Dossierer

eks.sjef	Ekspedisjonssjef
fort.	fortrolig
ktr.	kontor
meld.	melding
medl.	Medlemmer
PM	Promemoria
pol.	politiske
Pol. avd.	Politisk avdeling
Pol. ktr.	Politiske kontor
RA-N.	Riksarkivet i Norge, Oslo
RA-S.	Riksarkivet i Sverige, Arninge
regj.konf.	regjeringskonferanse
SA	Stortingsarkivet
SMK	Statsministerens kontor, Norge
St.tid.	Stortingstidende
T.gram	Telegram
UD	Utenriksdepartementet

Bibliografi

Utrykte kilder

Norge

Riksarkivet

S-1005 Statsministerens kontor, serie Aa. Protokoller fra regjeringskonferanser:

- Regjeringen Borten 01.12.69. – 17.03.71.
- Regjeringen Bratteli-I 17.03.71. – 18.10.72.

Stortingsarkivet

Gruppe- og gruppestyreprotokoller, Høyre, 01.12.69. – 31.12.72.

Gruppe- og gruppestyreprotokoller, Senterpartiet, 01.12.69 – 31.12.72.

Gruppe- og gruppestyreprotokoller, Venstre, 01.12.1969. – 31.12.72.

Gruppe- og gruppestyreprotokoller, Kristelig Folkeparti, 01.12.1969. – 31.12.72.

DUUKK, SA

10.12.69, 15.12.69, 03.03.70, 27.08.70, 08.10.70, 09.12.70, 14.12.70, 13.01.71, 29.03.71, 30.04.71, 15.10.71, 29.10.71, 06.11.71, 22.11.71, 26.11.71, 14.12.71, 04.01.72, 08.01.72, 11.01.72, 13.01.72, 25.10.72, 30.11.72, 16.01.73, 09.02.73, 16.03.73, 28.03.73 og 07.04.73.

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Gruppe- og gruppestyreprotokoller, Arbeiderpartiet, 01.12.69. – 31.12.72.

UD

UD. 4436/6.84. *Norges forhold til EEC*. Bind 32-49.

UD. 25.2/101. *Spørsmål om en politisk samling av Europa*. Bind 23-45.

UD. 25.4/106. *Sverige: Politikk*. Bind 43-46.

UD. 25.4/37. *Danmark: Politikk*. Bind 34-37.

UD. 25.3/69. *Utenriksministtermøtet i Helsingfors 1970*.

UD. 25.3/70. *Utenriksministtermøtet i Oslo høsten 1970*.

UD. 25.3/71. *Nordiska utrikesministtermötet i Stockholm den 26-27 april 1971*.

UD. 25.3/72. *Udenrigsministtermødet i København den 6. og 7. september 1971*.

UD. 25.3/73. *Det nordiske udenrigsministtermødet i Reykjavik den 25. april 1972*.

UD 25.3/74. *Nordiska utrikesministtermötet i Helsingfors den 1-2 september 1972*.

UD 25.3/75. *Utenriksminimøte [sic] i Oslo våren 1973*.

UD. 2.5/75. *Regionalmøter av utsendte tjenestemenn*. Bind 3.

Sverige

Riksarkivet, Arninge

RA-S. UD, H-Dossierer, *EG, den gemensamme marknaden*, Mål: A. H91. Bind 143-155.

RA-S. UD, H-Dossierer, *EG, den gemensamme marknaden*, Mål: H/allm. H91. Bind 40-73.

RA-S. UD, H-Dossierer, *EG, den gemensamme marknaden*, Mål: H/Sverige. H91. Bind 20-

RA-S. UD, HP-Dossierer, *Politiska avdelingens ärenden. Politik Allmänt, Norge*. Mål:An.
HP1. Bind 219-228.

Trykte kilder

Norge

St. meld. nr. 92 (1969-1970). *Om Norges tilslutning til de nordiske og europeiske markedsdannelser.*

Innst. S. nr. 332. (1969-70). *Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomitéen om Norges forhold til de nordiske og europeiske markedsdannelser.*

St.tid. 1969-70. *Norges forhold til de nordiske og europeiske markedsdannelser.* 24.06-25.06.70, ss. 3787-3935.

St.tid. 1970-71. *Utenriksdebatt.* 24.11.70, ss. 985-1117.

St.tid. 1970-71. *Erklæring fra Regjeringen,* ss. 2259-2260.

St. meld. nr. 90 (1970-71). *Om Norges forhold til De Europeiske Fellesskap.*

St.tid. 1970-71. *Norges forhold til De europeiske fellesskap.* 16.06-17.06.71, ss. 3344-3520.

St.tid. 1971-72. *Utenrikspol. redegj. av utenriksministeren.* 14.01.72, ss. 1837-1847.

St.tid. 1971-72. *Tilleggsredegjørelse av Utenriksministeren.* 20.01.72, ss. 1888-1891.

St.tid. 1971-72. *Utenriksdebatt.* 20.01.-21.01.72, ss. 1888-2037.

St. meld. nr. 50 (1971-72). *Om Norges tilslutning til De Europeiske Fellesskap.*

Innst. S. nr. 277 (1971-72). *Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomitéen om Norges tilslutning til De Europeiske Fellesskap.*

St. tid. 1971-72. *Norges tilslutning til De Europeiske Fellesskap.* 06.06-07.06.72.

St.tid. 1972-73. *Erklæring fra Regjeringen.* 24.10.72, ss. 71-75.

St.tid. 1972-73. *1) Trontaledebatt. 2) Regjeringens erklæring.* 30.10.72, ss. 78-224.

St.tid. 1972-73. *Redegjørelse av utenriksministeren om forhandlinger med EF om en handelsavtale.* 24.11.72, ss. 662-669.

St.tid. 1972-73, *Utenriksministerens redegj. om forhandl. med EF om en handelsavtale,* 29.11-30.11.72, ss. 821-932.

St.tid. 1972-73. *Utenrikspol. redegj. av utenriksministeren.* 01.12.72, ss. 990-995.

St.tid. 1972-73. *Utenriksministerens utenrikspol. Redegjørelse.* 11.12-12.12.72

Innst. S. nr. 296 (1972-73). *Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomitéen om ratifisering av Avtale mellom Norge og Det Europeiske Økonomiske Fellesskap og Avtale mellom Norge og medlemsstatene i Det Europeiske Kull- og Stålfellesskap og Det Europeiske Kull- og Stålfellesskap.*

St.tid. 1972-73. *Em. 24. mai – Ratifik. av Avtale mellom Norge og Det Europeiske Økon. Fellesskap og Avtale mellom Norge og medl.statene i Det Europeiske Kull- og Stålfellesskap og Det Europeiske Kull- og Stålfellesskap.* 24.05.73, ss. 3210-3312.

Sverige

Statens offentliga utredningar (SOU) 1994: 11. *Om kriget kommit. Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969.*

Statens offentliga utredningar (SOU) 2002:108. *Fred och Säkerhet – säkerhetspolitiska utredningen.*

Kungl. Utrikesdepartementet, *Utrikesfrågor. Offentliga dokument m.m. rörande viktigare svenska utrikespolitiska frågor, 1967.* Stockholm, 1968.

Kungl. Utrikesdepartementet, *Utrikesfrågor. Offentliga dokument m.m. rörande viktigare svenska utrikespolitiska frågor, 1971.* Stockholm, 1972.

Internettkilder

Haag-toppmøtet i 1969

The Hague Summit

http://aei.pitt.edu/1451/01/hague_1969.pdf Hentet 13.08.09.

Davignon-rapporten

Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of Political Unifications

http://aei.pitt.edu/4543/01/epc_first_report_oct_1970.pdf Hentet 13.13.09.

Paris-toppmøtet i 1972

“Statement from the Paris Summit (19 to 21 October 1972)” Point 14. “Political Co-operation”.

<http://www.ena.lu/> Hentet 13.08.10.

Den europeiske enhetsakt av 1986

http://www.ena.lu/single_european_act_luxembourg_17_february_1986_hague_28_february_1986-2-16307 Hentet 13.08.10.

Norske regjeringer

Borten-regjeringen 12.10.65. – 17.03.71.

http://www.nsd.uib.no/polsys/index.cfm?urlname=&lan=&MenuItem=N1_2&ChildItem=&State=collapse&UttakNr=28&Regstart=1965-10-12&Regslutt=1971-3-16&PartierKode=71,41,51&StortingPeriodeKode=110,114 Hentet 14.04.11.

Bratteli I-regjeringen 17.03.71. – 18.10.72.

http://www.nsd.uib.no/polsys/index.cfm?urlname=&lan=&MenuItem=N1_2&ChildItem=&State=collapse&UttakNr=28&Regstart=1971-3-17&Regslutt=1972-10-17&PartierKode=21&StortingPeriodeKode=114 Hentet 28.04.11.

Korvald-regjeringen 18.10.72. – 16.10.73.

http://www.nsd.uib.no/polsys/index.cfm?urlname=&lan=&MenuItem=N1_2&ChildItem=&State=collapse&UttakNr=28&Regstart=1972-10-18&Regslutt=1973-10-15&PartierKode=51,41,31&StortingPeriodeKode=114 Hentet 28.04.11.

Danske regjeringer

Krag II-regjeringen 26.09.64. – 02.02.68.

http://www.stm.dk/p_5533.html Hentet 14.04.11.

VKR-regjeringen 02.02.68. – 11.10.71.

http://www.stm.dk/p_5532.html Hentet 14.04.11.

Krag III-regjeringen 11.10.71. – 05.10.72.

http://www.stm.dk/p_5531.html Hentet 14.04.11.

Anker Jørgensen I-regjeringen 05.10.72 – 19.12.73.

http://www.stm.dk/p_5530.html Hentet 14.04.11.

Svenske regjeringer

Hele etterkrigstiden:

<http://www.regeringen.se/sb/d/4393> Hentet 06.05.11.

Palme I-regjeringen 14.10.69. – 08.10.76.

http://www.regeringen.se/sb/d/4393/a/30170#Sveriges_regering_1969 Hentet 06.05.11.

Partisammensetning i Riksdagen.

http://www.scb.se/Pages/TableAndChart___32059.aspx Hentet 06.05.11.

Avstemningsregler i Riksdagen ved suverenitetsfrasingelse

<http://www.europaportalen.se/2005/06/riksdagen-saknar-rattslig-grund-att-sjalv-anta-eu-fordraget> Hentet 12.10.11.

Utrikesnämnden

<http://www.sweden.gov.se/sb/d/4749> Hentet 04.04.11.

http://www.riksdagen.se/templates/R_Page___1546.aspx Hentet 04.04.11.

Svenske överbefälhavare/forsvarssjefer

<http://www.forsvarsmakten.se/sv/Om-Forsvarsmakten/Overbefalhavaren/Tidigare-overbefalhavare/> Hentet 13.09.11.

Nordiske utenriksministermøter

<http://www.norden.no/tidslinje.html> Hentet 26.07.11.

Avisartikler

”Willoch: Haag-møtet i EEC oppmuntrende – EEC-utvidelse må ikke føre til gjenoppbygging av gamle tollmurer” i *Arbeiderbladet* 10.12.69.

”Willoch: Grunn til ny optimisme” i *Aftenposten* 11.12.69.

”Til EEC” i *Aftenposten* 30.12.69.

”Utenriksminister Stewart advarer EEC-landene: Utenrikspolitisk harmonisering må ta hensyn til Storbritannia” i *Arbeiderbladet* 10.01.70.

”EEC-utvidelse på politisk grunnlag” i *Aftenposten* 12.01.70.

”Lyng: Vårt mål er EEC” i *Aftenposten* 10.02.70.

”Rostoft møter EEC-talsmenn” i *Aftenposten* 04.03.70.

”Mot reelle EEC-forhandlinger i år” i *Aftenposten* 07.03.70.

”Søkerlandene skal holdes underrettet” i *Arbeiderbladet* 07.03.70.

”Klart regjeringsstandpunkt for EEC – Norge vil delta aktivt i Europa-samarbeidet” i *Aftenposten Aften* 05.06.70.

”Ny regjerings-skandale seiler opp – Borten med kraftig skyts mot John Lyng” i *Arbeiderbladet* 20.06.70.

”Bortens brevmysterium” leder i *Handels- og Sjøfartstidende* 22.06.70.

Faksimiler fra flere aviser i *Arbeiderbladet* 22.06.70.

”Politisk blunder” leder i *Aftenposten* 23.06.70.

”Hr. Borten” leder i *Arbeiderbladet* 23.06.70.

”Tom sitron” leder i *VG* 23.06.70.

”Samlet regjering bak Lyngs brev til EEC” i *Aftenposten* 23.06.70.

”Bortens kritikk mot Lyng savner grunnlag” i *Aftenposten* 23.06.70.

”Bordtaler og brev til EEC” leder i *Nationen* 24.06.70.

”Stray og Scheel skal drøfte EEC” i *Arbeiderbladet* 10.09.70.

”Det forente Europa” i *Morgenbladet* 17.09.70.

- ”Regjeringen orienteres om EEC-forhandlingene – Seip: Strays uttalelser i tråd med norsk syn” i *Arbeiderbladet* 24.9.1970.
- ”Har Stray gått lenger enn Sp kan følge med? Sp-generalsekretæren krever avklaring” i *Arbeiderbladet* 24.09.70.
- ”Regjeringen har ingen bemerkninger til Stray – Utenriksministerens Brussel-rapport ”tatt til etterretning”” i *Aftenposten* 25.09.70.
- ”Sensasjonen som ikke kom” i *VG* 25.09.70.
- ”Ingen i regjeringen reagerte mot Stray” i *Arbeiderbladet* 25.09.70.
- ”Sp.’s fremgangsmåte angripes av Venstre” i *Aftenposten* 26.09.70.
- ”Davignon-rapporten” i *Arbeiderbladet* 30.09.70.
- ”Hemmelighetskremmeri omkring regjeringens svar til EEC” i *Dagbladet* 02.10.70.
- ”Norsk-dansk svar er overlevert i Brussel” i *Aftenposten* 03.10.70.
- ”EEC-landene ønsker felles opptreden utad” i *Aftenposten* 20.11.70.
- ”Senterpartiet isolerer seg” i *Aftenposten* 24.11.70.
- ”De ti” møttes for første gang” i *Aftenposten* 03.12.70.
- ”Palme i Oslo om EEC” i *Aftenposten* 19.03.71.
- ”Norges erklæring i Brussel” i *Aftenposten* 31.03.71.
- ”Cappelen ba for Sverige” i *Aftenposten* 28.07.71.
- ”Nabohjelp og markedssak” i *Nationen* 28.07.71.
- ”EEC, Norge og Norden” i *Arbeiderbladet* 29.07.71.
- ”Danmark lover å orientere Norge” i *Aftenposten* 22.11.72.

Litteratur

- Agrell, Wilhelm. *Den stora lögnen. Ett säkerhetspolitisk dubbelspel i allför många akter*. Stockholm: Ordfront, 1991.
- Allen, Hillary. *Norway and Europe in the 1970s*. Oslo: Universitetsforlaget, 1979.

- Allers, Robin M. "Alternatives to Membership or Temporary Solutions? The German Proposal for a Commercial Arrangement and the EEC's Attitude towards Nordek (1967-1970)", i Jan Hecker-Stampehl, (red.), *Between Nordic Ideology, Economic Reality. New Perspectives on Nordek*. Helsinki: The Finnish society of science and letters, 2009.
- Allers, Robin M. *Besondere Beziehungen. Deutschland, Norwegen und Europa in der Ära Brandt (1966-1974)*. Bonn: Dietz, 2009.
- Allers, Robin M. "Norges mann i Europa", i *Nytt Norsk Tidsskrift*, 26 (3-4), 2009.
- Allers, Robin. "Attacking the Sacred Cow. The Norwegian Challenge to the EC's Acquis Communautaire in the Enlargement Negotiations of 1970-72", i *Journal of European Integration History*. 16 (2), 2010.
- Amstrup, Niels og Carsten L. Sørensen. "Denmark – Bridge between the Nordic Countries and the European Communities?", i *Cooperation and Conflict*, 10 (1-2), 1975.
- Andersson, Sven O. "Den rastlöse reformisten. En uppsats om Olof Palme och världen", i Bo Huldt og Klaus Misgeld (red.), *Social demokratin och svensk utrikespolitikk. Från Bratning till Palme*. Göteborg: MH Publising, 1990.
- Andrén, Nils og Yngve Möller. *Från Undén till Palme. Svensk utrikespolitik efter andra världskriget*. Stockholm: Nordstets Förlag, 1990.
- Andrén, Nils. "Historiska erfarenheter och nuvarande fronter i svensk säkerhetspolitisk debatt om EU-medlemskap och nordisk samarbeid", i Iver B Neumann (red.), *Ny giv for nordisk samarbeid? Norsk, svensk og finsk sikkerhetspolitikk før og etter EUs nordlige utvidelse*. Oslo: Tano, 1995.
- Andrén, Nils. *Maktbalans och allinsfrihet. Svensk utrikespolitik under 1900-talet*. Stockholm: Norstedts Juridik, 1996.
- Archer, Clive og Ingrid Sogner. *Norway, European integration and Atlantic security*. Oslo London: Prio Sage, 1998.
- Aunesluoma, Juhana. *Britain, Sweden and the Cold war, 1945-54. Understanding Neutrality*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.
- Bache, Ian og Stephen George. *Politics in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Bark, Dennis L. og David R. Gress. *A History of West Germany Volume 1: From Shadow to Substance 1945-1963*. Oxford: Basil Blackwell, 1989.
- Barth Eide, Espen. "En nordisk utenforlands tilpasningsstrategi: Norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk i EUs skygge", i Iver B. Neumann (red.), *Ny giv for nordisk samarbeid? Norsk, svensk og finsk sikkerhetspolitikk før og etter EUs nordlige utvidelse*. Oslo: Tano, 1995.

- Bergquist, Mats. *Sverige och EEC. En statsvetenskaplig studie av fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961-1962*. Stockholm: Norstedt, 1970.
- Bitsch, Marie-Thérèse. "The development of the Single Commission (1967-72)", i Michel Dumoulin (red.), *The European Commission, 1958-72: history and memories*. Luxembourg: European Commission, 2007.
- Bitsch, Marie-Thérèse og Wilfried Loth. "The Hallstein Commission 1958-67.", i Michel Dumoulin (red.), *The European Commission, 1958-72: history and memories*. Luxembourg: European Commission, 2007.
- Bitsch, Marie-Thérèse og Wilfried Loth. "European Institutions and Political Integration", i Wilfried Loth (red.), *Experiencing Europe: 50 Years of European Construction 1957-2007*. Baden-Baden: Nomos, 2009.
- Berntsen, Harald. *Staurberaren Per Borten*. Oslo: Aschehoug, 2007.
- Bjereld, Ulf og Marie Demker. *Utrikespolitikken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius og Santérus Förlag, 1995.
- Bjereld, Ulf og Ann-Marie Ekengren. "Cold War Historiography in Sweden", i Thorsten Borring Olesen (red.), *The Cold War – and the Nordic Countries. Historiography at a Crossroads*. Odense: University Press of Southern Denmark, 2004.
- Bjereld, Ulf, Alf W Johansson og Karl Molin. *Sveriges säkerhet och världens fred. Svensk utrikespolitikk under kalla kriget*. Stockholm: Santérus. 2008.
- Bjørklund, Tor. *Mot strømmen. Kampen mot EF 1961-1972*. Oslo: Universitetsforlaget, 1982.
- Borring Olesen, Thorsten og Johnny Laursen. "Danmarks lange vej til EF-medlemskab, 1960-72", i Tom Swienty (red.), *Danmark i Europa*. København: Munksgaard, 1994.
- Borring Olesen, Thorsten og Poul Villaume. *I blokoppdelingens tegn. Dansk udenrigspolitik historie bind 5*. København: Gyldendal, 2005.
- Bretherton, Charlotte og John Vogler. *The European Union as a Global Actor*. London: Routledge, 2006.
- Brundvand, Olav. *Fra samspill til sammenbrudd*. Oslo: Tiden, 1973.
- Bryn, Kåre og Gudmundur Einarsson (red.), *EFTA 1960-2010. Elements of 50 Years of European History*. University of Iceland Press, 2010.
- Butler, David og Gareth Butler. *Twentieth-Century British Political Facts 1900-2000*. 8. utg. Basingstoke: Macmillan, 2000.
- Baadsvik, Ingvild. *De sprikende staurs kompromisser. Borten-regjeringens håndtering av EEC-spørsmålet i 1967*. Upublisert masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo, 2010.

- Christensen, Jens. "Danmark, Norden og EF 1963-72", i Birgit Nüchel Thomsen (red.), *The Odd Man Out? Danmark og den Europæiske integration 1948-1992*. Odense: Odense Universitetsforlag, 1993.
- Cramér, Per. *Neutralitet och europeisk integration*. Stockholm: Norstedts Juridik, 1998.
- Dahl, Ann-Sofie. "The Myth of Swedish Neutrality", i Cyril Buffet og Beatrice Heuser (red.), *Haunted by History. Myths in International Relations*. Oxford: Berghahn, 1998.
- Deighton, Anne. "Britain and the Creation of Western European Union, 1954", i Anne Deighton (red.), *Western European Union 1954-1997: Defence, Security, Integration*. Oxford: European Interdependence Research Unit, 1997.
- Dinan, Desmond. *Europe Recast: A History of European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004.
- Dockrill, Saki. *Britains` Policy For West German Rearment 1950-1955*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Duke, Simon. *The Elusive Quest for European Security: From EDC to CFSP*. Basingstoke: Macmillan Press, 2000.
- Eichengreen, Barry. *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. Princeton, N.J. : Princeton University Press: 1996.
- Eichengreen, Barry. *The European Economy since 1945: Coordinated Capitalism and Beyond*. Princeton, N.J.: Princeton University Press: 2007.
- Ekengren, Ann-Marie. *Olof Palme och utrikespolitiken* Umeå: Boréa Bokforlag, 2005.
- Eriksen, Knut E. og Helge. Ø. Pharo. *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965*. Norsk utenrikspolitikk historie, bind 5. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Erlander, Tage. *1960-talet. Samtal med Arvid Lagercrantz*. Stockholm: Tidens Förlag, 1982.
- Frøland, Hans Otto. "DNA og Vest-Europa 1945-1995: kontakter, samarbeid og utsyn", i Knut Heidar og Lars Svåsand (red.), *Partier uten grenser?* Oslo: Tano Aschehoug, 1997.
- Frøland, Hans Otto. "Choosing the Periphery: The Political Economy of Norway's European Integrations Policy, 1948-71", i *Journal of European Integration History*. 7(2) 2001.
- Frøland, Hans Otto. "The Second Norwegian EEC-application, 1967: Was there a policy at all?", i Wilfried Loth, (red.), *Crises and Compromises: The European project 1963-1969*, Baden Baden: Nomos Verlag, 2001.
- Frøland, Hans Otto. "Norways's policy towards the Nordek Negotiations", i Jan Hecker-Stampehl, (red.), *Between Nordic Ideology, Economic Reality. New Perspectives on Nordek*. Helsinki: The Finnish society of science and letters, 2009.

- Fursdon, Edward. *The European Defence Community: A History*. New York: St. Martin's Press, 1980.
- Garavini, Giuliano. "Foreign Policy beyond the Nation-State: Conceptualizing the External Dimension", i Wolfram Kaiser og Antonio Varsori (red.), *European Union History: Themes and Debates*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2010.
- Garvik, Olav (red.). *Kristelig Folkeparti. Mellom tro og makt*. Oslo: Cappelen, 1983.
- George, Stephen. *Politics and Policy in the European Community*. 2. utg. Oxford: Oxford University Press, 1991.
- Gillingham, John. *Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945-1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Gleditsch, Nils Petter og Ottar Hellevik. *Kampen om EF*. Oslo: Pax, 1977.
- Griffiths, Richard T. "Europe's First Constitution: The European Political Community, 1952-1954", i Stephen Martin (red.), *The Construction of Europe: Essays in Honour of Emilie Noël*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1994.
- Griffiths, Richard T. og Stuart Ward (red.). *Courting the Common Market: the First Attempt to Enlarge the European Community, 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press, 1996.
- Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant Europeans: Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration*. Boulder: Lynne Rienner, 2002.
- Gustavsson, Jakob. *The politics of foreign policy change. Explaining the swedish reorientation on EC membership*. Lund: Lund University Press, 1998.
- Gussarsson, Maria. "Combining dependence with distance", i Wolfram Kaiser og Jürgen Elvert (red.), *European Union Enlargement A Comparative History*. London: Routledge, 2004.
- Hagland, Øystein. *Storbritannias syn på de norske EF-forhandlingene, 1970-1972*. Upublisert masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo, 2008.
- Hecker-Stampehl, Jan. "A Short Political History of the Nordek Negotiations" i Jan Hecker-Stampehl (red.), *Between Nordic ideology, Economic Reality New Perspectives on Nordek*. Helsinki: The Finnish society of science and letters, 2009.
- Heidar, Knut. *Norske politiske fakta 1884-1982*. Oslo: Universitetsforlaget, 1983.
- Hellevik, Ottar, Tord Høvik og Nils Petter Gleditsch. "Folkeopinionen og EEC", i *Samtiden*, nr. 4 1971.

- Heradstveit, Daniel. "The Norwegian EEC Debate", i Nils Örvik (red.), *Fears and Expectations. Norwegian Attitudes toward European Integration*. Oslo: Universitetsforlaget, 1972.
- Heurlin, Bertel. "Denmark – A new activism in foreign and security policy", i Christopher Hill (red.), *The Actors in Europe's foreign policy*. London: Routledge, 1996.
- Hiepel, Claudia. "In Search of the Greatest Common Denominator. Germany and the Hague Summit Conference 1969", i *Journal of European Integration History*, 9(2) 2003.
- Hill, Christopher. "United Kingdom – Sharpening contradictions", i Christopher Hill (red.), *The Actors in Europe's foreign policy*. London: Routledge, 1996.
- Hill, Christopher og Karen E. Smith. *European Foreign Policy: Key Documents*. London: Routledge, 2000.
- Hoffmann, Stanley. "Towards a Common European foreign and security policy?" i *Journal of Common Market Studies*. 38 (2), 2000.
- Holbraad, Carsten. *Danish Neutrality. A Study in the Foreign Policy of a Small State*. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- Holst-Jæger, Eirik. *Venstre 1963-1972. Splittelse og EF-strid*. Upublisert hovedoppgave i historie. Oslo: Universitetet i Oslo, 1997.
- Ikonomou, Haakon Andreas. *Den indre kjerne: Europaekspertene i Utenriksdepartementet i perioden 1960-1963*. Upublisert masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo, 2010.
- Jerneck, Magnus. "Sweden – the Reluctant European?", i Teija Tiilikainen og Ib Damgaard Petersen (red.), *The Nordic Countries and the EC*. København: Copenhagen Political Studies Press, 1993.
- Jørgensen, Nils-Johan. *Norge mot Europa? EF's utvikling og norsk Europa-politikk etter folkeavstemningen*. København: Europa, 1982.
- Kansikas, Suvi. "Nordek is an Anti-Soviet Group" The Soviet Attitude to Finnish Participation in the Nordek Plan", i Jan Hecker-Stampehl, (red.), *Between Nordic Ideology, Economic Reality. New Perspectives on Nordek*, Helsinki: The Finnish society of science and letters, 2009.
- Kaplan, Lawrence S. *The Long Entanglement: NATO's First Fifty Years*. Westport: Praeger, 1999.
- Karlsson, Birgit. *Att handla neutralt. Sverige och den ekonomiska integrationen i Västeuropa 1948-1972*. Göteborg: Rapport från Ekonomisk-historiska institutionen Handelshögskolan vid Göteborgs universitet nr. 16, 2001.
- Kaarsted, Tage. *De danske ministerier 1953-1972*. København: PFA Pension, 1992.

- Kite, Cynthia. *Scandinavia Faces EU: Debates and Decisions on Membership 1961-1994*. Umeå universitet: Statsvetenskapliga institutionen, 1996.
- Kleivset, Christoffer. *Inflasjon og akkomodasjon. Norsk valutakurspolitikk fra 1971 til 1986*. Upublisert masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo, 2010.
- Kleppe, Per. *Kleppepakke. Meninger og minner fra et politisk liv*. Oslo: Aschehoug, 2003.
- Kristoffersen, Dag Axel. "Norway's Policy towards the EEC. The European Dilemma of the Centre Right Coalition (1965-1971)", i Katrin Rücker og Laurent Warlouzet (red.), *Quelle(s) Europe(s)? Nouvelles approches en histoire de l'intégration européenne*. Bruxelles: Peter Lang, 2006.
- Kristoffersen, Dag Axel. "Between Nordic Co-operation and European Integration. Norway and the Foreign Policy Implications of the Nordek Negotiations", i Jan Hecker-Stampehl, (red.), *Between Nordic Ideology, Economic Reality. New Perspectives on Nordek*. Helsinki: The Finnish society of science and letters, 2009.
- Kristoffersen, Dag Axel. "A Social Democratic Vision for Europe? The Norwegian Labour Party's European Policy (1965-72)", i Marloes Beers og Jenny Raflik (red.), *Culture nationales et identité communautaire: un défi pour l'Union européenne*. Bruxelles: Peter Lang, 2010.
- Kronvall, Olof og Magnus Petersson. *Svensk säkerhetspolitikk i supermakternas skugga 1945-1991*. Stockholm: Sänterus. 2005.
- Küsters, Hanns Jürgen. "The origins of the EEC Treaty", i Enrico Serra (red.), *The Relaunching of Europe and the Treaties of Rome*. Brussel: Bruylant, 1989.
- Køber, Lars Kjetil. "verre enn union med Sverige". *Unionsbegrepet i norske EEC/EF/EU-debatter 1961-1994*. Oslo: Voksenåsen AS, 2005.
- Lacouture, Jean. *De Gaulle: The Ruler 1945-1970*. New York: W. W. Norton and Company, 1999.
- Langslet, Lars Roar. *John Lyng. Samarbeidets arkitekt*. Oslo: Cappelen, 1989.
- Laursen, Johnny og Mikael af Malmberg. "The Creation of EFTA", i Thorsten Borring Olesen (red.), *Interdependence versus integration. Denmark, Scandinavia and Western Europe, 1945-1960*. Odense: Odense University Press, 1995.
- Laursen, Johnny N. og Thorsten Borring Olesen. "A Nordic Alternative to Europe? The Interdependence of Denmark's Nordic and European Policies", i Hans Branner og Morten Kelstrup (red.) *Denmark's Policy towards Europe after 1945: History, Theory and Options*. Odense: Odense University Press, 2000.
- Laursen, Johnny. "Denmark, Scandinavia and the Second Attempt to Enlarge the EEC, 1966-67.", i Wilfried Loth, (red.), *Crises and Compromises: The European project 1963-1969*, Baden Baden: Nomos Verlag, 2001.

- Laursen, Johnny. "A Kingdom Divided", i Wolfram Kaiser og Jürgen Elvert (red.), *European Union Enlargement. A Comparative History*. London: Routledge, 2004.
- Laursen, Johnny. "The Experience of enlargements: The enlargements of the European Community, 1950-95", i Wilfried Loth (red.), *Experiencing Europe: 50 years of European construction 1957-2007*. Baden-Baden: Nomos, 2009.
- Lidegaard, Bo. *Jens Otto Krag. 1962-1978*. København: Gyldendal, 2003.
- Lie, Haakon. *...slik jeg ser det*. Oslo: Tiden, 1975.
- Loth, Wilfried. "Franco-German Relations and European Security, 1957-1963", i Anne Deighton og Alan S. Milward (red.), *Widening, Deepening and Acceleration: The European Economic Community 1957-1963*. Baden-Baden: Nomos, 1999.
- Loth, Wilfried. "The "empty chair" crisis", i Michel Dumoulin (red.), *The European Commission, 1958-72: History and Memories*. Luxembourg: European Commission, 2007.
- Ludlow, N. Piers. "The Eclipse of the Extremes. Demythologizing the Luxembourg Compromise", i Wilfried Loth (red.), *Crises and Compromises: The European Project 1963-1969*. Baden-Baden: Nomos, 2001.
- Ludlow, Piers N. "An opportunity or a Threat? The European Commission and the Hague Council of December 1969", i *Journal of European Integration History* 9 (2), s. 11-26, 2003.
- Ludlow, N. Piers. *The European Community and the Crises of the 1960s: Negotiating the Gaullist challenge*. London: Routledge, 2006.
- Lundestad, Geir. *"Empire" by Integration: The United States and European Integration, 1945-1997*. Oxford : Oxford University Press, 1998.
- Lundestad, Geir. *Øst, Vest, Nord, Sør*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget, 2000.
- Lundgren Rydén, Lizelotte. *Ett svensk dilemma. Socialdemokraterna, Centern och EG-frågan 1957-1994*. Göteborg: Historiska institutionen, Göteborgs universitet, 2000.
- Lyng, John. *Fra borgfred til politisk blåmandag. Erindringer 1968-1971*. Cappelen Forlag, 1978.
- Kaarsted, Tage. *De danske ministerier 1953-1972*. København: PFA Pension, 1992.
- Krag, Jens Otto. *Dagbog 1971-1972*. København: Gyldendal, 1973.
- Madsen, Roar. *Motstraums. Senterpartiets historie 1959-2000*. Oslo: Samlaget, 2001.
- Magnusson, Erik. "Nordek – A Back Door to the Inner Market", i Jan Hecker-Stampehl

- (red.), *Between Nordic ideology, Economic Reality New Perspectives on Nordek*. Helsinki: The Finnish society of science and letters, 2009.
- af Malmborg, Mikael. *Den ståndaktiga nationalstaten. Sverige och Den västeuropeiska integrationen 1945-1959*. Lund: Lund University Press, 1994.
- af Malmborg, Mikael af. "Divergent Scandinavian Responses to the Proposed First Enlargement of the EEC", i Anne Deighton og Alan S. Milward (red.), *Widening, Deepening and Acceleration: The European Economic Community 1957-1963*. Baden-Baden: Nomos, 1999.
- af Malmborg, Mikael. "Sweden's Long Road to an Agreement with the EEC", i Michael Gehler og Rolf Steininger (red.), *Die Neutralen und die europäische Integration, 1945-1995*. Wien: Böhlau, 2000.
- af Malmborg, Mikael af. "Gaullism in the North? Sweden, Finland and the EEC in the 1960's", i Wilfried Loth (red.), *Crises and Compromises: The European project 1963-1969*. Baden Baden: Nomos Verlag, 2001.
- Martens, Hans. *Danmarks ja, Norges nej. EF-folkeafstemningerne i 1972*. København: Munksgaard, 1979.
- Mikkelsen, Richard. *Dansk pengehistorie 1960-1990*. Danmarks Nationalbank: Seddeltrykkeriet, 1993.
- Miles, Lee. *Sweden and European integration*. Aldershot: Ashgate, 1997.
- Miles, Lee og Bengt Sundelius. "EU Icing on a Baltic Cake: Swedish Policy towards the Baltic Sea and EU Northern Dimensions", i Lee Miles (red.), *Sweden and the European Union evaluated*. London: Continuum, 2000.
- Miljan, Toivo. *The Reluctant Europeans: The Attitudes of the Nordic Countries towards European Integration*. London: C. Hurst, 1977.
- Milward, Alan S. *The European Rescue of the Nation-State*. 2. utg. London: Routledge, 2000.
- Misgeld, Klaus. "Den svenske socialdemokratin och Europe", i Bo Huldt og Klaus Misgeld (red.), *Socialdemokratin och svensk utrikespolitik. Från Branting till Palme*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet, 1990.
- Moravcsik, Andrew. *The Choice for Europe: social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press, 1998 (1999).
- Moravcsik, Andrew. "De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 1)", i *Journal of Cold War Studies*. 2 (2), 2000.
- Möckli, Daniel. "Speaking with one voice? The evolution of a European foreign policy", i Anne Deighton og Gérard Bossuat (red.), *L'Union européenne, acteur de la sécurité mondiale*. Paris: Soleb, 2007.

- Möckli, Daniel. *European Foreign Policy during the Cold War. Heath, Brandt, Pompidou and the Dream of Political Unity*. London: I. B. Tauris, 2009.
- Nielsen, Niels Christian. ”Man har et standpunkt...-SF`s EF-politik 1959-1993”, i *Mødet med den europæiske jungle. National strategi og identitet i dansk europapolitikk 1945-2000*. Den jyske Historiker, nr 93, 2001.
- Norby, Arnt-Iacob. *Norsk integrasjon i Norden? Realismen bak Nordøk-forhandlingene 1968-1970*. Upublisert masteroppgave. Oslo: Universitet i Oslo, 2007.
- Nordisk kontakt 1970-1973*.
- Nuttall, Simon J. *European political co-operation*. Oxford: Clarendon Press, 1992.
- Nuttall, Simon. ”The Commission: the struggle for legitimacy” i Christopher Hill (red.), *The Actors in Europe`s foreign policy*. London: Routledge, 1996.
- Nyhamar, Jostein. *Nye utfordringer (1965-1990)*. Arbeiderbevegelsens historie i Norge, bind 6. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1990.
- Nørbech, Gunn Helen. *Samarbeid til besvær. Om forsøket på en nordisk tollunion*. Upublisert hovedfagsoppgave. Trondheim: NTNU, 1998.
- Parr, Helen. ”Anglo-French nuclear collaboration and Britain`s policy towards Europe, 1970-1973”, i Jan van der Harst (red.), *Beyond the customs union: the European Community's quest for deepening, widening and completion, 1969-1975*. Brussel: Bruylant, 2007.
- Petersen, Nikolaj. *Folket og udenrigspolitikken*. København: Gyldendal, 1975.
- Petersen, Nikolaj. *Europæisk og globalt engagement 1973-2003*. Dansk udenrigspolitik historie bind 6. København: Gyldendal, 2004.
- Petersson, Olof. *Väljarna och världspolitiken*. Stockholm: Norstedt, 1982.
- Pharo, Helge Ø. ”Ingen vei utenom? Norge i integrasjonsprosessene i Europa 1946-1994”, i Dag Harald Claes og Bent Sofus Tranøy (red.), *Utenfor, annerledes og suveren? Norge under EØS-avtalen*. Bergen: Fagbokforlaget, 1999.
- Pharo, Helge Ø. ”The Best of All Worlds. Norway and the Creation of EFTA”, i Kåre Bryn og Gudmundur Einarsson (red.), *EFTA 1960-2010. Elements of 50 Years of European History*. University of Iceland Press, 2010.
- Pine, Melissa. ”Britain, Europe and the “special relationship”: finding a role 1967-1972”, i Jan van der Harst (red.), *Beyond the customs union: the European Community's quest for deepening, widening and completion, 1969-1975*. Brussel: Bruylant, 2007.
- Putnam, Robert D. ”Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games”, i *International Organization*, Vol. 42 (3), 1988, ss. 427-460.

- Ramberg, Trygve. "Sovereignty and Cooperation", i Nils Örvik (red.), *Fears and Expectations. Norwegian Attitudes toward European Integration*. Oslo: Universitetsforlaget, 1972.
- Rasmussen, Hanne og Mogens Rüdiger. *Tiden efter 1945*. Danmarks historie bd. 8. København: Gyldendal, 1990.
- Rasmussen, Morten. "Ivar Nørgaards mareridt – Socialdemokratiet og den Økonomiske og Monetære Union 1970-1972", i *Mødet med den europæiske jungle. National strategi og identitet i dansk europapolitikk 1945-2000*. Den jyske Historiker, nr 93, 2001.
- Rasmussen, Morten. *Joining the European Communities. Denmark's Road to EEC-membership, 1961-73*. Upublisert doktorgradsavhandling . Florence: European University Institute, 2004.
- Rasmussen, Morten. "The Hesitant European. History of Denmark's Accession to the European Communities 1970-73", i *Journal of European Integration History*. 11 (2), 2005.
- Regelsberger, Elfriede. "EPC in the 1980s: reaching another plateau?", i Alfred Pijpers, Elfriede Regelsberger og Wolfgang Wessels (red.), *European Political Cooperation in the 1980s. A common Foreign Policy for Western Europe?* Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1988.
- Riste, Olav. "Ideal og eigeninteresser: Utviklinga av den norske utenrikspolitiske tradisjonen", i Sven G Holtsmark, Helge Ø. Pharo og Rolf Tamnes (red.), *Motstrøms. Olav Riste og internasjonal historieskriving*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 2003.
- Rosamond, Ben. *Theories of European Integration*. London: Macmillan, 2000.
- Røhne, Nils A. *De første skritt inn i Europa. Norsk Europa-politikk fra 1950*. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier, nr 5 1989.
- Ruane, Kevin. *The Rise and Fall of the European Defence Community: Anglo-American Relations and the Crisis of European Defence, 1950-55*. Basingstoke: Macmillan Press, 2000.
- Schou, Tove Lise. *Norge og EF. En undersøgelse af ydre og indre faktorerers påvirkning af de norske partiers stillingtagen til spørgsmålet om Norges forhold til EF 1961-1972*. København: Politiske studier, 1980.
- Schönwald, Matthias. "Walter Hallstein and the "Empty Chair" Crisis 1965/66.", i Wilfried Loth (red.), *Crises and Compromises: The European Project 1963-1969*. Baden-Baden: Nomos, 2001.
- Sejersted, Francis. *Opposisjon og posisjon. Høyres historie 1945-1981*. Oslo: Cappelen, 1984.

- Smith, Karen E. *The Making of EU Foreign Policy: The Case of Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004.
- Smith, Michael E. *Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: University Press, 2004.
- Solhjell, Kåre Olav. *Tru og makt: Kristeleg Folkepartis historie 1933-2008*. Oslo: Samlaget, 2008.
- Sonne, Lasse. *Nordek: A Plan for Increased Nordic Economic Co-operation and Integration 1968-1970*. Helsinki: The Finnish society of science and letters, 2007.
- Soutou, Georges-Henri. "France and the German Rearmament Problem 1945-1955", i Rolf Ahmann, Adolf M. Birke og Michael Howard (red.), *The Quest for Stability: Problems of West European Security 1918-1957*. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Soutou, Georges-Henri. "The linkage between European integration and détente: The contrasting approaches of de Gaulle and Pompidou, 1965 to 1974.", i N. Piers Ludlow (red.), *European integration and the Cold War: Ostpolitik-Westpolitik, 1965-73*. London: Routledge, 2007.
- Stordrange, Bjørn. *Folkeavstemninger. Utredning*. Avgitt til Stortingets kontor 15. oktober 1991.
- Strömssvik, Maria. "Sverige och EU:s utrikes- och säkerhetspolitik: ett intensivt men hemligt förhållande?", i Karl Magnus Johansson (red.), *Sverige i EU*. Stovkholm: SNS Förlag, 1999.
- Stråth, Bo. *Folkhemmet mot Europa. Ett historiskt perspektiv på 90-talet*. Stockholm: Tiden, 1993.
- Stålvant, Carl-Einar. "Sweden: The Swedish Negotiations with the EEC", i *Scandinavian Political Studies*. Vol. 8, 1973.
- Stålvant, Carl-Einar. "Neutrality and European Integration: A Comparison of Finland's and Sweden's EEC Policies", i *Scandinavian Studies*. Vol. 46 (4), 1974.
- Sundelius, Bengt. "Sveriges säkerhet i sekelskiftes Europa", i Iver B. Neumann (red.), *Ny giv for nordisk samarbeid? Norsk, svensk og finsk sikkerhetspolitikk før og etter EUs nordlige utvidelse*. Oslo: Tano, 1995.
- Sæter, Martin. "Norge utenfor EF: Broer til Europa", i Johan Jørgen Holst og Daniel Heradstveit (red.), *Norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Tano, 1985.
- Tamnes, Rolf. *Oljealder: 1965-1995*. Norsk utenrikspolitikk historie bind 6. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Teasdale, Anthony L. "The Life and Death of the Luxembourg Compromise", i *Journal of Common Market Studies*. 31 (4) 1993.

- van der Harst, Jan. "The 1969 Hague Summit: A new start for Europe?", i *Journal of European Integration History*, 9(2) 2003.
- Varsori, Antonio. "Italy between Atlantic Alliance and EDC, 1948-1955", i Ennio Di Nolfo (red.), *Power in Europe?II: Great Britain, France, Germany and Italy and the Origins of the EEC, 1952-1957*. Berlin: Walter de Gruyter, 1992.
- Vefald, Olav. "The 1967 EEC Debate", i Nils Örvik (red.), *Fears and Expectations. Norwegian Attitudes toward European Integration*. Oslo: Universitetsforlaget, 1972.
- Vefald, Olav. "The 1970 EEC Debate", i Nils Örvik (red.), *Fears and Expectations. Norwegian Attitudes toward European Integration*. Oslo: Universitetsforlaget, 1972.
- Viklund, Daniel. *Spelet om frihandelsavtalet. En kritisk studie i svensk utrikespolitik 1959-1972*. Stockholm: Raben & Sjögren, 1977.
- Urwin, Derek W. *The Community of Europe : A history of European Integration since 1945*. 2. utg. London: Longman, 1995.
- Urwin, Derek W. *A Political History of Western Europe Since 1945*. 5. utg. London: Longman, 1997.
- Waite, James L. "The Swedish Paradox: EEC and Neutrality", i *Journal of Common Market Studies*, Vol. 12(3), 1973.
- Wallace, William. "Foreign and Security Policy. The Painful Path from Shadow to Substance", i Hellen Wallace, William Wallace og Mark A. Pollack (red.), *Policy-Making in the European Union*. 5. utg. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Westberg, Jacob. *Den nationella drömträdgården. Den stora berättelsen om den egna nationen i svensk och brittisk Europadebatt*. Stockholm: Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen, 2003.
- Wilkens, Andreas. "Westpolitik, Ostpolitik and the Project of the Economic and Monetary Union. Germany's European Policy in the Brandt Era (1969-1974)", i *Journal of European Integration History*. 5(1), 1999.
- Viklund, Daniel. *Spelet om frihandelsavtalet. En kritisk studie i svensk utrikespolitik 1959-1972*. Stockholm: Raben & Sjögren, 1977.
- Åström, Sverker. *Ögonblick. Från ett halvsekel i UD-tjänst*. Stockholm: Bonnier Alba, 1992.

